

René
Barjavel

Tarendol

DI

roman

Editura Eminescu

Coperta colecției : Val Munteanu
Ilustrația copertei : Dumitru Ionescu

1974
București, Bd. Republicii 17

René
Barjavel

Tarendol

R o m a n

Traducere de
Lucia Demetrius

Editura Eminescu

RENÉ BARJAVEL
Terendol

© Éditions Denoël, 1971
Paris

Mamei mele,
veșnic vie pentru mine.

PARTEA ÎNTÎI

O NOAPTE
DE PRIMĂVARĂ

ASTĂZI, 9 SEPTEMBRIE 1944, ORA
zero și treizeci de minute... Cred că ceasul meu deșteptă-
tor o ia înainte cu un sfert de oră. Nu am alt ceasornic,
nici pendulă, n-am decît deșteptătorul ăsta.

Ziua îl pun pe căminul din biroul meu, lingă rama cu
fotografii. În ramă se suprapun cîteva fotografii ale co-
piilor mei. Uite-o pe fetița mea pe nisip, uite bustul fiu-
lui meu, cu fruntea lui mare. Uite-i împreună. Și aici
amîndoi, pe genunchii mei, într-o zi de iarnă. Puii mei
dragi, sînt atît de frumoși, sînt atît de tineri. După ce voi
muri, au să se încaiere pentru cămașa mea. Deie Domnul
să mor gol.

Noaptea pun ceasul pe un scaun, lingă pat. Uneori i se
prinde un picior într-o gaură a împletiturii, și se clatină.
Îl ridic, îl așez cu cele două picioare în alte două găuri.
Așa stă bine. Cînd călătoresc îl iau cu mine învelit într-o
bucată de ziar. N-are nici o însemnătate că azi a luat-o

Înainte. Reîncep cartea asta pentru a treia oară la ora zero și treizeci de minute sau la zero și cincisprezece.

Am început-o pentru prima oară în 1939, în iulie cred, în timpul vacanței pe malul mării. Bunicul îmi spunea că vom avea război. Mă temeam și eu de asta, dar n-o credeam. Dacă vi s-ar spune că veți muri în curînd, ați crede-o? Lucram în podul vilei bunicului, sub ferestruică. Acolo aveam liniște. El, cu mîna lui chircită, înțepenită pe un creion, controla socotelile jos, în sufragerie, se certa cu servitoarea pentru doi gologani plătiți pe o banană stricată, își împingea roțile fotoliului pînă la fereastră, ridica colțul perdelii cu un deget încîrligat, se împăca cu servitoarea ca să vorbească despre vecină, despre băcan. Seara se cățara cu cîrjele de pe o treaptă pe alta pînă în odaia lui de la primul cat. Servitoarea mergea înaintea lui luminîndu-i calea cu o luminare.

Și în noaptea asta mă luminează flacăra unei lumînări. Războiul ne-a lipsit de toate, și de lumină. Acolo, bunicul nu voise să instaleze electricitate din economie.

Într-o seară, cîrja stîngă i-a scăpat de pe treapta a cincea. Bunicul a căzut pe spate jos, pe lespezile vestibulului. Oricine ar fi murit. El n-a avut nimic. Era ca un ciot, era tare, era incasabil. Din seara aceea l-am dus eu în circă pînă sus în odaia lui. Mă lăsam pe vine în fața fotoliului lui. Se ridica cum putea, își întindea brațele țepene ca ale unei păpuși de lemn, se prăbușea înainte, în spinarea mea. Mă ridicam, îl țineam cu mîinile de fund. Nu se putea prinde de mine din pricină că mîinile îi erau înțepenite. Trebuia să-l țin bine. Urcam în urma servitoarei și a luminării ei. Nu era greu. Mă lăsam pe spate deasupra patului. Cădea peste pături. Servitoarea îl dezbrăca. O servitoare bătrînă. Era răsucit de reumatisme. Băuse prea multă untură de pește. Începuse să-și cîștige viața la doisprezece ani, ca ucenic. Pe vremea aceea era greu să fii ucenic. Trebuia mai întîi să alerge în tot Parisul, să curețe atelierul. Și bruftuielele, și loviturile, și farsele celorlalți ucenici. Și cînd nu-i mai rămînea chiar nimic de făcut, învăța puțin, treptat, meseria.

Devenise patron și se retrăsese din afaceri după ce își cîștigase milionul. Putea însă să se laude că muncise în fiecare zi și în jumătate din nopți. Tușea necontenit, era

prost hrănit din obișnuință, cînd urca la al treilea cat al lui lua cu el un scăunel ca să se așeze la fiecare capăt de etaj. Se ținea cu untură de pește. Bea în fiecare zi, vara și iarna. A băut butoaie întregi. Un doctor i-a spus-o: asta i-a întărit atît de mult oasele, încît i-au mai crescut și altele pe deasupra, la încheieturi.

A murit. Nimeni nu l-a plîns. Era privit ca un bătrîn zgîrcit. Își cîștigase cu atîta greutate banii, suferea să-i vadă ducîndu-se unii după alții. Nu cumpăra altă brînză decît Port-Salut. O spăla cu peria sub robinet și la masă nu ne dădea voie s-o curățăm de coaje. Era o brînză din care nu se pierdea nimic.

A murit. De atunci s-au dat lupte în cimitir. Totul a fost răscolit de bombe. Osemintele vechi și morții noi, laolaltă cu pămîntul gras, cu mărgelele coroanelor semănate ca niște grăunțe pentru păsărele. Toate în aer, amestecate și frămîntate și iar amestecate de douăzeci de ori. Lespezile de pe morminte prefăcute în pietriș mărunt. Și toate vîile dimprejur, satul întreg, cazinoul, farul care clipea, toate turtite, teșite, nivelate, falezele prăbușite în mare, și pietrișul plajei năpădit de fiare vechi, de căști ruginite, de bucăți de lemn, de tigve omenеști, de sirme, de birne, de tancuri aproape întregi și de vapoare culcate pe o coastă, de tunuri schilodite, de pantaloni goi. N-a mai rămas nimic din sat, din casă, nici din ferestruica podului. N-a mai rămas nimic din bunicul. N-a mai rămas mare lucru din cartea pe care o începusem. Am început-o din nou acum trei luni. În iunie, în timpul vacanței, la țară. În odaia de hotel, înclеștat de măsura care luneca în toate părțile pe parchetul de lemn sintetic. Un parchet frumos, puțin crăpat la mijloc, înclinat într-o parte în asemenea chip încît căpătîiul patului venea mai jos decît piciorul lui. Și femeia de serviciu mă bodogănea pentru că îi udam parchetul cel frumos spălîndu-mă pe picioare în bideu. Ca să nu mă mai bodogăne, am șters parchetul cu covorașul din fața patului. Atunci femeia a bodogănit pentru covoraș. Closetele erau adesea infundate; în schimb, se mîncea bine. Carne la fiecare masă. Asta e grija noastră. Stăteam înclеștat de măsută. O rezemam de fereastră, o înțepeneam cu noptiera. Două foi de hîrtie,

o carte, călimara, palma întinsă, și masa se umplea. Nu era ușor de lucrat. S-au dat lupte în jurul hotelului și înlăuntrul lui. Milițienii, cei din G.M.R.¹, maquis-ul, nemții, americanii, cei din F.F.I.² și arabii. Cu pistolul-mitralieră, cu grenada, cu cuțitul, cu tunul. Hotelul a ars. Nemții l-au împușcat pe patron și cei din F.F.I. au tuns-o pe nevasta lui. Un negru a violat femeia de serviciu.

Azi reîncep pentru a treia oară această carte. Acum e ora două și jumătate. Luminarea fumegă. E o luminare de război, gălbuie, cu miros de gaz. Mi-am făcut o ceașcă de cafea adevărată, din câteva boabe păstrate în fundul unei cutii. Trebuia să reîncep, nu mai puteam aștepta. Eram culcat, m-am ridicat. Nu puteam aștepta ziua. În jurul meu era noapte. Războiul nu s-a sfârșit. Nu se mai sfârșește niciodată. Uneori se oprește să recapete puteri în vreme ce crește carne proaspătă. E luptă, lupta simplă între viață și moarte. Același lucru pentru pietre, vegetale, animale și oameni. Iar viața și moartea sînt amîndouă bi-ruitoare.

Între prima versiune a acestei cărți și cea din hotelul din mijlocul Franței nu era decît o mică deosebire. Nu îmbătrînisem deloc în cinci ani. Dar asta de acum, a treia, pe care am vrut s-o încep fără a mai aștepta zorile, asta va fi cu totul alta. Acțiunea nu s-a schimbat. Am deplasat-o numai în timp, am schimbat unele împrejurări. Dar acțiunea nu e decît un pretext. Însemnătate are ceea ce vreau să vă spun prin personaje. Și ceea ce vreau să vă spun s-a schimbat mult de trei luni. Am pornit cu stîngul. Am mințit mult chiar de la primele rînduri. N-am spus tot. Și am să mai dau încă tîrcoale adevărului. Dar, înainte de punctul final am să-l dau la iveală. Pe el, adevărul meu.

Vom străbate împreună povestea asta. O știu demult. Știu unde vă duc. Dar e cu puțință ca în drum s-o iau pe delături. Cine poate ști ce gîndesc în adîncul lor aceste personaje pe care le-am privit trăind ani întregi și despre care îmi închipui că nu mai au să-mi ascundă nimic, și

¹ Grupuri motorizate ale Rezistenței (n. tr.).

² *Forces française de l'interieur* — Forțele Franceze din Interior (n.tr.).

ce capricii, ce pasiuni pe care nu le-am prevăzut au să înhame deodată la căruța noastră? Nu-i nimic, numai eu risc să cad din ea. Așa. Pornim.

Domnul Chalant stă rezemat cu cotul drept de bufet. Uitați-vă la el. Nu e personajul principal, dar are însemnătatea lui. Face parte dintre aceia care se agită ceva mai departe decît eroul, alcătuiește un decor mic în spațiile lui, îi vorbește, îi dă prilejul să acționeze și să-și dezvăluie caracterul.

Bufetul se află în sufrageria personală a domnului Chalant, lingă peretele din fund. O masă lungă înconjurată de scaune ocupă aproape toată odaia. Domnul Chalant e tată a șapte copii. În seara asta, în afară de familia lui, vor cina cu el cei trei interni care n-au părăsit colegiul în timpul vacanței de Paști. Peste fereastra care dă în curtea Colegiului e trasă o perdea de un albastru închis. Perdeaua se trage de cum amurgește, pentru apărarea pasivă. Odaia e luminată de un bec slab, ocrotit de un abajur de porțelan alb, așezat chiar pe tavan. Becul revarsă o lumină aproape galbenă. În clase sînt instalate aceleași abajururi, dar peste becuri mai puternice. Curentul electric consumat în clase e plătit din bugetul municipal, iar cel care luminează apartamentul domnului Chalant, din buzunarul lui. Și cu toate astea, domnul Chalant nu-i zgîrcit. Dealtfel, nu el se ocupă de aceste amănunte. Nevasta lui. De cînd a început războiul, pensiu-ne lor nu le mai aduce nici un cîștig. Ba poate chiar fi păgubește. Au avut de multe ori dorința să trimeată acasă toți internii. Au păstrat cîțiva, ca să vină în ajutorul familiilor lor.

Domnul Chalant stă rezemat cu cotul drept de bufet. Poartă un costum cenușiu deschis, ai cărui pantaloni se încrețesc la genunchi. Un veston la două rînduri, închis numai la ultimul nasture. Domnul Chalant stă aplecat pe partea în care se reazimă cu cotul. Poalele vestonului său se ridică și partea de sus se cascadează peste vesta cafenie, de stofă țesută de mînă, cu floricele galbene. Nu-și lea-padă vesta decît în luna august.

Își trece palma stîngă pe cap, de la spate spre frunte, ca să-și netezească şuvița lungă pe care o lasă să-i crească la ceafă ca să-și ascundă chelia. Cu toate că repetă des acest gest, totdeauna îi atîrnă pe gît citeva fire bălane, ca părul unui copil.

Așteaptă să se așeze toată lumea. Se îndreaptă din șale, ia coșul cu pîine de pe bufet, dă ocol mesii, pune lîngă fiecare farfurie două felii cenușii, două felii de cincizeci de grame. Fiecare dintre copiii lui îi spune : „Mulțumesc, tată“, internii îi spun : „Mulțumesc, dom'le“, iar doamna Chalant zice : „Mulțumesc, dragul meu“. Copiii au intrat alergînd, cu mare zgomot de picioare și de ri-sete. Acum așteaptă, așezați, liniștiți. Le e foame. Se jucau în curte la căderea serii. Chinette, cea mai mică, își cufundă nasul în farfuria goală și bucele blonde îi acoperă obrazul. Domnul Chalant trecînd pe lîngă ea, o gîdîlă pe gît cu virful degetelor. Ea scoate un țipăt ascuțit și încep să ridă, scuturîndu-și capul. Domnul Chalant rîde cu ea. Au aceiași ochi, de un albastru foarte deschis, același chip rotund și trandafirii și sînt la fel de fericiți să fie unul lîngă altul, să se iubească și să ridă. Chinette, care are patru ani, primește o singură tartină, Gustave, cel mai mare dintre băieți, primește trei. Ar mîncea bucuros de două ori pe atît.

Domnul Chalant mai oftează o dată, pune coșul jos și se așază. Fără să fie gras sau pîntecos, are totuși mădu-larele pline, cărnose, molcuțe. Mîinile lui au o piele delicată, sînt nițel grăsuțe, cu degete nu prea lungi. Își despătorește șervetul. Sufrageria, adineauri tristă sub lumina sărăcăcioasă, fără alte mobile afară de masa asta lungă acoperită de o mușama care imită o pînză ecosez, de cele douăsprezece scaune desperecheate și de bufetul fără stil, cu ușile împodobite cu fructe sculptate de ma-șină, e încălzită acum de toate aceste prezențe și de castronul de supă care aburește. E, în adevăr, sufrageria. Nu folosește la nimic altceva. Nu trăiește decît la vremea meselor. Se află la parter, lîngă bucătăria cea mare a colegiului. Celelalte încăperi ale directorului se află la primul etaj. Acolo sus are într-un salon mobile adevărate, plăcute la vedere și care nu folosesc la nimic.

Doamna Chalant se ridică la rîndul ei ca să servească supa. Pîntecul o stînjenește. Ține, cu brațul întins, poto-nicul. Copiii ei o privesc fără nici o sfială, obișnuiți s-o vadă însărcinată. Dar cei doi interni, gemenii de zece ani, nu îndrăznesc să-și oprească ochii asupra mijlocului ei. Își întind farfuriile înroșindu-se, cu capul plecat. Sînt îm-brăcați la fel, cu pantaloni cenușii și cu pulovere de un verde închis. Tricourile lor sînt tăiate pieziș de un șir de nasturi albaștri la unul, roșii la celălalt. Toată lumea îi cheamă pe numele culorilor ăstora. Besson roșu și Besson albastru.

Zgomotul a douăsprezece guri care mîncă supă, dintre care zece guri de copii, care nu sînt discrete. Gus-tave a sfîrșit cel dintîi. Mai ia o dată. E slab din pricină că are cincisprezece ani. Seamănă cu maică-sa. Va fi fru-mos datorită marilor lui ochi negri cu gene întoarse. Deocamdată i se văd mai ales nasul mare, coșurile, părul țepăn ridicat smoc, în creștetul capului și o umbră de mustață de față bătrînă. Bucătăreasa aduce o farfurie mare de iahnie de cartofi. Și-a sumes un colț al șorțului albastru și l-a vîrît în briu. În chipul ăsta, o jumătate din șorțul ei ascunde cealaltă jumătate. Dosul e mai curat, ca să servească la masă. Cînd ajunge la plită, dă colțul jos. După cartofi nu mai e decît o brînză camembert pră-pădită, străvezie, care înțeapă limba. O singură bucată de brînză pentru toți. Ajunge s-o miroși ca să-ți treacă foamea. Apoi puțină dulceață din cota raționalizată, li-chidă. O zemîrcă în care plutește un terci de resturi întunecate.

— Dragii mei copii, spune doamna Chalant, dacă merge tot așa, mă întreb ce-am să vă mai dau de mîncare.

În aceeași clipă, în țara coplesită de război, toate ma-mele își pun aceeași întrebare. Afară de cele din casele bogate, care n-au mîncat niciodată atîta. Bogății cum-pără carne de două ori pe zi, îndeasă unt în borcane, dau drumul servitorilor ca să nu înstrăineze o fărîmă de pui. Vasele murdare se îngrămădesc în bucătărie. Fe-meia de serviciu vine să le spele sîmbăta. Cere opt franci pe oră. E revoltător !

Cei trei interni se ridică, gemenii și indochinezul Hito. Se ridică toți deodată urîndu-i noapte bună directorului, doamnei Chalant, tuturor copiilor, și ies din sufragerie.

Chinette aleargă după ei ca să fie sărutată. Și-au lăsat servetele împăturite lângă farfuri. Doamna Chalant se duce repede la bufet, scoate din el o turtă dulce, mare, ascunsă acolo. Taie pe colțul mesei cîte o felie groasă pentru fiecare copil al ei. Ei își mîncă, în picioare, suplimentul, încep să facă tărăboi, să se îmbrîncească. Cinci băieți și numai două fete. Nu încercați să-i deosebiți pe unii de alții. Doar Gustave, cel mai mare, se deosebește puțin de grup, și Chinette, cea foarte mică. Ei alcătuiesc un unic și multiplu individ. Capete brune, capete blonde, capete rotunde, neliniștite, se zbuciumă mai jos decît ochii noștri. Le vedem creșetele care se amestecă, se risipesc cu țipete și risete. Sînt tăcuți în clasă, la masă și cînd dorm. Cei mari îi mîngîie pe cei mici. Sau îi bat. Cei mici vin să plîngă în fustele mamei. Jocurile, mîngîierile și loviturile dublează dragostea pe care o au unii pentru alții cu o camaraderie care e însăși singele lor comun.

Doamna Chalant, cînd le vede dinții albi mușcînd din feliile ruginii e cuprinsă de remușcări, taie încă trei felii ceva mai subțiri, pentru Hito și cei doi Besson. Îl trimite pe Gustave să le ducă. Gustave pleacă într-un picior. Cu toată umbra lui de mustată e mai aproape de copilărie decît de adolescență. E încă una cu frații lui. Are puțin vîrsta Chinettei și în același timp a lui.

În mijlocul curții se oprește deodată din fugă. Stă pe gînduri cîteva clipe. Poate că se lasă învins din pricina nopții. Mîncă prima felie, apoi jumătate din a doua, împarte a treia în două și o ia iar la goană ca să ducă bucățile micșorate. Cînd va ajunge în dormitor, îi va părea rău că n-a mîncat tot : gemenii au scos din lădița lor de provizii un pateu în foaie de aluat și Hito ronțăie pesmeciori de făină albă. Sertarul măsuții lui de noapte e plin de pesmeciori. Îi are de la Jeanin, băiatul băcanului. Îi face lecțiile la matematică.

Domnul Chalant își pune bereta bască pe cap. Iese cu pași rari, străbătînd la rîndul lui curtea. Ține mîinile la spate, ridică ochii spre cer. Masa neagră a platanilor

se cufundă între stele. În frunziș doarme un norod de vrăbii. Adie un fior de vînt călduț. Platanul negru freamătă printre stele. O pasăre se trezește, ciripește speriată, își trezește vecinele. Ele protestează cu țipete mici, adorm din nou în masa neagră a platanului cufundat în cer.

Domnul Chalant este de zece ani directorul acestui colegiu. De zece ani își face rondul, în papuci, cu mîinile la spate, cu mînunchiul de chei agățat de arătător. În serile în care plouă, în loc să străbată curtea merge de-a lungul zidurilor, prin locul de recreații cel cu acoperiș. Urcă scara, trece prin culoare, aruncă o rază de lampă și o privire în clasele goale prin ușile cu geamuri. După ce s-a asigurat că toată lumea s-a culcat, coboară în afîrșit în apartamentul lui. Colegiul poate să adoarmă, conștiința directorului e liniștită.

Hito aude pasul lui greu pe scara de lemn și zăngănitul cheilor inutile. În marea clădire nici o ușă nu e încuiată. Cu toate astea domnul Chalant își zăngăne mînunchiul de chei cît timp își face rondul. Dacă vreun intern se învîrtește în vremea asta pe culoare, e prevenit de departe. Are vreme s-o ia la fugă și să se strecoare așa, îmbrăcat, în pat.

Hito fumează o țigară americană. De unde o are ? De unde are el lucrurile astea plăcute, care de luni întregi lipsesc tuturor ? Acele săpunuri molcuțe, acea apă de colonie, acei pantofi de piele, acea pijama nouă de mătase naturală de un cenușiu deschis, acele lame Gillette, acel săpun de bărbierit adevărat, el, care aproape n-are barbă de ras ?

În casa de bani a domnului Chalant, o casă mică fixată în zidul biroului lui, care se deschide cu o cheie simplă, ca un cufăr, se află un teanc gros de bilete de cinci mii de franci. Teancul ăsta îi aparține lui Hito, și domnul Chalant a primit instrucțiunea să-i dea unul în fiecare lună. Se întîmplă ca Hito să-i ceară două sau trei, cînd trebuie să-și plătească lenjereasa, sau croitorul, sau cizmarul. Teancul ăsta va dura, fără îndoială, pînă la sfîrșitul războiului. Dacă războiul va trebui să se prelungească atît încît să epuizeze teancul, sub ultimul

bilet se află un cec în alb. Părinții lui Hito sînt prinți sau negustori în Indochina. Fiul lor nu va suferi de nimic. Au ales, ca să-l ocrotească, cea mai folositoare divinitate.

Așezat pe marginea patului își fumează țigara și suflă fumul în obrazul gemenilor care, în picioare în fața lui, adormecă, strănută și rid. Aud pasul domnului Chalant și cheile care se apropie. Aleargă la paturile lor. Hito se cufundă în al lui, stinge țigara, o ascunde sub pernă, închide ochii. „Hîm ! hîm !“ tușește domnul Chalant, deschizînd ușa. Străbate în liniște dormitorul. Cei trei copii dorm. Răsucesc butonul electric. Iată dormitorul cufundat în noapte adîncă. Se coboară în apartamentul lui pe cealaltă scară. Nu i-a mirosit, nu-i miroase niciodată a fum.

Domnului Chalant nu-i place să pedepsească. Refuză grijile. Nu îngăduie nimănui să-i tulbure liniștea. Din primele zile ale venirii lui la Colegiul din Milon, acum zece ani, l-a însărcinat pe domnul Sibot, supraveghetor general, cu răspunderea disciplinei și cu hîrtoagele administrative. Domnul Sibot e admirabil, la zi, și totul merge bine. Cînd domnul Sibot a cerut postul de econom la liceul din Valence, domnul Chalant s-a dus în capitală, pretinzînd că vrea să-i susțină cererea. De fapt, ca s-o împiedice să izbutească. La întoarcere i-a dat cele mai bune speranțe. Cînd domnul Sibot a aflat, peste cîteva zile, că locul fusese obținut de un meditator de treizeci de ani, a avut aproape remușcări că își deranjase directorul degeaba. Acesta i-a spus : „La urma urmelor nu ți-e bine aici ?“ Dealtfel era adevărat.

Doamna Chalant se ocupă de pensiune. Mică, subțire, copleșită de greutatea aceluia pîntec aproape totdeauna plin, de nașteri, de pierderi de sarcini accidentale, și de urmările lor, pare adesea ajunsă la capătul puterilor. Dar bărbatul ei, zîmbitor, nu vrea să-i vadă oboseala. Ea însăși izbutește s-o uite. Se trezește prima și își sfirșește ziua în capot. N-a găsit cîteva minute ca să se îmbrace. Nu iese din casă decît ca să dea fuga la furnizor sau să încerce să obțină de la secretarul primăriei un bon de fasole boabe sau de praf de spălat rufe.

Milon-des-Tourdres, capitală de canton, se află la nord-est de Ventoux, în mijlocul unei regiuni pe jumătate muntoase, sărace. Restricțiile s-au făcut simțite foarte aspru, foarte repede. Pe cînd valea Rhônului care e la o distanță de mai puțin de cincizeci de kilometri are și acum comori alimentare, țăranii milonezi sînt lipsiți de unt, de ulei, nu mai știu cu ce să-și hrănească porcii. O secetă nemaipomenită domnește de doi ani pe ogoarele sărăcuțe agățate de stînci sau de marnă, indeobște lipsite de apă. Trei ierni aspre au făcut să degere o mare parte din pomi, fără să distrugă insectele. Lăcustele, gîndacii de Colorado, omizile, se înverșunează asupra verdețurilor sărăcăcioase cruțate de soare sau de ger. În regiune nu se mai cresc decît capre sau berbeci de munte, cu picioarele lungi, cu carne puțină. Fiecare țăran izbutea pînă acum să-și țină familia pe mica lui proprietate trăind economicos și muncind fără odihnă. Acum nu mai poate. Nu mîncea niciodată carne de la măcelărie. Berbecii erau pentru capitală. În zilele de tîrg cumpăra de la băcan un pește sărat pentru prînzul de duminică. Acum nu-și mai mănîncă nici iepurii, găinile sau ouăle. Le schimbă pe încălțăminte, haine, unelte. La Milon untul costă o mie de franci kilogramul. Vine în geamantane din Normandia. Un litru de ulei e mult mai scump.

Doamna Chalant se află în fiecare zi în fața unor probleme greu de dezlegat. Nu trece o săptămînă fără ca unul dintre copii să nu-și fi stricat încălțămîntea sau rupt hainele. Cizmarul nu mai vrea să pună pîngele de cînd fiul lui a căzut la bacalaureat. Pretinde că domnul Chalant l-ar fi făcut să treacă, dacă și-ar fi dat osteneală. Au trebuit sacrificate pneurile de rezervă ale automobilului care doarme în garaj. Portarul a tăiat pîngele din ele. Bineînțeles că a tăiat și pentru el. În curînd va trebui atacată o roată. Perdelele duble din salon și din odăi au devenit rochii și pantaloni, iar păturile de rezervă pardesie.

Doamna Chalant a trebuit să se dovedească și mai inventivă ca să-și hrănească familia și oaspeții din pensiune. Elevii de la cursul de agricultură au transformat peluza Colegiului în grădină de zarzavat și terenul de sport în ogor de cartofi. Copiii de la grădiniță adună

gîndacii de Colorado, în timpul recreației, în cutii vechi de conserve sau în gălețele lor cu care se joacă în nisip. Profesoara aprinde apoi un foc de găteje și hîrtie și copiii cîntă în cerc în jurul rugului pe care ea jertfește insectele roșii. În curînd n-au mai avut din ce face foc. Fiecare copil a trebuit să aducă o bucată de ziar, o scrisoare veche, o rămășiță de hîrtie de împachetat. Unii părinți au protestat, pentru că își dau hîrtia dar nu profită de cartofi.

O vacă a lincezit o bucată de vreme în vestiarul terenului de sport. În trei săptămîni i-a secat laptele. În regiune nu există nici un taur. În clipa în care doamna Chalant se resemnase s-o taie ca s-o pună la sare, niște tîlhari, noaptea, au trecut peste acoperișul gimnaziului, au ucis-o, au tăiat-o bucăți și au luat-o cu ei. Au lăsat capul, pielea, ugerul și matele. Doamna Chalant a cumpărat un ciine de pază. I-a mîncat cele două rațe pe care le hrănea cu coji de zarzavat. L-a vîndut. A încercat să crească găini. N-au ouat niciodată. Jean Tarendol, care se pricepe, a declarat că le-ar trebui un cocoș și grîu. Un cocoș, asta e ușor, dar unde să găsești grîu? Au mîncat găinile.

Doamna Chalant se zbate în mijlocul acestor greutăți cu un curaj de care nici măcar nu e conștientă. Poate dacă s-ăr putea odihni douăzeci și patru de ore, și-ar da seama cîtă muncă și cîte griji îi copleșesc zilele. Dar nici vacanțele nu-i lasă nițel răgaz: dacă internii se duc acasă la ei, îi rămîn cei șapte copii. Ei își adoră mama și îi cer toate lucrurile de care au nevoie cu exigența firească a puilor de animal care sug.

Domnul Chalant zîmbește, fericit să vadă că pînă la urmă se face față la toate, fără să fie nevoie de intervenția lui. Predă engleza celor din clasa întîii. Îi place să-i conducă în lumea pătimașă a lui Shakespeare. Iese din ea fremătînd de groază. Îi trebuie o bucată de timp ca să-și scuture sensibilitatea prea vie de mirosul de sînge și de jelaniile fantomelor. Cînd se întoarce la prezent, viața îi pare mai curînd drăgălașă și i se pare drept să-i spună nevastei lui că se vaită pentru nimicuri.

De cealaltă parte a Parisului, o lumină slabă, gălbuie, străpunge zorile. O singură lumină în tot Parisul. O luminare poate, o lampă cu gaz. O lampă veche, cumpărată mai scump decît un giuvaier. Un litru de petrol, obținut prin corupție sau schimb. Omul care se luminează cu lampa aceea, la celălalt capăt al Parisului, vede fereastra mea așa cum o văd eu pe a lui și se întrebă cine sînt. Între noi doi orașul doarme sub un puf de ceață și de fum. În curînd, clopotnițele lui, capul aurit al Domului Invalizilor, degetul ușor al Turnului Eiffel și toate hornurile îi vor sfîșia ultimele petice. În fundul zării va ieși la lumină Colina¹. Sacré-Coeur n-a dat la iveală în noaptea asta încă un pui. La stînga, adevărata cruce de pe Montmartre, aceea de pe Moară. Dedesubt, turma caselor, urîtă ca o gloată. În serile în care vremea e frumoasă soarele le boiește cu o falsă tinerețe trandafirie, izbucnește în cîte o fereastră, piere. La șase mii de metri, o escadrilă îi primește ultimele raze.

Inchiriasem un apartament la catul al șaptelea, într-o stradă de sus, ca să fug de zgomotul automobilelor. Dar acum motoarele aleargă în cer, răscrucile bubuie peste acoperișuri. Un șacal de aluminiu urcă drept, lătrînd. Balauri cu două cozi păzesc Turnul dîndu-i ocol, urlă deasupra capetelor noastre. Bietele noastre capete.

Liniștea va deveni o amintire din copilărie, un lux de miliardar închis în mijlocul a douăzeci de ziduri. Strănepoții noștri nu vor cunoaște nici măcar tihna vacanțelor. Mașinile agricole vor zdruncina cîmpiile. În vîrfurile lui Mont-Blanc un difuzor va descrie frumusețea peisajului. Cel mai mic val va ascunde submarinul lui individual, de poliție sau de plăcere. Roiuri de avioane vor bizii la înălțimea ierbii.

Dar vom avea strănepoți? Moartea se grăbește și noi alergăm în întîmpinarea ei. Viitorul război se va face fără material și fără soldați. Cu cîteva laboratoare. Turiști cu valize. Negoțul la negru al morții. Cred că el nu va înțîrzia mult. Cîțiva bunici au scăpat de la altele două sau trei. Vor avea mulțumirea să piară în următorul, împreună cu familiile lor. De data asta toată lumea va da or-

¹ La Butte Montmartre — Colina Montmartre (n.tr.).

tul popii. Nu va mai rămîne din orașele mari nici un grăunte de praf. Asta va fi liniștea.

Sub ferestrele mele, cîteva fete se joacă pe terenul de sport. Le zăresc printre doi copaci, frumoase, îmbrăcate în culori vii. De departe nu se vede decît că sînt tinere. Uite una care se întinde, se răstoarnă pe spate, atinge pămîntul cu mîinile. Pîntecele îi e plat, sîinii formează două ridicături abia ghicite. Coapsele aurite, brațele aurite sînt picioarele podului. Se năruie, se rostogolește în iarbă, ride. E vie, e tină. În curînd va întîlni în drumul ei un bărbat, un bărbat în fața căruia se vor deschide arcurile astea aurite. Se iubesc, sînt pe culmea fericirii. El va deveni celebru sau bogat, pentru ea. Va porni să cucerească lumea. Ei i se pare atît de valoros, atît de bărbat! Își va înfrunta familia, burghezii, pentru el. Sînt gata la orice: glorie, rușine, foame. Și asta numai pentru că el trebuie să vină să-și depună sămînța în ea. În vreme ce moartea își pregătește armele, viața își înmulțește sortii de izbîndă.

Fata, întinsă în iarbă, cu ochii închiși, bea soarele. E și ea iarbă, soare, cîmp. Crește de șaisprezece ani, trăiește, e îngrijită, numai ca să i se maturizeze de șaisprezece ani burtica asta plată.

Se răsucesce, se întinde, se ridică. Are să alerge. Se gîndește că-i e foame, că vremea e bună, trebuie să-și cumpere o cămășuță, și în curînd va fi frig, va trebui să pun ciorapi, ciorapii sînt scumpi, peste două luni începe școala, după șase ani de învățatură, voi fi farmacistă, nu mai am pastă de dinți. Tot ceea ce gîndește, chiar cînd se înserează și ești obosit, și gîndurile devin grave, planurile ei, ideile despre lume, despre pace, despre mila pentru nefericiți, nimic nu are însemnătate. Ceea ce conțiază e pîntecele ei. El îi va schimba ideile, planurile, o va duce drept către locul în care fata trebuie să se culce și să se deschidă.

O tulpină, palmele frunzelor deschise în vînt, rădăcinile care scormonesc pămîntul și tot travaliul sevei, ca să ajungă la floare, ca dragostea să se împlinească în mireasmă și culoare, sub soare.

Povestea pe care am să v-o spun e o poveste de dragoste. Veți găsi în ea și războiul, și țări născocite pe care

le veți recunoaște, și personaje care seamănă cu vecinii voștri, cu voi înșivă. E o poveste adevărată, alcătuită din bucățele de adevăr, luate de ici și de colo, din amintiri, din închipuire, din inima voastră și a mea, bucățele de adevăr culese sau scornite, înlănțuite una de alta așa ca să alcătuiască o istorie tot atît de adevărată ca propria voastră viață.

Pe terenul de sport fetele vioaie, fetele colorate, cu brațele de aur întinse, cu coapsele goale, calcă iarba în picioare, dansează, rid. Deasupra lor vîntul leagănă cren-gilă. De cîte ori trece un motor, doi porumbei înspăimîntați își iau zborul, ajung rîndunelele, se rotesc, se așază din nou, caută boabe, cîntă dragostea, continuă.

Acum am să-mi văd de treabă, să adun cuvintele și familia lor de articole, de pronume, de substantive. Cît mai puține adjective cu putință. Totdeauna prea multe adverbe. Nu e ușor. Vocabularul e o gloată îngrozitoare. Cuvintele astea care se înfățișează, totdeauna în rîndul întîi, tocmai cele pe care nu le vrei. Și fiecare ține de mîna un trib întreg, decolorat. Cu chipurile lor uzate ca al femeilor care au fost prea îndelung terfelite. Tocmai cel pe care îl cauți, cel prețios, potrivit, acela fuge. Muncești, scrii, tai fraze, rupi pagini, începi capitolul de zece ori. Pînă în clipa în care povestirea începe să fie puțin străvezie.

Te oprești cînd nu mai poți. N-ai să mai isprăvești niciodată.

Dacă izbutesc, dacă nu vă las în drum, veți vedea trăind dincolo de cuvinte băiatul și fata aceea pe care îi frămîntă dragostea. Veți împărtăși fericirea lor, durerile lor. Veți ghici poate ce-i așteaptă. Nu veți putea face nimic ca să-i cruțați de nenorocire. Nici voi, nici eu nu putem face nimic ca să le schimbăm soarta. Nu putem s-o schimbăm cu nimic nici pe a noastră.

Băiatul, iată-l, e Jean Tarendol, singur în mijlocul paginii. Îl las singur în fața voastră, eu mă retrag, tac.

Merge, fluieră. În spinare i se leagănă un geamantan. Merge, și imaginea lui mică, dublă, merge în ochii voștri. Peisajul se rînduie în jurul lui. Sus, albastrul cerului, apoi muntele verde și negru, apoi drumul alb între munte și valea în care curge șuvoiul. În cer, un nor delicat,

încă puțin colorat de rozul soarelui, începe să se scâmoseze și să se topească.

Cînd Jean va ajunge la cotitura drumului însemnată de un migdal, norul nu va mai fi. În șuvoi sînt mai multe pietre decît apă. Apa alunecă, șerpuie, cade în cascade mici, cu zgomot mic. O șoaptă. Jean merge mai repede decît ea. A pornit la drum în zorii zilei. Fluieră, aruncă departe cu piciorul pietrele desprinse. Valiza i se leagănă în spate. În apa riului nu e nici un pește. Va seca de la începutul lui iunie pînă în toamnă. Din albia lui se vede capul lui Jean decupîndu-se pe cer. Umerii lui se contopesc cu crestele munților. Capul lui joacă pe culmi. Părul negru, buclat, îi strălucește. E îmbrăcat cu hainele vechi ale tatălui său. A pornit la drum odată cu răsăritul soarelui ca să ia trenul din gara Saint-Mirel. Trenul îl va duce la Milon. Se întoarce la Colegiu. Vacanța de Paști s-a sfîrșit.

A legat valiza în cruce cu o funie pentru că nu se mai închide, și-a agățat-o de umeri cu niște curele tăiate din hamuri vechi. A făcut pînă acum doi kilometri. Mai are patru pînă la gară. Are ochii albaștri presărați cu puncte de aur, nasul subțire, gura mare, dinți tineri. În timpul vacanței a ajutat-o pe maică-sa la munca cîmpului. Aerul de munte i-a pîrlit obraji, soarele i-a ars mai ales nasul și cutele urechii. În dimineata asta s-a frecat strașnic cu apă rece. E curat, e solid. Cu toate că n-are încă optsprezece ani e mai înalt decît a fost tatăl lui. Haina lui îl supără sub braț. Maică-sa a dat drumul ti-vului mîneșilor. Cu toate astea sînt prea scurte. Pantaloni de catifea cafenii îi sînt roși la genunchi. Totuși taică-său, cînd spărgea pietre, își pune sub genunchi o pernă de piele de porc pe care o tăbăcise el însuși. Dar îngenunchind mereu a ros dungile catifelii. În valiză se vînzolesc două cămăși, batiste și cîteva cărți. Munții joacă de-a lungul drumului. Haina e practică pentru un licean. Patru buzunare cu burduf, închise cu nasturi de metal pe care se desenează, în relief, un cap de mistreț. Cămășile joacă, se despăturesc, batistele se strecoară între paginile cărților, cerneala bolborosește în sticla ei vîrită adînc într-un ciorap. Un cîrnat uscat lovește la fiecare pas marginea geamantanului. O lovitură de picior într-o

piatră. Piatra sare peste un dîmb, se rostogolește. Primul lucru pe care și-l va îngădui Jean cînd își va cîștiga existența va fi un stilou. Are să-l prindă în buzunarul hainei, în buzunarul stîng, de sus, și are să închidă clapa peste el să nu-l piardă. Vacanța s-a și isprăvit. Îi plac vacanțele. Îi place și Colegiul. O iubește pe maică-sa de care s-a despărțit adineauri. Taică-său a murit. Îi place să plece, îi place să se întoarcă. În zilele cu soare, mai ales diminețile, după ce a dormit mult, cînd merge joacă, bine spălat cu aer și cu apă, și aurul ochilor îi sporește între genele negre. În zilele de ploaie sau de oboseală albastrul are întîietate.

Merge virtos, cu degetul mare trecut prin cureaua de care e agățat geamantanul, și fluieră ca să-și scandeze mersul. A tras ușa, a răsucit cheia, a băgat-o în gaura din zid și a pus deasupra o bucată de țiglă. Maică-sa plecase înainte. Ea lucrează cu ziua la gospodăriile din apropiere, la muncile de sezon. Fluieră la întimplare, melodii amestecate pe care și le potrivește cu pasul. Nici nu ascultă ce fluieră. Ca să aibă ce face cu mîna dreaptă, a cules o cracă uscată. S-a frînt de cum a dat cu ea într-o piatră. A tăiat o ramură verde care i se răsucesce și-i șuieră în mînă. Nu-și ascultă nici măcar gîndurile. Fluieră, pășește, retează capul unei graminee. Mîntea îi merge singură. O mie de imagini care se succed; rămîne puțină zăpadă departe, acolo sus, pe culmea Ventoux-ului, mireasma unei tufe de cimbru care a prins rădăcini pe o fărîmă de pămînt, între marnă și stîncă, mutra lui Flston care sigur că a și ajuns la Colegiu; mirosul din sala de studii; să-i scrie maică-si de cum va ajunge. Ea vrea să știe că a călătorit bine. E o călătorie mică, dar pentru maică-sa e lungă, pentru că îl ține pe fiul ei mult timp departe de ea.

Jean nu s-a întrebat niciodată cîți ani are maică-sa. A văzut-o totdeauna la fel, va fi totdeauna așa, îmbrăcată în negru, legată la cap cu o basma albă înnodată sub bărbie. E înaltă, uscată de trudă. Vîrsta ei e vîrsta tuturor femeilor de la țară, îmbătrînite de vreme, păstrate îndelung de muncile grele, departe de tinerețe dar și departe de odihna morții. Basmăua albă îi ascunde părul cenușiu întins și urechile mici, frumoase ca ale unei fete

tinere din lumea bună. Ceea ce se vede din chipul ei, fruntea, obraji, buzele, toate au aceeași culoare de lemn uscat. Slăbiciunea îi strânge nasul coroiat. Soarele i-a uscat gura. Dar ochii ei negri strălucesc, sănătoși, pentru că mâncă puțin. Când se întoarce după o zi de muncă, îi rămâne să vadă de capră, de iepuri, de găini, de porumbei, de albiturile lui Jean și ale ei. Noptile îi sînt scurte.

S-a măritat cu André Tarendol la nouăsprezece ani. Era cu șase luni mai mare decît el. André, muncitor la brutărie, cînta frămîntînd aluatul, băgînd pîinea la copt, măturînd cenușa din cuptor cu un măturoi. Cînta cînd se întorcea de la La Garde, după ce copsese pîinea, ca să petreacă cu nevasta lui ultimele ceasuri ale zilei și o bucată de noapte. Avea pielea foarte albă și aproape lipsită de păr, afară de cel de pe mîini, pe care i-l pîrlea mereu focul din cuptor, îi dădea putere și-l înmulțea. Jean are părul negru buclat al tatălui său, nasul lui drept și ochii lui. Dar a moștenit de la maică-sa pielea de culoare închisă.

André Tarendol își instalase gospodăria într-o casă sărăcuță pe care o avea de la părinții lui, în cătunul Courtaizeau, două odăițe una din alta și un pod ascuțit. Vreo douăzeci de porumbei își aveau azilul în pod și se hrăneau pe ogoare. O fîneață povîrnită ținea de Pigeonnier, o fîneață mică pe care o măcina vadul riului. André făcuse un șopron lingă zidul dinspre apus și cumpărase o capră.

Plecă la război cînd îi veni rîndul, la începutul anului 1917. Se întoarse înainte de sfîrșit. Coborîse în gara Saint-Mirel către care se îndreaptă Jean în dimineața asta. Drumul o cotește spre vest. Norul mic care se topise în albastru se formează din nou chiar în spatele lui Jean, deasupra muntelui. Jean va lua același tren care l-a adus pe taică-său de la război. Ani întregi trenul ăsta n-a mai fost folosit. Era înlocuit de autocare. Iarba creștea între șine. Compania închiriasc, de la țărani, căsuțele cantonierilor. Dar de cînd cu războiul nou autocarele s-au oprit unul după altul din lipsă de benzină și bătrînul tren și-a reluat slujba. Unde și-a petrecut tot acest timp? Unde fuseseră adăpostite bătrînele vagoane luminate cu petrol

și locomotiva cu coș mare? Jean se va așeza poate pe băncuța de lemn, chiar pe locul pe care s-a așezat taică-său în seara în care s-a întors, o seară de toamnă. Ploua. Un singur funcționar, șef de gară și macagiu, moș Foulon, a privit cum cobora din tren soldatul acela bărbos, care părea obosit, care șovăia, care se uita în jurul lui ca un străin. Soldatul și-a ridicat tăgîrțile, bidonul care plescăia, și-a trecut curelele peste umeri. Toți călătorii ieșiseră. Moș Foulon le aduna biletele în mîna stîngă. Soldatul se îndreaptă spre ieșire. Soldații n-au bilete. Le ajunge hîrtia de permisie. Dar în gările mici nimeni nu le-o cere. Sînt cunoscuți.

Cînd s-a aflat la doi pași de felinar, Moș Foulon i-a spus:

— Nu se poate! Tu ești, André?

Soldatul l-a privit, a făcut semn cu capul că da, a ieșit. Ploua.

A făcut cîțiva pași în piață, s-a oprit în dreptul străzii principale. Piața era întunecată, în afară de cîteva suvoaie de apă care oglindeau o crăpătură de lumină dintr-un oblon. Ploaia clipea pe pămînt, rădea zidurile și olanele. O streășină scotea mereu aceeași notă. Ploaia ținea locuitorii bine închiși în casele lor. Era singur cu ea în piață. În Saint-Mirel îl cunoștea toată lumea. Și el cunoștea bine orașul. Își începuse ucenicia cu doisprezece ani înainte la Brutăria Modernă. Dansase acolo la toate sărbătorile. Ploaia îi curgea pe sub guler, îi uda barba. Suvoaiele din piață curgeau către strada principală, se schimbau în pîrîu în mijlocul ei, un pîrîu care strălucea sub lampa electrică prinsă de zidul poștei, apoi sub fereastra cafenelei, apoi în fața vitrinei băcăniei. Băcănia asta era ținută de vara lui, o fată bătrînă. Cînd era ucenic, îi dădea din cînd în cînd bomboane.

Moș Foulon îl privea din ușa gării. Moș Foulon stătea drept în ușa, nu în fața ei, ca să nu se ude. Îl văzu plecînd capul, întorcînd spatele străzii, și făcînd cale întoarsă. Se dădu la o parte ca să-l lase să intre, și îl întrebă încet:

— Ce e, André?

El nu răspunse. Trecu prin fața ghișeului închis, trecu prin fața cîntarului, pași peste o cușcă mare prin care

scoteau capul patru găini. Acolo, bătrînul îl văzu bine în lumină. Părea de patruzeci de ani. Ieși pe peron, trecu peste șine, și bătrînul nu-l mai văzu. Coborî terasamentul, se topi în noapte, spre ogoare. Dădu ocol tîrgului sărînd peste îngrădituri. Încălecă peste tufișuri, se strecură pe sub sîrmele ghimpate. Iarba îl udă pînă la coapse. Noroiul îi înleia moletierele. Nu băga de seamă, era deprins.

Se gîndise la întoarcere din ziua în care plecase. Își închipuise cum se va bucura, cum va alerga către Pigeonnier, cum va striga tare: „Françoise! Françoise!”, pe Françoise în brațele lui, caldă. Ea avea să plîngă, el să ridă, s-o scuture, s-o sărute iar și iar...

Dăduse ocol tîrgului Saint-Mirel și găsisese drumul. Mergea în noapte, cu picioarele grele. Vîntul îi arunca în obraz frunze vestede, frunze negre, înghețate, îi lipea ploaia de spate.

Recunoscuse drumul fără să-l vadă, răscrucile cu direcțiile care nu erau ale lui și pe aceea care îl trăgea către casă. Recunoscuse și copacii în aceleași locuri, copacii care gemeau la trecerea lui. Rostogolirea apei peste colinele de marnă, puhoiul ploii frămîntată de vînt, ridicată, rostogolită, aruncată în creasta spălată a muntelui, înecau zgomotul rîului.

Ocoli și La Garde pe cărarea care urcă la Clos des Vieilles. La Clos des Vieilles se ducea să aducă ramuri de alun pentru capră. Lua totdeauna cu el ceva de mîncare. Odată, uitase brînză. Mîncase piine goală, prăjită în vîrfurile unei nuiete la flacăra focului. Flacăra focului. Mirosul pîinii. Apa și pietrișul i se rostogoleau peste glezne. Trecu pe lîngă Stîna de la Combe. La vremea asta era goală. Nu se putea opri. Nu se putea adăposti. Era grăbit și înfricoșat să ajungă. Era adevărata întoarcere, în noapte, ploaie, noroi și vînt. Sfîrșitul călătoriei, după atîția pași pe cîmpiile spintecate, șoselele fărîmate, după atîtea etape printre obuze, pe drumuri de foc, de praf și de noroi, pe pămîntul năpîrlit, cu viii care asudau, morții care puteau, răniții care urlau. André Tarendol ajunse acasă prin ploaie, noapte și vînt.

Trecu podețul. Courtaizeau era acolo. Patru case scunde mai negre decît noaptea și acoperișul ascuțit al

Pigeonnier-ului pe care nu-l vedea, la celălalt capăt al cătunului. Un ciine lătră. André recunoscuse glasul ciinelui ciobănesc al lui Rigaud. Lătra în dosul porții hambarului. Dădea de veste că a intrat un pas în sat. La ora asta ciinii știu că totul se odihnește în casele închise. Bărbații, femeile și animalele pe care le cunosc, dorm. Afară, ciinii nu trebuie să audă decît zgomotul ploii și al vîntului, strecurarea furișată a animalelor care nu intră niciodată în case și pe care le vor alunga zorile. Ciinii din cătun auziră pasul neobișnuit și lătrară. Un berbec behăi. André se opri. Șuvoaiele de apă îi curgeau din mînele mantalei și din degete. Greutatea nopții și a amintirilor îi copleșea umerii. Se întoarse încet la podeț, coborî către rîu. Picioarele îi lunecau pe marna muțată. Căzu cu fața la pămînt, se ridică, apoi căzu iar, își jupui mîinile. Rîul mărginea pămînturile mai joase ale satului. André urcă din nou spre fineața lui, sări zidul, se găsi în fața casei. Acolo, dincolo de ușa prin care nu răzbăteau vîntul și noaptea, în odaia caldă, luminată poate de ultimul jeratic din foc, dormea Françoise, nevasta lui. Sigur că îl visa pe el. Și-l închipuia foarte departe. Mergea la atac în soare și în gloria goarnelor. Trebuie să fi tremurat adesea pentru el. În același timp trebuie să fi fost mîndră de el, de medalia lui. Care dintre cei ce n-au îndurat adevărul războiului, îl poate cunoaște?

Deschise brațele, încercă să recheme imaginea bucuriei întoarcerii, trase aer în piept ca să strige numele Françoisei. Să alerge, să vină să i se arunce în brațe. Dar nu putu striga, ușa rămînea închisă între cei vii și el. Cu umerii căzuți, cu picioarele grele, se îndreptă către șopron, se îndoi ca să intre în căldura staulului. Capra se ridică, iepurii îi năvăliră între picioare. Închise ușa la loc, îngenunchie ca să-și desfacă curelele fiindcă acoperișul era prea scund pentru înălțimea lui, se culcă cu capul pe tăgîrțe. Françoise trezită brusc de spaimă, cu un felinar de vînt în mînă, îl găsi adormit acolo. Apa care se scurgea din el în paie le făcea să aburească.

Jean străbătuse La Garde. Cărarea, devenită drum, o ia, la ieșirea din sat, de-a lungul cimitirului de pe un povîrniș ușor, rezemat de munte. Morții și pămîntul în care locuiesc alunecă pe povîrniș. Îi oprește un zid, îi

împiedică să ajungă în drum. Împing zidul cu răbdare. Zidul e vechi. Greutatea morților i-a făcut un pintece care se revarsă de pe acum peste șanț. Între pietrele zidului cresc mixandre. O cruce aplecată întinde peste zid un Isus de lemn care și-a pierdut picioarele și al cărui braț, smuls din umăr, atîrnă de mîna străbătută de piron. Pămîntul și morții lui umplu bine cimitirul, pînă la creasta zidului, la înălțimea ochilor trecătorului. Buruienile ascund resturile de coroane și pietrele ridicate ca niște semne de hotar, care se apleacă la stînga, la dreapta, sau s-au prăbușit de tot. E un loc ocrotit. Bătrînii din sat vin adesea să stea aici la soare. Se reazemă de pîntecul zidului, stau de vorbă, nu se grăbesc. Cîte o frunză din cînd în cînd. Și, de cealaltă parte a zidului, în pămînt, morții îi așteaptă răbdători. Duminica, tinerii care au rămas joacă bile pe drum. Vîntul zgîlșie uneori brațul Cristului. E un cimitir familiar, care nu sperie pe nimeni. Jean îl cunoaște bine, pentru că trece mereu de-a lungul zidului său, pe drum. Tatăl lui e îngropat acolo. Nu și-l aduce bine aminte. Îi pare rău că a murit, dar nu se simte trist cînd trece pe lîngă el. Cimitirul ăsta nu e trist. E de aceeași culoare cu muntele și tot atît de simplu ca el. Tatăl lui e acolo, ca iarba asta, cu iarba asta și cu stîncă asta și cu tulpina asta de viță sălbatică ce-o înconjoară cu ramurile ei. Iarba e la locul ei, și stîncă, și tatăl lui.

După ce se întorsese din război, André încercase să-și reia meseria de brutar. Trebui să renunțe din pricina plăgilor roșii pe care le avea în partea de jos a pîntecelui și la subțiori, arsuri mari de hyperită, nevindecabile, care îl făceau să țipe cînd se apropia de foc.

Agentul de la căile ferate din Saint-Mirel îi făcu rost de un post de cantonier. Plivi buruienile din șanțuri, turnă gudron pe șoseaua națională. Zile întregi, pline de răbdare, în genunchi, cu ochii ocrotiți de ochelari zăbreliți, sparse pietrele de rîu, adunate în metri pe marginea șoselei.

În zilele de singurătate, la marginea drumurilor, cugeta. Începea să priceapă războiul și pacea. Se întreba ce făcuse, ce făcuseră ceilalți oameni asemeni lui, tineri, care își cunoșteau bine munca și nu cereau altceva decît

să muncească și să trăiască, pentru a-merita să fie aruncați în acea grozăvie? Se gîndea că dacă ar fi mers mai mult la școală, ar fi învățat poate pricinile a ceea ce se întîmplase. Anii trecură. Nu uită. Arsurile nu-i îngăduiau să uite. Nu mai cînta. Se întorcea acasă gîrbovit, bombănind. Se plîngea fără pricină, tremura de grija zilei de mîine. Iarna tușea. Mai mult decît suferința, îl copleșea un fel de rușine. Cînd asuda, arsurile usturau. Durerea îi aducea amintirile din război și îi era rușine de ceea ce făcuse, de ceea ce văzuse, rușine pentru el, pentru oamenii care îl înconjuraseră, pentru cei din fața lui. N-ar fi putut-o spune, pentru că nu știa folosi decît cuvintele vieții lui foarte simple și pe cele ale meseriei lui, dar simțea bine că tot acest război era o crimă nemărginită și că toți cei ce îl voiseră, îl făcuseră, îl înduraseră erau vinovați. Morții erau vinovați că muriseră în noroiul acela, el era vinovat că suferise, că suferă încă. Și cînd, ingenuncheat, vedea înflorind floricele lîngă el, simțea și mai tare rușinea de a fi un om care se confundase în acel război. Își spunea și că poate nu era cu putință să fie ocolit. El, cu ideile lui puține, nu vedea cum ar fi putut fi ocolit, dar îi era rușine că îl îndurase, rușine pentru oameni.

Françoise îl îngrijea ca pe un copil. Începuse să lucreze la alte gospodării și fața i se usca. Cînd s-a născut Jean, la nouă ani după întoarcerea tatălui său, acesta, care n-avea încă treizeci de ani, părea un bătrîn, iar maică-sa își pierduse cu totul tinerețea. André Tarendol găsi în nașterea fiului său încă o pricină de jale. Ce avea să devină? Ce se va putea face din el? Vorbea singur în fața mormanului de pietre. Uneori se oprea, se îndrepta din șale, ridica fruntea, apoi începea iar să lovească în cremene cu lovituri de fier sigure. La optsprezece ani fusese cel mai bun lucrător din regiune. Ar fi putut deveni patron, și-ar fi putut instala nevasta într-o brutărie la Saint-Mirel, ar fi putut face din Jean un om care cîntă cînd bagă pîinea în cuptor. El nu mai era acum decît un lucrător prăpădit, în fața unui viitor plat ca un drum.

Françoise își lua pruncul, îl așeza la marginea ogrului, sub un copac. El gungurea, rîdea frunzelor, urla

pentru că o lăcustă îi lovea obrazul în saltul ei. Maică-sa dădea fuga, îl alăpta, îl adormea. Când se trezea, cerul, norii și ramurile îi jucau în fața ochilor. Apuca un fir de iarbă, îl mânca, se îneca, scuipa puțin lapte închegat, plîngea, începea iar să ridă.

Maică-sa îl învătă literele și la șapte ani se duse singur la școala din La Garde. Lua cu el, într-un coșuleț, piine și brînză, o bucată de omletă, pentru prînz. Și taică-său începu să viseze să-l dea la școală mai departe, să facă din el un om instruit, mult deasupra lui, la adăpost. Jean scria urît, își pata caietele, nu-și sfîrșea lecțiile. Profesorul lui le scria părinților: „Inteligent, dar distrat. Se uită cum zboară muștele“. Dar se cufunda cu patimă în cărțile pe care i le aducea maică-sa din Saint-Mirel, cumpărate de ocazie. Albume ilustrate, aventuri. Le citea de douăzeci de ori, se lupta alături de eroii lor. Părăsea jocurile băieților ca să-și întilnească iar tovarășii tipăriți, își neglija lecțiile. Când a căzut la examenul final din pricina greșelilor de ortografie și pentru că nu știa departamentele, taică-său murise de doi ani. André zăcuse la pat o iarnă întreagă. Tușea. Asuda neconținut. Françoise muncea mereu la străini. În pat nu i se putea întimpla nimic. Mătușa Espieu, bătrîna, venea din cînd în cînd să vadă dacă n-are nevoie de ceva și să pună lemne pe foc. Era culcat în patul din odaia de jos, în colțul din stînga, opus scării. Chiar în fața lui se afla ornicul cel vechi, negru de fumul a trei generații. Limba lui de aramă, împodobită cu flori multicolore pînă la cadran, strălucea, se ducea, se întorcea, strălucea sub sticlă. Ceva mai la dreapta era fereastra, apoi vatra, și copaia de piine. Masa dinaintea vetrii, în fața ușii. Jean venea de la școală, săruta obrazul umed al tatălui său, se grăbea să urce în odaia lui ca să-și regăsească de îndată cărțile și să-l uite pe bolnav. Noaptea, André se trăgea la perete ca să-i facă loc nevesti-si. Slăbea, tușea din ce în ce mai mult. Într-o zi se sculă ca să-și facă nevoie, căzu și rămase întins pe jos aproape un ceas pînă să vină mătușa Espieu să-l vadă. Nu-l putu ridica singură. Era prea bătrîna. Fugi, cu poalele suflecate, gîfîind, nu putea alerga repede. se duse să-l caute pe Rigaud cel

tinăr care despica un stejar lîngă pod. Își duse mina la inimă, răsufală adînc: „Casimir, vino iute, André a căzut“.

Toată noaptea tuși și gemu. Doctorul, venit cu motocicleta, îi făcu o injecție, îi dădu un flacon pe care îl adusesese cu el și o vestă pe Françoise că n-are să mai țină mult. Avea o barbă căruntă și ochi buni. Văzuse murind în același fel mulți foști soldați. Jean a plecat cu el pe motocicletă. Avea să rămînă cîteva zile la verișoara din Saint-Mirel. Știa bine de ce îl îndepărtează maică-sa. Tatăl lui avea să moară. Se urca pentru prima oară pe o motocicletă. Se gîndea la ceea ce se va petrece în casă. Tata. Îi vin lacrimile în ochi. Îl ustură nasul. Cînd se va întoarce la școală, tata va fi mort. Băieții nu vor cîntează să-i vorbească numaidecît despre asta. Va purta o fișie neagră în jurul brațului. Va fi serios. Nu se va putea juca. Motocicleta dă rateuri. Îi e frig la urechi și la mîini. Saltă la fiecare groapă. Paltonul e întins pe spatele lat al doctorului. Are o cusătură verticală în mijloc. Spatele îi ascunde drumul din față. Copacii și stîncile aleargă pe lături. Trec prin La Garde. Un băiat din clasa lui strigă ceva și fuge în urma motocicletei. El nu răspunde. Taică-său are să moară, nu trebuie să ridă, nu trebuie să fie mîndru că se află pe o motocicletă. Își sloboade o mîna ca să-și șteargă ochii cu mîneca. Pe șosea motocicleta gonește foarte repede. E, totuși, o călătorie frumoasă. Îi e frig și la picioare. Cînd va ajunge la vara lui, ea are să-l sărute și el va putea plînge.

André s-a infuriat, a dat-o afară pe Françoise. Nu vrea să-l ajute să-și facă nevoie. Ea ascultă de după ușă. Îl aude căzînd. Se repede în casă, îl culcă din nou. El gîfîie. Nu-i mulțumește. Se uită țintă în tavan. Ea nu spune nimic. Înțelege ce gîndește el. E decăderea cea mai grea, umilinta de a avea nevoie de femeie pentru asta. Tușește. A mai durat încă opt zile pînă să moară. Nu trebuie să crezi că după o viață de chin te poți bizui sigur pe o moarte liniștită. Cei care se duc după ce și-au tocit toate puterile de-a lungul unui lung număr de ani, aceia se topesc îndeobște în moarte fără rezistență. Dar, pentru cea mai mare parte dintre oameni, moartea e ultima bătaie a unei vieți de luptă. Se luptă cu ea așa cum s-au luptat pînă la ea, cu aceleași deprinderi. Mor așa cum

au trăit. André va muri în spaimă, asaltat de amintirile cărora delirul le dă viață. În ajun a vărsat sînge în așternut. Françoise și mătușa Espieu l-au primenit. A dormit, apoi a vorbit puțin dimineata, a adormit iar după-masă. Seara a gemut fără să se trezească. Françoise nu mai știe dacă e somn sau prăbușire. Mătușa Espieu încălzește cafeaua în jeratic. Françoise doarme rezemată de masă, cu capul pe brațe. Espieu i-a telefonat doctorului din cabina telefonică din La Garde. Doctorul a spus că nu va veni azi. Aleargă prin munți cu motocicleta lui. Are multă treabă cu oamenii pe care încearcă să-i vindece. Pentru André nu mai poate nimic. În sfîrșit, va veni totuși mîine dimineată.

E trecut de miezul nopții, dar nu e încă ora unu. Mătușa Espieu își bea cafeaua, suflă în ceașcă. E prea fierbinte. O lampă cu ulei atîrnă în colțul vetrii. O flăcăriie galbenă. Lampa cu gaz ar fi dat o lumină prea tare. André deschide ochii. Françoise doarme. Mătușa Espieu moțăie în fața jeraticului, grămădită pe un scaun, cu mîinile ei bătrîne în poală. André n-o vede. N-o vede pe Françoise. În fața lui iese un picior din pămînt. Un picior încălțat. Ce păcat, un bocanc nou. Dar ce-ar face cu el? Celălalt e îngropat. Asta iese din peretele tranșeei de pe timpul bombardamentelor. Vede strălucind în lumina zorilor un cui. Îl vede strălucind pentru că și-a pierdut mințile. În realitate, cuiele bocancului erau ruginite. Vede strălucind ceva, limba ornicului. E cuiul, — e piciorul care se leagănă. Strigă: „Piciorul!“ Asta vrea să spună: „Înainte!“ Trebuie să te cațeri, să sari din tranșee. Piciorul rămîne. El trebuie să sară, sare. Aerul scuipă fier de pretutindeni, scuipă și fluieră și tună de pretutindeni. Vrea să se arunce la pămînt. Știe că dacă se aruncă la pămînt, de cum va fi întins pe pămînt va fi salvat de mitralie și de moarte, salvat acolo, pe pămînt. E simplu. Dar el nu poate. Stă în picioare țeapăn în moartea care urlă, țeapăn ca un copac. Vede venind un obuz, apoi altul, și altele. Toate se reped cu iuteală în el. Și el se dă înapoi tot atît de repede ca ele, țeapăn, fără să se miște. Se dă înapoi cu viteza obuzului care e acolo, înaintea pieptului lui, obuz ascuțit, strălucitor, legănîndu-se în fața lui. Dacă se mișcă, obuzul are

să explodeze, dacă se oprește, obuzul are să explodeze, dacă va cădea, obuzul are să explodeze. Și deodată uite că-i e frică să nu cadă, pentru că simte că va cădea pe spate. Urlă, cade. E mai rău decît vidul, întreg pămîntul s-a clătinat, și cu cît cade mai mult, cu atît pămîntul se îndepărtează de el. Niciodată, niciodată nu se va mai putea ține de pămînt, și pe măsură ce cade începe să recadă neconținut. Spaima e atît de groaznică, încît își recapătă cunoștința. Simte cearceaful sub mîini. Își simte greutatea în pat, simte cum îl apasă cu spinarea, cu coapsele. „Mi-e bine, nu cad, sînt bolnav, dar nu cad. Doamne, ce bine mi-e că nu cad.“ Vede limba ornicului. Cineva șade pe scaunul de lîngă foc. Cine e? Are cască și manta. Ce face în groapa aia? Acela strigă. Da, strigă de azi-de-dimineată. A căzut primul, cu mîinile pe pîntece. Și la stînga, și în față, și în spate, rănii strigă, morții put și cei vii scormonesc pămîntul. Toți gem în spatele lui. Cel care îl ține de umeri, îl întrebă: „Tu, tu vezi ceva, André? Ne duci bine, André?“ Îi conduce. Are foc sub brațe și în partea de jos a pîntecelui, și din vreme în vreme urlă pentru că îl arde. Și cel care îl ține de umeri zice: „André, nu ne lăsa, André.“ Și toți ceilalți gem. Se țin toți de umeri pentru că au ochii arși. Îi conduce, se ia după lampa mică din fundul tranșeei, care strălucește și se leagănă. În urma lui au ochii arși, ochii însîngerăți, roșii în noapte, mari cît pumnii, ochi care sîngeră pe fețele lor. Toți, în urma lui, se țin de umeri, plîng sînge, gem după lumină, o mie, zece mii, șirag în tranșee, toți cei arși de iperită, cu ochii arși, cu rănile arse, și cu pîntecele spintecat de fier, cu măruntălele arse, cu ochii ieșiți, cu ochii lor însîngerăți, sînge pretutindeni pe pîntecele lor, și pe brațe, și pe pîrioare, cu ochii arși ridicați spre soarele care se leagănă, toți în urma lui, cu mîna pe umăr, și el singur pentru toți, doar el cu ochii deschiși, numai ochii lui care vād. Care vād, care vād... Ah! Care nu mai vād.

Françoise era atît de obosită încît nu l-a mai auzit pe André murind. N-a făcut zgomot. A păstrat pentru el, în ultimul moment, așa cum le păstrase pînă atunci, delir uriaș, acele țipete și acele amintiri. Mătușa Espieu și-a dat seama. Ațipea. Era să cadă peste jeratic. S-a

scuturat. S-a ridicat ca să se trezească puțin. A văzut că André stătea cu ochii deschiși. S-a apropiat. Se gîndea că își sfîrșise somnul. A văzut că tocmai îl începea.

* Poarta cimitirului din La Garde e strîmtă. Cînd bărbatii din familie și vecinii, îmbrăcați în hainele negre pe care le-au purtat la nunta lor, cu mustața pleostită a jale, peste gură, cu fruntea gravă, asudînd de soare, de efort și de gîndul închinat mortului, se apropie de poartă cu sicriul pe brațe, cei care îl țin pe de lături trebuie să-l lase din mîini și să se dea la o parte. Și chiar dacă duc la groapă un bătrîn uscat, și cei de la cap și cei de la picioare se miră că e deodată atît de greu în clipa în care trebuie să intre pe poartă.

Oamenii care au ridicat zidul și au făcut poarta ar fi putut s-o lase deschisă către cer, ca pe aceea către un cîmp. Au închis-o sus cu o piatră poate ca să semene întocmai cu intrarea unei case. Pe latura dinspre drum a acestei pietre au săpat cîteva cuvinte, o rugăciune sau un sfat. Solzi de mușchi galben, plante grase cu frunze roz ca degetele păpușilor cresc peste piatră, fără pămînt și fără apă, se hrănesc cu raze de soare și cu răsuflarea timpului. Au astupat cîteva litere, au închipuit altele, au adăugat sedile și apostrofuri. Cu toate astea nu împiedică nici un călător să citească slovele săpate. Sînt cuvinte simple. Jean, azi-de-dimineață, și-a aruncat în treacăt ochii spre piatră. Privirea i-a lunecat prea repede ca să vadă, prea repede ca să citească. Dar i-a răsărit în amintire fraza pe care ochii lui n-au citit-o :

„Trecători, rugați-vă pentru noi și gîndiți-vă la voi.”

Cînd această carte va fi încheiată, cînd voi pune condeiul jos, cînd veți întoarce ultima pagină, cimitirul va fi tot acolo, încălzindu-și, la soare, pîntecele plin de morți. Trecători, noi vom fi departe. Vom fi uitat să ne rugăm pentru ei. Vom fi uitat încă și mai mult să ne gîndim la noi.

Morții nu mai pot gîndi, dar deveniți pămînt, frunze, nori, deveniți izvoare și pășuni, își dau mai departe carnea pentru luptă. Cine va fi învingătoare în ultima zi,

viața sau moartea? Părțile infime ale planctonului se împerechează în spuma furtunii pulverizate. Plugul răstoarnă pămîntul; în sinul bulgărilor care fumegă, ciuperci nevăzute gîtuie viermi mai mici decît ele și se hrănesc cu ei. Voi sînteți valul, și fierul plugului, și pămîntul, și ciuperca, și viermele, și ceva mai mult decît toate astea, de vreme ce vă întrebați de ce. „*Rugați-vă pentru noi...*” Ah! trebuie să ne rugăm pentru cei vii, pentru cei ce nu cunosc răspunsul...

Jean n-a ajuns la vîrsta la care se gîndește. Privește, citește, ascultă, nu-și pune întrebări. E harul tinereții.

Cu mîinile încheștate pe bară, privește peisajul alert. A rămas în picioare, pe platforma exterioară a vagonului. Părul lui ondulat strălucește, freamătă în vînt. Pielea de pe obrazul lui e bine căptușită cu o carne tare. Ochii îi sînt limpezi ca apa care țîșnește la lumină. E subțire, cu oase solide învelite în mușchi lungi și netezi. Umerii îi sînt prea lați pentru haină, cînd îndoaie cotul, manșeta se urcă pînă la jumătatea antebrațului. Are un petic la fund.

O femeie s-a urcat la Saint-Mirel odată cu el. N-o cunoaște. Nu e din partea locului. S-a așezat pe ultima banchetă cu fața spre platformă. E blondă, puțin cam grasă, cu părul lîns pieptănat cu coc la ceafă. Poartă o rochie de catifea verde. Un cordon din aceeași stofă îi strînge mijlocul voinic. N-are ciorapi, are picioare tandafirii, gleznele îi sînt pline. În picioare pantofi de sport cu tălpi bune. Trebuie să aibă mai bine de treizeci de ani. Nu e elegantă, dar e îngrijită. E una dintre acele femei rare care prețuiesc calitatea trupului lor, știu toată bucuria pe care le-o poate da, își dau osteneala să-l întrețină și nu acordă prea mare însemnătate veșmintelor cu care îl acopere. Știu că nu-i e în adevăr comod decît scăpat de aceste boarfe.

E întoarsă către platformă. L-a privit pe Jean o dată, de două ori. Nu-l mai scapă din ochi. El se uită cum aleargă peisajul. Ea îl privește, își deschide geanta, scoate o oglindă, se privește în ea, închide geanta, se uită iar la Jean. Își trece dosul arătătorului de-a lungul gurii și-și mîngîie ușurel buzele. Unghia îi strălucește. Se reazemă de spătar, se așază mai bine, cu o mișcare rotundă

a umerilor. O aripă de fum alb intră pe fereastră, se învîrteşte şi se înroşeşte.

Jean, în ritmul trenului, loveşte scurt cu piciorul într-o bară a grătilor care închid platforma. Poartă ghetete de cantonier ale tatălui său, ghetete de piele adevărată, tare, care nu se roade. Priveşte munţii cenuşii şi verzi, goana florilor pe terasament şi fuga păsărelor. Ea strînge puţin ochii ca să-l vadă mai bine. E niţel mioapă. Îl vede pe trei sferturi. Îi atinge cu privirea fruntea dreaptă, pielea de fruct a obrazilor. Ghiceşte jocul suplu al trupului sub coaja veşmîntului, pieptul lat şi plat, lungile fusuri ale muşchilor de-a lungul mădularilor, mijlocul delicat, şoldurile strimte, pîntecele înflorit... Se înfioară, închide ochii, îi deschide iar; el a început să fluiera, tuguie buzele ridicol, neştiutor. Ea ride. El se întoarce spre ea, o priveşte. Dar ea a închis iar ochii. Ride pentru ea însăşi. Cu ochii închişi îl vede poate mai bine, îl vede cum vrea ea.

Locomotiva gîfîie, scîlpă, pierde aburi pe la toate şuruburile şi la coborîşuri trece de treizeci pe oră tremurînd de emoţie. Coşul ei înalt parcă şi-a pierdut o şfirlează.

Calea ferată şerpuie în fundul văii, se strecoară în sugrumătura unei strîmtori, se întâlneşte cu drumul, îl taie, sub nasul unui catîr, străpunge o colină, o apucă spre răsărit, între măslini, stejari, pini şi podgorii mici agăţate de povîrnişuri. O mireasmă de cimbru şi de răşină parfumează fumul trenului. Pe culmea celor mai rezezi coaste se ridică spre cer ziduri mari în ruină. Doamna în verde îşi suflă nasul cu delicateţe, îşi pune batista în geantă. Se ridică. Va coborî din tren, va ieşi din carte la prima gară, în două minute. Nu are bagaje. N-o vom mai vedea. O aşteaptă un bărbat.

Trenul porneşte iar. Văile se îngustează. Ruinele feudale sînt căţarate mai sus şi sînt mai numeroase.

Acum cîteva veacuri castelele astea au fost locuite de baroni crunţi. S-au ucis între ei în timpul războaielor religioase. Jean cunoaşte istoria acestei lupte care a marcat, în regiune, sfîrşitul dominaţiei seniorilor. Nici unul dintre supravieţuitori n-a mai fost atît de bogat ca să ridice la loc turnurile arse sau dărîmate. Satele, care trăiau în

umbra castelelor, s-au prăpădit, zidurile se năruie. Aco-perişurile se prăbuşesc în pivniţe. Sătenii au coborît în văi, au transmis fiilor lor urile tradiţionale transpuse treptat de pe plan religios pe plan politic. Protestanţii apără ideile înaintate. Catolicii sînt conservatori. Armistiţiul din 1940 a complicat aceste poziţii. Ura faţă de nemţi i-a unit pe protestanţi cu catolicii. Preoţii au intrat în maquis, pastorii şi-au părăsit familiile numeroase ca să-i întâlnească în fostele refugii ale ereticilor. Au găsit acolo ofiţeri, revoluţionari spanioli, evrei. Au recrutat ţărani tineri, s-au rugat de cer pentru război. Cerul bubuitor le trimite arme. După veacuri de pace, ţara baronilor freamătă iar de ecoul împuşcăturilor. Ghemuite în paturile lor, în spatele uşilor baricadate, fetele tremură de frică.

Jean Tarendol are, din instinct, groază de moarte şi de sînge. Se minunează în faţa vieţii. Se apleacă asupra vietăţilor minuscule, pune pe crupa cailor o mîna care îi face să freame de prietenie. Pisica de la Pigeonnier îl urmează, cu coada în sus, prin tot satul, ca un cîine. Găina bătrînă, neagră, se aşază la pămînt, îşi desface aripile, cînd se apropie de ea. Jean a împlinit şaptesprezece ani în octombrie. La cincisprezece ani a descoperit poezia. Matematicile, pînă atunci tăria lui, i-au devenit nesuferite. Compoziţiile lui în franceză, clocotitoare de un lirism nevinovat, l-au uimit pe moş Guillaume, profesorul lui. Şi-a trecut prima parte a bacalaureatului datorită unei note bune la franceză, cu toate că greşise problema. Acum e sigur că va reuşi şi la partea doua. Vrea să ajungă arhitect, să clădească. Va lucra ziua, va învăţa noaptea. Viitorul îi pare simplu. Încă n-a pus piciorul în lume.

Trenişorul se opreşte cu suflarea tăiată. Capul liniei. Acolo încep adevăraţii munţi. Jean îşi înhaţă geamantanul, sare treptele vagonului.

Milon-les-Tourdures are ceva mai puţin de cinci mii de locuitori. Tîrgul cu aer medieval îşi îngrămădeşte casele de culoarea stîncii pe o colină, la nord, în jurul unui turn patrat transformat în capelă. Cartierul nou se întinde la picioarele ei, spre sud, cu vilele lui cu acoperişuri roşii, înconjurate de grădini. Cea mai mare şi cea

mai urită e subprefectura. Opt salcimi o despart de stradă și, primăvara, răvășesc gândurile subprefectului, ale funcționarilor. Le Gardant innoadă în jurul orașului brîul lui de pietre albe. Vijeliile de la munte îl umplu uneori de un șuvoi milos care aduce stoguri de paie și porci înecați. La limita dintre cele două cartiere o stradă îngustă taie pieziș coasta colinei. E strada Școlilor, prost pavată, strînsă între case scunde. Fațadele își arată oasele prin găurile tencuielii. Soarele a mîncat culoarea olanelor. În zilele de ploaie, acoperișurile inegale aruncă în stradă grape de apă. Lespezile n-au fost nivelate niciodată de cînd au fost puse aici, poate de două sau trei veacuri. La capătul caselor, imaginea îndepărtată a muntelui Gardegrosse. Cam pe la mijlocul străzii, de cum urci pe stînga, se croiește, într-un zid cenușiu, o poartă de stejar întunecat. Ferestrele de la parter sînt închise cu gratii încrucișate, căptușite cu zăbrele de fier. Nu e o închisoare ci o fostă minăstire, astăzi Colegiu. Alături de el se înalță clădirea îngustă, perpendiculară față de stradă, a Gimnaziului municipal, apoi Școala primară superioară de fete, clădită chiar în ajunul celui lalt război. Are ferestre mai mari decît ale Colegiului și zidurile îi sînt văruiate în fiecare vară.

Colegiul, Gimnaziul, Școala superioară, acest grup de clădiri, rezemate unele de altele, adunate în mîna fătăliității, iată locul de desfășurare al dramei noastre. Restul străzii se pierde în ceața neatenției. N-avem nevoie de un decor mare. Gimnaziul își ridică acoperișul ascuțit între băieți și fete. În spatele fațadei lui fără ferestre, tăiată ca de un brîu de un geamlîc vopsit cu albastrul apărării pasive, putrezesc prizonierii politici. Dorm pe rumeguș. Le crește barba, le intră ochii în cap. Se scarpină. De fiecare parte a viziunii lor de suferință, rid adolescenții pe care viața îi înflăcărează.

Colegiul e clădit în careu în jurul curții lui. Patru pereți cenușii ridicați în jurul curții. De ce domnul Chalant n-a avut niciodată dorința de a pune să-i vopsească în roz sau în gălbui? Fără îndoială că îi par foarte potriviți așa cum sînt. Foarte veseli. Copiii intră pe poarta

cea mare, trec pe sub boltă și se află prinși între aceste patru ziduri. La sfîrșitul recreațiilor, zidurile îi înghit. Intră în rînduri lungi prin găurile mici ale ușilor, se îngrămădesc în spatele ferestrelor fără obloane, se prefac că îi ascultă pe profesorii triști. Profesorii, din cînd în cînd, se uită la ceas.

Chiar în mijlocul curții se lasă pe vine closetele, sub micul lor acoperiș de țiglă roșie. Opt uși înalte doar pe jumătate și două uși întregi care se încuie cu cheie, pentru personal. E la amiază. În curtea pustie apa closetelor cîntă încetîșor. Cei doi platani au izbutit să-și înalțe ramurile mai sus de ziduri, pînă în aerul liber. Salcîmul s-a lăsat păgubaș. E prea bătrîn. Nu mai are putere. Trunchiul lui enorm e găurit de galerii în care călătoresc gîngăniile. Noaptea șobolanii urcă prin rădăcinile lui scobite pînă pe ramuri, să mănînce păsărelele adormite. În fiecare primăvară dă iar frunze, dar îi cad înainte de sfîrșitul verii. Portarul îi pîndește înfrîngerile, îi retează mădularele moarte și adesea trișează, taie și ce-i viu pentru focul lui.

Zgomotul din sufragerie răspunde gîlgiitului apei de la toaletă. Doamna Chalant n-a păstrat decît șase interni. Tudort, bineînțeles, nu s-a întors încă. Semi-internilor nu le dă decît o supă. Ei își aduc restul, fiecare în cîte un vas. Treizeci de crăticioare, gamele, oale de toate felurile se încălzesc de la ora unsprezece pe plită și o scot din răbdări pe Félicie, bucătăreasa. Le clatină, le mută din loc, le lovește una de alta. Spune de zeci de ori că o să le arunce pe toate pe fereastră. Asta nu mai e meserie de bucătăreasă. Dealtfel, va trebui în curînd să renunțe la plită din lipsă de cărbuni. Va mai rămîne numai nițel gaz pentru supă. Au să mănînce hrană rece, foarte bine!

— Da' cîrnați? întrebă Fiston, ai adus?

E așezat cu fața la fereastră. Fereastra se reflectă în sticlele ochelarilor și în țeasta lui care lucește. S-a ras pe cap ieri.

— Mănîncă-ți supa, spune Jean. Ți-e frică totdeauna c-ai să flămînzești.

E adevărat că-i e totdeauna foame. Chiar dacă ar fi belșug, nu s-ar sătura niciodată. Acum caută peste tot

ceva de mâncare. Are rezerve de coji de piine uscată. Le sparge în bucățele mici. În timpul cursurilor le sugă, le moaie între limbă și cerul gurii pînă cînd se prefac într-o pastă oarecum dulce, în care se amestecă fărimă de tărîțe. Zice :

— Vezi că azi cîrnații adevărați sînt rari. Ai adus ?

Cînd iese de la frizer strălucește ca un glob de grădină. Își rade capul și obrazii. Părul și barba timpurie îi cresc treptat peste tot. Începe să semene cu un arici blond. Cum îi crește jumătate de centimetru se duce iar la frizer.

— Ascultă, spune Jean, dacă îmi mai pomenești o dată de asta, am să-i mănînc singur.

— Nu-ți pomenesec, spune Fiston. Aș vrea numai să știu dacă ai adus.

E mai mic cu șase luni decît Tarendol. Din cînd în cînd, clipind, își șterge ochelarii cu poalele bluzei. Nu e gras, dar ghicești că va fi după forma obrazului lui și după culoarea pielii. La patruzeci de ani va fi burtos și astmatic.

— E supă cu orez, spune Hito. Uitați-vă, e supă cu orez.

Își mișcă încet lingura în farfurie. Cîteva grăunțe albe urcă la suprafața fierturii albastrui, cu fărimă de zarzavaturi. Hito zîmbește. Grăunțele astea albe îi aduc aminte de farfurii cu orez aburinde, de saci de orez, de munți de orez. Zîmbește, apoi începe să ridă fără să deschidă gura, cu ochii închiși. Chicotește. Gemenii rid pentru că îl văd rizînd.

— Ssst ! Ssst ! Ssst ! face domnul Sibot.

Gemenii își pleacă nasul în farfurie. Domnul Sibot, cu mîinile la spate, se plimbă cu pași înceti între două rînduri de mese, de la perete la ușă. Face : „Ssst ! Ssst ! Ssst !” cînd cineva vorbește prea tare.

Cei cinci interni mănîncă la aceeași masă. Tudort se va întoarce fără îndoială la noapte, beat. Semi-internii ocupă alte trei mese.

— Chinezule, spune Fiston. n-ai să te îndopi cu toți pesmeciorii ăia ! Dă-mi și mie unu ! Ce mici sînt ! N-ai altul ?

— Te cunosc, spune Jean, dacă îți dau acum cîrnatul, mîine n-ai să mai ai nici o fărimă.

— Mîine, zice Fiston, cine știe dacă n-om fi morți.

Domnul Sibot bate din palme. Picioarele a treizeci de scaune date la o parte răzuie dușumeaua, gamelele se ciocnesc. Cei mai mici, copiii, stăpînesc îndărătul buzelor strînse țipetele pe care au să le scoată odată ieșiți pe ușă. Cei mai mari ies cei din urmă, serioși.

Domnul Sibot se duce să prînzească. Strînge, în treacăt, mîna domnului Maronnet, meditatorul care va supraveghea acum recreația. Domnul Maronnet e înalt și slab. Din pricină că se uită cruciș, e poreclit Divergentul. Își coboară mîna pînă la domnul Sibot care e îndesat și-i ajunge pînă la umăr. Zîmbește, pentru că domnul Sibot e superiorul lui. Dar îi vine mai curînd să-l muște. Zîmbetul îi descoperă un dinte de viplă care accentuează depărtarea dintre ochii lui. Domnul Sibot îl găsește în adevăr pocit și se întreabă care dintre ochii lui îl privește și la ce se uită celălalt. Domnul Sibot pleacă. Divergentul se reazemă de o coloană a umbrarului, scoate din buzunarul pardesiului un ziar cît o batistă. Îl începe de la primul rînd, l-a citit și azi-dimineață, se citește repede. Citește încă o dată comunicatul, valabilitatea tichetului D.Z., furturile de biciclete, mareșalul Pétain a primit primarii și un electrician care i-a dăruit un aparat de radio în formă de secure francă. Apoi rubrica terorismului, numele tipografului și al responsabilului. Nu-i mai rămîne decît să-l ia de la început.

Vin și externii supravegheați, curtea se însufletește treptat. Besson roșu și Besson albastru și-au lipit fiecare urechea de cîte o parte a salcîmului și lovesc tare cu piciorul în trunchi, ca să audă zgomotele ciudate dinăuntru.

Cei mari, în grupuri de trei-patru discută despre ultima problemă, despre compoziția de la filozofie sau despre traducerea din latină. Vorbesc plimbîndu-se, înconjoară closetele, toți în același sens.

Partida de joc cu mingea, cu dările ei înapoi, fugile neașteptate, urmează și ea aceeași direcție.

Externii trec și ei prin dreapta closetului ca să-și ducă bicicletele în garaj. Deseară, la plecare, vor trece pe partea cealaltă, vor închide cercul. Pînă si vrăbiile de

pe acoperiș, în ramurile unui platan și din ramuri pe jgeab, plutesc pe culmea aceluiasi vârtej. Toată viața Colegiului, în chip vădit sau tainic, se învîrtește într-un sens fixat de vreo lege cosmică în jurul unui simbul central în care susură apa trasă cu lanțul.

Bine înțepenii în mijlocul curentului, un grup de băieți buboși stă aproape de poarta deschisă, pîndește fetele care se duc la Școala superioară. Cîte una întoarce uneori capul către curte și pufnește în rîs. Atunci tot grupul de buboși chicotește și se agită.

Domnul Chalant și-a sfîrșit prînzul. Se uită cu mulțumire, din ușa sufrageriei, la zbuciumul acestui mic univers, al cărui stăpîn aparent e el. Cască. Mîncărurile astea fără unt nu mulțumesc mucoasa gastrică. Chinette se strecoară printre picioarele lui, fuge în curte. Fiston o prinde din zbor, o ridică, o sărută pe amîndoi obrazii.

— Oh, Chinette, ce bine miroși a fragi. Ai mîncat la prînz ?

Ea face semn din cap că da. Gravă, cu gura strînsă. Se zvîrcolește ca să-i scape, ajunge pe pămînt, aleargă. Strînge în minută cîteva firimituri pe care vrea să le dea furnicilor din salcîm.

Domnul Puisseux, al doilea meditator, vine cu burta înainte. Lovește lespezile de la intrare cu un baston de bambus gros cît încheietura mîinii unui copil. Barba roșie îi acopere nodul cam murdar, al cravatei. Are degetele groase și păroase. Poartă un inel greu pe degetul mic de la mîna stîngă, peste un noian de pistrui. Ghetele, bine lustruite, îi strălucesc, îi strălucesc și nasul roșu.

Divergentul îi trimite de departe o strîmbătură de dispreț, scoate un ac din reverul pardesiului și începe să se scobească în dinți. Nu se pot suferi. Cînd slujba îi aduce împreună în curte, se așază automat la capetele unui diametru și merg cu același pas și cu aceeași ținută încît să fie ascuns unul altuia prin ecranul closetelor. Nu-și vorbesc niciodată, își trec dispozițiile în scris unul altuia, iar domnul Puisseux le semnează cu o iscălitură bogată. Elevii l-au poreclit simplu, Barbă. Nu pierde un prilej să nu-i joace un renghi colegului lui. Cînd acesta cade în cursă, se bilbîie de furie, ochiul stîng i se rotește singur, strînge pumnii, rumegă o răzbunare cumplită.

Asta se încheie cu o vizită la farmacist care îi dă un praf să-și liniștească durerile de stomac, în vreme ce bucuria rotunjește burta lui Barbă.

Un grup de băieți mari s-a îngrămădit deodată în fața porții garajului. Capetele se apleacă. Un extern a adus un pachet de manifeste gaulliste, pagini trase la șapirograf. Se zbîrcesc și miros rău. Douăzeci de rînduri scrise cu cerneală violetă invită elevii să intre în forțele de rezistență în maquis. Unii se îndepărtează cu un aer indifereent, întii mai încet, pe urmă mai repede. Să nu fie amestecați, de aproape sau de departe, în asemenea chestii. Alții, cei mai mulți, se simt măguliți că un rebel a înfruntat moartea ca să li se adreseze prin acest manifest în special lor, elevilor din Colegiu. În memoria lor cîntă ecouri din *Marsilieza*, se trezesc imagini izvorite din versurile lui moș Hugo : „Vreau praf de pușcă și vreau gloanțe...”.

Cei doi frați Deligny, fiii brutarului din piața Carnot, care poartă cămașa albastră a tineretului lui Doriot, smulg pachetul de manifeste din mîinile lui Fougères și sfîșie foile.

— Tot imputitul ăla de jidan Weil le-a scris și pe astea, strigă cel mai mare. Doar n-o să vă lăsați duși de ovreii ăsta !

— Evreii nu fac mai puține parale decît tine, vînduțule !

— Jigodie ! Se știe că taică-tu face pîine albă pentru nemți !

Încăierare. Barbă își apucă bastonul de la mijloc și se repede între ei.

Portarul iese din odăița lui. Palid, strîmb, cu casceta pe o ureche, cu ochii pierduți, trece prin fața directorului, se clatină, se agață de o coloană.

— Iar ești beat, domnule Servient ! constată liniștit domnul Chalant. Mă întreb cum izbutești.

Omul îi aruncă o privire neagră de ură, mormăie printre dinți cîteva cuvinte încîlcite, se atîrnă de funia clopotului. Sunetul lui face să amuțească strigătele jocurilor și ale certurilor. Băieții se grupează de fiecare parte a ușii care duce la cele două săli de meditație. Cei mici la stînga, cei mari, începînd dintr-a treia, la dreapta.

Barbă, gîfîind, face un semn cu bastonul. Scara de lemn răsună sub loviturile tălpilor. Săliile își împart fosta trapeză a mînăstirii, tăiată în două printr-o simplă despărțitură de lemn. Catedrele meditatorilor stau față în față la cele două extremități ale fostei trapeze. Și în chipul, tot atît de fatal, cu care pietrele cad în fundul apei, elevii răi ajung în fundul sălii, departe de ochiul profesorului. Așa că pramatiile din primul și din cel de-al doilea curs, așezați la ultimele mese ale fiecărei săli, sînt separați unii de alții numai prin peretele ăsta. Au făcut în el găuri prin care își trec mesaje și obiecte mici.

Domnul Chalanț i-a făgăduit Divergentului că va pune să se repare despărțitura. După război. „În clipa de față, dragul meu, n-am bani de dat pentru astuparea găurilor astora. N-ai decît să-ți supraveghezi mai bine elevii.”

Barbă moțăie cu plăcere la meditațiile de o oră și jumătate. La cea mai mică șoaptă deschide un ochi și zice zîmbind :

— Domnule Cutare, vei rămîne două ceasuri! Apoi închide pleoapa, bine așezat pe scaun, cu capul drept, corect.

Divergentul, cu amîndoi ochii la pîndă în direcții diferite, spionează murmururile, gesturile, nu vede nimic, pedepsește nevinovații, dezlănțuind furtuni.

Riquet, dintr-a patra, a ridicat în fața lui un meterez de cărți. Își deschide caietul de note, rupe o foaie, o taie în opt, zgîrie ușurel despărțitura și vîră un prim bilet. A scris :

„Ce faci ?”

Richardeau, cu o mînă pe despărțitură, cu cealaltă sub cămașă, privește biletul, îl citește, răspunde :

„Mi se s...”

„Nu-i adevărat”, scrie Riquet sceptic.

Barbă doarme. Richardeau se ridică fără zgomot... Două capete se întorc.

Barbă deschide o pleoapă, bate cu vîrf degetelor în catedră :

— Richardeau, stai jos.

— Dom'le, nu pot !...

Și încet :

— Dă-mi drumul, ce dracu !

Toată clasa se întoarce, fără să îndrăznească să ridă. Barbă se trezește de-a binelea.

— Richardeau, ai de gînd să te așezi ?

— Dom'le, nu pot... Dă-mi drumul o dată !

Barbă se ridică, împinge scaunul. Richardeau, prins în cursă, face o sforțare, se eliberează, își lasă cămașa în jos, se întoarce. Meditatorul a străbătut clasa din zece pași. Richardeau s-a așezat în banca lui. Pedagogul îl privește, privește și gaura din despărțitură.

— Ce-ai mai trecut prin gaura aia ?

— Stiloul meu, dom'le, spuse Richardeau.

Cu capul plecat, își arată mîinile negre. Riquet, înainte de a-i da drumul, a răsturnat călimara pe el.

Fiston se apleacă spre Tarendol :

— Fragii din grădină s-au copt, spune el. Au mîncat azi la masa patronului. Ne ducem deseară ?

De cîte ori un gospodar taie un porc, Françoise face cîrnații. Mîinile ei au acea căldură rară care face să pătrundă subtil mirosurile în cuburile mici de slănină și în carnea trandafirică tocată. Dar dacă mîinile își sînt prea fierbinți, cîrnații, în loc să se usuce, se acresc. Primește, drept plată, partea ei din șirag. O păstrează pentru Jean.

Fiston mestecă îndelung ultima felie. Cu ochii în tavan, cu gîndul concentrat în gură, se silește să fie conștient de toată limba lui, ca să savureze cele mai mici fărîme cu plăcere. Fiecare papilă gustă, prinde, primește o căldură de piper, o dulceață de grăsime, îmbracă în salivă un grăunte de carne care își dezvăluie aroma. Fiston s-a culcat îmbrăcat, cu pătura pînă la bărbie. Totdeauna vine clipa în care ajungi la capătul bucuriei. Trebuie să înghiți. Nu va rămîne decît puțină căldură în gură, cîteva resturi printre dinți, părerea de rău.

Dormitorul, la etajul al doilea, are zece ferestre spre stradă și tot atîtea spre curte. Paturile ocupate stau față în față, trei și trei, la capătul dinspre sud. Din celelalte paturi n-au mai rămas decît scheletele de metal.

Gemenii și-au îmbrăcat cămășile de noapte lungi, de pînză, cea a lui Pierre brodată cu albastru, a lui Paul cu roz. Stau pe vine între paturile lor, trîncănesc, își numără bilele și pozele.

— Dacă n-o să fiți culcați cît număr pînă la trei, chel-făneala ! strigă Tarendol.

Dau din mîini. Se prefac că le e frică. Își rînduiesc comorile în noptieră, se grăbesc, se strecoară în așternut.

Își șoptesc fleacuri din paturile lor, peste distanța care-i separă, izbucnesc în rîs împreună. Se ascund sub pături ca să facă mai puțin zgomot. Se ridică iar, ca să se sărute, se culcă din nou, cască, adorm în același timp întorși unul către altul.

— Hîm ! Hîm ! face domnul Chalant.

Deschide ușa. Jean s-a culcat repede, fără să se dez-brace.

Directorul se oprește între paturi.

— Domnul Tudort nu s-a întors încă ?

O știe bine. O vede bine.

— Nu, dom'le !

— Eh, încercați să fiți cuminți.

— Da, dom'le !

Își scutură cheile și pleacă. Mormăie puțin. Dacă n-ar fi depins decît de el, s-ar fi descotorosit de mult de Tudort, pe care trei licee l-au dat afară pînă acum. Dar Tudort e fiul măcelarului. Își plătește internatul în carne. Doamna Chalant ține la fripturile pe care le aduce. Directorul a găsit mijlocul de a-l face aproape disciplinat numindu-l supraveghetor-adjunct. În teorie, el face să domnească ordinea în dormitor. De fapt, cu șase interni, dintre care face parte și supraveghetorul, păstrează o liniște aparentă numai de teama de a vedea venind un pedagog adevărat.

— Haide, spune Jean.

Își aruncă paturile. Fiston îl imită. Își încalță papucii.

— Hito, dacă patronul mai urcă o dată, îi spui că sîntem la closet.

Hito suflă un fuior de fum, dă din cap. Cînd iese, Jean stînge lumina.

Băieții ajung la clasele de la primul etaj pe scara de lemn și prin culoarele cotite.

Viața zgomotoasă a zilei a părăsit Colegiul redevenit, cît țin ceasurile întunecate, un moșneag de ciment și de piatră. În umbra claselor goale, care cînd cade seara își aduc aminte că au fost chillii, se prelungește umbra oamenilor în rasă. Ecoul rugăciunilor a pătruns în ziduri, s-a pietrificat în tăcerea lor. Rugăciuni înspăimîntate din ceasurile de singurătate în care se întorc imaginile veacului și chinurile cărnii. Pagina unei cărți deschise pe o masă se întoarce singură. Nălucă, vîrtej negru în vîltoarea unui culoar, poala întunecată a unei năluci de sutană înaintea pașilor vii ai celor doi băieți se preface la loc în bucată de noapte. Îndărătul unei plinte un șoarece roade. O bancă se întinde și troznește. Mirosul rece al cernelei cade dens pe dușumeaua din care se ridică unduirile tainice ale amintirii tămîiei. Jean și Fiston o cotesc la stînga, la dreapta, la stînga, ajung la aripa de nord a minăstirii, paralelă cu acoperișul gimnaziului. Intră în sala de chimie. Podeaua veche se lasă și geme. Dulapul cu geamuri se apleacă puțin. Eprubetele clinchetă. O bucată de fosfor în ulei de pe fundul unui flacon strălucește ca un ochi de pisică.

Jean deschide fereastra. Streașina Gimnaziului trece chiar pe sub ea. Vîntul de la sud bate foarte sus, de cînd a apus soarele. Poartă nori grei care acopere norod de stele și-i dă înapoi pămîntului umezeala somnului. Cei doi băieți au pus piciorul pe streașină. Sub pașii lor troznesc gunoaie, capete de creioane, cocoloașe de hirtie, penițe ruginite, frunze veștede. O mîna pe zidul cald încă, acoperișul abrupt la dreapta, apoi ajung la capătul clădirii.

— Atenție, șuieră Fiston, uite capătul.

Se culcă pe burtă, se agață de capătul burlanului, caută, cu picioarele, butoiul fără capac așezat acolo să adune apa prețioasă pentru zarzavaturi.

— Ești sigur că e gol ?

— Auzi vorbă, de cînd nu mai plouă !

Peste o clipă pășesc pe pămîntul afinat al grădinii. Prima oară intră în ea prin cer. Nu găsesc numai decît stratul patrat de fragi, calcă în picioare lăptucile fragede, culcă la pămînt un strat de mazăre. Sînt plini de o fericire de pirați.

Fiston, cu nasul palpitând, cu capul plecat, se repede peste un meterez de fasole pe araci.

— Uite-i !...

Pe vine, pipăie frunzele aspre, pietricelele, tulpinile tîritoare, prind între degete globul granulos al unei fragi. Îi smulg pe cei mai mari, cei care par moi. Scrişnesc în dinţi, plini de pămînt, nu toţi copti, acri sau dulci, călduţi încă şi proaspeţi ca roua. Fiston scuipă :

— Ptiu ! Un melc.

Jean ride, plin de mireasma fragilor. Gustul lor îi pătrunde prin gură, prin nas, şi-l umple. Se ridică şi se întinde pe un străt de pămînt săpat de curînd. Se lasă cu ceafa, cu şalele şi cu coapsele pe pămîntul moale. Fiston îl cheamă cu jumătate de glas :

— Unde eşti ?

— Vino, e bine...

Ospăţul sîrşit, noaptea rămîne plină de mirosul lui. Fiston, culcat, găseşte în virful limbii o ultimă sămîntă şi o sparge în dinţi. Cei doi adolescenţi simt cum urcă în trupul lor primăvara pămîntului. Tac, privesc cerul zdrenţuit de nori şi de fişii înstelate, ascultă zgomotele oraşului care adoarme. Brutarul din strada Carnot trage oblo-nul de fier. Departe, cei trei ciini lupi de la vila Verte latră la pasul unui trecător. Vîntul de sus trimite către sol vîrtejuri oarbe care se sparg de copaci şi mototolesc o hîrtie uitată. Un copilaş care plîngea, tace.

Tarendol îşi cufundă mîinile în pămînt, simte nenumăratele grăunţe ale cărnii lui, dinţii pietrelor, şi rădăcinile păroase care-i urzică uşor pielea. Smulge un pumn de pămînt, îl strînge în palmă, îl ghiceşte tot atît de vast ca şi cerul, îl aruncă spre stele, urcă cu el, pluteşte, se rostogoleşte, grămadă de praf fără margini, se rostogoleşte, în pieptul lui izbucnesc păduri de stele, fluviile lui Dumnezeu, universul.

— Miroase a cartofi prăjiţi, spune Fiston.

— Ah ! Tu ! zice Jean.

— Mirosul vine de la birtul lui moş Louis. Mergem şi noi ?

— Nu, spune Jean, e prea scump.

Se întinde. E timpul să se întoarcă. O apucă pe drumul lor aventuros, burlanul, acoperişul, fereastra. În clipa în care vor să intre în zidul Colegiului, se opresc : o lumină a ţîşnit de cealaltă parte a acoperişului Gimnaziului. Taie în două muchea, sperie un fluture orbit.

— Se aprinde o fereastră la fete.

— Ia te uită, şi apărarea pasivă ?

— Să fluierăm ?

— Ține-ți gura !

Nu se mai clintesc. Se gîndesc la acelaşi lucru. Spun amîndoi deodată :

— Ne ducem să vedem ?

Îşi scot papucii. Jean pipăie povîrnişul olanelor, se culcă pe ele,

— Caţără-te pe umerii mei, spune el.

Ține în mîini picioarele calde ale prietenului său, îl ridică cu braţele întinse în sus.

— Scîrnăvie, de cînd nu te-ai mai spălat pe picioare ?

Fiston se înalță, dar braţele lui n-ajung la culmea acoperişului. Încearcă să se caţere ajutîndu-se cu degetele de la mîini şi de la picioare. Îşi întoarce pe dos o unghie. Se scutură.

„Mă gîdiți !“ Se lasă păgubaş.

— Stai, încerc şi eu, spune Jean.

Îşi scoate cămaşa, îşi strînge cureaua. Îşi rupe unghiile cu dinţii. Fiston îl împinge cît poate de sus. Cu trupul lipit de olane, Jean caută cu virful degetelor de la mîini şi de la picioare cele mai mici puncte de sprijin. Urcă încet, cîştigă jumătate de metru. Vede raza de lumină aproape lingă el, întinde un braţ către creastă, îşi pierde echilibrul, cade peste Fiston.

Cu nasul în vînt, privesc amîndoi lumina de sus.

— Păcat ! suspină Jean.

— Stai, zice Fiston. Am o idee.

Piere prin fereastră, se întoarce triumfător. Aduce două scaune.

— Trebuia să ne gîndim la asta mai de mult !...

Culcă unul pe acoperiş, îl înţepenesc pe celălalt peste el. Fiston se caţără de-a lungul scaunelor. Tarendol de-a lungul lui Fiston. Agăţat de muchea acoperişului, îi întinde

mina prietenului său. Se instalează, se reazemă în coate. Își cufundă privirea în izvorul de lumină.

Chiar în fața lor, la etajul doi, e o fereastră deschisă. N-are nici un sprijin în noapte, călătorește dusă de propria ei lumină, insulă strălucitoare suspendată în prăpastia întunericului. Plutesc piciorul unui pat de lemn întunecat a cărui spetează se încheie cu o vultură care strălucește, o jumătate de cuvertură albă, un dulap de țară sculptat cu flori și fructe, o masă de toaletă, și pe un scaun o fată îmbrăcată în albastru.

E aplecată către pantofii ei. Îi scoate și se îndreaptă. Își scutură părul blond, ondulat, peste umeri. Chipul ei e prea departe ca să-i vadă trăsăturile. E un chip luminat de această singură lumină în mijlocul nopții de primăvară.

— Îi e prea cald, șoptește Fiston. De asta n-a tras perdelele.

— Taci, îngână Tarendol.

Își crispează degetele pe acoperiș. Nu simte nici acoperișul, nu-și simte nici degetele. E numai ochi.

Ea se încrede în meterezul de olane ridicat în fața ferestrei sale. Se duce încolo și încoace, deschide liniștită dulapul, scoate un prosop alb. Deschide trei nasturi și, cu brațele ca niște toarte, își scoate rochia peste cap.

— Drace ! zice Fiston.

Își răsucesce părul cu amândouă mâinile, și-l leagă cu o panglică. Toarnă apă dintr-o cană pîntecoasă și se spală pe obraz și pe brațe.

Prosopul despăturit se plimbă pe pielea ei, cade pe un scaun. Fata trece îndărătul peretelui. Lampa din tavan se stinge. Rămîne o lumină dulce.

Apoi se ivește iar în insula de lumină potolită, pune pe lemnul patului o cămașă lungă. Lasă să-i alunece de pe umeri ultimul veșmînt de zi.

Inima lui Jean bate în beregată și în urechi.

Ea întinde brațele spre pat. Lumina mîngîie virful unui sin adolescent, înconjoară curba șoldului și linia lungă a coapselor, desenează, pe dușumeaua întunecată, florile clare ale picioarelor.

Un pas. A pierit. Lumina se stinge. Noaptea se închide. Sub acoperiș un prizonier tușește.

Puțin înainte de ora stingerii, a izvorit un cîntec din josul străzii Școlilor. Se întorcea Tudort. S-a oprit la fîntîna de piatră și a băut pe săturate. Și-a continuat drumul și cîntecul desușcheat. Zbiară. O pauză, o înjurătură : o cădere.

Jean nu dormea. Imaginea rămînea în ochii lui ca aceea a soarelui. I se întîmplase asta lui ! Văzuse o fată goală !

Tudort bătea în fereastră portarului. Portarul nu-l auzea. Refuza să-l audă. Așa se petrecea de fiecare dată. Spera că toată strada va protesta într-o zi împotriva acestui scandal și-l va sili pe domnul Chalant să-l dea afară pe Tudort. Avea pică pe el pentru că se îmbăta fără să primească vreo pedeapsă, pe cîtă vreme el însuși la orice pas pe de lături era certat de domnul Sibot sau de director.

O fată goală, goală de tot în fața ochilor lui. Își vira pumnii în ochi, își încorda mușchii, ar fi vrut să țipe de bucurie. Și ce bărbat, ce poet văzuse vreodată una atît de frumoasă ?

— Am să-ți sparg geamurile, portar scîrbos, cocoloșitul în dosul frontului, bețivule, afaceristule ! Îmi deschiți odată ?

Tudort e un vlăjgan, lung de un metru optzeci și cinci. E înaintaș în echipa de rugby. Președintele clubului are o cafenea, acolo se îmbată Tudort. Pe cînd portarul găsește foarte greu cu ce.

Jean se răsuci și se așeză în capul oaselor în pat. Întinse brațele, cu mâinile deschise. Era atît de prezentă în ochii lui încît i se părea că poate pune mâinile pe ea. Se culcă la loc gemînd de fericire.

Portarul, la rîndul lui, țipa îndărătul ferestrei. Domnul Chalant trebui să-și astupe urechile cu degetele. În sfîrșit, poarta se trînti, zgudui zidurile. Tudort începu să cînte iar, pe scări, se poticni, se rostogoli pe treptele de lemn, înjură, urcă mai departe în patru labe, se întinse cît era de lung la intrarea în dormitor și nu se mai clintî.

L-au culcat Fiston și Tarendol. Fiston a desprins un panou și a deschis o fereastră. O voce îndepărtată cînta la radio o arie de operă.

„Încă o behăitoare !“ suspină Fiston și adoarme. Tarendol se topește puțin câte puțin în amintirea lui, se transformă în lumină și noapte. Un țințar intră cîntînd, se învîrtește, bizîie, desenează în beznă arabescuri ascuțite, străpunge zgomotul respirației celor șase băieți care se odihnesc.

Fata doarme și ea în patul ei de lemn. Nu știe că bucuria și zbuciumul au pîndit-o în seara asta din înălțimea acoperișului. Domnul Chaland doarme cu suvița răspîndită pe pernă. Chinette cu un deget în gură. Ghemuită sub inima doamnei Chaland, o făptură mică pentru care nu există încă nici zi, nici noapte, se răsucește în cuibul ei de carne caldă.

Vă pot spune dacă va fi băiat sau fată. Dar doamna Chaland nu trebuie s-o știe pînă în ziua nașterii. Nici noi nu știm în ce stare se află. Se mișcă, se întoarce, broască în sînge și apă, cu pumnii sub bărbie. Ce se petrece în trupul ei, în capul ei, îndărătul ochilor ei închiși ?

E tirziu. Am vegheat ca să sfîrșesc acest capitol. Orașul doarme sub vînt. Milioane de bărbați și de femei și de copii culcați în duhurile lor acre. În barurile cu șampanie, cîteva femei dansează gîndindu-se la hîrtii de o mie. Soldați beți caută să fie și mai turtă. În ce măsură sînt mai vii cei care se fiție, cei care se sărută, cei care fac dragoste, cei care dorm, decît fetusul acesta batracian ? Ce așteaptă ei ? Ziua cărei nașteri cu neputință ?

Vîntul aruncă peste oraș o haină de zbucium. Ce cauți vînt bătrîn de noapte, vînt urlător cu plete de apă, care te răsucești peste acoperișurile orașului, vînt bătrîn venit odată cu bezna oceanelor răscolite pînă în ascunzătoarea monștrilor, vînt minios, turbat, niciodată obosit de furie ? Ce vrei, vîntule care îl dezbraci pe sărman, vînt rău, zbuciumat la obloanele mele de fier, vînt pierdut, ca mine, în afară de orice cămin ?

Îți rostogolești disperarea de a fi vîntul, totdeauna vîntul cel fără opreliște. Eu caut o certitudine. Acești doi copii vor găsi dragostea. Băiatul ăsta cu inima neatinsă, fata asta în moleșeala ei. Fericirea dragostei e mai greu de păstrat decît vîntul între degete.

Françoise urmasa dorința lui André. Îl dăduse pe Jean la Colegiu împotriva sfaturilor învățătorului. Șase ani s-a lipsit de singura bucurie care i-a mai rămas : prezența fiului ei. Jean a obținut o bursă. Cel mai greu e să-l îmbraci și să-i plătești cărțile. Izbuteste. În fiecare zi, în vacanțe, îi vorbește despre tatăl lui cînd era în viață, așa cum era cînd, tînăr, îi plăcea să cînte. Încet, încet amintirea omului bolnav pe care l-a cunoscut se șterge și în inima lui se desenează imaginea bărbatului pe care l-a iubit maică-sa, a tatălui pe care l-ar fi iubit și el. Poate foarte deosebit de cum fusese. Mult mai frumos.

Domnul Chateau își scarpină fruntea. Fetrul verde de care nu se desparte niciodată îi alunecă, mototolit, către ceafă pe craniul gol. Degetele mîzgălite de cretă îi desenează o plajă albă pe frunte.

Își întoarce scaunul, îl pune în fața tablei, se așază și spune :

— Să cugetăm.

Se ciupește de nas, își ciupește buzele, își trece dosul mîinii peste barba de trei zile. Nasul i se face alb, mustața galbenă devine cenușie.

Pe tablă sînt scrise datele unei probleme de fizică.

— Să cugetăm.

Elevii, cărora le întoarce spatele, nu-și mai dau osteneala de mult să-l asculte.

— Problema asta, vedeți dumneavoastră domnilor, nu e atît de complicată pe cît ați putea crede.

Tudort redactează pentru jurnalul local, *Ecoul*, anunțul următorului meci de rugby. Domnul Chateau se ridică, își înhață pălăria, și-o trîntește pe frunte. Șterge cifrele scrise pe tablă.

— Domnilor, vedeți dumneavoastră, nu trebuie să te încăpățînezi în fața greutăților. Vom simplifica.

Mîna albă i s-a desenat pe pălăria verde. Rinjește : „Ah ! Ah !“, bagă cîrpa în buzunar.

— Vom neglija această dilatare despre care ni se vorbește și modificarea diametrului țevii, care decurge din ea.

Își șterge mâinile de vestă. La vestă îi lipsesc dintotdeauna doi nasturi. Ia altă bucată de cretă, vorbește, scriind foarte repede.

— Nici această ușoară schimbare a densității apei nu contează, în realitate. Să simplificăm.

Aproape cîntă. E mulțumit.

— În felul acesta volumul apei debitate rămîne același, ca și cantitatea de electricitate produsă de turbină. Și problema noastră, domnilor, se rezolvă printr-o simplă serie de ecuații.

Se întoarce triumfător către clasă. Speră că elevii îi împărtășesc mulțumirea. Nici unul nu-l privește. Un grup de externi studioși discută cu voce tare, căutînd ade-vărata soluție. Fiston și vecinul lui joacă șah pe o tablă mică. Jean, cu fața în mâini, visează. Prin fereastra asta a ieșit noaptea trecută...

Domnul Chateau se apleacă spre prima masă. Totdeauna e dezamăgit că nu găsește pe nimeni la ea. Cînd un elev nou se așază uneori acolo, din neștiință sau din zel, bătrînul profesor, încîntat, își instalează scaunul în fața lui, îi dă explicații îndelungi, îl privește de aproape, în față, îi contemplă fiecare trăsătură și încheie întrebîndu-l :

— Cum te cheamă ?

Oricare i-ar fi numele, băiatul, fugind de respirația care se strecoară printre dinții verzi, își schimbă locul la lecția următoare și lasă iar goală prima masă.

— Jean, ne mai ducem și deseară ? întrebă Fiston de departe.

Tarendol se trezește.

— Ce ?

— Deseară ne ducem iar ?

— Bineînțeles.

Dă din cap. Din zori nu așteaptă decît să vină iar noaptea.

— Unde vă duceți iar ? întrebă cu interes Tudort.

— Aseară... începe Fiston.

— Nu e treaba ta, i-o taie Jean.

— Gura ! Lucrăm ! strigă un extern.

Domnul Chateau se uită la unii, se uită la alții, încearcă să înțeleagă. Se simte singur, cu totul în afara preocupărilor acestor doisprezece băieți pe care i-ar

vrea întorși către el, atenți la cuvintele lui. Ciuda face să se urce deodată în el o furie cumplită, una dintre acele furii prin care restabilește, din cînd în cînd, liniștea în clasa înspăimîntată. Urlă :

— Mai ține mult ?

Băieții încremenesc la locurile lor. Il cunosc. Primul care se mișcă o încasează. Lacolin pune încetîșor jocul de șah în spatele lui Tudort. O imprudență. Domnul Chateau l-a văzut. Întinde un braț care tremură de furie :

— Dumneata de colo, dumneata, ăla lung, ieși ! Ieși numaidecît !

Lacolin își adună cărțile.

— Ai de gînd să ieși ? Ai de gînd să cureți locul ?

Vocea i se sugrumă. Apucă un balon de sticlă de pe masă, îl aruncă la pămînt, îl calcă în picioare. Lacolin lasă tot baltă, aleargă spre ușă. O eprubetă, un trepied zboară, îl urmăresc.

După ce s-a trîntit ușa, domnul Chateau își vine în fire. Se uită la elevi, tăcuți, nemișcați ca niște morți. Nici o privire întoarsă către el. Își duce scaunul pe estradă, se așază. Scoate cirpa din buzunar și-și șterge fruntea.

— Nu-i nimic, domnilor, spune el încet, nu-i nimic...

— Chinette, du-te de mi-l adu pe Tudort.

— Domnule Tudort, îți cer un serviciu.

Doamna Chalant se așază pe un scaun vechi, căptușit cu grăsimă și cu fum. Scaunul ăsta trebuie să fi pribegit prin bucătărie cînd călugării din mînăstire își cloceau ciorba. Azi joacă sub mîna Féliciei, care îl îmbrîncește și-l ocărăște ca pe un cîine al casei.

„Veșnic în picioarele mele, jegosul ăsta ! Am să-l ard odată. Nu mai e bun decît să te încurce...”

Și se așază pe el, pac ! cu toată greutatea, ca să curețe morcovii.

Doamna Chalant ridică fața către vlăjgan. Zîmbește. De cîte ori vorbește cu cineva, de cîte ori se uită la cineva, zîmbește. Chiar către mutrele prost dispuse ale funcționarilor de la aprovizionare, ale celor care refuză totdeauna ceea ce le ceri și par că urăsc pe fiecare solicitant în parte. Doamna Chalant iubește pe toată lumea

și se miră de existența răului, a războiului, a furtului, crede că sînt niște accidente și că toate se vor sfîrși într-o zi, poate mîine, pentru că oamenii nu sînt în fond atît de răi. Această simplitate sufletească, părul negru, ciufulit în jurul feții înguste, ochii strălucitori, dinții foarte albi, o fac să păstreze un aer de tinerețe, aproape de copilărie, cu toată oboseala și petele de sarsină care-i îngălbenesc tîmplele. Nu înțelege nici o altă grijă în afară de traiul bun al internilor și al copiilor ei printre care îl socotește și pe bărbatul său și de mila pe care o are pentru victimele nebuniei momentane a lumii. Acele aspirații vagi, acele frămîntări exaltate care dau naștere la neveste neînțelese și le aruncă în lectura romanelor, apoi în adultere, nu găsesc loc în ea. Poate pentru că n-are vreme. Se socotește fericită. Este. Explică :

— Domnule Tudort, știi, grădina noastră, aveam fragi care începuseră să se coacă, noaptea asta au venit niște derbedei, mă întreb pe unde au intrat, i-au mîncat pe toți și mi-au prăpădit și mazărea.

Félicie spune :

— Nu mă mir, lumea e putredă. Și crezi că o să-mi ajungă aști patru cartofi pe care mi i-ai dat ?

Doamna Chalant suspină. Își pune mîinile pe pîntece. Speră că va fi o fată. Are atîția băieți !

— Félicie, nu-i tăia în bucăți atît de mici, înghit prea mult ulei.

— Ce îndrăzneală ! zice Tudort.

În picioare, de nouăzeci de kilograme, în fața doamnei Chalant plăpîndă și dulce, care se odihnește o clipă pe scaunul cel vechi, se întreabă ce vrea de la el și dacă acei cartofi opăriți cu ulei vor fi pentru toată lumea sau pentru masa directorului.

— Uite, domnule Tudort, aș vrea să stai puțin în grădină în seara asta, oh ! nu prea mult, nu cred că vin în mijlocul nopții, pînă cînd nu ți se va face prea somn, trebuie să fie niște puști care sar zidul dinspre strada Quatre-Septembre.

Félicie aruncă o farfurie de felii albe în tigaie. Cartofii sfîrșie și fumegă. Félicie apucă coada tigăii și o scutură. Tudort adulmecă. E ulei de rapiță.

— Ai să-i sperii și n-au să mai vină altădată. Uite, domnule Tudort, ești înalt, ia cheia grădinii de colo, aia, e agățată, nu, nu aia, la dreapta, nu, la dreapta, cea mai mare. Mulțumesc, domnule Tudort.

Încă o scenă de noapte. Nu va fi ultima. În timpul zilei activitatea socială absoarbe oamenii, pierduți într-o agitație de albine, ocupați să adauge cuvintele lor inutile la zgomotul stupului. Cînd vine seara, oboseala îi doboară. Trec de la o trepidație verticală la o odihnă soră cu moartea. Cei mai mulți păstrează în somn preocupările din ceasurile de enervare. Își visează băcanul, patronul, căp-căunii, răceala copilului lor devine un cutremur de pămînt și dacă vreo floare se deschide într-un colț al visului, nu știu că o datoresc zîmbetului unei fete întîlnite în metrou. Nici n-au văzut-o. Ochii lor sînt locuri publice, prin ei trece, fuge totul, frumusețea nu se oprește.

Cîțiva oameni se folosesc de tăcerea lăsată liberă de cei culcați, ca să trăiască la rîndul lor, și copiii cărora nu le e frică de întuneric trăiesc, în străzile misterioase ale orașelelor, în auzul chemării furioase a numelor lor, aventuri mari ca noaptea cea fără obstacole. „Plec la New York, plec cu avionul.“ Își întinde brațele ca niște aripi, scormonește cu picioarele, pornește, trece prin lumina unui bec de gaz, piere. Lindbergh.

Elevii aceștia pe care începem să-i cunoaștem, trebuie să credeți că încetează cu totul cînd vine seara să se gîndească la Istoria Franței și la Cosmografie. Cei trei mai mari au coborît în amurg în grădină. Fiston l-a lămurit pe Tudort cine erau derbedeii.

— Sînteți niște vite că ați halit tot. Puteați să-mi lăsați și mie cîțiva.

Cineva bate în poartă cu pumnul. Tarendol se duce să deschidă. E domnul Chalant.

— De ce v-ați încuiat, copii ?

— Ca să le tăiem retragerea, dom'le. Am venit toți trei, ne-am gîndit că e nevoie de toți.

Domnul Chalant se apleacă, ia un pumn de țărîină, o fărîmă în mîini.

— Bineînțeles, dar mai întâi trebuie să mergeți să culcați gemenii. Dorm pe masă, în sala de meditații. Ce uscat e pământul ! Mă întreb când va ploua odată.

— Cred că în curînd, spune Jean. Se apropie furtuna.

O auzi bubuind surd și din cînd în cînd un fulger, violet din pricină depărtării, colora jumătate de cer.

— Dacă plouă, intrați în casă, spune domnul Chalanț. Am să vi-l trimit pe Gustave.

Dar Gustave n-a venit, îl doare capul, n-a mistuit încă varza acră de la prînz. E varză pusă la butoi de Félicie, jumătate varză, jumătate napi.

— Ia te uită, spune Fiston.

În umbră, rezemată de o cracă de păr, se afla o scară căreia îi lipsesc cîțiva fuscei. E scurtă, poate mîncată de carii.

— Nu pare prea solidă, dar pentru ce vrem noi să facem cu ea, ajunge, nu crezi ?

— Ce vreți să faceți cu ea ? întreabă Tudort.

— Nu-i treaba ta, spune Jean.

Tarendol și Fiston s-au dus să culce copiii și au coborît iar în grădină. L-au căutat îndelung pe Tudort în noaptea care era acum deplină. L-au găsit adormit pe stratul de fragi.

Se cașără pe streășină, culcă scara pe acoperiș, e nițel scurtă, dar totuși mai practică decît scaunele. Ajung fără greutate pe muchea înaltă a Gimnaziului.

Nici o lumină nu răzbate prin noapte în fața lor. Furtuna care se apropie bubuie mai tare. Fulgerele se succed aproape neconținut, vinete, portocalii, albe.

— E cald, spune Fiston.

Jean, cu ochii deschiși, ca niște uși, către fereastra întunecată, încearcă să răzbată noaptea, să vadă prin beznă. Toată ziua, toată ziua a mîngîiat în amintire, toată ziua, imaginea scaldată în lumină, imaginea de necrezut. „Poate că a și adormit. Poate că a plecat. Poate că n-am s-o mai văd niciodată, nici în seara asta, nici altădată.”

Chiar de pe acum dacă i s-ar propune să aleagă între o săptămînă petrecută lîngă maică-sa și cinci minute pe acoperișul acesta, cinci minute ca în ajun, ar jertfi va-

canțele fără șovăire. Cu toate astea e cel mai bun fiu — e o formulă, — dar acolo, în fața lui se deschide legenda și tinerețea lui îl împinge spre viitor, spre sarcina lui de bărbat.

— Am un cîrcel, spune Fiston. Dacă ne mai lasă mult cu gura căscată, mă duc.

Dintr-o dată fereastra țîșnește în fața lor. Clipsea din ochi. Fata închide ușa, pune o servietă de piele pe capătul patului, ridică mîinile către perdele. Are să le tragă, nu, nu le trage. Se apleacă în afară. E îmbrăcată cu aceeași rochie albastră din ajun. Cei doi băieți se lasă să lunece ușurel, ținîndu-se în degete, cu ochii de-a lungul muchiei acoperișului. Ea respiră adînc, cu mîinile pe prichiciul ferestrei, întoarsă către furtună. Are umerii largi, drepti. Părul îi curge pe umeri și lumina strecoară aur între buclele lui. De cînd s-a luminat fereastra, Jean zîmbește.

Un fulger luminează zidurile, tunetul izbucnește, se sparge de munți, rostogolește îndelung, între nori, masele lui sfărîmate.

Fata s-a aruncat înapoi. I-e frică de tunet, are să închidă ferestrele, să tragă perdelele, nu, nu le închide, îi e prea cald. Scoate din servietă o carte și două caiete. Pune pe dușumea ligheanul și cana pîntecoasă, se așază la masa mică. Le întoarce spatele, cu capul sprijinit în mîna stîngă, cu degetele vîrite în păr.

— E frumos filmul ?

Vocea vine de la streășină.

— E scîrba aia de Tudort, șoptește Tarendol.

— Urcă pe scară... zice Fiston.

Se dă la o parte ca să-i facă loc. Picături uriașe, rare, încep să se strivească pe olane. Din fiecare picătură strivită urcă în noapte un miros de pămînt încins.

— Numai atît ? spune Tudort. Eu credeam că e dormitorul lor.

— Pe dracu, ne udăm, zice Fiston.

— Ne ducem să-i facem o vizită ? propune Tudort.

— Ești nebun ?

— Nu-i greu, cu scara. O tragem de cealaltă parte a acoperișului, pe urmă o ridicăm de-a lungul zidului.

Tarendol și-a pierdut zîmbetul.

— Nu, nu ne ducem. Lasă-ne în pace.

— Sînteți niște puști. Rămîneți aici dacă vreți, eu mă duc acolo.

Se lasă să alunece ținîndu-se în mîini, caută cu picioarele primul fusc al scării ca s-o agate și s-o tragă la el. Jean se cațără în virful acoperișului, se așază. Îi pare rău că e în sandale. Îl lovește pe Tudort în cap cu amîndouă călcîiele deodată. Vede că mîinile lui s-au desprins. Se lasă să cadă odată cu el. Ajung în jgheab cu un zgomot de avalanșă. Tudort primește în piept amîndouă picioarele lui Jean. Dar rugbyul l-a întărit. Se ridică și lovește. La zgomotul căderii, lumina s-a stins.

Fiston, călare pe muchea acoperișului, cu ochii holbați, aiurit, aude o lovitură, un strigăt, căderea cuiva. Cheamă :

— Jean, drăguțule, cum merge ?

— Merge, spune Jean.

Se ridică. Are gura plină de sînge. Buza de sus i s-a umflat ca un buboi. Se aruncă asupra lui Tudort. Ploaia îi biciuiește. Jgheabul îngust îi încurcă la picioare. Zidul, acoperișul le limitează mișcările. Cad, încleștați unul de celălalt, se ridică iar, cad din nou. Tunetul bubuie. Și-au dat drumul. Se văd la lumina fulgerelor. După fiecare străfulgerare, noaptea se face și mai neagră. Fiecare dibuie puțin unde se află celălalt și lovește. Tudort e mai greu și lovește cu toată greutatea lui. Dar întunericul și strălucirea fulgerelor îl fac stîngaci. Îl apucă pe Tarendol de mijloc.

— Măgarule, te-am prins !

Îl strînge, îl strivește, îl culcă pe acoperiș, îl lovește cu capul în obraz. Ceafa lui Tarendol răsună pe țigle.

— Jean, strigă Fiston, cum merge ?

— Gura ! zice Tudort.

Jean se simte ca sub un dulap căzut, un dulap plin de plumb. Lovește cu amîndoi pumnii, în spatele dulapului. Loviturile slăbesc, se înăbușe. Singele și ploaia îi intră în ochi. Prin ochi și prin cap îi trec fulgere roșii. Capul enorm îi zdrobește obrazul, brațele fac să-i troznească coastele. Își pierde răsufarea, își pierde luciditatea. E pierdut.

Ajuns la marginea prăpastiei, scoate un strigăt de furie, se întărește ca o piatră, apucă cu amîndouă mîinile crispate, înfipte, urechile lui Tudort și le trage înapoi, le smulge. Tudort urlă, îi dă drumul. Jean îndoiaie brațul drept, trage, trage cealaltă ureche și cu muchea palmei, cu cîtă putere i-a mai rămas, îl lovește din zbor pe Tudort în gît. Vlăjganul se clatină. Jean se aruncă în pîntecul lui cu capul înainte. Tudort e azvîrlit în zid. Un fulger. Jean strivește cu o lovitură de tăietor de lemne bărbia pe care o vede. Tudort se răsucește, cade pe acoperiș. O țigla cade în bucăți între prizonierii îngrămădiți în talaș. Au auzit tot tîmbălăul. Cred că li se vine în ajutor. Poate că e sfîrșitul războiului, revolta. Tunetul zguduie pereții. Treziți toți, strigă de bucurie, se reped, bat în ușă, o apasă, o împing, urlă. Sentinela amenință, cheamă garda, trage în aer. O salvă razantă de gloanțe izbucnește ca niște scînteii în văzduh. Ploaia adusă de furtună ineacă, cu zgomot mare, strada Școlilor. Un grup de milițieni vine în goană, trage prin ușă. Un rezistent la pîndă aruncă o rachetă de ciorchini roșii : mquis-ul, în alarmă, atacă orașul din trei părți. Garnizoana verde scoate tancurile ! Tunul mătură cele trei străzi.

Jean, așezat pe fereastră, își vine în fire. Nu îndrăznește să-și atingă obrazul. Îi tremură genunchii. Fiston, care a coborît și el, îl întrebă : „Jean, cum îți e ? Jean, răspunde-mi.“ Jean nu aude decît zgomotul cefii lui pe acoperiș.

Cineva bate în geam, fereastra se deschide.

— Sînteți aici, copii ? Ce se întîmplă ? Răspundeți ! Doamne, ce ploaie !

E vocea domnului Chalant.

— Domnule, spune Fiston, au fost derbedeii. I-am pus pe fugă, dar erau o grămadă. Ne-au aranjat bine.

Domnul Chalant își aprinde lampa. Raza orizontală luminează picăturile de ploaie, îl luminează pe Tudort întins pe burtă, cu un picior răsucit, agățat de olane, cu nasul în apă.

— Of, of ! Doamne ! spune domnul Chalant. Doamne, dacă aș fi știut...

Greu, cu opriri, Fiston și directorul l-au dus pe Tudort sus, în dormitor. Jean, îndobitocit, îi urma, smiorcăindu-se. Urme de tălpi ude au rămas pe treptele scării.

Hito, trezit, spală și pansează rănilor lui Tarendol cu mlinile lui dibace. Are o farmacie de călătorie. Are totdeauna tot ce-i trebuie. Zimbește, face cu ochiul, întreabă:

— Au fost derbedeii?

Domnul Chalant se apleacă, foarte neliniștit, peste patul lui Tudort. Își cîntărește răspunderea. Își socotește neplăcerile. Blestemă fragii. Adună muștrările pe care are să i le facă nevestei lui. Ea a avut ideea asta. În-treaga suviță îi atîrnă pe gît. E ud learcă, tremură. Și-a pierdut bereta în jgheab.

— Dar ce i-au făcut? Unde l-au lovit? De ce nu se mai mișcă?

Băiatul culcat nu dă alt semn de viață afară de o răsuflare slabă. Un firicel roșu îi curge din nasul cu nările lipite. Urechile îi sînt jupuite, buzele crăpate. Părul, lipit de sîngele lui Tarendol și de ploaie, se scurge pe pernă.

— Doamne! Doamne! Dacă aș fi știut! repetă domnul Chalant. Am să telefonez doctorului.

— Și eu cred că ar trebui, spune Fiston neliniștit.

Domnul Chalant iese din dormitor. Pașii lui coboară scara de lemn.

Tudort geme. Jean se smulge din îngrijirea lui Hito, dă fuga la patul lui. Pîndește trezirea rănitului. Tudort deschide ochii, geme iar. Jean se apleacă asupra lui.

— Jură că n-ai să spui nimic, auzi? Și că n-ai să te mai interesezi de fata aia. Sau te omor!

Tudort nu pricepe bine. Poate că nu aude încă.

— Mă auzi? N-ai să spui nimic și n-ai să te mai interesezi de fata aia!

Caută o armă, apucă oala de noapte, faianță grea, o ridică în aer.

— Jură, sau îți sfărîm capul!

Hito privește scena cu o strîmbătură de interes. Fiston scoate din buzunar o coajă de pline udă, Tudort face „da” și închide iar ochii.

Fiston se repede în biroul directorului, strigă încă de pe scară:

— Dom'le, nu mai trebuie doctorul. Îi e mai bine, n-are nimic...

Gemenii nu s-au trezit.

Prima licărire a dimineții trezește mierla. Șobolanii se întorc în locuințele lor întunecoase, pivnițele pierdute ale minăstirii a căror intrare n-o mai știe nimeni și care se întind sub oraș ca niște galerii umede, se cufundă în pămînt, foarte departe, foarte adînc, poate pînă în iad. Furnicile furnică totdeauna, ziua, noaptea nu se opresc niciodată. Cîrcaiacii se ascund sub scoarțe pînă seara, încîrligați, cu capul la adăpostul cozii. În capetele oamenilor visele își adună armatele de fantome în refugiul fără spațiu al inconștientului.

Mierla fluieră cu degetele în gură, izgonește din paturile lor un norod de vrăbii. Vrăbiile țîșnesc ca mitralia din adăpostul platanilor, se reped pe acoperișul înroșit de soarele care răsare. Un snop de raze intră pe fereastra deschisă a dormitorului, agață pe peretele din față o pată de aur care crește. Furtuna e departe.

Jean s-a luptat toată noaptea cu o armată de monștri. A fost călcat în picioare, lovit, mușcat, tîrît, aruncat. Țîșnește drept din coșmar la amintirea victoriei lui, se trezește. Soarele! Gloria și bucuria îl înalță.

Durerea îl culcă la loc în așternut. O masă de plumb i se rostogolește în cap, patul se clatină, tavanul joacă.

Închide ochii și, încet, încearcă să-și umfle tot pieptul. Îi trosnesc coastele. Suferința îi aduce aminte meritului lui. Și-a apărat zîna împotriva balaurului. E cavalerul zdrobit de victorie. Două bucăți de tafta roz îi urcă de la sprîncene pînă la păr, alta îi acopere nasul.

Rămîne liniștit. Își păstrează triumful înlăuntrul lui.

— Tudort, dormi, scîrnăvie bătrînă, sau ai murit? strigă Fiston.

Tudort mirîie, se ridică într-un cot. Îl privește pe Tarendol și rînjește cum poate, cu gura strîmbă.

— Javră, m-ai răzbit, dar și eu te-am stîlcit.

A refuzat pansamentele lui Hito. Urechile îi sînt târcate de coji, buza de sus îi e crăpată. Ochiul drept îi e

vinăt și aproape închis. O pată liliachie îi fardează virful bărbiei.

Tarendol ridică precaut o mână :

— Te-am răzbit și am să te mai răzbesc dacă începi iar. Nu puteai să ne lași în pace ?

Tudort cascadează.

— Au !

Își trece degetele peste falca, se culcă la loc.

— Nu mai pot eu de fetișcana voastră, da' prea sînteți dobitoci.

— Pot să intru ? strigă vocea doamnei Chalant de dincolo de ușă.

— Da, doamnă, spune Fiston, în cămașă, în picioare pe pat.

Se lasă să cadă, se acopere cu pătura.

— Vai, bieții mei copii ! Vai, în ce hal v-au adus !

Tudort și Jean fac o mutră de răniți grav.

Doamna n-a venit la ei aseară. Nu mai putea de oboseală. Se bucură din adîncul inimii de migrena lui Gustave. În vreme ce flăcări aștia se băteau, el era ocupat, vărsa varza.

— Nu vă mișcați, nu vă mișcați, bieții mei copii. Erau atît de puternici ?

— Ah, doamnă, spune Fiston, erau cel puțin zece, cu măciuci.

Își șterge ochelarii cu cearceaful, îi pune pe nas, povestește bătaia cu gesturi mari.

— ...Atunci cei care au rămas, au plecat luîndu-și răniții.

— Dumneata ai noroc, domnule Fiston, pe dumneata nu te-au iovit.

Își pune mîna pe fruntea lui Tudort, care închide ochii de plăcere.

— Eu, spune Fiston, oh, eu, doamnă n-am nimic pe obraz, dar trupul !

Își pipăie pe sub pături pîntecele, coapsele și se strîmbă.

Hito se întoarce de la spălător lustruit și pieptănat, ferchezuit. Gemenii, năuci, încearcă să înțeleagă. S-au apropiat încetîșor, cu poalele cămășilor atîrnîndu-le pînă la picioarele goale, l-au ascultat pe Fiston, s-au așezat fiecare la capătul patului unuia dintre răniți. Îi privesc

cu ochii plini de admirație și de o rămășiță de somn. Părul lor negru, aspru, se ridică în șuvițe încurcate în toate sensurile.

— Puștilor, la spălare cu voi ! zice Tudort.

Clopotul de deșteptare sună.

— Rămîneți culcați, spune doamna Chalant. O să rămîneți în dormitor pînă cînd o să arătați cum se cuvine. Domnul Chalant are să vorbească cu profesorii voștri. N-aveți decît să folosiți prilejul ca să vă repetați lecțiile. Am primit ieri un pui frumos. Am să vi-l frig. Îl meritați din plin. Odihniți-vă bine, copii !

Se așezase pe marginea patului lui Tudort. Se ridică sprijinindu-se cu amîndouă mîinile. Doamne, ce greu e pîntecele ăsta ! Mai zîmbește o dată și pleacă.

Fiston țîșnește de sub pături, dansează, sare, fărîmă arcurile patului. Cîntă :

— Un pui, un pui frumos ! L-am meritat din plin !

— Face, zice Tudort. A fost o încăierare frumoasă.

— Aș fi făcut clătite din urechile tale, spune Jean.

Jean, care a trecut prima parte a bacalaureatului, s-a crezut în ziua aceea pe pragul porții lumii larg deschise. Se gîndea la tatăl lui, la bucuria pe care ar fi avut-o tatăl lui, la vrejul de viță sălbatică ce creștea pe mormîntul lui, și pentru care bacalaureatul lui n-avea nici o însemnătate. Și Françoise se gîndise la bucuria pe care ar fi avut-o André. Dar nici ea, nici Jean, nu rostiră în ziua aceea numele răposatului. Și fiecare dintre ei știa cită părere de rău se află în fundul inimii celuiualt. Își împărțiră în taină mîndria celui dispărut. André își părăsea pietrele, își lepăda ochelarii de sîrmă, se ridică, începea din nou să trăiască.

— Tu, spune Tarendol, n-are nici un rost să rămii în dormitor. Mai întîi trebuie să afli cine e. La ora zece e lecția de italiană cu primele clase. Așază-te lîngă

Vibert. Sora lui se duce la E.P.S.¹ Spune-i s-o întrebe pe soră-sa, fără să se dea pe față.

— Dar puiul ? face Fiston.

— Ai să te urci să-l mănânci cu noi.

— Bine. Ne ducem iar deseară ?

— Nu, zice Tarendol, nici deseară, nici mîine, nici în altă seară.

Îl privește pe Fiston în ochi. Fiston întoarce capul și nu spune nimic. Tudort citește un roman polițist.

Profesorul de italiană, domnul Lapierre, are plămîinii subrezi. Fiston se așază între Vibert și Missac. Domnul Lapierre intră, îmbrăcat în negru, cu o pălărie tare pe cap. Obrajii lui sînt atît de supți încît trebuie să-și fi înghițit dinții din lipsă de loc. Pe fiecare tîmplă îi șerpuieste o vină. E foarte înalt și foarte slab. Se apleacă încet, peste catedră, suflă peste un colț, își ia pălăria de boruri cu amîndouă minile și o pune pe acel loc curățat. Degetele lui lipsite de carne se încîrligă ca niște bucle de talaș.

Un elev obișnuit cu asta îi duce scaunul aproape de fereastră, o deschide. Domnul Lapierre se așază, se răs- toarnă pe spate spre aerul de afară, cît mai departe de respirația celorlalți.

Se uită cu ură la acești zece băieți răspinditori de microbi, la aceste obiecte lăcuite cu bacili, la acești pereți de pe care îl pîndesc miliarde de germeni de moarte, agățați acolo. Ghicește în aer, învirtejindu-se, jucînd în răsufllarea piepturilor, armate de vibrioni blindăți. Tot ce se află aici e o conspirație împotriva lui. Trebuie să se apere, să vegheze fără încetare, să se gîndească în fiecare clipă la primejdie. Își ține cursul cu voce în- ceată, ca să-și cruțe puterile, și pîndește, cu ochii pe jumătate închiși, cel mai mic semn de neatenție. Nu vrea să repete nimic. Își economisește viața. Pedepsește din instinct de conservare.

I se întîmplă totuși să uite orice prudență. Începe să spună două versuri de Dante, ca să facă să răsune, la urechile brutelor ăstora, clopotele frumuseții. Poate vor prinde un ecou. Două versuri. Le mîngîie. Și le spune încă

¹ Școală primară superioară echivalentă cu ciclul întii de li- ceu (n. tr.)

o dată pentru propria lui bucurie. Urmarea i se rostogo- lește din gură. Se ridică cu ochii strălucitori, merge, con- tinuă în clasă fanfara de aur care iese din el clocotitor, cu răsunset bogat. Se oprește sleit la capătul tiradei, pri- vește în jurul lui, se minunează că se află încă acolo și nu pierdut în flăcările soarelui. Se înfioară, tușește, se apleacă, scuipă în jgheab.

Fiston s-a folosit de una dintre aceste crize lirice ca să-i strecoare un bilet lui Vibert :

„Întreab-o pe sora ta dacă cunoaște o fată de la E.P.S. care trebuie să aibă șaisprezece ani, cu părul blond și o rochie albastră. Trebuie să fie internă. Cum o cheamă.”

Missac, fiul cîrnătarului, seamănă cu un porc. Pe fața lui de osînză, sub părul roșu, ochii mici îi sînt totdeauna la pîndă să vadă ce se petrece, lacomi de tai- nele altora. Vrea să știe tot. Gîfîie în așteptarea mărtu- risirilor. Toate îl hrănesc, cele mai mari minciuni și jumătățile de frază pe care le completează. A citit bi- letul pe cînd îl scria Fiston. Șuieră :

— E Zouzou Bréchet.

— Nu-i adevărat, spune Vibert acoperindu-și gura cu mina. Zouzou e șatenă. Nu se mai duce la școală.

— Totuși am întîlnit-o ieri, avea o rochie albastră.

— Missac, vei sta două ceasuri la arest, spune domnul Lapierre.

A doua zi, Vibert a venit cu aceste informații : „Sînt două interne mari la E.P.S. Dar amîndouă sînt brune și poartă uniforme cenușii și albe. Celelalte interne sînt fetițe cu caș la gură”.

Aduce și o scrisoare de la sora lui pentru Fiston. Ea scrie :

„Dragă domnule,

Fratele meu îmi vorbește des despre dumneata. Sînt sigură că mi-ar face plăcere să stau de vorbă cu un băiat atît de inteligent. În fiecare zi, la ora patru, trec prin Tuilerie cînd mă întorc acasă. Dacă poți ieși într-o

ză, fă-mi un semn când voi trece prin fața porții. Te voi aștepta sub șopronul Tuileriei. Crede, te rog, domnule, în sentimentele mele alese.

„Drace !“ zice Fiston.

Rîndunelele se joacă în vînt. Jean a citit într-un ziar că în restaurantele din Africa de Nord se servesc rîndunelele prinse cu plasa în momentul migrației, drept ortolani. Să mănînce acele străfulgerări de pene, atunci de ce să nu mănînce chiar vîntul ?

Țin piept vîntului, suspendate, palpitînd într-un punct al spațiului, se lasă duse, cu aripile încordate, virează dintr-o dată și lunecă vertiginos, avioane în picaj. Victima e o gîză.

E joi. Jean, la fereastra dormitorului, se uită cum se joacă rîndunelele și toți cîinii care trec pe drum ridică un picior lîngă piatra seculară înțepenită pieziș la picioarele scării bătrînei case de peste drum. În capătul de sus al străzii, Jean vede ultimele case agățîndu-se de coasta colinei, apoi colina depășindu-le, muntele Garde-grosse depășind colina, și deasupra, albastrul cerului. Clopotnița arată ora două pe cadranul însoțit al ceasului ei și două și zece pe cel acoperit de umbră. Jean se întreabă ce oră pot arăta oare cele două cadrane pe care nu le vede. Îi e totuna, nu se mai gîndește la asta. Stă rezemat în coate, de fereastră, cu brațele încrucișate. Zgrunțurii pietrei răscolite de ploi îi intră în carne prin stofa subțire a hainei. Știe că dacă va deschide orice carte, se va ridica nerăbdător după cîteva minute. Nu mai poate lucra. Pe pagini dansează imaginea fetei în noapte.

Poarta Școlii Superioare se deschide, prin ea iese un șirag de fete, o cotește la dreapta pe trotuar. Cele din capăt se opresc în colțul de sus al străzii. În urma celor mai mari iese o fată tînără îmbrăcată în albastru. Jean se ridică. Și-a pus, peste părul blond, o pălărie de paie albă, cu borurile ridicate. Rostește un cuvînt, șiragul

de rochii cenușii o ia după colțul străzii, piere. Ea cotește după el.

— Fiston ! Fiston ! strigă Jean, am văzut-o. E ea, supraveghetoarea ! A ieșit acum, duce internele la plimbare ! Au luat-o la stînga pe strada Des Herbes, se duc cu siguranță la Fîntîna Trois Dauphins¹... Vino, mergem și noi...

Fiston, întins pe pat, se ridică, apoi cască.

— Ești plicticos. Nu crezi c-ai face mai bine să te odihnești, să dormi puțin ?

— Să dorm !

Jean ridică brațele spre tavan.

— Să dorm !

E gata să nu mai doarmă, să nu mai mănînce, să nu mai trăiască pînă n-o va întîlni.

— Și ce ne facem cu gemenii ? întreabă Fiston, Tudort e la antrenament și Hito la cinema...

— Îi luăm cu noi. Unde sînt ?

Fiston deschide fereastra spre curte, strigă :

— Hei, puștilor, veniți să vă îmbrăcați, mergem la plimbare.

Micul grup în rochii cenușii, cu gulere albe, urcă încet zigzagurile drumului, pe coasta colinei. Obraji roșunzi, obraji palizi, priviri copilărești, cearcăne sub ochi scînteietori, cele mai mici merg înainte și trîncănesc, cele mai mari în urmă, vorbesc încet. Poate că ceea ce-și spun nu e destul de nevinovat pentru ca taina să fie cunoscută de frunze, de păsări, de pietrele drumului, de aerul călduț.

Drumul pe care au apucat-o nu duce nicăieri. Trece pe lîngă cîteva livezi de măsline răsuciți și se pierde în susul dealului într-o cîmpie de levănțică și de cimbru. Iepurii sălbatici își sapă acolo vizuinile în povirnișuri, între albeșii pe ale căror frunze cărnoase ștrengarii fac inscripții cu briceagul. Colina și muntele o apără de vînt, soarele o încălzește de dimineată pînă seara. Sub teii care o mărginesc sînt așezate bănci, rezemate de tufe de cipreși sau de tise tălate în formă de pomi de Crăciun. Cînd vine seara, perechi tăcute se îmbrățișează

¹ Trei delfini (n.tr.).

pe bănci sub privirea largă a lunii, dar ziua se odihnesc acolo bătrînii care n-au altă grijă decît să mai trăiască puțin, tineri agățați de o rămășiță de plămîn, fete bătrîne pe care nu le-a iubit nimeni. Acești șubrezi, așezați în liniște unii lîngă alții, fiecare dintre ei inclîs în propria lui nefericire, sorb lumina cu lăcomia ultimei speranțe.

Cînd au ajuns la jumătatea colinei, fetele au apucat-o la dreapta pe o cărare îngustă. Nu se poate trece decît unul după altul. Șiragul se subție, conversațiile se curmă. Cele din capăt încep să alerge.

Izvorul curge în fundul unei văi sădite cu platani uriași. Un baron, ale cărui oase îmbogățesc de o mie de ani grăsimia pămîntului și înfloresc și se coc în copacii de pe aici, a pus să se sape în stîncă, deasupra izvorului care țîșnește din coasta dealului, stema lui cu Trei Delfini. Blazonul s-a înverzit, a crăpat, numele baronului s-a șters, dar apa eternă cîntă sub catedrala platanilor. Cele patru șiruri de coloane enorme se cufundă într-un covor de iarbă și de frunze veștede, crengile li se împletesc într-o boltă atît de înaltă încît glasul păsărilor coboară vătuit din ea. Pîrîul străbate drept vilceaua și își încheie, la trei pași depărtare, viața de copil curat. Îl înghit grădinile de zarzavaturi, apoi un lac public de spălat rufe și canalul.

Băieții au și ajuns acolo. Au luat-o pe scurtătură. Fiston a spus :

— Lasă-mă să mă descurc eu. Cunosc una, fata farmacistului de la Sainte Euphémie, Julie Chardonnet. Am s-o întreb ce-i mai face ciinele și am să aflu și restul.

Jean s-a culcat îndărătul unui tufiș de păducel, pe malul vilcelei opus capătului potecii. A văzut rochia albastră ajungînd sub platani în același timp cu ultima internă. Fiston, în picioare lîngă fîntînă, strînge mina Juliei Chardonnet, o fată slăbuță care trebuie să aibă treisprezece sau paisprezece ani. Două cozi brune i se leagănă pe spate. Gemenii, cu strigăte de bucurie, decapitează un furnicar.

Vederea băiatului cu cap rotund, învelit în țepi de păr auriu, a înghețat gălăgia fetelor. Se lipesc una de alta în grupuri mici, șoptesc, își dau cu cotul, îl privesc

cu coada ochiului, se înroșesc, pufnesc în rîs cînd simț că s-au înroșit, se înroșesc și mai tare. La celălalt capăt al vilcelei doi îndrăgostiți deranjați, ascunși, se încheie la nasturi și pleacă.

Fiston se și întoarce, sfichiind picioarele goale ale gemenilor cu o nuielușă pe care a cules-o lîngă pîrîu. Fetele își vin în fire, își aruncă pălăriile care se așază ca niște flori luminoase, pe iarbă, și încep să se joace țîpînd.

— Ei ? întrebă Jean.

— E fata directoarei, mătușa Margherite, zice Fiston. O înlocuiește pe supraveghetoare la plimbările de joi. Pînă acum a fost la liceul din Avignon. De asta n-o cunoaște lumea. O cheamă Marie.

Vorbește în picioare lîngă tufa de păducel, fără să-și plece capul.

— Mulțumesc, rostește Jean. Ești un as. Du-te acasă cu copiii. Eu rămîn.

— Nu te arăta, spune Fiston. S-ar speria de tine. Semenii cu Mandrin¹.

Marie. În satul lui mai multe femei se numesc așa. Țărance îmbrăcate în negru, legate la cap cu basma albă, frînte, încovoiate de muncă. Femei simple care-i zimbesc din toată inima cînd îl întîlnesc și-i spun : „Bună ziua, Jean“.

Marie. Ea, atît de tinărară și de blondă. Citește, așezată în iarbă, Jean, culcat pe burtă, o privește printre mărăcinii înfloriți. Ea închide cartea, o pune jos, își așază pălăria pe carte, se sprijină pe spate, cu amîndouă mîinile, cu capul ridicat spre bolta platanilor. Părul ei, pălit de penumbră, se revarsă, atinge vîrfurile ierbii, capătă reflexe de aur verde. Se lasă învinsă încetișor de marea tăcere vegetală brodată de un concert înăbușit de păsări, de cîntecul dulce al apei și de strigătele fetițelor risipite. Se culcă pe covorul de iarbă. Armata graminelor ridică în jurul ei lănci de pază.

Jean, ascuns, așteaptă sfîrșitul jocurilor și se ridică atunci cînd ultima a pierit pe potecă. Străbate, la rîn-

¹ Celebru țîlhar francez (n.tr.).

dul lui, vilceaua, ajunge în drum, dar în loc să coboare către Milon, suie în cîmpia de sus, de la capătul promenadei. Dacă i-ar vorbi cineva, n-ar răspunde. Ar vrea să ajungă pe culmea cea mai înaltă, locul în care nu se mai află nimeni, în afară de bucuria lui și de el. Bucuria e în jurul lui ca o armură de cristal. Cu mîinile în buzunarele hainei, cu coatele înapoi, cu pantalonii prea scurți bătîndu-i gleznele, merge deasupra pămîntului, trece peste prăpastii, străbate incendii. Și pentru că e deasupra lumii o vede, o aude așa cum n-a văzut-o, n-a auzit-o niciodată. Decorul plat care îi stă în fața ochilor se umflă de relief și de culori. Toate zgomotele îi pătrund deodată în cap și el îl deosebește pe fiecare în parte. Vede, aude strigătul primilor greieri în măslinii cei mai calzi, zborul coțofenei, zumzetul orașului, un copac pe creasta Rocher de l'Aiguille ca un neg în vârful unui deget, tusea unui bolnav pierdut care crede încă în viață, pata verde a unei pajști pe obrazul cenușiu al muntelui Gardes-grosse, și bătaia înăbușită în ritmul pașilor lui, bătaia puternică, măreață, ca de tobă, a inimii lui triumfătoare. Știe că zborul coțofeniei era prevăzut din veșnicie, știe că ploii și vîntului le vor trebui o sută de ani ca să crească de două ori pe adîncimea crăpăturii care despică Le Rocher de l'Aiguille, știe că iubește, știe că trăiește, mîncînd leul, sărută lăptăreasa, și vaca și oala de lapte, rîde de visurile Perrettei, rîde de laptele vărsat, rîde de cer și de miere și de pămîntul strîns în pumni, iubește, trăiește, ridică brațele la cer, se întinde, trosnește, rîde, cerul în mîinile lui e alb de arșită în jurul soarelui.

Nu știu ce vîrstă să-i dau. S-a născut așa, cu ochelari cu ramă de metal. Cu fața slabă, cu peri cenușii în bărbie, cu mîini lungi, dure. Așa era și în leagăn, și-a schimbat numai statura, și rochia ei cenușie, dreaptă, a crescut odată cu ea. N-a fost niciodată nici țînc, nici copil care plînge fără pricină și rîde la fel. S-a născut severă ca seceta. Așa e ea. Nici elevii, nici profesorii din Școala Superioară de Fete nu și-ar putea închipui că a purtat odată fustiță roz de fetiță sau un scutec de lînă în jurul mădurelor mitite.

Fusese profesoară la o școală din Paris. Cînd a fost numită în provincie, la cîțiva kilometri de locul ei de baștină, bărbatul ei, domnul Margherite a socotit că numirea asta înseamnă pentru el ca și pentru ea o izbîndă. A obținut o pensie proporțională cu rangul de funcționar la Creditul Municipal și a venit la Milon în același timp cu nevasta lui și cu o colecție unică de bronzuri de artă. A cumpărat piesele astea rare una cîte una la vînzările de obiecte amanetate, pentru sume de nimic. Au umplut un furgon de cinci tone. Apartamentul pus la dispoziția directoarei de la E.P.S era vast și gol, dar n-a ajuns să găzduiască capodoperele. Domnul Margherite a pus patru în vorbitor, un Coșar, un Arcaș învingător, un Discobol și o Bacantă. Chiar în biroul nevestei lui a așezat, pe un scăunel cu picioarele în formă de gît de lebădă, cea mai bună piesă din colecția lui, o Bocitoare gen 1900, stilizată și răsucită ca o floare de stînjinel.

Jean a trebuit să mai aștepte o săptămînă și ceva înainte de a se întoarce în clasă. Nasul i-a revenit la volumul normal. Fruntea îi e însemnată de două cicatrice roz care pălesc în fiecare zi. A pîndit-o pe Marie de la ferestrele dormitorului și cînd a fost într-o stare în care nu mai atrăgea curiozitatea arătîndu-și numai fața, a urmărit-o pe străzile orașelului, s-a apropiat de ea la cozi, a atins-o ușor în prăvălii. Acum îi știe trăsăturile și culoarea ochilor. De cîte ori o privește, simte o lovitură în piept. Îi e destul să vadă o rochie care seamănă cu a ei, o pălărie albă, să audă rostindu-se numele Marie, ca să fie răscolit de aceeași bucurie plină de spaimă.

Își spune că doamna Margherite nu e atît de urîtă, nu e atît de severă, e mama Mariei. În timpul orelor de pîndă l-a văzut adesea pe domnul Margherite ieșind în stradă, ca să se ducă la cafeneaua Garnier. Se duce să-și ia aperitivul, se întoarce iar acolo după prînz, își petrece după-masa jucînd bridge. Are o pălărie cenușie cu boruri mari, o bărbuță mică, ascuțită, ghetre bej

și un pîntece în formă de cozonac care îi atîrnă în față ca o desagă. E mai în vîrstă decît nevasta lui, dar ea e mai bătrînă decît el.

Jean împrumută de la Hi-o un plic și o foaie de hîrtie liliachie. Îi scrie Mariei.

Îi spune :

„...Nu știi cine sînt, nu știi că exist, eu te cunosc... Marie, nu știu cum să-ți spun, îmi vine să umplu pagina asta numai cu numele dumitale...”

Îi vorbește despre ochii ei de cer, despre părul ei de aur, de zîmbetul ei asemănător cu soarele. Citează versuri de Musset. Îi spune că e mai frumoasă decît zorile și decît holdele și că lumina stelelor e tristă pe lîngă cea a ochilor ei. Îi spune că îi vede chipul pretutindeni, în cărțile și în caietele lui, pe pereți, pe pășuni, cu păsările care zboară, și că ar vrea să nu doarmă niciodată ca să se poată gîndi mai mult la ea. Și încheie : „Marie, te iubesc. Mă numesc Jean Tarendol.”

Jean îi dă scrisoarea lui Fiston.

— Dă-i-o lui Vibert, îl cunoști mai bine decît mine. Sora lui are să i-o poată înmîna Mariei.

Fiston îi dă scrisoarea lui Vibert, care i-o dăte surorii lui, care i-o dădu înapoi fratelui ei ca să i-o înapoicze lui Fiston.

— Sora mea a spus că o să înmîneze scrisoarea dacă ai să i-o aduci tu. Dacă nu, n-o înmînează. A spus că te așteaptă la ora patru la Tuilerie.

— E îndrăcită, soră-ta, zice Fiston. Dar e prea urîtă.

— Da' tu, tu nu te-ai privit ? spune Vibert. Descură-te, mie puțin îmi pasă.

— Îmi scoți sufletul cu scrisorile tale, îi spune Fiston furios lui Tarendol. Dacă crezi că o să mă încure cu Sophie pentru ochii tăi frumoși...

Rîd amîndoi. O cheamă Jacqueline, dar Sophie i se potrivește mai bine. E mare, are părul creț mărunt. Picioarele îi sînt ca niște bîte. La concertul de la Vail-

lante, unde domnul Chalant și-a dus internii pentru că erau invitați pe gratis, a cîntat la violoncel singură pe scenă.

Tarendol se liniștește. Rostește :

— Asta e, credeam că am un prieten și n-am. Așa e întotdeauna cînd crezi că poți să te bizui pe cineva.

Fiston îl privește. Spune :

— Ascultă, mă duc descără. Dar după asta trebuie să găsești altă combinație.

Urcă încet cărarea care duce la șopronul de la Tuilerie. Urcă încet pentru că Sophie e urîtă, dar și pentru că el e virgin. Are aproape șaptesprezece ani. Tarendol e mai mare decît el cu șase luni. Și toți băieții ăștia de vîrstă lor, care vorbesc în curte despre fete numindu-le „tirfe”, au nevoie de multe cuvinte ca să-și ascundă neștiința.

Fiston băiete, trebuie să te duci. Trebuie să vorbești cu fata asta. E o încercare. Te așteaptă sub șopron, așezată pe un vraf de cărămizi. De jur împrejur cresc urzici.

A văzut-o, se oprește, pipăie scrisoarea din buzunar, suspină, pornește iar.

L-a văzut și ea. Se ridică. Își scutură fusta. El se apropie, tușește ca să-și limpezească glasul. Iată-i unul în fața altuia. Ea zîmbește. Îi întinde o mînă mare.

— Bună seara, domnule Fiston.

— Bună seara, domnișoară.

Nu se vede prea bine sub acel șopron. Altfel, ea ar vedea cum i s-au înroșit urechile.

— Nu ești drăguț că n-ai venit mai de mult. Dacă nu era scrisoarea prietenului dumitale poate că n-ai fi venit niciodată.

— Oh, aș fi vrut grozav, dar nu e totdeauna ușor cînd ești intern...

Ea rîde.

— Gogoși, dar nu-i nimic. Nu sînt supărată pe dumneata de vreme ce ești aici...

A spus asta cu multă drăgălășenie. O privește. Poate că nu e atît de proastă. Se simte mai la largul lui și, oricum, măgulit. Ea se așază iar pe vraful de cărămizi.

Pune palma pe ele și-i face un semn cu capul ca să se așeze alături de ea. Ea vorbește. Spune că se plictisește, că e singură, că fetele sînt niște gîște și băieții pe care îi cunoaște, proști ca niște cizme. Fratele ei i-a vorbit despre el, i-a spus că e un as, ar vrea să-l vadă des, dacă asta nu-l plictisește.

Lui i se pare de pe acum că n-are să-l plictisească prea tare. Vorbește la rîndul lui. Vorbesc despre oameni pe care îi cunosc, despre profesorii de la școală și de la Colegiu, își povestesc istorii cu haz, au același fel de a rîde de caraghioslicuri.

Ea spune :

— Acum trebuie să plec. Vezi că nu te-am mîncat. Te văd și mîine ?

— Mîine, bine. Aici.

Se ridică dintr-o dată tăcuți. El își spune că ar trebui s-o sărute, altfel ce impresie ar face ? Se apropie, ea îl privește, el nu știe ce gîndește ea, o apucă repede, o strînge, își lipește buzele de ale ei, o aude gîfîind puțin, a închis ochii, brațele îi stau țepene de-a lungul trupului, îi dă drumul, se răsucește, pleacă în fugă, fără să rostească un cuvînt.

N-a făcut nici douăzeci de metri că se aude strigat :

— Fifi !

Uitase să-i dea scrisoarea.

Jean pîndește din nou la fereastră. În fiecare zi se urcă în dormitor, cu Fiston și Tudort, între ora unu și două. Barbă e obișnuit să nu-i vadă în sala de studiu. Jean, cu pieptul în stradă, pîndește ivirea Mariei. Nu i-a răspuns la scrisoare. Jacqueline a întrebat-o, ea a spus că nu va răspunde. Jean e pustiit de spaimă. Îi mai scrie o dată ca să-i ceară iertare pentru îndrăzneala lui, rupe scrisoarea, nu mai știe ce să facă.

E supărată pe mine, mă urăște, își bate joc de mine, a rupt-o fără s-o citească, a citit-o și a rîs, îi e frică, e jignită, puțin îi pasă...

Pîndește. Cunoaște acum obiceiurile străzii de parcă ar fi propria lui casă. Auvergnatul, negustorul de vechituri, cu ușa prăvăliei-magazie larg deschisă, fierbe cartofi în

apă pe un reșou așezat pe marmora unei mese de toaletă. Decauville, poștașul, se întoarce istovit după turul de dimineață. Domnul Lhoste, coaforul, iese la unu și jumătate fix să facă o plimbare scurtă cu fiul și fiica lui, toți trei bruni, cu părul lins pieptănat cu cărare la mijloc, cu nasul coroiat.

A patra zi, poarta școlii se deschide și Marie iese. Jean își încleștează mîinile pe pervazul ferestrei, deschide gura, ar vrea să cheme, tace.

Nemișcată pe trotuar ea privește la dreapta, la stînga, ridică ochii de parcă ar vrea să se asigure că e frumos, se hotărăște, coboară strada. Va trece prin fața Colegiului, sub ochii lui Jean. La cîțiva pași de poartă, încetinește mersul. E sigur că a încetinit mersul. Cînd trece prin față întoarce repede capul, se uită în curte. Apoi se grăbește. Aleargă aproape, a ajuns la capătul străzii.

Jean se repede la Fiston, îi smulge cartea din mîini și o aruncă de-a lungul dormitorului, sare de pe un pat pe altul, se prăbușește peste prietenul lui, îi trage o grămădă de pumni, strigă :

— S-a uitat ! S-a uitat !

Se rostogolește la pămînt cu Fiston, se ridică, iese în goană.

— Păi asta e bolnav de-a binelea, spuse Tudort.

„Te-ai uitat ! Te pîndeam. Inima mea era tare ca pietrele pe care calci. Cînd ai trecut prin fața porții bătrînei noastre hardughii, ai întors capul și te-ai uitat. Mă căutai pe mine. Gestul ăsta mi-a dat înapoi viața...”

Îi spune că o iubește, că o iubește, că o iubește și că ar vrea s-o repete toată viața, chiar dacă ea nu-i va răspunde niciodată. Îi vorbește despre apusul soarelui peste Gardent, cînd întreg cerul și munții sînt aprinși, de purpură, și îi spune că toată patima asta, tot focul ăsta le poartă în el „și pe dumneata te iubesc, Marie, Marie a mea...”

Acum, Fiston și Jacqueline Vibert se tutuiesc. La a treia înîlnire el a început s-o înghiontească și s-o numească Sophie. N-a mai sărutat-o. Cînd o părăsește, ea

își închide pe jumătate ochii, e puțin mioapă, ca să-l vadă mai îndelung, mai departe. I se curnă risul.

Jean a scris încă patru scrisori. Nu-i răspunde. Sophie nu știe la ce se gîndește. Spune „mulțumesc“ cînd primește scrierea și nimic mai mult, fără să dea nici un semn de interes sau de neplăcere. Jean se hotărăște s-o întâlnească, să-i vorbească. Ar fi fost bucuros ca înainte de asta să fi primit de la ea măcar un cuvînt care să-i îngăduie să spere, care să-i dea curaj.

Cînd scrie, are vreme să se gîndească și să se corecteze, e singur cu cuvintele, își poate închipui că ea e fericită să audă ceea ce îi scrie el. „Cînd va fi în adevăr în fața mea, și eu voi tremura de dragoste, și voi avea o dorință atît de mare să-mi pun mîinile pe ea ca să-i cunosc, în sfîrșit, căldura în palme, ca să dau viață imaginii ei, cînd nu voi ști ce să spun, într-atîta voi fi de înfricoșat și de fericit, poate că la primul gest, la prima încercare de frază, va rîde sau se va supăra. Unde s-o văd, cum s-o întîlnesc?“

Fiston propune :

— Joi ne luăm după ele la plimbare. Eu mă duc să-î spun bună ziua Juliei Chardonnnet. Fac așa ca să trec pe lângă Marie. Îi șoptesc : „Jean e acolo, în cutare loc, te așteaptă“. Dacă nu vine, mă mai duc o dată și-i spun : „Dacă nu vii, se omoară“.

Jean îi spune : „Am să îngenunchez în fața ei, în iarbă, și în flori. Am s-o iau de mîină și-am să-i spun : «Eu sînt Jean. Eu ți-am scris acele scrisori. Dacă te-au supărat, îți cer iertare. Dar sînt gata să-ți repet ceea ce ți-am scris pînă în ultima zi a vieții mele»“.

Vine și joia după șiragul celorlalte zile ale săptămîinii. Jean a așteptat-o, a sperat, s-a temut de ea.

Miercuri spre joi, o noapte plină de somn, cu toată așteptarea, cu toată speranța și neliniștea.

Joi. Care va fi azi culoarea soarelui ? Cu ce aur delicat va ului ceasurile acestei zile ? Jean se trezește în zori. Ascultă, așezat pe pat. Se apleacă peste patul lui Fiston, îl scutură :

— Fiston, băiete, ascultă, ascultă ! Plouă !...

— Ce ?

— Plouă !...

Fiston, trezit, se ridică, ascultă.

— Nu-i nimic, rostește el. Ploaia de dimineață nu-l oprește pe călător. Și se culcă la loc.

Plouă, nu se merge la plimbare, Jean își ascunde obrazul în pernă. Își închipuie întîlnirea care nu va avea loc. Totul merge bine, Marie îl iubește, el o sărută pe gură. Pe urmă... Pe urmă nu știe ce va mai face. O ia de la început.

Ploaie, vînt, înseninări, ploaie. La amiază se face frumos.

— Au să se plimbe ! Au să se plimbe ! strigă Fiston. Du-te să te piepteni. Cu părul tău creț parcă ai fi un țigan lăieț.

Jean urcă treptele, cite patru deodată, pînă în dormitor, agată de clanța ferestrei oglinda rotundă, se privește, îl apucă frica. Pentru ce l-ar iubi ? Mutra asta obișnuită, coșul de pe tîmpla stîngă, celălalt care îi va ieși în virful bărbiei, părul ăsta de sălbatic...

Își afundă capul în apă și-și greblează șuvițele buclate care nu vor să se lase întinse. Răscolește în noptiera lui Hito, găsește un tub de cremă ; își pune un prosop în cap, îl înnoadă la cele patru capete.

Fiston vine și el, cu gura plină.

— De ce n-ai venit să mănînci ?

— Auzi vorbă, parcă aș avea chef să mănînc.

Un mare vîl întunecă deodată ferestrele. Cei doi băieți dau fuga să vadă cum e vremea. Un nor uriaș, încărcat cu explozii, strivește soarele, se vîlătuțește spre nord urmărind un colț albastru al cerului, scuipe foc și mitralie. Grîndina pîrîie pe acoperișul de sticlă al curții de recreație. Grăunțele albe dansează pe pervazul ferestrei, se rostogolește pe dușumeaua dormitorului.

— N-au să se ducă, suspină Fiston.

Se așază, descurajat, pe marginea patului. Jean își smulge prosopul.

Fiston adulemecă.

— Păcat, miroseai frumos.

Grindina se oprește. O rază de soare atacă un petec de nor, luminează picăturile uriașe pe care vîntul le poartă pieziș peste acoperișuri. Poarta Școlii Superioare se deschide. Șiragul de fete, ca un șarpe sub solzii unduitori a umbrelor, alunecă în stradă și o coboară. În urmă, o umbrelă singură. Marie.

— Trebuia să ne treacă prin cap, spune Fiston, se duc la cinema. Hai și noi...

— N-am un ban, rostește Jean.

— Am eu, spune Fiston.

Joia după-masă, domnul Juillet, proprietarul cinematografului cel mare, dă o reprezentare cu prețuri reduse pentru copii. Și-a procurat, pentru aceste proiecții, un stoc de filme retrase de mult din toate circuitele, drame mute sonorizate mai târziu, ale căror eroine poartă rochii de acum douăzeci de ani, documentare nenorocite, scurtmetraje comice cu torturi cu frișcă, desene animate cu Felix Cotoiul. Cam după vreo șase săptămîni le vine rîndul aceluiași. Copiii din oraș le știu pe dinafară. Interpelează actorii, îi previn că se va întîmpla catastrofa, le strigă sfaturi și-și bat joc de ei. În curînd, fără îndoială, poate chiar data viitoare, actorii le vor răspunde.

Doamna Juillet își odihnește pieptul pe casa de bilete și o acopere în parte. Poartă pe cap, vara și iarna, o pălărie neagră cu boruri mari, garnisită cu un buchet multicolor, care se ridică drept în sus. Ea vinde biletele și domnul Juillet le controlează la intrare. Domnul Juillet își poartă haina pe braț. N-o îmbracă decît cînd e foarte frig, dar nu se desparte niciodată de ea din pricina portofelului, a pipei, a pungii de tutun și a chibriturilor care sînt în buzunarele ei. Mic și slab, cu ochii triști îndărătul ochelarilor cu ramă de metal, cu o caschetă cenușie pe cap, e cufundat tot în pantalonii pe care bretelele i-i urcă pînă pe omoplați. La ora trei se transformă din controlor în operator, urcă în cabină și dă drumul aparatului de proiecție. Doamna Juillet ia banii celor care au întîrziat fără să le mai dea bilet. Pentru economiile ei personale, ca să-și cumpere ciorapi.

— Intră tu întîi, spune Jean. Așază-te și dacă poți păstrează-mi un loc în spatele Mariei.

— De ce nu intri chiar acum?

— Mai bine nu. Uite așa.

Uite așa, nu știa nici el de ce. Ar vrea să-i vorbească, să-i spună și s-o întrebe tot, și în același timp se teme de clipa pe care o dorește. În dimineața asta, în vreme ce blestema ploaia, era parcă ușurat auzînd-o. Acum, în clipa în care trebuie să intre, șovăie. Aude prin perete zgomotul — rîsetele, fluierăturile, strigătele, ocările — care salută documentarul despre recolta de lămii din Cannes sau a cîmpurilor de lalele din Olanda.

Se hotărăște, intră. Nu, e vorba de sporturile de iarnă. Întinderile de zăpadă răspîdesc în sală o lumină cenușie. E lume puțină. Două duzini de puști, pe băncile de lemn de rangul doi, și după un gol de citeva rînduri, rochiile de la E.P.S. aliniate în primele, și semănate printre locurile rezervate familiilor burgheze. Tata și mama au întovărașit băiețelul la cinema. Sau l-au tîrît pînă aici. Lui i-ar fi plăcut mai mult să se joace de-a maquis-ul în piața Gambeta, să se lungească în spatele vechilor automobile fără roți, abandonate sub castani și să facă: trrr-rra-rrra-rra-rra, ca pistolul-mitralieră. Dar tatei și mamei le place cinematograful.

Jean zărește un braț care se ridică. Ajunge. — Iertați-mă, doamnă, iertați-mă domnule — la scaunul pe care i l-a oprit Fiston. se așază. Fiston îi șoptește la ureche: „Ea e, chiar în fața ta...”

Pe ecran, după marea de gheață urmează pampasul. Călăreții fug lăsînd în urma lor un ranci incendiat. Iau cu ei o fată blondă care își pierde pălăria cloș și al cărei păr lung se revarsă pe crupa calului. Un erou cu sombrero sare pe calul lui sălbatic și se pornește să urmărească bandiții. Îi ajunge în clipa în care își șterg mustața cu dosul mîinii, într-un local în care s-au oprit să bea whisky în halbe de bere. Începe o bătaie cumplită. Copiii din rangul doi dau din picioare.

— Omoară-l!

— Atenție în spatele tău!

— Dă-i la moacă, ha!

Se zbuciumă, se ridică, se urcă în picioare pe bănci, dau cu pumnii în gol, strigă, acoperă cu umbrele lor toată partea de jos a ecranului. Cei din față trebuie să

se ridică și ei ca să vadă sfârșitul luptei. Cei cu locuri rezervate strigă: „Jos! Jos!” fără să poată fi auziți. Băieții se cațără pe speteze, tații și mamele protestează, dar se ridică și ei. Revolverele pocnesc, băieții urlă, fetele strigă, burghezii nu îndrăznesc, scaunele scîrțîie, pereții răsună, tavanul se cutremură, nevasta băcanului se cufundă, cu un țipăt îngrozitor, în mijlocul fărîmelor scaunului ei tocmai în clipa în care eroul, răzbind o liotă de dușmani printre mesele răsturnate, îl vede pe trădătorul mustăcios fugind, cu frumoasa leșinată în brațe.

„Urmarea săptămîna viitoare“, spune ecranul cu litere tremurătoare. Dar obișnuții sălii știu că nu vor vedea niciodată urmarea. Domnul Juillet n-o are.

E antractul. Lumini. Oamenii serioși se liniștesc și se așază la loc. Băieții din rangul doi încep o partidă de bile sub ecran. Jean n-a privit nimic altceva decît pălărioara Mariei. Nici ea nu s-a ridicat, ca și el. S-a aplecat către ea, mai să-i atingă cu fruntea buclele care-i cad pe umeri. Uneori întindea mîinile deschise, gata să le pună pe umerii întunecați din fața lui, în umbra cenușie. Ar fi atît de ușor. Un gest e mai ușor decît o frază. Nimic nu-l desparte de ea, nici măcar lumina. Apoi dădea înapoi, strîngea pumnii, închidea ochii, șoptea: „Marie, Marie“, încet, să nu-l audă ea, închipuindu-și că ea îl auzea, că avea să se întoarcă, și cînd deschidea din nou ochii ea nu-l auzise, nu se clintise.

Antract, lumină. Jean se ridică. Vrea să vadă din ea mai mult decît spatele. Rezemat de perete, la cîțiva pași de ea, vorbește cu Fiston și o privește din profil. Și Hito e acolo, a venit cu gemenii. Se apropie de ei, le oferă țigări. Jean nu știe prea bine să fumeze. Fumul îi dă în nas și în ochi. Tușește, îi lăcrimează un ochi. O privește pe Marie printre lacrimi și prin fum. Și-a pus, pe genunchi, gentuța, o poșetă de piele uzată. O deschide. Scoate o hîrtie liliachie. Jean tresare, își aruncă țigara.

Scrisoarea lui, e scrisoarea lui! Ea o citește, o recitește, o împăturește, scoate alta. Le citește pe toate, le pune la loc în geantă, suspină.

— Vino, îi spune Jean lui Fiston.

Îl trage după el la bar. E o scîndură pusă pe niște capre într-o odaie alăturată. Doamna Juillet, fără să-și scoată pălăria, încinsă cu un șorț alb peste rochia roz, servește sucuri de fructe călduțe și sifoane îndulcite.

Jean se așază la un colț de masă, scoate din buzunar un creion și un carnet din care smulge o foaie, apoi alta. Scrie:

„Marie, ești un inger din cer. Eram în umbră, în spaiele dumitale, atît de aproape de dumneata, lîngă dumneata, fără să îndrăznesc să-ți spun că sînt acolo, eu care mă simt destul de curajos ca să mă lupt cu munții dacă ar trebui, ca să te cuceresc. Eram acolo, în întunericul luminat de prezența dumitale, în mijlocul acelor nebuni care nu știu că nu ești decît dumneata pe lume și că restul nu are importanță. Marie, eram acolo și te iubesc, și n-am putut să ți-o spun, și vreau să ți-o spun, și știu dacă mă iubești și dumneata, dumneata care nu mă cunoști. Nu mai pot rămîne aici, aș striga, te-aș lua, te-aș duce cu mine... Plec. Te voi aștepta duminică între orele două și trei în pădurea de la Garde Vert. Te voi aștepta, știu că vei veni. Nu poți să nu vii, zorile nu pot să nu răsară. Te iubesc nebunește. Jean.“

I-a dat biletul lui Fiston.

— Dă-i-l ei.

— Dar cum?

— Descurcă-te, nu ești un copil.

A plecat fugind în ploaie.

Domnul Juillet nu reia reprezentația decît după ce și-a vîndut acadelele pe băț. Le vinde cu cinci franci. Trebuie să vîndă douăzeci. Sînt de zahăr curat dinainte de război. Dar le-a păstrat lîngă săpun. Au prins gustul lui. Trece de la un rînd la altul cu cutia de dulciuri atîrnată pe burtă, cu haina trecută pe sub bretele și-și oferă marfa. Copiii bat din picioare. Se grăbesc să vadă filmul comic. Părinții nu se hotărăsc decît după ce și-au sfîrșit conversația. Acadelele sînt cumpărate după ce i s-au povestit vecinei toate noutățile din familie. Sugi puțin, scuipi în întuneric. La mijloc sînt mai bune. Te obișnuiești cu ele.

Pădurea Garde Vert își înălța pinii în jurul unei case părăsite, la o depărtare de zece minute de oraș, către est, spre o vale mai largă și o lumină mai mare. Construită la începutul veacului, n-a fost niciodată locuită și nimeni nu știe a cui e, afară de un notar care tace. Încet, încet copacii s-au apropiat de ea, ramurile i-au jupuit acoperișul, vîntul i-a deschis obloanele, bureții i-au mîncat ușa, în vetre și în dulapuri și-au făcut culcuș animale mici.

Pînă la război a slujit de popas hoinarilor care se urcau la munte odată cu turmele cele mari și coborau cînd venea primul frig. Dar nici unul dintre ei nu dormea acolo mai mult decît o noapte. După armistițiu, s-a instalat în ea un grup de rebeli. La mai puțin de o săptămînă după asta, un mesaj din Londra le dădea ordinul s-o evacueze. Cînd germanii au invadat zona de sud, au început lucrări ca să facă clădirea bună de locuit și să adăpostească acolo răniții. Lucrările au fost întrerupte într-o dimineață, niciodată reluate.

O alee mărginită de trandafiri pornește din drum și șerpuiește către inima pădurii. Portalul care oprea intrarea în ea putrezește în șanț. Intră cine vrea.

Așezat în iarbă, lingă portal, Jean o așteaptă pe Marie. Nu are ceas, dar cunoaște mersul soarelui. I-a scris: „Te voi aștepta pînă la ora trei“. E ora patru. Va aștepta pînă noaptea.

Marie răsare deodată pe drumul alb de lumină, ivindu-se după cotitură. Jean se ridică, se aruncă înapoi la adăpostul primilor copaci. O privește venind, albastră, pe drum. Își ține în mîini pălăriuța albă. Se grăbește, cu capul plecat. Merge cu pași repezi, aleargă cîțiva metri, începe iar să meargă. Nu se uită nici înainte, nici în jurul ei. Nu privește decît drumul de sub picioarele ei, drumul ce o duce către cel care o cheamă. Aleargă. Nu știe către cine, către ce aleargă, dar se grăbește. O cheamă de săptămîni. Nu-l cunoaște. Tulburată, nerăbdătoare, cu fruntea înfierbîntată, ar vrea să și ajungă la capătul celor cîțiva pași pe care-i mai are de făcut. S-a împotrivit sieși două ceasuri, dar a venit. Aleargă. Vine fără să știe pe cine va găsi aici, fără să știe ce va spune, ce va face. Trebuia să vină poate pentru ca să

spună că nu va mai veni și că trebuie să înceteze s-o mai cheme așa, cu asemenea strigăte, pentru că vrea să doarmă noaptea, să trăiască ziua, să nu mai audă acele cuvinte care o răscolesc.

Cînd a plecat, el și-a aruncat haina pe pat. E îmbrăcat cu pantaloni de doc, strînși în talie cu o curea, și o cămașă cu buzunare, cu mînele retezate pînă la cot.

Ea ajunge în umbra copacilor, ridică fruntea. Se oprește. El e în picioare în fața ei. O rază de soare cade pe el. Părul îi strălucește ca lemnul cioplit. În ochi îi strălucesc stele. Întinde brațele către ea. Rosteste încet: „Marie...“ Cel mai lung deget de la mîna lui dreaptă e pătat cu cerneală albastră. Ea se uită la pată, la mîinile, la obrazul care o așteaptă. Se liniștește. Respiră încă greu, dar nu-i mai e frică. Acum, e aici...

Fără să știe de ce, numai pentru că el întinde mîinile, ridică și ea mîna, o pune pe una din cele întinse. Se privesc. Nu știu ce să spună nici unul, nici celălalt. Ea așteaptă să vorbească el, iar el nici nu se mai gîndește să regăsească toate cuvintele, toate gesturile la care se gîndise.

Spune: „Ce cald îți e!“ Ea spune: „Pentru că am alergat...“ După cuvintele astea, își zîmbesc ca oamenii care se cunosc. Pentru că se cunosc, ea trebuie să aibă ținută, vrea să-și tragă mîna înapoi, dar el i-o ține. O ține de mînă și o duce în aleea mărginită de trandafiri.

Trandafirii n-au mai fost tăiați de la moartea lui Garde Vert. Cei puternici i-au înăbușit pe cei slabi, și-au întins mlădițele în asalt peste copaci, și-au împletit brațele într-un desîș de nepătruns, înflorit cu tot soiul de trandafiri. Mîncată de exuberanța lor, aleea s-a redus la o cărare întretăiată uneori de o punte de rădăcini și flori. Jean și Marie se apleacă, trec pe sub bolta care le agață părul. El nu-i dă drumul de mînă.

Lumea oamenilor s-a închis în urma lor. Sînt singuri cu albinele, cu viespile ascuțite, cu bondarii albaștri, cu șopîrlele, cu păsările și cu gizele cu carapace. Trecerea lor amestecă mireasma greilor trandafiri roz care se deschid pînă la ultima petală, a trandafirilor de catifea cu inima întunecată, a trandafirilor albi ca fetele tinere,

a trandafirilor de singe, de carne, de zăpadă, a trandafirilor cu petale de aur.

Jean spune încetisor : „Marie, ești aici...” Într-un tufiș se leagănă doi căldăruși, își iau zborul, seamănă petale făcându-le vînt cu aripile. O omidă verde, somptuoasă, acoperită de mii de mătăsuri de aur, cu două coarne de jăd pe cap, cu un ghimpe de cristal pe fiecare inel și un pinten de rubin ca ultim panaș, străbate alea în curmeziș. Regină singuratică în veșmînt de încoronare, măreț neștiutoare de splendoarea ei, se tirăște către copac, către ramura pe care va adormi atîrnată de un fir, ca să se trezească înaripată.

Marie o vede, se oprește. „Oh, uită-te !...” spune ea. Jean răspunde : „Nu mă uit decît la dumneata”. Marie ridică ochii spre el, apoi pleacă încet capul. Pornesc mai departe.

Ajung la capătul drumului. Sub picioarele lor un covor de cetină înlocuiește pietrișul. Deasupra capetelor lor, pinii-umbrelă își deschid foarte sus ramurile orizontale. Soarele, filtrat cu brutalitate prin ei, își trimite spre pămînt lumina limpede care îți îngăduie să deschizi larg ochii. O mireasmă caldă de rășină se amestecă în razele lui împrăștiate. Într-o dungă de soare dansează un balet de musculițe. Se aude de departe cîntecul greierilor. Aici, animalele care merg nu fac zgomot. Jean și Marie înaintază între trunchiurile roz, cu pași vătuiți de parcă ar fi în picioarele goale.

Jean se sprijină de un pin și ia și cealaltă mînă a Mariei. Tăcerea atît de adîncă din jurul lor îl silește să vorbească încet, aproape în șoaptă.

— Mi-era teamă că nu voi avea curajul, că nu voi îndrăzni să-ți spun, dar e atît de simplu... Marie, te iubesc. Îți jur pe primăvara asta, pe soarele ăsta că te voi iubi pînă la moarte.

O trage încetisor spre el. Ea vine încetisor pînă la el. Aici e atîta pace, atîta tihnă caldă. Îl vede în picioare lingă copac, subțire și drept ca și copacul. Acum e prea aproape ca să-l mai vadă. Suspină, își lasă capul pe umărul tare și larg.

El își închide brațele în jurul ei. Ridică ochii spre

copaci. Bucuria îi țîșnește din ochi, străpunge cerul, arde cu recunoștința ei inima lui Dumnezeu.

Se apleacă peste ea, o sărută așa cum a văzut că se face la cinema.

Marie alerga la venire. Aleargă și la întoarcere. Îi e frică, e fericită. Nu știe cine e el. E frumos. Nu știe ce a făcut ea și de ce. E frumos, strălucește. E cald. Nu-l cunoaște. Jean. Aleargă. Se oprește. Închide ochii. Îl vede. E gravat în capul ei. Zîmbește. Are ochi de aur.

Am văzut-o pe Marie, întoarsă de la întîlnire, încheindu-și ziua într-o stare de zăpăceală înfrigurată, neatentă la curgerea timpului și la mersul familiar al vieții ei. Am auzit-o cerîndu-i maică-si să repete o întrebare și uitînd să-i răspundă. I-am atins mîinile arzătoare, buzele umflate. Dar cum aș putea ști ce se petrece în capul ei ?

Și-a rupt pieptenele încercînd să se pieptene, a aruncat bucățile și s-a culcat așa, fără să-și sfîrșească toaleta, dezbrăcîndu-se în grabă, nemaipunîndu-și cămașa de noapte. S-a sucit și s-a ridicat în pat, lungindu-și și adunîndu-și picioarele în căutarea unui colțisor răcoros, dar căldura era în ea și picioarele ei ardeau așternutul.

A adormit. A uitat să stingă lampa de la căpătîi. S-a culcat pe o parte. Mă aplec asupra ei, o privesc cu duioșie. Eu am făcut-o. Am vrut-o frumoasă, proaspătă și pură. Picături ușoare de sudoare îi strălucesc pe tîmpla umbrită de cîteva fire de păr răzvrătite, cîrlionțate de umezeala nopții. Nasul delicat cu nări fragile e aproape înfundat în perna pe care gura ei se pregătește s-o muște sau s-o sărute. Cum aș putea ști ce imagini i se desfășoară în cap ? Ea e fată, eu sînt bărbat. Abia creată, a scăpat de sub tutela mea ca să intre într-o lume în care eu n-am acces. Cum ar putea ști un bărbat la ce se gîndește o fată, trează sau adormită ?

A petrecut patru ani într-un pension la Avignon. A auzit vorbindu-se multe lucruri. În pension a și văzut unele care n-au tentat-o. E pură, pentru că e sănătoasă. Dar cum aș putea ști la ce se gîndește cînd ea însăși, împinsă de marile forțe ale vieții, frînată de educație,

n-ar ști să deosebească lucrul de care se teme de cel pe care îl dorește ?

Îl cunosc bine pe Fiston. Toți am avut un prieten care îi semăna. Încep să-l cunosc pe Tarendol, din ce în ce mai bine la fiecare pagină, pe măsură ce îl însuflețește dragostea. Acum știu ce flacăra arde în el, cu sîngele lui de bărbat și nevinovăția de copil.

Dar față de Marie sînt neștiutor ca un tată.

Îi e cald. Cu umerii ei rotunzi și cu brațele subțiri peste pătură, se răsuțește, suspină, se dezvelește și mai mult. Nu mi-e greu să ghicesc cum urcă în ea cețurile nedesluite ale primăverii. Mă tulbur privind-o, atît de tinăra, atît de frumoasă, fără apărare împotriva privirii mele. De ce să mai întirzii aici ? N-am să aflu mai mult. A fugit de mine, de acum înainte îmi va fi o taină. Faptele ei îmi vor spune ce vrea, ce simte. O voi cunoaște așa cum o vor cunoaște cei care o iubesc, și cel care o iubește cel mai mult : Jean Tarendol. Vom ști toți ceea ce va ști el despre ea. Poate că el va ști mai mult decît ea însăși.

Domnul Cordelier sosește, cotește sub spațiul acoperit frecîndu-se de pereți, cu capul plecat, puțin aplecat pe un umăr, cu o servietă amărită strînsă sub braț. Colegii lui, adunați lîngă poarta scării, stau de vorbă așteptînd clopotul de ora nouă. Domnul Cordelier nu dă bună ziua nimănui, urcă de-a dreptul în clasa lui. E mic, îmbrăcat cu un costum bleumarin pătat în mai multe locuri cu pete deschise și pete închise. Îi e rușine. Rușine de el. E poate cel mai inteligent dintre profesorii Colegiului. De asta îi e rușine. Se vede așa cum e, ratat, strivit, sfîrșit. Are treizeci și cinci de ani. Acum e prea tîrziu. Nu-i mai rămîne decît amintirea ambițiilor, siguranța că sînt moarte de-a binelea. E mic, slab, brun. O șuviță de păr gras îi străbate pieziș fruntea. În afară de cursurile regulate de istorie naturală, domnul Chalant l-a însărcinat să predea matematicile la a șasea, fizica și chimia la a patra și spaniola, a doua limbă, unei jumătăți de

duzină de elevi la retorică. Atunci cînd lipsește unul dintre meditarii, domnul Chalant, prietenos, zîmbitor, îl roagă să-l înlocuiască. „Vrei să-mi faci serviciul ăsta ?” Domnul Cordelier nici măcar nu răspunde, ridică din umărul spre care stă cu capul plecat. Știe că e slab, laș, că se abuzează de el, că i se poate cere orice.

Clopotul sună. Vibert, cu respirația tăiată aleargă pe culoar după cei de la filozofie, îi întinde o scrisoare lui Jean, se repede să-i ajungă pe cei din clasa lui.

Elevii abia au avut timp să se așeze, că domnul Cordelier începe să dicteze. Cei studioși se trudesesc să-l urmărească, sar frazele pe care vor încerca să le reconstituie acasă. Ceilalți mîzgălesc ce le vine la îndemînă. Domnului Cordelier îi ajunge gestul. Jean rupe plicul în buzunar cu mîna stîngă. Dreapta lui înșiră în grabă mare semne necitețe.

Domnul Cordelier dictează notele lui de student. N-are vreme să-și pregătească cursurile. Cînd se întoarce acasă, își găsește nevasta așa cum a lăsat-o cu două, trei ore înainte, în capot și în papuci, cu părul în ochi. A împins mai departe eștile de la micul dejun sau farfuriile de la prînz, și-a făcut atîta loc pe masă cît să poată întinde cărțile. „Una, două, trei, poștasul — una, două, trei, la vreme de seară, — una, două, trei, casa, — una două, trei, o femeie brună, — una, două, trei, care îmi vrea răul...”

Jean a scos scrisoarea din buzunar, a pus-o pe caiet.

Doamna Cordelier ar vrea grozav să știe cine e femeia brună. Dă de ea în fiecare zi în cărțile ei. O acuză pe doamna Chalant, pe nevestele profesorilor, pe soacră-sa pe care a dat-o afară, pe propria ei soră care locuiește la Neapole. Domnul Cordelier curăță zarzavaturile, spală vasele sub robinetul de apă rece, își spală fiul, un urlător de trei ani, care trăiește sub mobile. Seara spală rufele în chiuvetă. Doamna Cordelier găsește în cărți zilnic același viitor. Se încăpățînează să dorească avere, călătorii, moșteniri, marea aventură. Același viitor mediocru, care trece în fiecare zi din mîinile ei în cărți, le-a murdărit, le-a îndoit colțurile, a jupuit, cu o zgîrietură neagră, ochiul damei de pică, a îmbîcsit cu cenușiu roșul cupelor. Bărbatul ei n-are nevoie de cărți. Își vede viitorul

cînd deschide uşa casei. La Colegiu dictează ore întregi. N-a găsit ceva mai bun. Asta îl împiedică să se gîndească la ce-l aşteaptă şi să-i placă cît de cît munca lui. Plăcere, şi regretul plăcerii şi mai mari pe care ar fi gustat-o dacă ar fi continuat studiile pe care le iubea. S-a lăsat luat de bărbat cînd îşi sfîrşise licenţa. A sperat cîtiva ani că nevasta avea să se schimbe, că o va putea lua de la capăt. Ea a devenit mai rea în fiecare zi. Acum nu mai are nici o iluzie, nici o speranţă. Dictează, dictează. Deodată se întrerupe :

— Domnule Tarendol, de cine îţi baţi joc ?

Jean a citit scrisoarea : „Jean, cred că şi eu te iubesc...” Tresare.

— Nu-mi bat joc, domnule.

— Atunci ce înseamnă zîmbetul dumitale ? Ridică-te, cînd îţi vorbeşti.

Jean şi-a închis caietul peste scrisoare. Fiston îl trage binişor spre el şi îl înlocuieşte cu al lui. Ceilalţi băieţi, fericiţi de antract, îşi troznesc degetele.

— Nu-mi băteam joc domnule. Zîmbeam, pentru că sînt fericit.

— Fericit ?...

Ochii domnului Cordelier şovăie. Cuvîntul l-a lovit ca o aluzie personală, aşa cum cuvîntul „duş” stînjeneşte oamenii murdari. Se înroşeşte. Încearcă să-şi ascundă privirea. Se uită ţintă la perete, la tablă, se prefacă că-şi cercetează notiţele care îi tremură în mîini. Tuşeşte.

— Nu e nici locul, nici momentul. De data asta treacă, dar să n-o mai faci altădată. Să reluăm. Frunza de haţmaţuchi...

Fericit ! Cuvîntul îi aleargă prin cap, îi găureşte creierul, îi coboară în piept, îi pătrunde în inimă şi se prefacă în arici.

Fericit !... E un cuvînt care îi pare foarte slab lui Jean, uzat ca o monedă cu care s-au plătit pînă acum mii de datorii. Pe cînd pentru el e un univers cu totul nou care începe, cu un soare proaspăt topit, cu nori albiţi, cu o zeiţă născută din noapte şi din primăvară.

Domnul Cordelier s-a întors acasă la prînz. S-a aplecat să-şi sărute fiul asezat pe jos, printre bucăţi de hîrtie şi cirpe. Cînd s-a ridicat, s-a lovit cu capul de masă.

Nevastă-sa i-a spus cu o voce obosită : „Nu poţi fi atent ?” S-a dus să se spele pe mîini pentru că fiul lui mirosea a urină, apoi a coborît în pivniţă să aducă cartofi. Şi-a umplut coşul. A urcat sus. S-a oprit la mijlocul scării, s-a gîndit o clipă, a pus coşul pe trepte, a coborît iar. A privit bolta, s-a hotărît. E acolo sus un piron de care se agaţă de obicei şunca. Aduce dintr-un colţ al pivniţei cîteva cărămizi, le aşază vraf. Se urcă pe cărămizile care se clatină. Îşi prinde cureaua cu un nod de piron, după ce şi-a scos haina şi vesta. Îşi trece capul prin nodul curelei. Poate că îi pare rău în clipa asta, dar e prea tîrziu, cărămizile se surpă. Picioarele i se zvîrcolesc, pantalonii îi alunecă şi cad jos. Zarea ferestrucii îi luminează poalele cămăşii. E albă. El a spălat-o. S-a liniştit. Se învîrteşte încetîşor la dreapta, la stînga.

Nevastă-sa nu ştie că s-a dus să aducă nişte cartofi. L-a aşteptat toată după-amiaza. Nu ştie că de obicei cartofii sînt în pivniţă. Cărţile îi spun că a plecat cu femeia brună.

Fericit. Jean nu ştie că fericirea lui l-a ajutat pe nenorocit să-şi găsească eliberarea. A doua zi, la Colegiu, s-a aflat ceea ce domnul Chalant a numit „tragedia”. Profesorii, adunaţi în biroul lui, dau din cap.

— Cine ar fi crezut-o ?

— Se ştia că are supărări, dar de acolo şi pînă la gestul ăsta...

— De ce nu ne-a spus nimic ? L-am fi putut ajuta...

— Îmi datora două sute de franci.

Acesta din urmă trăieşte o adevărată emoţie. Cele două sute de franci se confundă cu dispărutul. Are conştiinţa morţii prin pierderea care îl atinge. Ceilalţi sînt numai puţin jigniţi că acel mediocru a izbutit să atragă astfel atenţia şi mila. Domnul Chalant le cere o cotizaţie pentru o coroană. Îşi duc mîna la buzunar, uşuraţi. Nu-i vor mai datora nimic.

Elevii sînt foarte tulburaţi. Cei mari se prefac că rînesc, cei mici se înfioară.

— Se pare, spune Vibert, că nevastă-sa îl bătea cu o vergea de perdele.

Trăiesc într-o epocă în care viaţa şi moartea n-au prea mare importanţă. Te obişnuieşti, sub domnia puştii-

mitraliere și a bombei să vezi oamenii dispărînd brusc. Dar pentru acești băieți domnul Cordelier nu era un om ca toți ceilalți. Era un profesor, un om superior, care știa tot ce le mai rămînea lor de aflat și încă și alte lucruri, care avea autoritate asupra lor, porunceă, îi învăța și îi pedepsea, ale cărui cuvinte trebuiau crezute, și pe care nu-l socoteai în stare să se molipsească de gripă ca toți ceilalți, darmită să moară.

— Eu, spune Tudort, dacă eram în locul lui, aș fi spînzurat-o pe nevastă-mea.

Jean se întreabă cum te poți omori cînd viața e atît de frumoasă. Omorîndu-se, domnul Cordelier și-a pierdut misterul pentru elevii lui. A părăsit Olimpul profesorilor. A redevenit un om. Dacă ține un curs în iad, va fi sabotat.

Domnul Chalant e dezolat. A pierdut un profesor foarte îndatoritor.

Jean va ajunge întreg la sfîrșitul acestui război? Ca să fiu sigur de soarta lui, ar trebui să fiu sigur de a mea. Cînd clopotele vor bate sfîrșitul acestui război, vom ști că oamenii încep să pregătească altul, dar vom avea cîtiva ani de răgaz, ne vom putea preface că nădăjduim în viitor, vom face planuri pentru anotimpul următor. Acum trăim de la o zi la alta. Nu sîntem siguri că putem lega sarcina fiecărei clipe de cea a clipei următoare. Noaptea trecută a trebuit să-mi rînduiesc în grabă manuscrisul, să cobor în pivniță, cu fiul meu adormit, în brațe, și cu Tarendol, celălalt fiu, împăturit în servietă, neisprăvit. Un avion se învîrtea deasupra orașului și lăsa să cadă cîte o bombă ici și colo. Viața celor care se găseau ici și colo s-a încheiat.

Aș vrea totuși să-l duc pe băiatul ăsta la capătul aventurii. Deocamdată soarta lumii nu-l preocupă mult. A revăzut-o pe Marie. Ea e războiul și pacea lui, prezentul și mîinele lui. În jurul lui se învîrtește hora oamenilor, mulțimea zgomotoasă a elevilor, domnul Chalant și suvița lui, doamna Chalant cu mîinile pe pîntece, domnul Château albit de cretă, profesorul spînzurat, meditatorii, obișnuinții străzii Școlilor, locuitorii din Milon, nemții, cei din maquis, armatele. Toți sînt foarte mici, furnici

turbate sau groțesti în jurul lor. Se iubesc. Fiecare dintre ei îl vede pe celălalt tot atît de mare cît Dumnezeu. Sînt neclintîți, strălucitori unul în fața altuia, în mijlocul universului. Se privesc. Sînt singuri.

Pe pianul al cărui lac reflectă dreptunghiul luminos al ferestrei e așezat un șervețel de dantelă și pe șervețel un vas de aramă. Din vas urcă drept în sus o plantă verde, proaspătă, împodobită cu o fundă albă înfioată. Doamna Vibert i-a oferit planta asta fetei ei care împlinește șaptesprezece ani. I-a spus : „Vine din țări calde. Îngrijește-o bine. În fiecare an îi cresc două frunze noi. Să nu uiți mai ales s-o uzi. Înflorește o dată la cincizeci de ani, apoi moare. Aș fi vrut una cu ghimpi, dar nu mai erau.“ Și-a înfășurat pîntecele într-un șorț mare, a intrat ca un vîrtej în bucătărie, i-a spus femeii de serviciu să stea jos și i-a zis : „Te rog să taci din gură, să nu spui nimic și mai ales să nu mă încurci“. S-a apucat să facă ea singură prăjitura.

Domnul Vibert și-a șters mustățile înainte de a-și săruta fata. A întrebat-o : „Ce ți-ar face plăcere?“ Ea și-a plecat fruntea și a răspuns : „Nimic...“ El nu s-a întrebat de ce o fată de șaptesprezece ani nu găsea nimic de dorit.

Jacqueline, în picioare lingă ușa salonului, dreaptă și slabă, cu brațele ei lungi de-a lungul trupului ei lung, se uită cu pică la planta verde care se decupează pe fereastră ca un os de pește. Strînge pumnii, suspină, se întoarce, deschide ușa, strigă : „Mamă, știi, au să vină curînd“. Doamna Vibert își moaie degetul în crema de șocolată și o gustă. Dă din cap, întredeschide cuptorul mașinii de gătit. Un val de aburi înmiresmați năvălește afară. Astăzi copiii ei nu vor mai suferi de restricții și aniversarea Jacquelinei va fi sărbătorită numaidecît. Strigă : „E gata, puicuță“.

Jacqueline ridică din umeri. Suferă din pricina belșugului ăsta, și a pîntecelui maică-si, și a obrazilor grași și roșii ai tatălui ei, și a plantei verzi, și a „puicuței“, și a o mie de alte amănunte care o rănesc în fiecare zi. Suferă în același timp din pricina nedreptății și a ridicolului. E la vîrsta la care se judecă cu neînduplecare. Peste

cîțiva ani își va aduce aminte cu căință că își socotise părinții egoiști și caraghioși, pe cînd ei nu sînt decît simpli și au mai ales grija bucuriei copiilor lor. Avere lor dobîndită de curînd nu-i stingherește, o calcă în picioare. Doamna Vibert cumpără, pentru bărbatul ei, batiste de pînză subțire. El scuipă în ele. Jacqueline e încă fetița care se joacă de-a cucoana și i se pare că maică-sa joacă prost. Ar vrea să aibă maniere mai rafinate. Fată de negustori, sortită să fie neam de burghezi, primește greu tranziția. Ghicește că n-o pîndește o plantă verde, ci zece. Îi plac muzica și lucrurile frumoase. Siguranța gusturilor ei se datorează simplității lui taică-său și originii lui țărănești. Bunicul lui cioplea mobile din scînduri groase de stejar și nuc. Gustul acesta, flăcăruia asta pe care a moștenit-o Jacqueline de la un șir de artizani grijulii, se va dezvolta poate, dacă o vor ajuta împrejurarile. Sau se va stinge, ucisă de mediocritatea lor. Jacqueline poate deveni o artistă chinuită, îndreptată neconținut către căutări noi, sau o burgheză care își schimbă servitoarea și furnizorii. Asta se va hotări în doi sau trei ani, poate chiar în următoarele luni. Asta depinde de o înfîlnire, de o lectură, de o floare sau de o maioneză reușită.

Așteaptă cîțiva camarazi, băieți și fete, întruniți pentru aniversarea ei. I-a invitat pe Fiston și pe Tarendol, prin fratele ei.

Se bea ceaiul. Jean, așezat pe marginea unui fotoliu, cu o ceașcă fragilă în mînă, se simte foarte stingherit. Jacqueline trece de la unul la altul, oferă sanvișuri, prăjiturile, tarte, turtă dulce. Jean primește, mulțumește, își dă osteneala să țină toate bogățiile astea în echilibru în farfuriu de sub ceașcă. Abia a mîncat una, că vin altele. Bea o gură de ceai. I se pare că are gust de plante medicinale. Bea pînă la fund, închizînd ochii. Ca pentru un guturai. Jacqueline, generoasă, îi mai toarnă o ceașcă. Și uite și crema cu biscuiți. Jean ia farfuria care i se întinde, nu știe ce să facă cu ceașca. Îi place crema de șocolată. A mîncat cînd era copil, o dată sau de două ori înainte de război. Dar în clipa asta ar prefera să se afle afară, singur, cu o bucată de pîine uscată.

Fiston strălucește de plăcere. Jacqueline îi dă bucățile cele mai mari. El mîncă, bea, mîncă.

O duzină de băieți și fete care abia au ieșit din copilărie, care n-au pierdut nici purtările, nici lăcomia ei, care vorbesc aproape tot atît de tare pe cît țipă în curtea Colegiului sau a E.P.S.-ului, care încep să se ridice din fotolii și scaune și să răstoarne obiectele. O fată îndrăgostită și urită, prea mare, prea neagră, prea slabă ca să fie vreodată mulțumită. Un băiat pe care îl răsfată și care nu se gîndește decît să mînce. Alt băiat îndrăgostit, care a scăpat de farfuriile lui, cufundat într-un jîlt și care, cu ochii pe jumătate închiși, evocă imaginea unei absente.

— Marie ? N-a putut veni. Sigur că am invitat-o, dar maică-sa a spus că nu va putea, că avea o supraveghere. Sînt sigură că nu-i adevărat.

Din cînd în cînd doamna Vibert deschide ușa. își trece capul prin deschizătură, întreabă :

— Merge, copii ?

Îi răspund niște strigăte. Jacqueline a spus : „Vom fi între noi, nu vrem părinți, ai să ne lași singuri“. Maică-sa s-a învoit, dar a obținut să fie invitat Albert Charasse. Are ceva mai mult de patruzeci de ani. E celibatar, e garagist. A luat brevet pentru niște gazogene și cîștigă o grămadă de parale. Trăiește ca un sălbatic, pe jumătate sfios, pe jumătate brutal. Într-o zi și-a oprit scurt mașina în fața prăvăliei, a intrat. Doamna Vibert era singură, i-a zis : „Aș vrea-o pe Jacqueline a dumneavoastră“. Ea i-a răspuns revoltată : „Ești nebun ! E un copil ! Așteaptă cel puțin să crească !“ „Mamele își văd totdeauna copiii în leagăn. Jacqueline e de pe acum mai mare decît un bărbat.“

Cu toate astea, deși s-a infuriat, doamna Vibert n-a spus nu. Charasse vine în casă din cînd în cînd, după cină. Stă un ceas, își bea cafeaua, se uită la Jacqueline și pleacă. Jacqueline a spus că mai bine se călugărește decît să se mărite cu ursul ăsta, cu toate milioanele lui. Dar i se încălzește inima la gîndul că o dorește un bărbat. „N-oi fi chiar atît de urită ?“ E destul să întîlnească o oglindă ca să simtă iar că îngheață.

L-a așezat pe Charasse într-un colț al salonului. Nu s-a mai ocupat de el. Vorbește, ride, se ceartă. În orice colț al salonului s-ar afla, se uită la Fiston, peste umăr, între două frunze ale plantei verzi, în oglinda de deasupra căminului.

Charasse s-a ridicat brusc, a plecat fără să-și ia rămas bun. Când Jacqueline i-a văzut scaunul gol, a gândit : „Am scăpat de el !” Dar s-a simțit mai puțin sigură de ea. L-a întrebat pe Fiston de departe :

— Ei, Fifi, te simți mai bine ?

Fiston a răspuns :

— Ia spune, când îmi pliniști optsprezece ani ?

Jean iese din Colegiu când vrea el. Marie găsește motive dibace ca să plece de acasă. A devenit iscusită când e vorba să evite cozile. Le zîmbește atît de grațios băcanului, măcelarului, negustorului de zarzavaturi, încît îi pregătesc rația și o primesc pe ușa din dos. Negustorii cei mai colțoși își pierd ghearele în fața bucuriei care o face să strălucească. Își petrece, lingă Jean, tot timpul ăsta cîștigat. Se întîlnesc în pădurea Garde-Vert, la fintîna Trois Dauphins, îndărătul trestiiilor de la Gardant sau al copacilor de pe alea des Moulins.

Imaginea fetei goale pe care a descoperit-o de pe înălțimea unui acoperiș rămîne, luminoasă, în amintirea lui Jean, dar se depărtează treptat, urcă, asemeni întruchipării de neatîns a unei zeițe. Marie, pentru el, e fata îmbrăcată în albastru care vine alergînd, adusă de o dorință nebună de a-l vedea și care se oprește deodată, la doi pași de brațele deschise, și nu mai cutează să se miște. Și care închide ochii și tremură cînd o sărută.

Sînt așezați pe iarbă sau pe pietrele încălzite de soare. Bondari, albine le dau tîrcoale, le ating părul, își cîntă zelul, năvălesc peste flori pașnice.

Jean își povestește copilăria, suferințele și curajul tatălui lui. Cît de minunat de vajnică e maică-sa. Toate cuvintele pe care le rostește sînt cuvinte de dragoste. O furnică rătăcită i se urcă pe gheață.

Pe cînd vorbește, Marie îi privește gura care mîngîie cuvintele, ochii de aur care sclipesc, toată fața care

strălucește de fericirea de a trăi și a iubi. Îi ia în mînă una din mîinile brune și o ține strînsă pe genunchii ei.

Două fire de iarbă se îndepărtează. Între două lăbuțe înarmate apare capul verde al unei gînganii, a unei călugărițe. Vede, în ochii ei cu fațete, înmulțită de o mie de ori, imaginea celor doi adolescenți. E sătulă, și-a mîncat masculul pe cînd o fecunda. În clipa celei mai mari bucurii, i-a mîncat mai întîi capul. În toiul agoniei și-a îndeplinit pînă la capăt, stăruitor, datoria de mascul. Ea i-a mîncat inima și măruntaiele, apoi labele împrăstiate. N-a lăsat nimic. Îl are întreg.

Jean descrie Pigeonnier-ul, capra, găinile, vecinii, satul ancorat pe limba aceea de pămînt arabil pierdut între marne. Marie nu vede nici cerul, nici albinele, nici florile, nu-l vede decît pe el, nu-l aude decît pe el, aude ce spune el fără să aibă nevoie să-i înțeleagă cuvintele. L-ar înțelege și dacă ar vorbi o limbă străină.

Îl privește. Cînd e departe de el, nu se gîndește decît să-l întîlnească. Cînd ajunge lingă el, e atît de fericită încît se sperie. Apoi se liniștește, îl privește, se așază lingă el, pătrunde în lumină.

El spune :

— Vreau să mă fac arhitect. Oamenii nu se gîndesc decît să distrugă, eu vreau să construiesc case, palate. Ai să vezi, noi, arhitecții tineri, o să facem mai frumoase toate orașele astea dărîmate. Vom crea un stil nou, o civilizație nouă. Vom începe un veac nou ! Am să devin atît de mare, atît de puternic din pricina ta...

Adaugă :

— Marie, mai am cîțiva ani de învățătură. Am să muncesc ca să-mi cîștig viața. Mă voi duce la Paris. Tu ai să mă aștepți.

Ea pleacă fruntea în semn de aprobare fără să spună nimic, ca să sublinieze bine că așa va fi. Nu se gîndește că așteptarea va fi lungă. Pentru că o iubește. Pentru că îl iubește. L-ar aștepta toată viața.

La întoarcere trece repede, repede, pe la negustori. Vine acasă cu plasa plină, cu ochii sclipitori. Nu-și pierde capul, știe toate distribuțiile, ține contabilitatea ticheetelor.

Intră de-a dreptul în bucătărie ca să ocolească privirea mamei-si. Nu dă ochii cu ea decât după ce s-a liniștit.

Precauțiile ei sînt puțin inutile. Pentru doamna Marguerite dragostea e o temă literară. Dragostea, Datoria, Moartea, Natura...

Le măsoară în alexandrini.

La marginea șoselei, la doi kilometri departe de oraș, se ridică o casuță ceva mai mare decât o magazie de unelte. E așezată la întretăierea cu un drum de țară care se infundă în ogoare. Trebuie să fi fost clădită de vreun proprietar, drept locuință pentru o pereche de plugari. Este alcătuită dintr-o pivniță, două odăi și un pod. Domnul Château a cumpărat-o cu puțin înainte de război. L-a costat mai ieftin decât chiria pe un an pentru o cameră mobilată. A obținut electricitate, linia trece prin fața porții ei. A făcut el însuși instalația înăuntru din bucăți de fire desperecheate. A neglijat să pună întrerupătoarele. Intră pe dibuite, apucă două fire care spînzură în întuneric, le face contactul : trosnește o scînteie, un bec gol se aprinde. Un șoarece fuge îndărătul unui maldăr de hîrtii vechi și de coji de zarzavaturi, un păianjen speriat își leagă pînza.

La cincizeci de metri de acolo curge un izvor. Seceta l-a secat aproape. Domnului Château nu-i pasă. Cînd n-are să mai curgă în el decât cîte o picătură, tot are să-i ajungă ca să se spele și să bea.

Se culcă într-una din odăițe în care se îngrămădesc cărți și ziare. Își face patul doar cînd duce la spălătoreasă așternutul devenit cenușiu. În cealaltă odaie se află reșoul electric, cratițele, proviziile, un motor mic, o masă de atelier, o altă masă încărcată cu eprubete murdare și flacoane în fundul cărora mucegăiesc lichide fără nume.

Aruncă prin chepeng, în pivniță, vesela spartă, instrumentele scoase din uz, tot ceea ce și-a dat duhul în mîinile lui. Cînd are nevoie de un metru de sîrmă de aramă, de un șurub vechi, coboară printre cioburile care îi trosnesc sub pași și se întoarce îndeobște sus cu alt lucru decât cel căutat.

Își petrece duminicile la „Tahiti“. E o casă cochetă, pe malul Gardant-ului, înzestrată cu un umbrar și un joc de bile, ale cărei camere sînt împodobite cu cîteva fete grase. Domnul Château joacă belotă cu domnii lor. Se mulțumește să se uite la fete. Atît i-a mai lăsat vîrsta din obiceiurile de student.

Și-a pus la bicicletă un motor fabricat de el, care se aude de foarte departe. Domnii de la „Tahiti“ îi furnizează carburanți. Nu consumă mult. Își vulcanizează singur roțile. Le-a refăcut de mai multe ori, bucată cu bucată. Sînt diforme, umflate de noduri și crăpate de depresiuni, dar țin.

La Colegiu, a trebuit să renunțe să-și lase vehiculul la garaj laolaltă cu bicicletele elevilor. Băieții se distrau bîgîndu-i ace în cauciucuri. Într-o zi au scos roata din față și au spînzurat-o de funia clopotului.

De atunci, domnul Château, cînd ajunge la Colegiu, se apleacă, își trece brațul pe sub cadrul bicicletei, o ridică, o urcă pe umăr și o suie, bodogănind, în clasa lui. Din cînd în cînd cei din sala vecină aud un zgomot infernal : domnul Château, între două cursuri, își perfecționează motorul și îl încearcă făcînd un tur în jurul pupitelor.

În luna aceea a întîrziat la laborator după ora patru. Recreația se va sfîrși în curînd. Țipetele copiilor devin mai puțin ascuțite. Oboseala aduce cu ea liniștea. Cei doi Besson joacă bile cu niște externi. Besson roșu și le-a pierdut pe toate. Îi mai rămîn cîteva în pupitru, în sala de studii. Șovăie. Dacă se duce să le aducă, poate că are să le piardă și pe ele. Dacă nu se duce, n-are nici o șansă să le recîștige pe cele pierdute. Se uită la Barbă care stă cu spatele la el. Aleargă către scară, se oprește, se întoarce, pornește iar, se oprește, tropăie în loc, se hotărăște, dă năvală pe ușă.

Domnul Château coboară cu bicicleta cu motor. La a treia treaptă își pierde deodată echilibrul, se prăbușește înainte, cade cîțiva metri către copilul care urcă.

Besson roșu țipă, primește de-a dreptul în obraz ghidonul, zboară ca o pasăre, cu strigătul retezat, cu brațele desfăcute. Cade pe lespezile de piatră. Domnul Château se rostogolește peste el, nu se mai mișcă. O

roată a bicicletei se învîrteşte încet. Dopul rezervorului a sărit. Benzina curge. Miroase a eter şi a spirit.

Strigătul scurt, strigătul cumplit pe care l-a scos copilul, a întrerupt dintr-o dată jocurile. Barbă se întoarce : „Pentru numele lui Dumnezeu ! Ce s-a întâmplat ?” Aleargă. În urma lui o gloată în galop se îndreaptă spre uşă. Tudort, care învăţa singur într-o clasă, se ridică, îşi dă cărţile la o parte, îşi lasă pipa, sare treptele. Sub umbrar, cincizeci de copii îngrămădiţi încearcă să vadă. Primii, care sînt în dreptul uşii, spun : „Ssst ! Tăceţi ! Moş Château şi-a strivit mutra cu tîrlia lui !...” Nu văd bine în penumbră. Barbă şi Tudort, aplecaţi, cercetează bicicleta, pe bătrîn, copilul. Barbă se ridică, iese printre elevii care se dau la o parte, îl duce în braţe pe micul Besson al cărui cap atîrnă şi singurează.

— Nu te uita ! îi spuse brusc Richardeau lui Besson albastru care stă lipit de el. Îl ia de umeri şi-l întoarce. Dar Besson albastru a văzut. A văzut barba meditatorului, o barbă roşie şi năclăită.

Tudort, la piciorul scării, îl scutură pe domnul Château care îşi vine în fire.

— Bătrîn timpit, nu puteai să te uiţi ce faci ? Era fatal să ajungi la un accident într-o bună zi !

Profesorului îi curge sînge din gură. Are o spărtură între dinţii verzi. Tudort îi dă drumul. Se ţine singur pe picioare. Îşi caută pălăria. Îşi tamponează gura cu o batistă murdară. Rosteşte cuvinte nedesluite. Se apleacă. Ar vrea să-şi ridice bicicleta. Furca din faţă e fărîmată. Se uită la bucăţi, bodogăne. Tudort spune :

— Tot porcăria asta de rîşniţă o jeleşti ! Ştii că ai schilodit un copil ?

Zece capete de copii sînt încadrate în uşă. Tudort strigă :

— Luaţi-o din loc !

Domnul Château se uită la Tudort cu o privire goală de gînduri. Un copil ? Pare că nu mai ştie ce e aia un copil. Se uită la bicicleta ruptă, apoi la scară. Îşi culege pălăria pătată de ulei, o şterge maşinal cu cotul, întinde pata, îşi umple mineca, îşi pune pălăria pe cap, sculpă puţin sînge, iese, străbate curtea cu paşi mari, repede. Se întoarce deodată, face gesturi de ameninţare, pleacă.

Besson roşu e întins pe o masă de marmoră albă, în sufragerie. Niciodată nu şi-a meritat mai mult numele. Minerul frînei i-a sfişiat obrazul stîng şi căpşorul lui s-a despicat pe lespezile de piatră. Pătează masa frumoasă de marmoră, spălată atît de bine în fiecare zi de bucătăreasă, geme încetişor, cu ochii închişi, geme la fiecare respiraţie. La fiecare respiraţie scoate un vaiet. Doctorul se ridică şi spune :

— E pierdut. Culcaţi-l într-un pat. Am să-i fac o injecţie, dar cred că nu mai are mult...

Besson roşu geme. Domnul Chalant ar face la fel, dacă ar cuteza. Cînd doamna Chalant a văzut copilul însîngerat în braţele lui Tudort, i s-a făcut rău, a căzut. A trebuit culcată în pat. Doctorul are să urce s-o vadă. Domnul Chalant se simte foarte singur fără ea, în faţa unei întîmplări atît de tragice. Ar vrea să se plîngă, ar vrea un sprijin, e dezorientat şi nemulţumit. Tudort îl duce pe Besson roşu la primul cat, îl culcă în patul lui Gustave. Gustave se va culca în dormitorul comun. Jean şi Tudort îşi vor petrece noaptea lingă rănit. Jos, în bucătărie, Besson albastru, aşezat pe scaunul de lemn, dă din cap, refuză ceaşca de ceai de tei cu care îl îmbie Félicie. Geme ca şi fratele lui, cu gura închisă, cu dinţii încheşti, din cînd în cînd îl scutură un fior cumplit.

Fiston îi spune :

— Nu-i nimic, băieţele. Doctorul a spus că nu-i nimic, vezi şi tu. Nu trebuie să plîngi aşa.

Dar Besson albastru nu plînge, geme ca fratele lui, geme fără oprire. Mai geme încă şi în pat, şi noaptea vine, şi creşte fără ca el să adoarmă, şi nimeni n-a dormit în dormitor. Hito, Gustave şi Fiston, lungiţi lingă copil, cu pielea încreţită de groază, l-au auzit ore întregi pe Besson albastru împărtăşind agonia fratelui lui. În clipa în care se aveau zorile, Besson albastru s-a ridicat deodată în pat şi a început să urle ca un schingiuit, cu braţele întinse, cu minile agăţate în gol, cu ochii înspăimîntaţi, cu faţa schimonosită de o frică înfiorătoare. S-a bătut, s-a luptat, a zgîriat, a lovit, ţipînd necurmat, desfigurat de lacrimi şi de bale, apoi a căzut la loc, tremurînd, clănţănind din dinţi şi learcă de sudoare, învins. Moartea luase jumătate din el. Şi cei trei băieţi tremurînd în

jurul patului, și toți locuitorii din cartier treziți și ascunși sub pături au auzit urecînd un alt strigăt, un strigăt greu de femeie, un strigăt care se întrerupe, începe iar și se încheie deodată eliberator. S-a născut o fetiță.

A fost îngropat miercuri, vremea era frumoasă. În-mormîntarea nu era tristă și murdară, ipocrită, neagră, ca toate celelalte înmormîntări, pentru că dricul era urmat de mulți copii îmbrăcați de duminică, cu flori în mină.

Cînd s-a întors de la cimitir, domnul Chalant a declarat la primărie nașterea fiicei lui. Doamna Chalant vrea s-o cheme Georgette.

Doi jandarmi pe bicicletă s-au dus să ia un interogatoriu domnului Château. L-au găsit culcat. A răspuns: „Da, nu“, la întrebările lor. Cel puțin așa au crezut ei că înțeleg. Pînă la urmă s-a sculat, în cămașă, ca să-i dea afară. N-au protestat, pentru că e un savant, cu toate instrumentele acelea de pe masă, și ei știu că un savant e totdeauna original și că i se datorește respect. Au văzut că avea picioarele negre. Cu toată știința lui, nu e un om mîndru.

Au făcut o anchetă la Colegiu. Barbă a spus că a fost un accident foarte trist. Domnul Chalant a spus același lucru și că dacă ar fi știut că domnul Château își urca bicicleta cu motor în clasă, n-ar fi îngăduit-o niciodată. În biroul lui, în fața jandarmilor, i-a reșoșat lui Barbă că nu-și face bine slujba.

— Ești vinovat de neglijență. Știi bine că există un garaj. Clasele nu sînt făcute ca să garezze vehicule, nici măcar pe cele ale profesorilor, cînd există un garaj prevăzut în acest scop. Mă vād silit să-ți aduc o muștrare, ca și domnului Château, în raportul pe care va trebui să-l trimit domnului rector. Și ce făcea... (aici a căutat numele lui Besson roșu. Nu l-a găsit, în Colegiu nu și-l mai aduce aminte nimeni. Niciodată n-a fost numit altfel decît Besson roșu), ce făcea... copilul acela pe scară, cînd ar fi trebuit să fie în curte? Unde se ducea? De unde venea? O știi?

Barbă spune:

— Îi dădusem voie să se ducă să-și ia batista.

Domnul Chalant suspină și iese din odaie. Se îndreaptă spre biroul domnului Sibot ca să-i spună să scrie raportul. Cînd să între, se gîndește, apoi se întoarce. Va aștepta ca acest raport să fie cerut. Părinții sînt departe, administrația are destule alte griji. Cînd se va afla la rectorat despre accident, emoția va fi domolită. Va spune că raportul a fost trimis și s-a pierdut. E o nenorocire destul de mare. Inutil să-i mai adaugi și alte plictiseli.

Lui Barbă puțin îi pasă. E meditator de aproape douăzeci de ani. Nu poate fi dat afară pentru asta. A mai văzut el și altele.

Besson albastru încearcă să-și continue viața. Viața unui copil e o recreație întreruptă de ceasuri de constrîngere. Besson albastru se juca cu reflexul lui, dar în curtea cea mare în care se privește, nu mai vede decît străini. Locul propriei lui imagini e gol. Însăpămîntat, scormonește cu privirea grupurile cele mai apropiate, aleargă către grupurile depărtate, caută îndărătul copacilor, se învîrtește în jurul closetelor, în jurul profesorilor, cu bărbia tremurînd, cu pumniișorii strînși, aleargă din ce în ce mai repede, aleargă pînă cînd nu-l mai țin picioarele sau îl înăbușe lacrimile, sau se agață cu amîndouă mîinile de bluza unuia dintre băieții mari, ca să-și cufunde obrazul și să plîngă.

Acela nu știe ce cuvinte să-i spună.

Seara nu îndrăznește să se culce. Fiston îl dezbracă, îl bagă în așternut și rămîne îndelung în picioare lîngă el, între ochii lui și patul vecin gol, îl ascultă cum tremură, cum se smiorcăie, cum se liniștește treptat, se lasă în voia oboselii și a somnului.

Hito, în pijama de mătase, se aplecă asupra copilului adormit. Hito pare uneori mai tînăr decît băieții care sînt ca el într-a doua, alteori mai aproape de vîrsta de bărbat a celor mari, de la filozofie, și uneori mai savant decît profesorii. Privește minuța deschisă pe așternut, o întoarce încetișor, se apleacă și mai tare, privește palma. Copilul suspină și-și închide degetele peste taina lui.

Hito se ridică. Ochii lui sînt mici între pleoapele aproape închise. Spune :

— Nu se poate salva. E mort de pe acum.

— Ești țenit, zice Fiston.

Hito zîmbește, nu stăruie. Se duce să se culce.

Asta s-a știut într-o zi, într-o după-masă. Cineva a știut primul adevărul, sau l-a presupus. A spus în jurul lui ceea ce știa sau ceea ce credea, și acest adevăr s-a răspîndit prin șoapte în timpul cursurilor, prin bilete trecute dintr-o mînă în alta, prin afirmații și jurăminte în timpul recreației. „E adevărat, l-am văzut... e adevărat, a spus.. E adevărat... E adevărat. Nu e un accident, Bernard a întins o funie pe scară ca să-l facă pe bătrîn să cadă.“

Bernard se găsește deodată singur. E privit de la distanță. Pe măsură ce se apropie, băieții se depărtează.

Nu știu încă dacă trebuie să-i vorbească despre asta și în ce chip. E ceva de rîs ? Oare asta sau celălalt n-ar fi făcut la fel, dacă i-ar fi trecut prin gînd ? O funie, o piedică, un brînci bun, ca să-l vezi pe bătrîn rostogolindu-se cu hîrbul lui ? Este Bernard un ucigaș ? Va fi băgat la închisoare ?

Bernard e un extern supravegheat dintr-a doua B. Are șaisprezece ani, nu e prea harnic la învățătură. O ia domol. Spune că după bacalaureat vrea să facă medicina pentru că durează mult și are să petreacă bine cînd va fi student. E unicul fiu al unui negustor de fructe angró.

Divergentul, rezemat de platan, cu pălăria pe ochi, moțăie.

Tudort se apropie de Bernard, îl apucă de braț cu mîna lui mare. Spune :

— Vino cu mine...

Bernard îl privește cu coada ochiului. Întreabă :

— Unde ?

— N-avea grijă, vino..

Îl întrece cu capul și cu umerii, îl împinge către ușă. Pe scară îi dă drumul de braț, îl ia de gulerul hainei și-l face să urce scările două cîte două. Bernard gîfăie. Se urcă la al doilea cat.

Tudort deschide ușa clasei de desen, îl aruncă înainte pe Bernard care se împiedică și se ridică, gata să protesteze. Tace. Mai sînt acolo, în așteptare, și alți băieți, vreo cincisprezece, dintre cei mari, care au părăsit curtea unul cîte unul. Sînt așezați în primul rînd al amfiteatrului și în fața lor, chiar în centrul privirii lor, Tarendol și Fiston stau în picioare lîngă un scăunel. Tudort îi arată scăunelul lui Bernard. Rostește :

— Așază-te.

Bernard se așază. Lumina geamlîcului mare îi luminează fața palidă, nasul subțire, nițel întors spre stînga. Mîna puternică a lui Tudort i-a fărîmat crusta gominată de pe părul blond. O şuviță țeapănă îi cade pe o ureche. Se uită mai întîi la picioarele băieților așezați în fața lui, pe urmă lunecă repede de la un chip la altul. Vede ochi severi și în același timp curioși, ochi care erau ai camarazilor lui și care îl privesc acum de parcă l-ar vedea pentru prima oară, de parcă ar fi cocoșat sau pitic, sau în pielea goală.

Se ridică deodată. Strigă :

— Ce vreți cu mine ?

Mîna lui Tudort i se așază pe umăr și îl strivește pe scaun. El e cel care răspunde :

— Uite ce vrem cu tine : ai întins o funie pe scară ca să-l faci să cadă pe moș Chateau. Din pricina ta a murit micul Besson. Eu l-am văzut murind, și nu era o glumă. Și ai fi putut să-l ucizi și pe bătrîn...

— Nu-i adevărat, nu eu !... strigă Bernard.

Se gîndește că, cu cît strigă mai tare, protestul lui va fi mai puternic. Frica îi strîmbă nasul. Ochii lui verzi aleargă în toate colțurile sălii.

— Gura ! Dacă ai să mai urli așa, am să-ți pun un căluș.

Missac se ridică. Se bilbiie, atîtea lucruri importante vrea să spună deodată.

— Mincinosule... Tu... tu mi-ai spus-o, că aveai de gînd s-o faci. Căutai o funie bună... Tu ! Ai fost văzut... Funie dinainte de război... tu... ți-era teamă că cea de hîrtie se rupe. M-ai întrebat dacă n-am...

Bernard se ridică furios, răspunde :

— Atunci, de ce erai de acord? Făceai haz. Mi-ai spus: „Să ne spui cînd o faci, ca să ne uităm și noi“...

— Min... min... mincinosule! N-am spus niciodată așa ceva. Mincinos scîrbos! Spui așa ca să te scuzi.

— Să-i sfărîmăm botul! strigă Julien.

Își scoate rigla din servietă. Missac își desface cureaua, toți băieții s-au ridicat, au cîte o armă în mînă. Bernard, îngrozit, îi vede apropiindu-se, enormi, nenumărați. Ghipsurile de pe etajeră rînjesc, Hipocrât îl privește cu ochii lui boboșați, Venus și-a regăsit brațul ca să-l acuze cu un gest, modelul de anatomie se răsucesce. Bernard scoate un urlat și-și acopere obrazul cu amîndouă brațele. Tarendol se aruncă în fața lui.

— Sînteți nebuni! Stați jos. Doar nu e un ucigaș. Tudort, spune-le să șadă, pentru Dumnezeu! Au să-l omoare!

Tudort îl smulge pe Bernard din mijlocul haitei, ridică pumnii. Băieții se trag înapoi, se duc la locurile lor, Bernard învie, cravata îi atîrnă, e verde la față.

— Ascultați, spune Jean, el n-a vrut să facă atîta rău. Dar cu toate astea e un dobitoc scîrnăv. Trebuia să se gîndească că bătrînul Château putea să-și frîngă gîtul. Merită să fie pedepsit, dar o să-l pedepsim corect. Eu propun să-i dăm fiecare un picior în c... Atîta merită. Și pe urmă să nu mai calce niciodată la Colegiu. Nu-i bine?

— E bine! strigă cu veselie corul judecătorilor.

— Haidem! rostește Tudort.

Îl ridică pe Bernard, îl îndoaie din mijloc, îi bagă capul sub brațul lui, îi ridică haina. Bernard poartă niște pantaloni frumoși de golf dintr-o stofă subțire, de lînă, cu zigzaguri-verzi și albe.

— Eu sînt primul, cere Missac.

— Nu, tu nu! spune Tarendol, tu ai merita același lucru. Ia-o din loc.

— Păi... păi, asta! zice Missac.

— Sînt în papuci, păcat, rostește Fiston.

Își ia vînt, lovește. Bernard scbate un țipăt. Începe să plîngă.

— Taci din gură, că altfel te sugrum, spune liniștit Tudort.

— Eu am cuie! zice Julien,

Ridică un picior, le arată vecinului, e mîndru de ele.

Ușa clasei se deschise brusc. Vibert intră în goană, cu sufletul la gură:

— Păzea, băieți! Vă caută Divergentul. E pe scară.

Coadă se risipește. În cîteva minute nu mai e nimeni în clasă sau pe scară. Divergentul, gata să fie răsturnat de avalanșă, a întins brațele, a încercat să prindă pe cineva, să recunoască pe unul sau pe altul, dar ochii lui înnebuniți nu alergau atît de repede ca băieții în goana lor. Se întreabă ce se petrece, nu înțelege, coboară în fugă, curtea are iar înfățișarea ei obișnuită.

Tudort l-a dus pe Bernard pînă la poartă. I-a spus:

— Nu încerca să te întorci vreodată cît oi fi eu aici...

L-a împins în drum, Bernard a căzut de partea cealaltă, lîngă ghizdul de piatră al fîntîinii.

Colegiul clocotește sub soare. Capetele clocotesc sub acoperișul Colegiului. Se apropie vremea examenelor. Căldura, neliniștea, nerăbdarea cresc în fiecare zi. Obrajii supti, ochii osteniți sînt dovada lungilor veghi petrecute cu repetări intense. Tensiunea nervoasă trece la clasele cele mici unde se transformă, datorită și marilor călduri, în lene fizică, lipsă de atenție și căscat. Aceste ultime săptămîni ale anului de muncă sînt cele mai grele, nesfîrșite. Copiii încep de pe acum să se gîndească la vacanță și nu se gîndesc decît la ea, iar profesorii, distrați, fac pe marginea compozițiilor bugetul călătoriei, al pensiunii la hotelul la care se servește carne la fiecare masă.

Félicie, bucătăreasa, a plecat să-și îngrijească fata care a născut la opt zile după doamna Chalant. N-are să se întoarcă înainte de octombrie. Doamna Chalant e slabă, slabă. N-a putut-o alăpta pe Georgette mai mult de două săptămîni.

Cursurile pregătitoare pentru examene s-au sfîrșit. Mulți candidați, s-au dus acasă ca să se îndoape cu învățătură fără pierdere de timp, pînă în ultimul minut.

Fiston, Tarendol și Tudort au rămas. Învăță împreună într-o clasă goală. Se duc unul după altul la tablă, fiecare

îi ajută pe ceilalți doi la materiile la care e mai tare. Cu bluzele desfăcute, cu gurile deschise, învață în tihnă indisciplinei.

Jean nu s-a simțit niciodată atît de sprinten. Înțelege tot, totul îi e ușor. Dragostea lui a început printr-o orbire care îl împiedica să mai vadă ceva în afară de Marie. De cînd s-a apropiat de ea, de cînd îi vorbește, o atinge, de cînd ea a devenit altceva decît un vis, e însuflețit de o asemenea bucurie, încît se apropie de greutatea cu credința că le-a și învins.

Fiston se trudește, asudă și geme. Îi e cald, îi e foame, învățătura îl plictisește. Nu mai are vreme să se ducă la frizer. Îi crește părul, i se încrețește barba în jurul bărbiei.

Tudort ar fi mai la largul lui în fața unui bou care ar trebui tăiat sau împărțit în bucăți, în fața unui vagon de făină de descărcat, în fața a zece bătauși de doborît, decît în fața manualului de filozofie. Îl deschide, își ia capul în mîini, citește cîteva rînduri, cascade, injură, dă cu pumnul în masă, insultă învățătorul secundar, pe părinții lui, ministrul, pe Platon și pe Auguste Comte, și pe viitorii lui examinatori.

Din cînd în cînd, domnul Casamagne, profesorul de filozofie care locuiește în strada Des Herbes, la două sute de metri depărtare de Colegiu, vine să le facă o vizită celor trei băieți, le pune întrebări, răspunde la cele puse de ei, face cu ei cîte o temă tip. E un tuluzan uriaș și vesel, care împănază cu imagini concrete teoriile cele mai absconse. Se așază pe masă în fața lui Tudort și-i spune :

— Ascultă, am să-ți explic teoria relativității. În armată, de pildă, cu toate că toți sînt făcuți în același fel, ofițerii au testicule, subofițerii c... și soldații simpli b...

— Pe dracu, spune Tudort, eu sînt civil.

Casamagne ridică brațele la cer.

— Cap pătrat !

Fiston dă bir' cu fugiții. E cum nu se poate mai bine cu noua bucătăreasă. E o blondă grasă, divorțată, căreia prezența acestor băieți proaspeți în jurul ei îi îmbujorează obraji mai tare decît dogoarea plitei.

Fiston pîndește prin fereastră momentul în care e singură. Îi bate în geam, ea deschide, îi strecoară o bucată de pîne cu o fărîmă de carne sau orice altă bucățică luată din cina care va urma. El îi mulțumește cu un zîmbet încîntător. Ea îl privește cu tot atîta poftă cît a lui pentru mîncare.

Seara, Tudort se duce să se destîndă la „Tahiti“. Își uită acolo plictiseala zilei și neliniștea pe care o simte prevăzînd un nou insucces. Taică-său i-a făgăduit o mamă de bătaie dacă va cădea iar. Taică-său e și mai înalt, și mai lat, și mai îndesat decît el. Și mînuirea pulpelor de vacă îi întreține bicepsii groși ca niște coapse. Brațele fetelor de la „Tahiti“ sînt moi. Se întîmplă ca Tudort să nu se întoarcă noaptea acasă.

Noptile sînt calde. Jean visează s-o ducă de braț pe Marie în iarba răcoroasă care mîngîie picioarele, la ceasul în care greierii iau locul cosașilor și în care bufnițele mici, cenușii, cîntă în livezile de măsline. Dar Marie nu poate ieși după cină, nu poate găsi un pretext.

Fiston, frămîntat de patimi înăbușite, se întoarce suspinînd în pat, se culcă pe burtă, cu cearceaful mototolit la picioare, cu fesele în sus. Hito doarme fără zgomot, Besson alblstru îl regăsește în vis pe cel pe care l-a pierdut.

— Iar supă de ceapă, dragă ? întreabă domnul Margherite. Își despătorește șervetul, își șterge frumoasa mustață înainte de a începe să mănînce. Doamna Margherite dă din umeri. Nici nu-și mai dă osteneala să răspundă. A răspuns pînă acum de zece ori la aceeași întrebare.

Domnul Margherite se întoarce zîmbind către fata lui.

— Dragă Marie, mi se pare că nu te mai descurci deloc cu hrana noastră.

Marie se înroșește. Dar domnul Margherite și-a și băgat nasul în farfurie. Vine acasă exact la ora mesei. Adesea e în întîrziere, cînd se prelungește o partidă de bridge. Nu-i place să se întoarcă acasă, să-și găsească nevasta. S-a întrebat totdeauna ce sminteală l-a împins să se însoare cu ea. Era frumoasă, era tînără ? Nu-și

mai aduce aminte. Nu izbutește să și-o aducă aminte altfel decât o vede azi. Știm vreodată de ce ne însurăm? E o nebunie a tinereții. La Paris își lua nenumărate revanșe: dactilografele din serviciul lui, funcționarele subalterne, nevestele a doi sau trei dintre colegi, fete de cafenea.

Nu le alegea pe cele mai greu de cucerit. Chiar dacă nu erau foarte frumoase, tot erau mai mult decât neveste-sa. Relațiile cu ele se întemeiau pe un egoism solid. Nu le dădea nimic din el. Poate că n-avea nimic de dat. În schimb, nu le cerea mare lucru. Cîteva încercaseră să-l iubească. Se despărțise de ele și mai repede decât de celelalte. Nu voia complicații. Se arăta așa cum era, mergea drept la țintă, începea cu o glumă și trecea la gesturi. Nu se camufla în spatele unor cuvinte dulci. Intențiile lui erau limpezi. Era tot atât de natural cît putea fi omul primitiv. Femeile redeveneau în fața lui simple ca niște femele. Unele, care nu ar fi cedat în fața unei curți lungi și sentimentale și care se credeau foarte virtuose, i se dădeau lui de la primele cuvinte și, după ce îl părăseau, regăseau întregul lor atașament față de virtute. Tinere și coapte, refulate sau dezmațate, colecționase cele mai felurite mostre feminine, aproape fără supărări. Avea o bună metodă de avort de la un farmacist prieten. Îi folosisese de mai multe ori.

Femeile care suferiseră trupește din pricina lui, care tremuraseră cîteva săptămîni, nu erau mai supărate pe el cînd le lăsa decât celelalte. Plecarea lui nu era o părăsire. Nu le făcuse niciodată să spere nimic.

I se întîmplase să se întîlnească, după mai mulți ani, cu una dintre fostele lui legături, să înceapă să facă haz cu ea la un aperitiv și s-o ducă din nou într-o odaie de hotel.

Cînd mustața blondă începu să-i albească, își păstră veselie, glumele și mîna sprintenă, dar își alegea cuceririle printre femeile al căror rîs din gîtlej prevede lăcomie, sau a căror privire le arată pricepute și poate violente.

Are acum mai mult de cincizeci de ani. Bărbuța și mustața a căror albeață o îngrijește, contrastează cu tinerețea ochilor de un albastru viu și cu pielea lui roz,

fără zbircituri. Nevoile i s-au domolit, dar nu s-au stins. Orașelul are destule resurse ca să-și poată păstra voia bună.

Doamna Margherite e cu zece ani mai tînără decât el. Poate că ar fi putut și ea să înflorească, să dobîndească puțină flacără în ochi și în obraji. Nu există femeie în care să nu fie un cît de mic grăunte de bucurie. Cea mai urîtă se poate împodobi cu unele trăsături de frumusețe dacă găsește bărbatul care să-și dea osteneala s-o încălzească. Dar bărbatul ei nu s-a apropiat niciodată de ea.

Ea îi cunoaște purtarea. N-a suferit îndelung. S-a lipsit de el. Nu și-a închipuit că pot exista bărbați deosebiți de cel pe care i-l dăduse viața. Nici un bărbat n-a simțit dorința s-o facă să-și schimbe părerea. Nu e nenorocită. Și suferința e o pasiune. Nu e nici veselă, nici tristă. Muncește, poartă ochelari severi și rochii cenușii. E serioasă și dorește ca elevele ei, fata ei, să-și ia sarcina în serios, așa cum și-o ia ea pe a ei.

Domnul Margherite și-a sfîrșit brînză. Cască. Cum e acasă, se plictisește. Stă cît poate de puțin, ca să mănînce și să doarmă. Și nici în felul ăsta nu e prezent măcar cu gîndul.

O mîna trece pe lingă el. Vede pentru prima oară mina asta încîntătoare. Degete fine, o carne netedă în jurul unei osaturi delicate, unghii fără lac, care strălucesc ca niște perle. Domnul Margherite se întoarce aiurit. Mîna asta e a fetii lui. Ea curăță masa. Are să-i aducă ceaiul ca în fiecare seară. Domnul Margherite o privește ieșind din odaie, îi vede pentru prima oară soldurile prelungi care se leagănă ușor, picioarele frumoase, aurite, gleznele subțiri, umeri împliniți.

Fata lui! Își spune cu jumătate de glas: „Ia te uită!“

— Ce? întrebă doamna Margherite.

— Nimic...

Doamna Margherite nu stăruie. Se ridică, se duce să ia un teanc de cărți de școală de pe o măsuță, își schimbă ochelarii, destupă o călimară cu cerneală roșie.

Domnul Margherite, cu ochii pe jumătate închiși,

răsturnat pe speteaza scaunului, o aşteaptă pe Marie să se întoarcă. Iat-o, ducând tava înaintea ei, cu părul de lumină răspîndit pe umeri, atît de frumoasă încît chipul tatălui ei se luminează.

Ea îi zîmbeşte, îi pune ceaşca dinainte, îi toarnă lichidul aburînd. Îl sărută, o sărută pe maică-sa, şi pleacă.

Domnul Margherite învîrteşte linguriţa de argint care face să clinchete ceaşca subţire. Fata lui! Cum a putut să nu ştie pînă azi că fiica lui e atît de frumoasă? Din obişnuinţă, fără îndoială. O vede dimineaţa şi seara şi, totuşi, n-o priveşte deloc.

Sau poate că s-a făcut frumoasă de puţin timp?... În seara asta era strălucitoare, da, strălucitoare. Dacă ar fi fost totdeauna aşa, şi-ar fi dat seama totuşi şi el... Dar trebuie să-şi fi dat seama alţii... Încruntă sprîncenele. Fiica lui... Va trebui s-o supravegheze, s-o prevină. Bărbaţii n-au scrupule.

Primăvara se apropie de sfîrşit. Viaţa care a urcat din pămînt izbucneşte în crengile grele, îndeseşte păşunile, rotunjeşte pîntecele oilor. Soarele începe să ardă pielea, să usuce vârful ierbii. De cînd a ieşit luna nouă, suflă vîntul de la munte. A alungat cei mai mici nori, chiar pe cei prelungi cărora le place să se tîrîie pe orizontul văii. Cerul e de un albastru curat.

Fetele îşi pun fustele de culori vii, bluzele uşoare pe piept. Mamele le aduc anevoie acasă înainte de căderea nopţii dulci şi primejdioase. Jacqueline a acceptat o întîlnire cu Albert Charasse. Acesta a încercat s-o sărute. A apucat-o cu mîinile lui mari de mecanic. Ea s-a zbatut, l-a palmuit. El a plecat furios. Ea s-a întors acasă. S-a dus să se culce fără să le spună bună seara părinţilor, s-a aruncat pe pat, şi plînge sărutînd fotografia lui Fiston. E o fotografie de amator, un grup de băieţandri care se scîlîmbăie şi se maimuţăresc. Braţul unuia dintre ei acoperă pe jumătate figura lui Fiston. Nu i se vede decît un ochi şi jumătate de gură. E totuşi imaginea lui. I-o arătase împreună cu multe altele. Ea i-a luat-o şi a spus rîzînd: „O păstrez eu, pe asta eşti

mai puţin pckit, aproape că nu te vezi“. Tremura de frică să nu i-o refuze.

Îi vede ochiul, urechea, îl vede întreg lîngă ea, închide ochii, îmbrăţişează fantoma, se zvîrcoleşte, plînge cu suspine.

Fiston nu izbuteşte să doarmă. Îi e prea cald şi singele îi bate în temple. Îşi lunecă mîinile pînă în josul pîntecului tare. Tudort a ieşit, Jean respiră liniştit. Hito parcă a leşinat în somn. Nu i se aude răsuflarea. Fiston se gîndeşte la Marcelle, bucătăreasa. În seara asta curăta zarzavaturile aşezată pe scaunul cel vechi, cu prazul pus pe fusta întinsă. I-a văzut coapsele, i s-a făcut deodată cald. Ştie că Barbă s-a culcat cu ea. Toată lumea o ştie. Fiston nu s-a culcat niciodată cu o femeie. N-a vrut niciodată să-l întovărăşească pe Tudort. Se teme de boli. Se teme că fetele au să-şi bată joc de el. Şi pe urmă n-a fost niciodată prea muncit de nevoia asta. Dar în seara asta e mai mult decît o nevoie, e o putere care clăcoteşte în el, care răbufneşte. Toată viaţa lui s-a adunat, îndreptată în săgeata care îl mină. Se ridică, străbate dormitorul, nici nu şi-a luat papucii, deschide uşa, porneşte drept înainte dus de ardoarea tinereţii şi a anotimpului. Urcă, în cămaşă, scara care duce la odăiţa de lîngă pod. Noaptea e roşie, nu mai sînt piedici, nici şovăiri, nici frică. Va sparge uşa cu măduşarele lui dacă ea nu deschide.

— Cine e acolo?

— Eu, Fiston.

— Domnul Fiston? Oh, Doamne, ce doriţi?

— Vin, deschide-mi.

— Aşteptaţi. Oh, Doamne, să nu faceţi zgomot, domnule Fiston. Staţi, deschid. Oh, Doamne!

Uşa se deschide, o formă luminoasă se pierde în întuneric către pat, albeaţă îngustă. Fiston o urmează, dă la o parte aşternuturile, numaidecît caută, caută. Cît e de stîngaci! Cît e de tînăr! Ea îl îndrumă, ride puţin, fără zgomot, de plăcere înduioşată, geme puţin, oh, află de repede! Acum ar vrea să-l mai ţină lîngă ea, puţină tandreţe. Dar el se şi ridică, pleacă, n-a spus nici un cuvînt, n-a sărutat-o.

Fiston se culcă la loc în dormitorul cel mare. Aude vîntul venind de foarte departe, scuturînd în drumul lui copacii din piața Carnot, trecînd peste Colegiu, răsucind crengile înalte ale platanilor, fugind către vale, pierzîndu-se în noapte.

Respiră liniștit, adînc. Se odihnește cu tot trupul în așternutul călduț. Se simte calm, puternic, fericit. Bărbat.

Bate vîntul. A smuls cîteva țigle de pe acoperiș și o ramură uscată din salcîm. Besson albastru, singur în curte, așteaptă așezat pe bordura de piatră a umbrarului. Ia o bucată de țiglă și desenează, cu ocră, pe piatra cenușie un omuleț cu capul rotund, cu trupul sferic, cu urechile ca niște farfurioare și cinci bețe pentru cele cinci degete ale fiecărei mîini.

Doamna Chalanț l-a îmbrăcat cu hainele lui cele mai frumoase, i-a pus lucrurile într-o valiză, și pe cele ale lui Besson roșu în altă valiză albastră. I-a spus: „Ești mulțumit? Ai s-o vezi pe mama ta! Vine să te ia. Are să vină acum...” Pe urmă a plecat repede să vadă de toate treburile ei. Trebuie să se ducă la băcan înainte de prînz. Îi vinde lapte condensat pentru fetița ei. Nu capătă destul. Băcanul i-l vinde mai scump decît orice altceva. Are împotriva lui o ură surdă. Totuși îi zîmbește, îi spune cuvinte drăguțe, e gata la orice jосnicie pentru că el să binevoiască s-o fure, ca să-și poată hrăni fetița. Dar își făgăduiește să-i spună ce gîndește, după război, și poate să-i și devasteze puțin prăvălia. Îi spune lui Besson albastru: „Fii cuminte, are să vină mama ta...”

E duminică. Toți ceilalți au ieșit. Besson albastru e cuminte. Așteaptă, așezat la soare. După omuleț, desenează o casă cu un cîrlionț de fum care iese pe coș. N-a mai văzut-o pe maică-sa de mult. Cînd l-a adus la Colegiu era îmbrăcată cu o rochie maro cu un cordon roșu și o pălărie maro înconjurată de o panglică roșie. Nu-și mai aduce aminte trăsăturile feței ei, nu știe ce culoare au ochii ei, nici măcar nu se întrebă, e chipul mamei lui, îl cunoaște.

Așteaptă. Vîntul bate. Rîndunelele au înnebunit. Poarta dinspre stradă se deschide. Vîntul o trîntește de zid cu toate că e grea, și trimite în mijlocul curții un val de praf din stradă. Cineva a intrat, a pierit în umbra gan-gului, s-a ivit iar în soare. Besson albastru se ridică, aruncă țigla. Îi bate inima. E o doamnă. Îl vede, întinde brațele către el.

E mama lui, îmbrăcată așa în negru, cu văluri pe care le flutură vîntul? Îl strigă: „Pierre! Pierre al mamei!”... E ea, e glasul ei care își aduce aminte de numele lui. Ar vrea să se repeadă, să alerge spre ea, dar uite că deodată i se face frică, grozav de frică, poate din pricina voalului negru care plutește. Stă în picioare, întins înainte, ar vrea să alerge, dar nu poate. Între ea și el se ridică o mare întindere de vînt și de soare, toată curtea desartă deasupra căreia vîntul ia cu el rîndunelele.

Ea vine spre el, îl cheamă în brațele ei și vălul ei negru e ca un al treilea braț care îl cheamă. „Pierre, Pierre, Pierre al mamei!” Atunci el se smulge din pămînt, țîșnește, aleargă din toate puterile, se, aruncă, scoțînd un strigăt de dragoste și de disperare, în zidul acela de soare negru și de vînt. Vîntul suflă, îl apasă, apasă zidurile, copacii, platanul geme, salcîmul cel bătrîn care își trăia ultima zi trosnește, se răsucesce și cade, chiar în mijlocul drumului, chiar în drumul lui. O cracă mare îl lovește în obraz, îl aruncă la pămînt, un nod îi sfîșie obrazul, căpșorul lui se izbește de pămîntul bătătorit de mii de picioare și de secetă.

Doamna în negru a ridicat copilul care sîngeră, l-a luat în brațe, a străbătut curtea pustie, a împins cu umărul o ușă întredeschisă. L-a așezat pe Besson albastru pe o masă de marmoră albă.

E duminică. Jean s-a dus să se întâlnească cu Marie. Tudorț joacă belotă cu domnul Chateau sub umbrarul de la „Tahiti”. Fiston a plecat cu bicicleta să facă un tur de aprovizionare la țară. Hito e la cinema. Bernard scrie. E singur în odaia lui. Singur în odaia lui. Bernard care a fost alungat din Colegiu, scrie. N-a ieșit din odaia lui

de cînd Tudor l-a aruncat în stradă. Face pe bolnavul. Și în adevăr e. Bolnav de rușine și de furie. Dar a găsit leacul. Își sfîrșește scrisoarea. O semnează cu o cruce. Se gîndește la asta de opt zile. A calculat bine tot. Scrie de azi-dimineață. Asta e a cincea scrisoare. Și celelalte sînt semnate tot cu o cruce.

Mi-e frig la picioare. S-ar părea că n-are nici o importanță, dar picioarele nu sînt atît de departe de creier încît starea lor să nu influențeze asupra muncii acestei părți înalte. Muchea mîinii plesnește și se crapă pe hîrtia rece. Am încercat să scriu cu o mînușă, nu e practic. Prefer o fișie înfășurată în jurul degetelor și a încheieturii. Stiloul iese din ea ca un cioc. Și din cînd în cînd îmi sterg, cu dosul ei, nasul din care se ivește o picătură.

Aici, în teaca asta de imitație de piele, în care bag rînd pe rînd paginile scrise, între două scoarțe de carton negru, în desîșul ăsta de hîrtii străbătut de copaci, de păsări și de copii, în acest univers nemăsurat în care personajele mele trăiesc de acum încolo fără mine, e cald, e primăvară. Dar încă cîteva straturi de hîrtie de asta albastră, și va veni iarna. Nimeni nu scapă de ea.

Ninge peste Paris de trei zile. Zăpada a căzut albă pe strada Louis-de Nantes și de trei zile picioarele trecătorilor, ale gospodinilor încăpățîinate în a alerga după merindele care dispar, în a le aștepta ceasuri întregi în fața prăvăliilor, mii de picioare au strivit-o, au pisat-o, au amestecat-o cu murdăriile răspîndite din lăzile de gunoarie, cu jegul negru care pătrunde între pietre ca sub unghiile muncitorilor. Zăpada a devenit un praf greu și cenușiu, des ca nisipul plajelor. Se lipește de manșeta pantalonilor și de ghețe. Au venit cîțiva oameni, șomeri angajați de serviciul salubrității, înarmați cu lopeți mari. Au privit zăpada dînd din cap, și-au suflat în mîini, și-au bătut coastele cu brațele, au jucat puțin cînd pe un picior, cînd pe altul, au spus: „Doamne, cînd are să se isprăvească și asta!“, apoi: „Numai frigul ăsta mai lipsea!...“ și-au apucat lopetile. Au rîcit încet, cu eforturi mici, zăpada din mijlocul drumului și au dat-o pe margini. Au făcut-o

mormane, au ridicat de-a lungul fiecărui trotuar o hartă în relief a Himalaiei. În vîrf zăpada e încă aproape albă, dar picioarele gospodinilor sapă în ea vâi, rod munții, coada se învîlătucește în jurul piscurilor albicioase și le micșorează. Înainte de dezgheț vor nivela tot, vor aduce tot la culoarea noroiului. Pe trotuare, tocurele, pingecele au călcat, au strivit, au alungat atît de tare zăpada, încît nu mai rămîne din ea decît puțin terci.

Casele de pe stradă sînt cenușii, bine impregnate de fumul orașului. Zăpada s-a agățat de marginea acoperișurilor lor, de pervazurile ferestrelor. Acolo a rămas albă: nu cunoaște încă pămîntul.

Nu e un spațiu mare între o casă și casa din fața ei. E o veche stradă dintr-un cartier al Parisului în care lumea pariziană a rămas aceeași prin veacuri. Și-a schimbat limbajul, dar nu purtările. Vocabularul ei a evoluat, dar dezarticulează în același chip sintaxa, ca s-o facă mai suplă și mai supusă ideii. Și copiii au aceeași paloare în adîncul obrazilor lor scofilciți.

E strada Louis-de-Nantes. Unde duce? Urcă de veacuri, cu încărcătura ei de muncă și de sărăcie, cu toată lumea asta în cîrcă, cu greutatea asta de piatră cenușie și de carne prăpădită. Urcă și rămîne la jumătate de drum. Nu va ajunge niciodată pe culme și toți călătorii mor înainte de sfîrșitul călătoriei. A primit neaua albă, și neaua s-a murdărit pe ea, a luat culoarea mizeriei ei și i-a adus frigul venit din înaltul cerului.

Femeile stau la coadă în zăpada cenușie, tușesc, gem, glumesc, așteaptă nădejdea unei verze degerate, a unui morcov porcesc. Prăvăliile de alimente stau una alături de alta și își arată vitrinele goale. Mezelarul nu afișează decît o pancartă, înserie lumea, dar nu dă nimic. Halele oferă trei mănunchiuri de pătrunjel, negustorul de măruntăie vase de pămînt goale, măcelarul cîrlige pustii, negustorul de vinuri sticle deșarte, băcanul fiole de lichid viscos, care înlocuiește uleiul și te face să verși. În odaia din spatele lăptăriei, o femeie își deschide sacoșa, primește, cu inima bătînd, un sfert de kilogram de unt, scoate un portmoneu uzat, numără două sute de franci. Se plînge: „Ce scump e! — N-avem încotro, răspunde

lăptarul sigur de el, azi banii nu mai valorează nimic“. Împinge femeia pe culoar, se întoarce la sertarul lui, bagă înăuntru cele două hirtii. Nu mai are loc în sertar, înghesuie hirtile. Are atâtea hirtii în sertar, cîți fulgi în pernă. E un sertar foarte moale pentru obrazul lăptarului, care îi face tenul luminos și burdihanul rotund. Pe trotuar femeile se mișcă de pe un picior pe altul. O bătrînă, cu picioarele țepene, pleacă ușurel, fără să ridice tălpile. Are poate reumatism sau genunchii degerați. E împovărată cu șaizeci de ani de sărăcie. Încearcă să coboare trotuarul. Se așază cu fața la drum, nu izbuște, are să cadă, se dă înapoi, se așază în profil, pune, la noroc, un picior în zăpadă.

— Păstrați-mi locul, spune o femeie halucinantă, cred că am văzut praz la italian...

„Ah! Ah! A văzut praz! E beată! E nebună! A văzut praz! Praz!“ Toate femeile rid. Știu bine că nu există praz. Ea se duce totuși să vadă, părăsește coada, aleargă, cu ochii strălucind. Praz.

Aproape de capătul străzii, urcînd pe dreapta, se deschide o fundătură scurtă. În fund, un zid de piatră aglomerată, în zid, o poartă. Deasupra porții o inscripție cu litere mari, pe jumătate șterse, anunță: TIPOGRAFIE. La dreapta se află o ușă și o fereastră într-un zid scund, a cărui tencuială lasă să i se vadă scheletul. La stînga, o cafenea, cu fațada zugrăvită în cafeniu-deschis pătată de noroi și mîncată de umezeală la temelie. O perdea mare de rețea spînzură îndărătul ferestrei. Cafeneaua n-are nume.

— Praz, spune o altă femeie, deh, dacă ar fi adevărat... Șovăie și părăsește la rîndul ei coada. O alta o urmează, pe urmă un domn mic care nu lucrează, care e prea bătrîn, numai bun de făcut cumpărături. Apoi alte femei, întreaga coadă, care se topește, se destramă, fuge la prăvălia italianului. Bătrîna cu picioare țepene ocărăște o fată care a îmbrîncit-o. Latră cu o voce ascuțită, plînge în același timp. Îi e frig. I-a fost frică. Dacă ar fi căzut, nu s-ar mai fi putut ridica. S-ar fi golit de toată viața din ea în zăpada murdară, ar fi murit. Trebuie să aibă grijă de puțină viață care i-a mai rămas, s-o păstreze bine în adîncul pîntecelui, chiar în mijloc, acolo unde

e puțin cald. Se liniștește, pleacă mai departe. Știe unde se duce, la cafeneaua din fundătură. Va dura mult, dar va ajunge. Va bea acolo un viandox¹.

În cafeneaua aceasta care n-are nume, în vîrful acestei străzi, îl vom regăsi, cînd va veni timpul, pe băiatul care ne interesează. Am vrut să vă arăt aceste locuri așa cum sînt azi, după trei zile de iarnă grea, ca să vă rămînă în minte, ca să vă fie familiare cînd Jean Tarendol, venind din munții lui, va poposi în locul ăsta necunoscut.

Zăpada cade iar. Vîntul o împinge. Umples strada de virtējuri și face să fumege acoperișurile. Cade moartea pentru bătrîni, pentru noii-născuți care plîng în casele înghețate. Sub stradă, sub sărăcia ei de veacuri și sub sărăcia mai grea adăugată de război, sub frig, sub zăpada nouă, albă și sub cea veche murdărită, sub ultimele pietre ale temeliei caselor, dedesubtul pivnițelor și al canalelor, carnea strînsă, vie, a pămîntului e caldă ca aceea a unui animal.

Jean o așteaptă pe Marie. Dacă ați iubit cînd erați de vîrsta lui, îi cunoașteți nerăbdarea, felul în care ascultă fiecare pas pe drum, în care încearcă să ghicească, atît cît poate vedea de departe, dacă e ea cea care se vede venind, înaltă cît un deget de la mînă. Dacă e ea, o va recunoaște de la prima privire. Dacă nu e ea, speră încă, pînă în clipa în care poate desluși trăsăturile străine.

Așteaptă pe malul Gardant-ului, lîngă Trou du Moulin. Se uită și nu vede venind nimic. Își spune că va veni mai repede dacă n-are să se uite. Dă la o parte trestiele și coboară clina. Acolo, firicelul de apă care aleargă de la o piatră la alta, ușurel, zglobiu, în vadul pîrîului care strălucește în soare, se pierde într-o scobitură, adoarme, se adună la un loc, se umflă ca un lac minuscul în care copiii din oraș vin duminica să-și înmoaie picioarele. Numesc asta a înota.

Pîrîul s-a depărtat din an în an de Moara care e acum înconjurată de o fineață. Un mărăcine i-a înlănțuit roata. În adîncitura cu apă se zbenguie peștișori mari cît dinții

¹ Suc concentrat de carne (n.tr.).

de furculiță. Pe pietrele albe sar lăcuste. Cele mari ascund sub scoarța cenușie aripi pe care le deschid în toiul săriturii lor, hîrtii de mătase mototolită, roz, albastră sau de un verde palid, care le poartă în vînt.

Jean aruncă cu pietre într-o cutie veche, ruginită. N-o nimerește, se enervează, aleargă la ea și o împinge cu piciorul în apă. În fundul apei trece, ca niște fulgere, umbra peștilor înspăimîntați. Jean urcă pe clină, scrutează drumul. Marie nu se vede încă. Și cu toate astea vine, se grăbește de-a lungul orașului, fără să se uite în urma ei. Jean e la capătul drumului.

Coboară iar, taie o ramură de salcie, o bate între două pietre ca s-o descojească, își taie un fluier, îl încearcă umflîndu-și obraji.

Se întoarce deodată, Marie înlătură trestiile, se aruncă în brațele lui. El vorbește, nu știe ce spune, jumătăți de cuvinte care nu înseamnă nimic, dar ea le înțelege. Apoi o îndepărtează cu brațele, o privește și rîde, și iar o strînge la piept. „Ce tîrziu ai venit!” Ea îi înlătură, cu bărbia, cămașa întredeschisă și, cu ochii închiși, își freacă obrazul de pielea caldă. După ce s-au regăsit de-a lungul trupurilor lor strînse unul lîngă celălalt, se liniștesc, ea deschide iar ochii și spune dintr-o suflare: „Ce frumos ești...” El rîde, dă din cap: „Tu ești frumoasă...” Sînt fericiți ca pietrele acestea care se încălzesc la soare, ca aerul cald care joacă peste ele și urcă spre înalta răcoare a cerului, ca apa care curge între ele și adoarme în jurul peștilor, ca lăcustele roz, desfăcute într-o rază de aur.

Cineva, în picioare, cenușiu, în vîrfurile clinei, îi privește. E doamna Margherite. A venit anume să vadă ceea ce vede, pe fata ei în brațele celui băiat, celui bărbat, fata ei căreia nu-i mai cunoaște chipul, fata ei rătăcită, pierdută, prăbușită în nenorocire, în scandal. tot atît de sigur de parcă și-ar fi și făcut de cap. Strigă:

— Marie!

A urmărit-o de-a lungul orașului. Știa unde se duce, știe și numele băiatului, e informată.

Marie, înghețată, se smulge de lîngă Jean. Doamna Margherite și-a pus pălăria și mănușile ca să străbată orașul. Pălăria cenușie ca rochia, fără boruri, fără garni-

turi, o bucată de stofă din rochie răsucită în jurul unei forme care-i acoperă urechile, părul și partea de sus a frunții. Mănușile sînt negre. E dreaptă în vîrfurile clinei, cu mîinile încheștate una în alta. Frunzele ascuțite ale trestiilor se leagănă în jurul chipului ei. Ochelarii îi îngheață ochii. Își privește fiica a cărei frică se potolește, și băiatul care pare mai mult surprins decît neliniștit. Întinde o mînă. Poruncește:

— Vino aici!

Marie își privește mama, îl privește pe Jean și cînd întoarce capul părul îi mîngîie umerii. I-au fost destul aceste două cuvinte rostite de mama ei ca să știe, fără să aibă nevoie de gîndire, cu toată puterea vieții din ea, că de acum înainte femeia care stă acolo, sus, e pentru ea străină, iar Jean, atît de cald lîngă ea, prezent în trupul ei prin dragostea pe care o răspîndește sîngele ei, Jean e singura ființă de care dacă ar fi departe, s-ar simți pierdută.

Se apropie încetîșor de el, îl ia de mînă și amîndoi, fără să scoată un cuvînt, se uită la doamna Margherite. Ea s-a îngălbenit, tușește ca să-și dreagă glasul. Vrea să pună în cuvintele ei amenințări cumplite:

— Marie, n-ai auzit? Lasă-l numaidecît pe derbedeul ăsta și întoarce-te acasă. O să ne explicăm noi acolo.

Jean se înroșește. Strigă:

— Nu sînt un derbedeu! O iubesc pe fiica dumneavoastră și mă iubește și ea. Și vrem să ne căsătorim.

Doamna Margherite ridică din umeri și pleacă printre trestiile ale căror frunze își reiau locul cu un zgomot de hîrtie.

Jean o strînge pe Marie la piept. Acum îi e frică că au să i-o ia, dar gîndul ăsta i se pare deodată atît de nebunesc, eventualitatea asta atît de cu neputință, încît se liniștește. Zîmbește, sărută ochii care plîng. Rostește:

— Du-te, draga mea, du-te...

Ea se agată de el, nu vrea să plece. Îi mîngîie cu obrazul mina mică, încheștată pe umărul lui.

— Trebuie, draga mea, du-te... Știi bine că toate astea n-au nici o însemnătate, de vreme ce te iubesc. Întoarce-te acasă, scrie-mi la hotelul Beaujour, la Marsilia.

Plecăm poimîine să dăm bacalaureatul. Ține minte. Hotel Beaujour, strada Du Canal 12. Acolo ne sînt reținute camerele. Spune-mi ce s-a petrecut. Și nu te teme de nimic. Nimic pe lume, nimeni pe lume nu va putea să ne despartă vreodată. Du-te, draga mea, du-te, iubirea mea, du-te...

Fetița care se juca pe genunchii mei, ciud vedea trecînd o libelulă spunea : „Ce frumoasă libelună !“ Atît de frumoasă e luna între cele două rînduri de acoperișuri ale străzii și urcă liniștită către culmea călătoriei ei. N-am putut vedea niciodată în ea ceea ce văd atîția oameni, bărbatul încărcat cu o legătură de lemne, femeia furioasă cu părul vîlvoi și cu gura larg deschisă. O văd așa cum pare, disc de lumină palidă și dulce, ochi al nopții chioare, umbră albă a soarelui, care face să încolțească visele urite în somnul nostru.

Luna frigului, luna care răsuțește mugurii, luna dure-roasă pentru pîntecele femeilor, luna care arde ochii de un albastru prea deschis, luna cîinilor vagabonzi, luna în zori a muribunzilor, luna florilor care se deschid la miezul nopții, luna păsărilor cu ciocul coroiat, luna din telescopul omului cu pălărie tuguiață, luna în care nepoții noștri se vor duce să semene fasole, luna niciodată la oră fixă, azi devreme, mîine tîrziu, luna de sticlă în cerul amiezii, luna pe care soarele n-o mai luminează, neagră printre stele, neagră, prezentă, grea deasupra capetelor noastre, nevăzută în creștetul nopții. Luna. Noaptea.

Luna luminează fațada Colegiului. Jean și Fiston stau rezemați în gaura întunecată a unei ferestre.

— Ești un prost, spune Fiston, ce vrei să-i faci bătrînii ?

— Bineînțeles, nu-i pot face nimic altceva decît s-o certe și s-o închidă în casă. Asta ți se pare nimic ?

— Ar trebui să te duci la părinții ei.

— Crezi ?

Luna luminează un automobil negru care intră în stradă, urcă eșorînd de-a lungul pavajului înghețat.

— S-ar părea că e mașina Gestapo-ului, spune Fiston.

— Da, am să mă duc la ei, spune Jean. Nu vreau să creadă că fata lor iubește un derbedeu.

— E mașina Gestapo-ului, repetă Fiston.

— Mă întreb, spune Jean, cum a făcut maică-sa ca să ne găsească. Trebuie s-o fi supravegheat de mult.

Mașina se oprește în fața Colegiului. Motorul se ambelează : șoferul golește carburatorul. Doi oameni coboară. Pălării moi. Portiera e trîntită.

— E Gestapo-ul, spune Fiston. Unde se duc ?

Unul dintre oameni ridică brațul, sună la poarta Colegiului.

— Vin aici, spune Fiston. Ce vor ?

Nu e numai curiozitatea, e puțină spaimă. Gestapo-ul, cuvîntul ăsta cumplit evocă căpcăunul și călăul roșu al interogatoriului. Grozăvia nemaipomenită care se amestecă în viața de fiecare zi. Știi că există, treci pe lîngă ea, îi întîlnești mașina pe străzi, cunoști chipul oamenilor ei, locul în care își înghite victimele. Li s-au auzit strigătele. Totuși refuzi s-o crezi reală. N-are să se amestece ea niciodată în viața mea, chiar într-a mea. N-am făcut nimic ca s-o atrag, întorc capul cînd ei mă privesc, trăiesc, iubesc primăvara și florile. Grozăvia asta e pentru alții, ca războiul, ca moartea. Și iată că sună la poarta casei mele.

Tarendol se neliniștește și el.

— Ce vor ?

Portarul, care mîrîie, a recunoscut vocile brutale. Tace, pune pantalonii tremurînd.

— Să-i pîndim din capul scării, spune Jean.

Portarul a aprins lampa de pe scară. Urcă înainte. O dată la trei trepte se întoarce și face o plecăciune. Cei doi bărbați merg umăr la umăr, ridicînd piciorul în același timp, umplînd lățimea scării.

La primul etaj se află ușa directorului. În fața ei un culoar care duce la apartamentul lui.

— Mă duc să-l chem pe domnul director, spune portarul.

Se înclină și se ridică, piere în culoar.

Pe ușa biroului e fixată o placă de aramă : Biroul domnului director. Cei doi bărbați n-așteaptă. Deschid

ușa, ușa care niciodată nu e încuiată. Intră în birou. Cei doi băieți de la etajul doi i-au văzut din întuneric. Îl văd venind aproape în fugă pe domnul Chalant, îmbrăcat într-un halat bej, cu papuci vechi în picioare, cu şuvița de păr pe gît, pe portar alergînd după el, apoi pe doamna Chalant, cu părul ca niște șerpi negri, cu fața lividă.

Domnul Chalant intră în birou, închide ușa, portarul coboară scara, ridică amenințător pumnul, bombăne, scuipă. Doamna Chalant vine lîngă ușa în tăcere, se apropie, ascultă, se apleacă, privește prin gaura cheii.

— Ce vor de la el ? șuieră Fiston.

— N-a făcut nimic, spune Jean.

— Nu-i nevoie să faci, zice Fiston.

Deodată doamna Chalant se îndreaptă, se repede pe scări, urcă treptele două cîte două.

Fiston și Tarendol o așteaptă.

— Ce e, doamnă ? Ce se întîmplă ?

— Aici sînteți, copii ? Doamne ! Nu sînteți culcați, cu atît mai bine. Unde e domnul Tudort ?

— Nu e aici, doamnă, a ieșit.

— Veniți repede, veniți repede, copii, veniți repede.

Nu-i duce în dormitor ci în culoarele aripei de nord, printre clasele goale, negre de noapte. Aud cum se deschide ușa biroului de la primul etaj și cum cele două perechi de pași, care nu fac decît una, încep să urce primele trepte.

Doamna Chalant îi grăbește, le explică în cuvinte pripite :

— Pe voi au venit să vă ia, voi trei cu domnul Tudort. Grăbiți-vă ! Coboriți pe cealaltă scară, ieșiți pe acoperișul Gimnaziului, săriți zidul grădinii... Să nu vă vadă portarul... Au arătat o scrisoare. Spun că împărțeți manifeste, că scriați un ziar clandestin... Încercați să-l întîlniți pe domnul Tudort, să-l preveniți. La revedere, copiii mei, părăsiți orașul, nu cu trenul, plecați pe jos, au să vă pîndească. Dar n-ar fi trebuit să faceți asta aici, copiii mei, gîndiți-vă cîte supărări voi avea, și am atîrta copiii...

— Dar n-am făcut nimic, doamnă...

— Nu vă reproșez nimic, copii, plecați repede, săruțați-mă, duceți-vă, duceți-vă repede...

În dormitorul luminat cei doi bărbați au găsit paturile goale, nedesfăcute. Unul singur e ocupat. Cineva doarme. O față galbenă, tăiată de cearceaful alb.

— E un tînăr japonez, spune domnul Chalant.

Bărbații pleacă. Hito deschide un ochi. Îl duc pe domnul Chalant, în halat, cu picioarele goale în papucii lui vechi. Portiera se trîntește cu zgomot, automobilul sfoarăie, pornește. Doamna Chalant hohotește la fereastră, toți copiii ei cei mai mari, în picioare, în spatele ei, plîng.

Norodul pădurii în noaptea asta rămîne la distanță. Trei oameni au intrat în casa Garde-Vert. Noaptea e rece în casa pustie. S-au culcat unul lîngă altul pe dușumeaua unei odăi de la primul cat. Fiston s-a dus să-l caute pe Tudort la femei. Le e frig fără pături, fără palton, în hainele lor ușoare de vară. N-au simțit frigul atîta vreme cît au stat de vorbă pînă tîrziu, în noapte, despre întîmplarea care i-a gonit brutal din Colegiu, din viața lor fără griji. Știu acum că copilăria lor s-a sfîrșit. S-au întrebat ce era în scrisoarea pe care oamenii de la Gestapo i-au arătat-o domnului Chalant, scrisoarea care îi acuza. Cine a putut-o scrie ?

— E o femeie, spune Fiston. Numai o femeie poate face o asemenea porcărie. O femeie care ne urăște.

— Dar de ce ne-ar urî ? întrebă Jean.

— Tu n-ai habar, spune Fiston care e sigur că cunoaște acum bine femeile, dar dacă ai ști ! Sînt totdeauna geloase, totdeauna au un motiv.

— Dacă aș fi fost acolo, spune Tudort, i-aș fi cîștigat.

— Bine că nu erai. Ce-ai fi putut face ? Cum ai fi ridicat pumnul, te-ar fi doborît.

Au dormit cu toată neliniștea și ațîțarea aproape veselă care i se adăuga. Lui Jean îi e frică mai mult de doamna Margherite decît de Gestapo. Frigul îi trezește din zori. N-au nimic de mîncare, nimic ca să se spele.

— Mă întreb, spune Fiston, dacă n-o fi fata coaforului, poeziană aia... Pînă una alta trebuie să găsim ceva de mîncare și pe urmă să ne hotărîm ce vom face.

Tudort, furios că-i e frig, că-i e somn, că-i e foame, că e murdar, coboară scara plină de frunze vestede și rămurele, cu o mină în buzunar, cu cealaltă frecându-și obrazii aspri. Se aude cum gîfîie, cum dă cu piciorul în uși.

— Ce-o să facem ? întreabă Fiston.

— Ce-o să facem ? Simplu, o să ne ducem să ne dăm bacalaureatul.

— Doamne, adevărat ! Bacalaureatul !

— O să luăm trenul la Miézon. Vom face ușor treizeci de kilometri la noapte. Ajungem la Marsilia, dăm tezele și...

— Și ?...

Dintr-o dată își dau seama de gravitatea lucrurilor care li se întîmplă. Au fugit ca iepurii din fața vînătorului, socotindu-se liberi și rizînd cînd s-au aflat afară din bătaia puștii lui. Acum pricep că partida de vînătoare nu s-a sfîrșit, că vor fi fără indoială căutați, că nu se vor putea întoarce acasă. Sînt încă legați de cămin, cîmbăriți cu tot sufletul în căldura maternă. Fiston se întoarce ca să-și ascundă o lacrimă care îi urca în colțul ochiului.

— Nu mă mai pot duce să vorbesc cu părinții Mariei, spune Jean.

Chipul lui Fiston se luminează :

— Eu mă duc la bunicul, la Vaison.

— Eu nu mai am bunic, spune Jean.

— Dar bani de mers la Marsilia ai ?

— Nu, da' tu ?

— Nici eu, îi aveam în noptieră.

Cheamă amîndoi deodată :

— Tudort !

Tudort se urcă înapoi, cu părul ud, cu fața rumenă, trezit de-a binelea.

— Jos, într-un dulap în perete, e un robinet. Un robinet care curge, și lustruit, și uns ! Asta e ceva grozav ! Dar nu trebuie să putrezim aici.

Nu se mai gîndesc la ce voiau să-l întrebe. Se rostogolesc pe scara acoperită cu mușchi. Își cufundă fața în pumnii plini de apă, se spală pe dinți cu un deget, se zbenguie, rîd, se stropesc.

Cînd vine noaptea, se aștern la drum. Tudort avea bani pentru trei, din belșug. S-au gîndit că nu e nici o primejdie să dea bacalaureatul. Gestapo-ul local nu va avea vreme să facă cercetări atît de departe, atît de repede. Totuși, pe drum, cum aud un automobil sforîind se culcă în șanț sau sar peste vreun tufiș. Li se pare că toată lumea e pe urmele lor. La gara Miézon s-au dus unul cîte unul la ghișeu, cu o mutră indiferentă, cu dinții strînși. Nu s-a întîmplat nimic, și nici la schimbarea de tren de la Pierreplate, unde au întîlnit linia principală. Expresul era plin pînă pe scări. Au intrat pe o fereastră, s-au vîrît într-o înghesuială de valize și de călători striviți și asudați. Mîncaseră bine. Fiston se dusesse să facă o vizită la gospodăria familiei Bonnet unde era cunoscut. Jean găsise un stup sălbatic în grădina Garde-Vert. Au aprins un foc de iarbă udă ca să alunge albinele. Au mîncat miere pe săturate, apoi ouă, brînză, șuncă. Au luat cu ei jumătate dintr-o pîine mare, albă.

Lui Jean nu-i place Marsilia. Nu-i place să vadă marea prefăcută în rîndaș. I-a scris maică-si ca s-o pună la curent cu tot, cu Marie, cu părinții ei, cu Gestapo-ul. O scrisoare de șaisprezece pagini. A dormit puțin. Așternuturile miros a pește. Chiuvetele din odăile vecine înghit apa cu un zgomot de guturai, țevile sforăie de-a lungul pereților.

Cei trei băieți s-au hotărît să aștepte oralul la Marsilia. Tudort are bani. Fiston a scris să i se trimită. Jean nu-i poate cere maică-si. Avea atît cît îi trebuia pentru drum și patru zile la hotel. Patru hîrtii împăturite cu grijă, între două batiste, în geamantanul lui, sub pat. Sigur că acum le are Gestapo-ul. Nu-i poate cere maică-si să înlocuiască banii ăștia pe care i-a adunat gologan cu gologan.

Tudort și Fiston l-au împrumutat pentru călătorie. Îl vor mai împrumuta pentru restaurant și hotel. Le va înapoia banii cînd își va cîștiga viața. E prima lui datorie, prima lui obligație de om. După oral, va munci cîțva timp la Marsilia, nu are importanță ce, cufundător, mătut-

rător, ca să cîştige ceva pentru a pleca la Paris să găsească o slujbă înainte de luna noiembrie şi să se înscrie la Belle Arte. Se va întoarce s-o ia pe Marie cînd va fi arhitect.

Scrisoarea Mariei a sosit a treia zi. Jean a găsit-o în caseta lui, la hotel, lângă cheie, cînd se întorcea de la ultimele teze. A băgat-o în buzunar, a ieşit aproape în fugă. A intrat în prima cafenea, un local mic, lunguiet, care se prelungea pînă pe trotuar. S-a aşezat la o masă rotundă din imitaţie de marmoră roşie. Trei algerieni jucau cu trei zaruri pe tejghea. Patronul, în cămaşă, cu mînele suflecate, îi strigă de departe :

— Ce vrea să ia domnul ?

— Ce aveţi ?

— Numai limonadă, dragă...

Jean deschise scrisoarea tremurînd de nerăbdare :

„Jean, Jean al meu, ce faci atît de departe de mine ? Mi se pare că s-a scurs o veşnicie de cînd am plecat de lângă tine, am plecat singură către închisoarea care mă aştepta. Jean, Jean al meu, vreau mai întîi să-ţi spun că te iubesc şi că nimic pe lume nu mă va putea despărţi de tine. Nu mă tem decît de o singură, de o imensă nenorocire : să nu mă mai iubeşti tu, dar îmi ajunge să închid ochii, să te revăd, ca să ştiu că nu e cu putinţă.

...Mama era ca nebună. M-a ocărit în tot felul. Nu ştiu cine a informat-o. Mi s-a părut că înţeleg că a primit o scrisoare. Cunoştea toate locurile noastre de întîlnire, toate cuiburile noastre, toate locurile binecuvîntate în care te întîlneam, dragostea mea adorată. Dar credea multe lucruri care nu există, dragul meu, şi asta o înnebunea...

I-am spus adevărul. Nu ştiu dacă m-a crezut. Aş fi minţit dacă ar fi trebuit să mint. Aş fi spus, aş fi făcut orice, ca să ne apărăm...

Tata s-a arătat mai blajin, dar poate că a fost mai rău. Mi-a spus zîmbind că toţi bărbaţii sînt... Nu îndrăznesc să-ţi spun cuvintele, că nu mă iubeşti, că nu încerci să faci din mine decît amanta ta, că e un mare noroc că încă nu s-a întîmplat, că ar vrea să mă creadă, şi că după asta ai să mă părăseşti.

Jean al meu, dragul meu, de ce nu ne pot înţelege ? Le-am spus că vrem să ne căsătorim. Mama s-a făcut stacojie, tata a început să ridă, a spus că nu eşti decît un copil, că n-ai nici un ban, şi că vor mai trebui ani pînă vei putea cîştiga existenţa nevastei tale. Ei nu ştiu, dragul meu, ei nu ştiu cît te iubesc, cît mă iubeşti, ei nu pot pricepe, nimeni nu poate pricepe...

Sînt de acord amîndoi să ne împiedice să ne vedem, să ne despărţi. Ei nu ştiu că dacă ar fi o sută de mii, nu te-ar putea împiedica să mă găseşti. Plec mîine de dimineaţă la matusa mea Léocadi. Locuieşte la Saint-Sauveur-le-Désert, lângă Millebranches. E o văduvă aspră. Are să-mi supravegheze corespondenţa. Scrie-i Jacquelinei, care va găsi mijlocul de a mă face să înţeleg, cu jumătăţi de cuvînte în scrisorile ei. Plec mîine, mama mă însoţeşte. Te aştept.“

Françoise a legat o funie de gîtul caprei şi a dus-o, tirînd-o pe drumul pietros, la Auguste. El a pus-o laolaltă cu ale lui. Au început să se bată în staulul întunecat lovindu-se virlos cu capul, şi cînd Françoise a plecat, capra a chemat-o încă multă vreme. Françoise i-a mai adus lui Auguste, într-un coş, iepuroaica ei gata să fete. A tăiat ceilalţi doi iepuri şi a făcut din ei un pateu. Auguste a venit a doua zi de dimineaţă să taie porcul. Nu e foarte mare, ar mai fi putut cîştiga cîteva kilograme, dar ce să faci ? Nu-l poate tirî pînă la Auguste, nu-l poate lăsa neîngrijit. Toată ziua a muncit la caltaboşi, la cîrnaţi, la tobă, la saramură. A încărcat într-o roabă tot ce trebuia fiert, le-a acoperit cu un şervet alb şi le-a dus lui Auguste. N-are timp să vadă de ele, trebuie să plece mîine dimineaţă. Are să dea drumul găinilor pe cîmp. Cu atît mai rău dacă nevăstuica sau vulpea îi va mîncă una. Ce să-i faci ? Trebuie să plece mîine dimineaţă. În seara asta îşi pregăteşte coşul. Pune în el brînzeturi, pateul de iepure, un muşchi de porc, împănat cu o frunză de salvie, fript în faţa focului aprins în vatră, atîrnat de o funie de lînă pe care căldura o răsucea. Apoi se urcă în pod. Felinarul ei sperie porumbeii care o privesc,

uluți, cu ochii lor roșii. Dă la o parte o mamă care clocește în cuib, ridică stratul de paie îmbicsit de găinaț cenușiu. Sub paie, are câteva hirtii de o mie. Se află acolo de mult. Sînt de tip vechi. Au costat mult mai multă sudoare decît cele de tip nou. Françoise le ia, le duce, coboară în odaia de jos, stinge felinarul — uleiul e rar — aruncă cîteva rămurele în foc ca să facă puțină lumină, își scoate fusta. Între fusta neagră și cămașa albă poartă pe burtă, în stînga, un buzunar croit din pînză de saltea, mare ca buzunarul de pantalon al unui bărbat, fixat cu un cordon zdravăn în jurul mijlocului. Scoate din el o batistă curată, bine călcată, portmoneul cu trei monede de aur pe care îl are de la tatăl ei și o fotografie, chipul trist al lui André soldat. Bagă adînc hîrțiile în fundul buzunarului și le prinde de pînză cu un ac de siguranță. Pune portmoneul deasupra și batista peste toate. Desface cordonul, strecoară buzunarul sub pernă. Focul se stinge. Se culcă. Nu doarme deloc. Se gîndește la Jean, se gîndește la găini.

A plecat cu coșul pe braț, cu umbrela mare, neagră și cu basmaua albă legată sub bărbie. A făcut șase kilometri cu coșul acela greu, spînzurat de cot. E deprinsă cu truda. N-a făcut niciodată o călătorie mare, dar nu e sfioasă, știe unde se duce și să vedem cine ar putea-o împiedica să ajungă!

Fața ei mare și uscată, ochii hotărîți, inspiră și îndeamnă la sprijin. La Pierreplate i se întinde mîna ca să fie ajutată să-și facă un loc lîngă ușă. Își pune coșul între genunchi, se reazemă de bara de aramă și se uită cum aleargă peisajul. Vecinul ei, un parizian, o privește mirat, în amănunt, o găsește frumoasă. Așa cum i-ar părea frumoasă o faianță veche sau o lampă de aramă.

La Marsilia cere să fie îndrumată spre hotelul lui Jean. A sosit la mijlocul după-mesei. A așteptat pînă seara, așezată în hol, cu coșul pe genunchi. Jean a venit, s-a aruncat în brațele ei și s-a pomenit deodată copil, plîngînd de fericirea ocrotirii regăsite.

Așa a aflat de existența celei de a treia scrisori. Camille, cantonierul care l-a înlocuit pe André, i-a vorbit Françoisei despre ea. Scrisoarea asta trimisă cuiva pe

care Camille nu l-a numit și care primește informații pentru macquis-ul din Milon. Ea îl acuză pe Jean și alți patru camarazi că ar fi denunțat șase elevi la Gestapo, pe cei șase care au fost arestați acum două luni, odată cu farmacistul din strada Carpentras. Dădea asemenea dovezi încît Rezistența s-a hotărît numaidecît să-i ucidă pe spioni. O copie a scrisorii fusese trimisă celor din Rezistență din La Garde, ca să nu-l scape pe numitul Jean Tarendol cînd se va întoarce acasă, dacă din întîmplare nu i se venise de hac la Milon.

Camille, care face parte din Rezistență, i-a citit scrisoarea asta, dar îl cunoaște bine pe Jean, l-a văzut născîndu-se, n-a crezut un cuvînt. A venit s-o prevină pe Françoise. E tot ce poate face. Să-l anunțe pe Jean dacă nu e prea tîrziu. Mai ales să nu se întoarcă la Pigeonnier. „Eu n-am să pot împiedica nimic, eu îl cunosc bine pe Jean al tău, știu cine e, dar sînt pe aici și unii care îi poartă pică. — Cine îi poartă pică lui Jean al meu și de ce? — Parcă poți să știi de ce se poartă pică oamenilor, poate pentru că se duce la Colegiu, și zic că e mîndru. — Mîndru Jean al meu, și de ce-ar fi mîndru, săracu? — Deh, poate pentru că nu prea vorbește. — Și ce-ai vrea să le spună, să le cînte liturghia? — Ascultă-mă, eu îți spun ce știu eu, și știu că sînt unii care nu așteaptă decît să omoare, ai zice că le face plăcere. — Nu, dragă Camille, André al meu avea dreptate, războiul e nebunia pămîntului, îți vine să crezi că toată lumea e nebună. Va să zică nu-i destul că mi-au luat tatăl, vor să-mi ucidă și copilul? Ei, uite, poți să le spui. dacă îl omoară, să încerce să mă omoare și pe mine odată cu el, dacă nu am să omor eu o duzină după aia, mă auzi, o duzină. Am să le scot ochii și am să le spintec burta. Of, Doamne, vezi ce mă faci să spun? Copilul meu, copilașul meu, el care e blînd ca un ied, nu se poate să fie oameni care să-i vrea moartea. — Ah! Françoise, biata de tine, nu mai știm pe ce lume trăim, nu mai e Dumnezeu...”

De asta plecase atît de repede lăsînd tot în casă. Nu știa cît timp va ține călătoria. A dus capra la Auguste, a tăiat porcul și iepurii, a dat drumul găinilor. Se gîn-

dește de pe acum să se întoarcă tocmai din pricina păsărilor care i se învîrtesc în cap, pe care le simte sortite colților vulpii, din pricina caprei care fără îndoială că nu mănîncă și are să-i sece laptele, din pricina iepuroaicei pe care ar vrea s-o împiedice să fete la Auguste. Se gîndește să se întoarcă. Are să ia primul tren mîine dimineată. I-a dat lui Jean hîrțiile scoase din buzunar. I-a spus: „Acum ești bărbat. Știi mai bine decît mine ce trebuie să faci. Eu nu sînt decît o țărancă. Tu ești un om învățat, cum voia taică-tău. Nu trebuie să te mai întorci în locurile noastre, unde oamenii sînt nebuni. Hîrțiile astea le păstram pentru nunta ta. Ia-le, eu nu le duc lipsa. Dacă ai nevoie, cheltuiește-le, dar cu economie, sînt cîștigate greu. Cu cîte știi tu, ai să mai cîștigi și altele mai ușor. Și nu-ți mîncă ficatîi pentru fetița aia. Dacă te iubește, are să te aștepte, și părinții ei au să fie onorați s-o dea unui băiat ca tine. În clipa asta gîndește-te mai ales să te păzești. Suferința din dragoste e cea mai mică suferință.”

Cei trei băieți au cugetat. Pînă la urmă au ghicit cine era autorul scrisorilor. Javra aia de Bernard.

Și-a calculat bine lovitură. Știa că cîștigi neîndoios cînd acuzi. Toate urile sînt încordate. Izbucnesc la primul cuvînt. Întîi ucizi. Pe urmă încerci să știi de ce. Sau nici măcar. Și-a spus: „Dacă îi scapă Gestapoul, îi prinde mquis-ul”. Știa că vor fi cu atît mai suspecti cu cît n-au făcut nimic. E ceea ce trebuia ca să îi acuzat din două părți.

— Ce-a putut scorni ca să-i fie luate în seamă scrisorile? N-o fi fost amestecat el în acțiunile de care îi învinovățește pe foștii lui colegi, de e atît de bine informat? Și care sînt ceilalți doi pe care îi învinuiește în același timp cu ei? Or fi scăpat și ei?...

— Am avut un noroc al dracului să fim la fereastră în seara aia, spune Fiston, înfiorîndu-se de o frică retrospectivă.

— Jigodia! Jigodia! Jigodia! zice Tudort cu pumnii încheștiți de furie. Păcat că nu mă pot întoarce la Milon. Dar ne mai întîlnim noi...

Nu e atît de sigur. Bernard nu va plăti poate niciodată. Viața îi va duce departe de el pe cei trei băieți. Se vor despărți peste cîteva zile, fiecare va pleca spre bucurii și încercări pe care nu le-a prevăzut. Viitorul nu e niciodată așa cum l-am visat. Jean și Fiston își iau bacalaureatul, Tudort cade. Fiston își face acte false. Se va înscrie sub acest nume fals la Facultatea de litere de la Aix-Marseille. Jean se va duce s-o găsească pe Marie, s-o revadă înainte de a pleca la Paris. Tudort a găsit un vaporas care pleacă în Algeria. În plină noapte, cu vislele pînă în larg, sub amenințarea tunurilor îndreptate spre el. Motorul nu va sforăi decît în zori, departe de urechi, în afara privirilor. Vaporul a plecat încărcat de oameni. Nu știu dacă a ajuns.

Eram atît de obosit, atît de bolnav aseară cînd m-am culcat, aveam atîta nevoie de odihnă, am simțit cu o atît de mare fericire cum somnul îmi potolește trupul și îmi înecă gîndirea, încît am înțeles negrăita tihnă a morții. Bătrînul care a muncit ceas de ceas în toată lungă lui viață, bolnavul care s-a luptat săptămîni întregi cu boala inversunată, cînd renunță, în sfîrșit, și se întind, și lasă să vină odihna după care nu va urma nici un efort sleitor, trebuie să cunoască acest moment — un minut, poate o clipă înainte de veșnicie, — de pace nemăsurată în fața morții acceptate.

Dar aceștia sînt privilegiați. Milioane de ființe au murit în plină frică, în plină suferință, fără a avea timpul să posede acest rai. Ne aflăm în timpul urii. Ura e singura pasiune accesibilă mediocrilor. Găsesc în ură o aparență a măreției. De asta ura e atît de răspîndită, de ușor de propagat. Ura cîrțitoare, ura tîrțitoare și zburătoare, ura de oțel, de foc, a zdrobit continentele, a lovit oameni de toate culorile, a otrăvit sufletele supraviețuitorilor.

Voi ajunge la capătul acestei cărți ? Peste câteva ceasuri voi avea treizeci și patru de ani. E o vîrstă frumoasă pentru a trăi și a ajunge la capătul unei sarcini. Dar una din miile de forme de ură poate întrerupe mine munca mea și așa atît de amenințată. Numai eu o apăr. Toți cei pe care îi cunosc și pe care nu-i cunosc se inversunează să-mi smulgă condeiul din mînă. Și mai ales cei pe care îi iubesc, tocmai pentru că îi iubesc. Trebuie să-i păzesc, să merg, să iau metroul, să vorbesc cu prietenii și cu indiferenții. O liotă îmi mănîncă timpul, patronul, familia mea, telefonul, ziarele, lumea în război. Îmi apăr cartea împotriva acestor înfometări, rup din munca mea cu care cîștig o biată bucată de pîine, închid aparatul de radio, îmi fur ore de somn, cuvinte din frazele pe care le rostesc, gînduri din nebunia care ne duce cu ea. Cartea asta e făcută din aceste bucăți de viață pe care le jefuiesc din viața mea.

Pe cînd scriu, cei doi copii ai mei dorm lîngă mine. Dacă această carte rămîne neisprăvită, am spus totuși destul, pînă la rîndul de față, ca să mă regăsească printre aceste cuvinte. Dacă se va întîmpla să nu-i pot întovărăși pe eroi pînă la vîrsta matură, vor găsi aici înțelesul a ceea ce aș fi vrut să-i învăț pe măsură ce ar fi crescut. Și sper că vor ghici cît i-am iubit.

Acum, am să reiau povestea. Vremea Colegiului s-a sfîrșit. Să închidem ușa. Iată vacanța. Cei mari au plecat și nu se vor mai întoarce. O nouă generație va intra în clasele mici. Gestapo-ul i-a dat drumul domnului Chaland. I-au zdrobit obrazul și i-au tuns suvița.

PARTEA A DOUA

CĂLDURĂ DE VARĂ

GOALA, ABRUPTĂ, STÎNCA SAINTY-

Sauveur despică de la un capăt la altul spinarea muntelui și se ridică spre cer ca o creastă de halaur.

Răsărită în aceste locuri la începutul vîrstei Pămîntului, bătută de potopuri, arsă de soare, mușcată de vînturi și de geruri tale cu muchea ei veșnică hoardele de nori și vînturile limpezi ale anostimpurilor. Pămîntul, la poalele ei, a fost la început verde și încetșat. Animale uriașe își frecau de ea pielea tot atît de tare ca piatra ei. Mlaștini clocoteau sub carapacea de copaci. Monștrii s-au culcat în noroiul fumegînd, pădurile veștejite au căzut peste cadavrele lor vaste ca niște cîmpii. Omul minuscul și-a început munca. Generațiile și zilele au trecut. Stîncă nu i-a dat timpului decît praful ei. Veacurile se tocesc zadarnic de ea, strivesc oamenii și locuințele lor. Au crăpat zidurile castelului, i-au doborît turnurile, au ruinat satul. Rezemat de poala stîncii, castelul decapitat își

adună turma de case fără acoperișuri. Pe cînd era tînăr l-a locuit o fată, a trăit și a murit în el o asemenea viață și moarte încît amintirea ei, trecută din gură în gură, dăinuie încă în memoria cîtorva bătrîni, care amestecă propria lor poveste cu cele pe care le istorisesc. Nu se mai duc acum seara unii la alții. Și-au povestit prea des aceleași lucruri. Se cunosc prea bine. Nu mai găsesc urechi noi ca să le asculte. Tinerii au coborît toți în jurul pompei de benzină. Drumul care duce acolo face șapte cotituri pe povîrnișul muntelui. Cine coboară nu mai are chef să urce.

Saint-Sauveur-le-Désert nu mai are, între casele lui moarte, decît trei familii și trei singuratici. Familiile sînt alcătuite din mai multe femei decît bărbați. Cea mai tînără femeie are patruzeci de ani. Bărbații sînt mai în vîrstă decît ea. Nu e măritată. Nu se va mărita. Un singuratic e paznicul apelor și al pădurilor. Al doilea e un cioban bătrîn, fără turmă, uitat de moarte. A treia e doamna Léocadi. De cinci săptămîni nu mai e singură. De cinci săptămîni Marie, alături de ea, așteaptă. Doamna Léocadi a deschis, cu cîțiva ani înainte de război, casa asta închisă de un sfert de veac, a astupat găurile acoperișului și s-a instalat ca să-și sfîrșească zilele în ea. E singura casă care a mai rămas în picioare în piața Castelului, la cîțiva pași de locul unde a trăit fata aceea atît de frumoasă încît Papa de la Roma a auzit vorbindu-se despre ea. Bătrînii o uită azi, ca să vorbească despre Hitler. Casa aparținea domnului Léocadi. Domnul Léocadi era perceptor. Nevasta a domnit asupra lui timp de treizeci de ani, dar nu l-a putut împiedica să-i scape prin moarte. L-a îngropat într-un oraș din Centru, în care avusese ultimul post. Și-a vîndut mobilele orășenești, a venit să se instaleze între mobilele țărănești din casa de la Saint-Sauveur-le-Désert. Posibilitățile ei puținele nu i-au îngăduit să întrevadă un sfîrșit de existență mai comod. Nu-i plac nici satul, nici locuitorii lui. Țăranii n-o iubesc deloc. Nu le vorbește dialectul. Merge dreaptă, de parcă ar fi înghițit o sabie. Și-a pierdut părul în tinerețe, după un erizipel. De atunci poartă aceeași perucă neagră. Dar sprîncenele și pielea i-au albit. Cînd iese, își prinde cu ace lungi o pălărie de crep peste perucă. Își

pune mănuși. Sabret, paznicul apelor și pădurilor spune că pe lîngă ea Marie pare o răsură lîngă o urzică. Doamna Léocadi și-a primit nepoata cu plăcere. E, în sfîrșit, cineva din lumea ei. Doamna Margherite i-a explicat de ce i-o dă în pază. Cîteva luni, pînă cînd va uita. Doamna Léocadi a dat din cap, a făgăduit că va veghea.

Odăile de jos dau spre ultima cotitură a străzii înguste pe care crește iarbă între pietrele căzute. Odăile de sus, din spate, domină numai cu cîteva trepte piața Castelului. Marie doarme sus. În odaia ei nu intră niciodată soarele. Stîlca o ține în umbra ei. Patul e de lemn de nuc lucios. Speteaza, și de la cap și de la picioare, se sfîrșește cu o vîlă. O pilotă roșie așezată peste o cuvertură de filet de bumbac alb stau peste el și în vremea călduroasă din toiu verii. Cînd se culcă, Marie o ridică și o pune pe jîlțul de lemn. Patul își pierde pîntecele.

Marie îl așteaptă pe Jean fără tristețe și fără nerăbdare. O ajută pe mătușa ei în gospodărie. A pus la feastră răsaduri de levănțică în ghivece și un busuioc cu frunze fragile. În jurul ei casa își regăsește viața pierdută. Satul zîmbește cu dinții lui bătrîni către tinerețea ei. Moș Jouve, frînt în două, cu ceafa la înălțimea fundului, vine să-i aducă un ou ouat de găina lui. Sabret îi dă un iepure prins în laț. A trebuit să-și dea înapoi, la jandarmeria cantonului, pușca de vînătoare. E legea ocupantului. Nu și-ar fi închipuit niciodată că i s-ar putea cere o asemenea jertfă. Spune: „Am dus-o că trebuia... Dar mergeam acolo de-a-ndaratele...“ Marie vorbește încet cu bătrîna doamnă. Nu-i adresează niciodată cuvîntul afară de dimineața, cînd îi urează bună ziua. Îi ia treptat din mînă toate treburile grele, face mîncarea și spală vasele, lustruiește scara de lemn. Doamna Léocadi se lasă servită, dar se ferește să arate vreo recunoștință. Și-a regăsit plăcerea de a porunci, cu toate că lucrul e făcut înainte de a-l cere ea. Marie nu e supărată pe mătușa ei, nu e supărată pe nimeni. E plină de îngăduință față de nenorociții care nu cunosc fericirea de a iubi. Își păstrează bucuria închisă toată ziua în ea, dar satul o ghicește și Sabret spune că are noroc. Se urcă devreme în odaia ei. Trebuie să se culce înainte de a se înnopta. Nu mai au gaz pentru lămpi, numai puțin ulei rînced într-o oală, păs-

trat pentru iarnă. Se aşază la fereastră, îşi deschide doi nasturi la bluză, scoate din ascunzătoarea lor scrisorile lui Jean. Aşa le-a ferit de căutările mamei-si. Le reciteşte pînă cînd nu-i mai îngăduie întinericul. Se culcă cu capul vîîind de cuvinte de dragoste. Miile de cîntece ale serii pămîntului vin să-i legene bucuria şi răbdarea. Are să adoarmă. Vede, în faţa ferestrei, poalele imensului zid al stîncii şi silueta întunecată a castelului. E ceasul în care liliecii care îl locuiesc ies ca să vineze furnicile zburătoare şi fluturii de noapte. Aceste umbre de catifea pe care le risipeşte lumina soarelui, şi şopirile pe care ea le face să apară, sînt ultimii oaspeţi ai castelului. Pietrăria adunată între zidurile lui e încoronată de tufişuri. Vremea a sfărîmat poarta prin care ieşea în fiecare dimineaţă fata întovărăşită de ogarul ei alb, prin care au intrat, cu mare cinste, trei pictori trimişi de Papa ca să-i facă portretul. Au reprezentat-o în chip de Fecioara Maria, primul, luminată de Duhul Sfînt, al doilea zimbînd copilului din braţele ei, al treilea plîngînd la picioarele crucii.

La poalele stîncii fata a murit şi castelul care o adăpostea nu mai e decît o ruină. Două din cele trei portrete au fost distruse. Al treilea, cel al Fecioarei care plînge, a trecut oceanele. Se află la muzeul zgîrie-nori Rockefeller, agăţat nu departe de un Salvador Dali care reprezintă un ceas atîrnat, pliat în două pe o frînghie de rufe în mijlocul unei plaje pe care se tîrăşte un ectoplasm. Zgîrie-norul e aproape tot atît de înalt ca stîncă Saint-Sauveur. Dar timpul îi va răzbate cimentul şi scheletul de fier şi îl va înveli în praf, cînd stîncă îşi va ridica încă spre cer capul numai puţin rotunjit. A văzut pînă acum trecînd elefanţii lui Hanibal, sclavii romani care croiau în adîncul văii drumul ce duce la Roma, peste zăpezi, a văzut hughenotii bătîndu-se cu papistaşii, livezile de migdali, păşunile verzi, cîmpurile de levănţică luînd încet, încet locul pădurilor şi al mărăciunişului, ţiglele roz ale caselor devenind cenuşii şi căzînd în pivniţe şi tufişurile recucerind pămîntul. Ereţi slabi, în cer, visează dînd tîrcoale prăzii bogate în sînge. Marie, în umbra ei, aşteaptă de cinci săptămîni. În dimineaţa asta a primit

o scrisoare de la Jacqueline. Jacqueline îi spune : „Am găsit în sfîrşit cartea pe care mi-o ceri. Am să ţi-o trimit. N-ai s-o mai aştepţi mult !“ Marie nu i-a cerut nici o carte Jacquelinei. Cartea e Jean, pe care-l aşteaptă. Jean care e pe drum. Îl urmăreşte în lungul călătoriei. A luat trenul, îl schimbă la Millebranche. Şi-a pierdut răbdarea timp de cinci ore în trenul local. De la ultima gară nu-i mai rămîn decît treizeci de kilometri de făcut ca să ajungă la Saint-Sauveur-Neuf.

Saint-Sauveur-Neuf se află la poalele muntelui în locul unde drumul, la capătul celor şapte cotituri, ajunge în calea care merge din oraşe către zăpezi. Lă răsruce, un han îşi întinde clădirile scunde ale grajdurilor. Călătorii îl numeau La Bégude-Saint-Sauveur, Bégude înseamnă locul unde găseşti de băut, şi Saint-Sauveur¹ arată că e un loc binecuvîntat. De jumătate de veac încoace în jurul lui au crescut clădiri noi. Tot ce mai rămăsese tînăr la Saint-Sauveur-le-Désert a coborît să se grupeze, împreună cu preotul şi învăţătorul, într-un sat în care se trăieşte mai uşor. Grajdurile de cai ale hanului s-au prefăcut în garaje şi o pompă de benzină roşie a răsărit în faţa uşii lui. Maluret, hangiul, a avut un lumbago în tinereţe din pricină că a ridicat un butoi. De atunci merge răsturnat pe spate şi se leagănă ca o raţă. Cînd îi lunecă de pe cap cascheta, îi cade la douăzeci de centimetri mai departe de călcii. Pîntecele, în contrapondere, îl ţine în echilibru şi dă pe dinafară între pantaloni şi vesta de lînă. Ţine de un colţ o cîrpă albă, care se tîrăşte pe pămînt. Biciuieşte cu ea pereţii şi mesele ca să alunge muştele, şterge, cu o singură învîrtitură de mină, cercul lăsat de un fund de sticlă pe lemnul ceruit. În faţa plitei stă în profil ca să ajungă la cratiţele pe care le supraveghează cu ochiul drept.

Cele două sate se află atît de sus, atît de departe de viaţa adunată în jurul oraşelor, încît războiul nu le-a atins direct. Nemţii au rămas la primii kilometri ai drumului. Maquis-ul a renunţat să ocupe aceste locuri, în care merindele sau armele paraşutate s-ar pierde în prăpastii sau în vîrfurile piscurilor. Dar aproape toţi ţăra-

¹ Mîntuitorul (n.tr.).

nii tineri din Saint-Sauveur-Neuf, plecați în primele zile ale mobilizării, au căzut prizonieri. Pompa hanului e goală de benzină și garajele, redevenite grajduri, rămân pustii ca și odăile. Hanul a fost gol chiar la hramul satului. Înainte de război, asta era cel mai mare bilci al regiunii. unul dintre cele mai vechi din Franța. Toți locuitorii din munte veneau să facă aici cumpărături pe care le așteptau tot anul până în acea zi și să-și descurce treburile cu tovarăși îndepărtați, pe care n-aveau alt prilej să-i întâlnească. Pregătirile începeau cu două săptămîni înainte. Gospodinele își lustruiau mobilele, tăiau iepuri, păsări, vițelul, jupuiau iezii de lapte, duceau la copt, la brutar. tarte uriașe cu dovleac, puneau paturi în bucătării sau în odăile neocupate. Fiecare gospodină se pregătea să primească mai multe persoane, rude sau negustori care veneau totdeauna să mîie la aceeași familie, și ai căror părinți și bunici mîncaseră și dormiseră la părinții și bunicii gazdelor lor. Odăile hanului erau reținute de la un an la altul și domnul Maluret își primea ultimii veniți în podul de fin. Toate șoproanele erau curățate, prefăcute în dormitoare sau în garaje. Pe praguri apăreau pancarte: „Aici se primește în gazdă cu automobilul, cu calul sau cu bicicleta“. Chiar Désert-ul renăștea. Ruinele care nu se năruiau prea tare, casele care mai aveau o bucată de acoperiș și o vatră erau prefăcute în restaurante sau bufete. Se puneau cîteva scînduri pe niște capre, se aduceau lăzi de bere și de limonadă, bomboane, vin. Străzile moarte se însufleteau. Pe porțile crăpate ieșeau femei care rîdeau, cu coșuri. Înfigeau ramuri verzi în uși, întindeau ghirlande peste străduțe, agățau felinare de hîrtie de colțurile zidurilor scofilcitate. Sabret pleca în fiecare zi în zori și se întorcea încărcat de iepuri și de potîrnichi. El aprovizionă Béguda cu vînat. Maluret atîrna animalele de cap, de bolta pivniței. Cu trei zile înainte de bilci, ajutat de vecini, jupuia iepurii la care adăuga într-o porție relativ cinstită, iepuri crescuți de el. Pe masa din bucătărie într-o colecție de vase mari de pămînt, se puneau pulpele, capetele, spinările tăiate bucăți, înecate într-o marinată care mirosea a vin, a cimbru și a foi de dafin. Hangiul înjura, își scutura oamenii, scutura talgerele, suia la etaj, găsea o odaie prost măturată sau un

așternut îndoielnic, certa slujnica, cobora iar, mesteca cu o lingură de lemn bucățile de carne albastră care ieșeau din sosul ce plescăia, gusta, plesnea din limbă, adăuga un grăunte de piper, o picătură de rachiu, cîntărea din ochi proviziile de lemne, biciuia aerul cu cirpa, lua o lampă de aramă de pe tăblia căminului, o aprindea, cobora în pivniță să aducă o sticlă pentru personal. La fiecare treaptă, umbra capului lui străbătea tavanul de la stînga la dreapta, apoi de la dreapta la stînga, printre pînzele de păianjen.

Negustorii își și așezaseră corturile de-a lungul celor șapte cotituri care coboară din Désert. Un cerc minuscul se instala pe un cîmp aproape orizontal, dădea drumul bătrînelor găini savante cu penele tocite și cailor albi cu pete roșii ca para focului. Copiii din satul nou se adunau roată în jurul unei maimuțe schimonosite care țipa și scutura cu patru mîini gratiile cuștii cînd se apropia vreo slugă asudată și mirosind tare. Pe o frînghie, între doi copaci, se usca maioul roz al călăreței.

Vineri, în ajunul bilciului, soseau animalele behăind, mugind, nechezînd. Erau aduse de la gara Millebranche în camioane căptușite cu paie. Negustori de vaci din Charolais și din Normandia, geambași din Gâtinais, din Périgord, din Perche, crescători de berbeci din Pirinei, crescători de măgari din Poitou și din Auvergne vegheau coborîrea, din vagoane, a celor mai frumoase mostre din șeptelul lor, cai grei, catiri mari, berbeci cu coarne de zei, vieri urlători pe care îi ridicau trei oameni de coadă și de urechi, măgari care se propteau cu toate patru copitele de fiecare piatră, care trebuiau doborîți, împinși, tîrșiți, duși pînă la grajd, unde își revărsau furia în pereți.

Pe toate drumurile soseau căruțe țărănești încărcate cu păsări, cu fructe de munte, pîrpirii și gustoase, cu paturii de sturzi de care sînt dornici cumpărătorii veniți din oraș. Cînd cădea noaptea satul cel nou era plin de nu mai încăpea de oameni și de animale. Zgomotul cinei, risetele, tusea gîtlejurilor congestionate, mîrîitul vocii bărbaților străbătut de glasul ascuțit al femeilor, tîrșitul pantofilor greoi, dangătul cratițelor, zăngănitul veselei, strigătele animalelor pe jumătate adormite învăluiau tîrgul într-un halo sonor, sfredelit ca de niște ace de

cîntatul cocoșilor treji din pricina zgomotului, zăpăciți. Cîte o stea strălucitoare cădea, se vedea foarte mare, părea abia ceva mai sus decît stîncă. Altele erau foarte îndepărtate și precise, la jumătate de drum, și-și schimbau culoarea ca niște diamante. Cele mai sfioase ieșeau din întineric în acea seară de vară. Toate erau acolo. Nisipul cerului. Nu mai lăsau loc întinericului nopții.

Un miros cald de lînă, de bălegar, de bucătărie și de vin urca din tîrg, odată cu zgomotul animalelor fără tihnă și al oamenilor cu chef. Sub decorul veșnic al steluțelor agățate de stîncă, ai fi putut crede că Arca trăsese la mal în fundul văii și că Noe, fiii și nurorile lui, și animalele salvate sărbătoresc bucuriile pămîntului re-găsit.

A doua zi de dimineată, la răsăritul soarelui, un drapel înfipt pe înalta ruină a turnului castelului vestea deschiderea bilciului. În piața Castelului era tîrgul de cai. Așezați în cerc, strînși unul lîngă altul, alcătuiau, cu crupele lor, un zid pufernic în care li se zbăteau cozile împletite cu paie. Uneori un cumpărător șovăielnic arăta cu degetul cîte o crupă. Un geambaș congestionat îl blestema pe rîndaș. Acesta, slab și cu părul de culoarea bălegarului trăgea, împingea animalul în mijlocul pieței, se agăța cu amîndouă mîinile de frîu, în vreme ce stăpînul lui plesnea aerul cu biciul. Calul zvîrlea din picioare, smucea, scotea jerbe de scînteie din lespezile pieței cu cele patru picioare. Cumpărătorul eventual strîmba din nas.

De-a lungul celor șapte cotituri și pe aproape un kilometru pe drumul din fundul văii, bărbați și femei, mulțime îndesată, treceau încet prin fața corturilor în care erau etalate veșminte, încălțăminte, veselă, sandvișuri, unelte, nicovale, alviță, mașini de gătit, jucării, motoare, banane, lămii, mașini agricole, pepeni, limonade, radiouri, mezeluri din Alsacia și caltaboși din Vîre, praline, loterii, caschete, lămpi, chiar cărți și bineînțeles alte lucruri.

Un negustor care vindea o alifie ce vindeca fără gres reumatismul și bronșita, cu craniul chel de culoarea plinii prăjite, ca să dovedească prompt calitatea produsului lui îl mîncea pe pîine. La răscrucea dintre drum și șosea, în

fața Bégudei, cele două curenți de oameni se încrucișau și se îngrămădeau atît de bine încît nimeni nu se mai putea mișca și nu mai știa în ce direcție s-o ia mai departe. Cele mai multe femei mergeau de pe acum cu coșul de nuiele așezat pe braț și cu salba de usturoi în jurul gîtului. Erau mărfurile clasice ale bilciului. Din piața bisericii veneau ecourile întretăiate ale flașneteii manejului.

Maluret făcea gură, alerga de la o masă la alta. Cirpa îi zbura peste capete, plesnea peste șale un angajat ocazional care fura o clipă de odihnă. Negustorul de veselă mesteca talc ca să facă spume la gură, ocăra mușteriii, spargea teancuri de farfurii. Pe acoperișul camionului lui un vînzător scutura în vînt o pătură de lînă, o împăturea, adăuga alta, și alta și încă una și șase cearceafuri, și douăsprezece cearceafuri, și o pilotă tighelită și trei duzini de cirpe de vase și zece fețe de pernă. Nu le vînd, le dau! Le arunca în brațe cumpărătorilor care ridicau mîna, o lua de la început, cu cămașa udă de nădușeală între umeri și la șale. Toți țărani din regiune erau acolo, îmbrăcați în negru. Veniseră din departamentele vecine și de mai departe încă, și chiar de pe cealaltă parte a zăpezii. Și corturile se goleau, coșurile se umpleau, cumpărăturile se îngrămădeau în carele grele și în căruțele ușoare de zarzavat din curțile caselor. Fiecare țărancă cumpăraseră încălțăminte pentru toată familia, șorțuri pentru ea și pentru soacră-sa, o rochie de pînză pentru fata ei, pantaloni de catifea pentru bărbat, și tot ce trebuia ca să înlocuiască ceea ce fusese spart, uzat sau pierdut în timpul anului în gospodărie. În primele ceasuri ale dimineții își vînduse găinile, ouăle și brînzeturile aceluiași mușterii care le cumpărau de zece ani. Bărbatu-său dăduse vaca cea bătrînă măcelarului și cumpăraseră o vițică, se tocmise pentru un cal și cumpăraseră un catîr. Anul viitor va trebui să se hotărască să cumpere un plug nou.

Anul viitor... Cine poate ști ce va fi? Anul viitor a fost războiul și bilciul a murit.

Marie a ajuns la Saint-Sauveur chiar în ziua în care de obicei valea răsuna de ciocotul bilciului. N-a venit decît un țaran, unul singur. Aducea o pereche de găini. De

unde vine? Din ce gospodărie cu totul pierdută în fundul munților? Lumea iese la ferestre, aleargă la porți ca să-l vadă trecînd. Ajunge în fața primăriei, se așază pe banca vînzătorilor. Populația adunată îl privește de departe și așteaptă. Un inspector al aprovizionării, trei controlori și doi jandarmi s-au repezit la el, i-au confiscat găinile, i-au făcut șase contravenții. A plecat înapoi prostît de uimire și bombănînd de furie, amenințînd cerul cu pumnul. I-a trebuit o zi întreagă ca să ajungă la gospodăria lui, departe, sus, dincolo de stîncă. Nu va mai cobori niciodată.

Maluret i-a dat drumul slujniciei și pîntecele nu-i mai iese din pantaloni. La Désert, nu s-a schimbat nimic. Ciobanul cel bătrîn nu mai are dinți de pierdut și de atîta timp mîncînd așa de puțin încît din pricina nici unui fel de sărăcie nu mai are nevoie să strîngă cureaua. Confundă războiul ăsta cu cel din șaptezeci. Locuiește într-o casă pe jumătate năruită, la marginea potecii care duce la Chapelle du Chevalier¹. Doarme pe paie vechi. Într-o zi sau alta zidul se va prăbuși și-l va strivi. Numai așa s-ar isprăvi cu el. Capela a fost ridicată de Cavaler cînd s-a întors din Palestina. Cavalerul era logodnicul fetei din castel. Papa, după ce a privit cele trei portrete, l-a vestit pe tatăl frumoasei că va trebui s-o dea numai unui bun creștin, care o va binemerita. Ea iubea, din copilărie, un băiat de vîrsta ei, fiul unui baron dintr-o vale vecină. Cînd a venit s-o ceară de nevastă, tatăl i-a spus: „Vrei să-ți dau comoara mea frumoasă, ce-ai făcut ca s-o meriți?” „Am să plec în Cruciadă, a răspuns băiatul. Păstrează-mi logodnica. Mă voi întoarce demn de a o lua de nevastă.” Și-a petrecut noaptea în rugăciuni, a primit în zori acolada și sabia care l-au făcut cavaler și a plecat să lupte cu păgîinii. Fata seniorului, la picioarele stîncii, l-a așteptat.

Jean vine către Marie care îl așteaptă pe calea romană prin care a plecat cavalerul de pe meleagurile astea. A coborît din tren, și-a dat biletul, a ieșit pe o piațetă în care se afla o fîntînă cu patru țîșnitori. În bazinul fîntîinii nu mai e decît puțin mușchi veșted, iar cele patru

¹ Capela Cavalerului (n.tr.).

țîșnitori sînt uscate ca niște pipe vechi. Un vînt ușor învirtește praful. Duzina de călători adusă de tren pînă la capătul liniei se risipește în străzile copleșite de soare. Jean caută cu privirea autocarul. Nu vede nimic, intră în gara pustie. Pe peron, un funcționar în cămașă, cu șapca pe ceafă, împinge fără grabă un cărucior cu două roți încărcat cu trei colete. Îi scîrție o roată.

— Iartă-mă, domnule, rostește Jean, de unde pornește autocarul care merge la Saint-Sauveur?

— Autocarul? spune omul care se îndreaptă și-și șterge fruntea. Nu mai e.

Jean pleacă pe jos. Treizeci și patru de kilometri pînă la Saint-Sauveur-Neuf. Are să-i facă pînă la căderea nopții. Nu e mare lucru. Duce pe umăr o cămașă și două batiste cumpărate la Marsilia, înfășurate în haina lui și atîrnate de o sfoară. În buzunar un săpun, o batistă și o perie de dinți. După primul kilometru și-a aruncat cio-rapii găuriți. Merge cu picioarele goale în ghete. Merge în umbră cînd există, iar cînd nu mai sînt copaci, nu-l sperie soarele. A uitat amenințarea care l-a alungat din Milon. Nu se mai gîndește nici la Gestapo, nici la maquis, nici la lungile ceasuri de învățătură, nici la spaima examenelor, la nimic ce poate fi o grijă. Merge pe drumul bun, uscat de soare, și nu se gîndește la nimic altceva decît la Marie, către care îl duce drumul.

În cuta unei văi a găsit un șanț umed. S-a descălțat, și-a frecat picioarele cu un pumn de iarbă proaspătă. A plecat iar. Soarele cerului și al drumului îi arde pielea. Sudoarea care îi mustește la rădăcina părului i-l ondulează într-o mie de cîrlionți. În aurul și albastrul ochilor lui pupila nu mai e decît un punct negru.

S-a oprit la o gospodărie să bea dintr-o găleată scoasă din puț. Și-a cufundat toată fața în apa care strălucea pentru că întîlnise lumina. Cu fața plină de picături, s-a scuturat, a răsuflat, a zîmbit și i-a cerut gospodinei o bucată de piine. Cînd l-a văzut atît de frumos, i-a tăiat peste piine și o bucată de șuncă, și a bătut ciinele care lătra. A pornit iar la drum. Două fete pe biciclete, care s-au încrucișat în drum cu el, au început să rîdă, și au mai rîs mult timp după ce au trecut de el. Rîd încă și cînd el nu le mai aude, de plăcere, nu de batjocură.

Un sforăit, un bubuit de motor vechi, inversunat, ivit în urma lui din adîncul peisajului, îi răsare în spate și îl ajunge. E o veche mașină Torpedo, înzestrată cu cazanele unui gazogen care fumegă și clocotesc, cîte unul din fiecare parte a capotei și două în spate, legate unele de altele prin tuburi. Jean îi face șoferului un semn de drum bun.

— O ! strigă omul, mai tare decît motorul lui.

— O ! răspunde Jean.

Mașina încetinește.

— Dacă vrei să urci, strigă omul, sări înăuntru.

Jean n-are vreme să șovăie. A văzut limpede uniforma kaki a șoferului, dar dacă stă pe gînduri mașina va fi departe. Aleargă, sare pe treaptă, încalecă portiera și se așază. Odată așezat, își spune : „Poate că sînt în gura lupului, dar e un jandarm maquis sau un jandarm Gestapo ?“

Nu e un jandarm. Îi face cu ochiul lui Jean și-i zîmbește în semn de bun venit. Chipiul îi e împodobit cu un corn de vînătoare, ca și nasturii uniformei. Strigă :

— Dacă aș fi mers la vale, m-aș fi oprit. Dar la urcuș e prea riscant.

Mașina aruncă în fața ei, spre ecourile văii, o larmă de mitralieră și de rulou compresor. Seamănă pe drum o pistă de cenușă și de cărbuni fumegînzi. Lăcustele speriate nu-și reiau ferăstruitul decît după ce a trecut de mult.

— Și unde te duci așa ? strigă omul

— La Saint-Sauveur, strigă Jean.

— Nu se poate ! Ce să faci acolo ?

— Oh, nimic...

Se zărește un spate de măgar. Omul schimbă viteza. Mîrîitul motorului crește odată cu drumul. Pe culme, automobilul se aruncă într-un șanț de-a curmezișul drumului, scuiپă o jerbă de scînteii. Cazanele zăngănesc, portiera din dreapta se deschide. Jean o prinde și o trîntește. Conducătorul și-a ținut cu mîna chipiul care zbură. Răscolește cu zgomot mare, cu vîrful levierului în cutia de viteze și lasă să lunece droaga pe povîrniș.

— Bineînțeles, spune el, nu mai e nouă. Am plătit-o o mie trei sute de franci înainte de război. Fierarul mi-a pus gazogenul. Nu e prea frumos, dar ar arde și pietre...

— Principalul, spune Jean politicoș, e să fie practic...

— Tocmai la Saint-Sauveur merg și eu. Vezi ce noroc ai ?

Nu și-au mai spus un cuvînt pînă la capătul călătoriei. Motorul îi silea să tacă. Mașina s-a oprit la poarta Bégudei. Cînd s-au întrerupt gazele, lui Jean i s-a părut că comunică deodată cu tăcerea spațiilor siderale.

Omul se prezintă :

— Sînt Sabret, paznicul apelor și pădurilor. Asta e hanul. Să bem o bere. E cald.

După ce a hotărît, coboră și strigă din ușa hanului către interior :

— Hei, Maluret ! Adu o sticlută și două pahare.

— Ah, tu ești ? răspunde o voce de departe. Am auzit eu un zgomot, dar am crezut că e cutremur de pămînt...

Sabret intră și se așază, îl poartă și pe Jean să facă la fel. Sînt singuri în sala mare, întunecoasă și răcoroasă. Stau unul în fața altuia, de o parte și de alta a unei mese de nuc bine lustruită, lucioasă. Pădurarul și-a dat chipiul pe spate și își șterge fruntea. Părul lui cenușiu e tuns foarte scurt, afară de o mică freză în față. Are ochi de aceeași culoare cu a lemnului mesei. Mustățile mari îi ascund buza de sus. Toarnă berea, ridică paharul și spune :

— În sănătatea dumitale !

Bea, suspină de mulțumire, își sugă mustața plină de spumă, zice :

— Îți face bine !

Îl privește pe Jean cu jumătate de zîmbet ascuns sub mustață.

— Mă întreb ce cauți aici...

Jean face un gest imprecis.

— Ai să-mi spui că asta nu mă privește. Dar cînd cineva vine la Saint-Sauveur, are de obicei un motiv. Eu locuiesc colo sus, la Désert. Trebuie să fi cîmorît pe tăică-tău și pe maică-ta ca să rămîi acolo...

Cînd a spus „colo sus“ a deschis amîndouă brațele cu o mișcare largă deasupra capului.

— Ai să-mi spui că nimeni nu mă silește să rămîn și că dacă Le Désert mă dezgustă, n-am decît să plec de acolo. Dar tocmai că nu pot. Nu-mi place în altă parte. Dacă ar

trebui să plec aş fi precum melcul care n-a fiert destul. Îi spui „Vino în omleta mea“, tragi de el şi el nu iese decât pe jumătate. Tocmai coarnele. Tot restul e lipit de coajă...

Se apleacă înainte ca să vorbească. Îşi întovărăşeşte cuvintele cu capul şi cu mâinile. Jean s-a depărtat puţin de masă. Rezemat bine de speteaza scaunului, îl ascultă pe pădurar, gustă răcoarea încăperii, nu scoate un cuvânt, oboseala unei nopţi nedormite îi încurcă încet mintea. E gata să moţăie.

— Nu prea eşti guraliv, hai? Nici eu. La Désert zile întregi nu deschid gura. Controlez reîmpăduririle. Nu-las să ţină oile pe plantaţii. Nu e cine ştie ce muncă. Dar nici nu aduce mare lucru. Da' asta e...

Afară ţiue greierii. Prin uşă intră reflexul unui drept-unghi de drum strălucitor de soare. Sabret şi-a descheiat gulerul bluzei şi al cămăşii. Jean, cu ochii pierduţi, îi priveşte mâinile care îi joacă în jurul obrazului.

— Adesea plec de dimineaţă şi mă întorc noaptea fără să fi văzut pe nimeni. Aşa că cu cine să vorbesc? Când întâlnesc şi eu pe cineva simpatic îmi scot paguba. Când mă duc s-o văd pe mititica de Marie, dacă cîrţiţa aia bătrînă nu-i acolo, nu mai isprăvesc povestindu-i de-ale mele...

Jean ridică brusc bărbia, îşi înghite saliva şi întreabă cu un aer pe care îl crede nevinovat :

— Cine e mititica de Marie?

Sabret loveşte deodată în masă cu palma lui mare :

— Aha, ştiam eu bine că am să te trezesc...

Se apleacă, rosteşte cu o voce tainică :

— Sînt sigur că ştii mai bine decât mine cine e! e nepoata cîrţiţei bătrîne, mătuşa Léocadi. Se spune la Désert că maică-sa a trimis-o acolo ca s-o despartă de iubitul ei. Dacă e adevărat, o fi găsit ea mijlocul să-l facă pe iubitul ei să vină. Femeile, chiar cele tinere, au totdeauna capul plin de combinaţii. De aia nu m-am însurat eu. Aşa că atunci cînd mi-ai spus că te duci la Saint-Sauveur, m-am gîndit : „Sau e din maquis, sau e amorezul“. Dacă e vorba că vrei să te ascunzi, poţi să mi-o spui. Am să te ascund aşa de bine că te-ar putea

căuta douăzeci de ani. Cunosce muntele întreg şi toate găurile stîncii. Dacă ai venit pentru Marie...

Se întrerupe, se uită la stînga, la dreapta, de parcă i-ar putea auzi cineva în sala goală, se apleacă şi mănîncă, cu chipiul pe ceafă, cu bărbia aproape lipită de masă

— Dacă e pentru ea, să n-o spui nimănui, şi mai ales gurii sparte de Maluret, hangiul. Ar afla-o tot Désert-ul, cel vechi şi cel nou, înainte de a se însera.

Vrea, mai ales, să păstreze taina numai pentru el, să guste povestea, să şi-o istorisească în tot lungul zilelor lui goale, mergînd cu paşi mari printre copacii tineri, să se încălzească şi să ridă de ea în singurătatea lui, să-şi facă din ea o avuţie, pe care s-o cheltuiască ani de zile.

Jean e prea tînăr ca să nu aibă încredere, ca să tacă atunci cînd i se vorbeşte despre cea pe care o iubeşte. A comandat altă sticlă, a spus tot, şi Sabret i-a povestit cum e satul, castelul, drumul în serpentină şi fiecare dintre locuitori cu străbunii lui şi verii din oraş.

Au mîncat împreună o supă şi o omletă în faţa uşii hangiului în clipa în care soarele îşi pierdea căldura. Pădurarul i-a spus lui Maluret :

— Băiatul ăsta vine să lucreze la treierat. Îl duc la Séverin.

Au trecut pe la fierar, care e şi antreprenorul treierişului. Lui Jean nu i-a fost greu să fie angajat, lipsind braţele de muncă. Va începe peste trei zile, la gospodăria familiei Bréchet. Pe arie, în faţa fierăriei, treierătoarea, cu coada ei lungă de legat snopi, e de pe acum ataşată la locomobilă. Un trenişor care va scoate fum, tîrîş-grăpiş, pe drumuri.

Apoi cei doi bărbaţi au suit către Désert. În afară de drumul cu şapte cotituri, mai duc acolo şi două cărări. Prima e poteca abruptă care urcă din vale la Capela Cavalerului şi de la Capelă în piaţa Castelului. Cealaltă, în trepte, taie satul ca o lovitură de sabie, de la castel pînă la jumătatea povirnişului văii. Un senior hughenot, unul dintre ultimii stăpîni ai castelului, a pus să se taie această scurtătură ca să-şi repeadă mai iute soldaţii asupra papistaşilor care se apropiiau. Sabret îl duce pe Tarendol pe cărarea Capelei. E sigur că pe acolo nu vor întâlni pe

nimeni. Merge înainte, vorbește mereu și se întoarce adesea ca să se asigure că băiatul îl ascultă. Uneori unul sau celălalt se agață de câte un smoc de iarbă, de câte un vîrf de stîncă, atît de repede e urcușul din fața lor. Soarele enorm și roșu își încheie ziua. Jean se oprește, se uită în fața lui, jos, la valea în care se răstoarnă asfințitul. Munții înalți, piefrele ridicate, casele pociltite sînt îmbrăcate într-o glorie sălbatică. Fumul care urcă din han se boiește în roz și se topește ca o ceață fără contur. Apa îngustă a riului strălucește ca un fir de beteală. Copacii răsușiți se întind, ierburile aspre se îndreaptă, se adapă cu ultima lor picătură de sevă sorbită în ceasurile de arșiță și ard de bucurie luîndu-și rămas bun de la tiran.

Într-o seară asemănătoare, privind ca Jean către apus, fata seniorului a văzut venind un alai învăluit într-un înalt nor de praf. De bucurie, a căzut în brațele unei slujnice. Cu toate astea nu era logodnicul pe care îl aștepta de cincisprezece ani, ci numai scutierul lui, purtător al unui mesaj. Cavalerul îi trimitea vorbă stăpînei inimii lui că nu se socotea încă destul de vrednic. Scutierul îi povestea isprăvile. S-a luptat cu mare dirzenie. L-a alungat pe păgîn de la mormîntul Domnului, a ucis atîția arabi încît nisipul pustiului e roșu de sîngele lor blestemat. Dar s-a jurat să nu se întoarcă fără să-i aducă logodnicei rubinul Sultanului. Toată Arabia vorbește despre această piatră nemaipomenită pe care șeful necredincioșilor o poartă la turban. E mai mare decît pumnul unui războinic și strălucește la soare ca flăcările iadului. Cavalerul a pornit s-o cucerească. Îi cere doamnei inimii lui să-i rămîină credincioasă și-i trimite aceste daruri mărunte : un animal cocoșat cu mutră de fată bătrînă, pe care scutierul îl numește o cămilă și pe cele trei cocoșe ale ei trei negri mici, îmbrăcați în mătase roșie, ca s-o slujească, un leu care rage într-o cușcă, o gazelă cu ochi mari, bărbile a douăzeci de șefi păgîni pe care i-a ucis cu mîna lui, săbiile lor încovoiate, cu lame luminoase ca luna, cu mînere încrustate cu nestemate și aur, și doisprezece catîri încărcăți cu covoare, stofe scumpe, saci cu bani de aur pe care sînt bătute semne ciudate, parfumuri în șipuri de argint și aur, mirodenii, dulceață de trandă-

firi, tipsii de aramă și de aur, și, pe un cal alb, într-un chivot sfințit, întovărășit de trei preoți care cîntă, o bucată din crucea pe care a suferit Domnul nostru.

Doamna i-a dat celui trimis de cavalerul cruciat eșarfa ei de care și-a lipit buzele. Și a început iar așteptarea.

Marie nu va mai aștepta. Știe că adăstarea ei s-a sfîrșit. I-a spus-o Sabret adineauri. A venit sub pretextul de a aduce o ulcică cu lapte covăsit, proaspăt, de la capra lui. I-a șoptit că Jean a sosit. În clipa asta e la Capelă. Va sta acolo pînă la miezul nopții.

Doamna Léocadi încuie în fiecare seară amîndouă ușile casei. E unul din motivele pentru care oamenii din Désert n-o plac. Ei spun : „Nu te încrede în oamenii neîncrîzători“. Ei se mulțumesc să-și închidă ușa. Și vara nu întotdeauna. Se cunosc, nu le e frică de nimeni. Țiganii, care ți-ar fura și limba din gură, nu urcă niciodată pînă la tîngușorul pierdut. De la venirea nepoatei ei, bătrîna doamnă mai ia o precauție : scoate cheile din broască și le strecoară sub perna ei.

Închideți într-un cavou pecetluit o fată îndrăgostită. Va săpa cu unghiile o galerie sub picioarele voastre ca să-l înlînească pe cel către care o împinge dragostea.

Puțin cîte puțin activitatea Mariei s-a întins în casă pînă în cele mai întunecate colțuri. A făcut ordine în dulapuri, a dezlegat pachete vechi, a măturat podul, a pus la rînd sticlele goale din pivniță. A muiat o pană de gîscă în chiupul de ulei și a mîngîiat cu ea balamalele ușilor care scîrțiau. În cămăruța de sub scară a găsit o ladă veche cu unelte. Coada ciocanului și a pilei roase de carii, s-au prefăcut în praf subțire. Printre cui se odihnesc cîteva chei ruginite. Marie le-a frecat, le-a uns, le-a încercat la ușa de sus. Două dintre ele o deschid fără zgomot. Ascunde una sub o birnă din pod, o leagă pe cealaltă cu o panglică albă în jurul mijlocului, sub rochie. Dacă s-ar pierde amîndouă cheile, dacă ușa nu s-ar mai deschide, rămîne fereastra îngustă care domină piața cu înălțimea de aproape doi oameni. Doamna Léocadi, care n-a iubit niciodată, care nu mai e sprintenă, nu se teme de fereastră. Marie, întinsă în pat, o ascultă pe bătrîna doamnă tușind, mutînd scaunele din loc, culcîndu-se. Are deprinderi neclintite. Se dezbracă, își scoate peruca și o pune

pe capul unui craniu de lemn cu picior, își îmbracă încet cămașa de noapte de pinză, se întinde pe spate, în mijlocul patului, cu picioarele și brațele puțin depărtate, și pentru că e lipsită de speranțe și de regrete, adoarme în câteva minute. Trage aerul pe nas și-l suflă printre buze cu același zgomot cu care un copil ar sufla în supa prea fierbinte. Nu se trezește înainte de a fi ziua de-a binelea. Dacă nepoată-sa o întreabă: „Ai dormit bine, mătușă?”, ea răspunde cu un aer resemnat: „Oh, la vârsta mea nu mai ai nevoie de somn”.

Marie ascultă, ascultă, întinde capul afară din pat, își ține răsuflarea ca să audă mai bine. Dar inima nerăbdătoare îi bate în urechi. Se ridică în pat, își strânge capul cu amândouă mâinile ca să se liniștească, ascultă iar. Aude, sub dușumeaua subțire, urcând respirația de noapte a doamnei Léocadi. Se scoală, străbate odaia în vârful picioarelor goale. S-a plimbat adesea cu pași mari, fără precauție, deasupra bătrânei doamne ca să-i încerce somnul. Dar în seara asta îi pare că cea mai mică șoaptă a lemnului o va trezi. Uite ușa odăii pe care n-a închis-o. Uite cele cinci trepte ale scării, prin întuneric, și peretele zgrunțuros sub mina ei. Cunoaște fiecare treaptă. Sare peste ultima. Iată cheia îndreptată către broască de degetele mici care tremură de grabă. Iată, iată cerul larg, plin de stele. Se apleacă, își încalță sandalele, se ridică și aleargă, zboară către băiatul care a venit în sfârșit.

O siluetă se desprinde de zidul casei. E Sabret. Pîndea. Voia s-o vadă plecînd. Rîde cu o gură mare, mută, își mișcă brațele în noapte în jurul capului. Se gîndește la cîrțița bătrînă care doarme, la cei doi copii care se vor întîlni. E mulțumit de el. L-a dus pe Jean pînă la capelă și i-a spus: „Așteaptă aici, ți-o trimit eu...”

Jean s-a culcat la piciorul smochinului, pe iarba scurtă și deasă, moale pentru că a fost ocrotită de soare de către frunzele mari ale pomului. La cîțiva pași de acolo, în locul în care pămîntul e netezit, deasupra unui povîrniș sub care sînt livezile de migdali, la înălțimea aceea venea în fiecare seară fata din castel, după plecarea scutierului, să pîndească întoarcerea logodnicului ei. Acela l-a urmărit pe sultan de-a lungul Africii și Asiei. Uneori îl întîl-

nea și cei doi oameni viteji se băteau toată ziua și toată noaptea, pînă cînd erau atît de sleiți de a da și a primi lovituri, încît cădeau leșinați unul peste altul. Și urmărirea începea iar, peste pustiuri de nisip și pustiuri de sare, peste munții Africii și grădinile Arabiei. În sfîrșit, într-o zi cavalerul îl lovi pe sultan cu o lovitură atît de cumplită încît îi despică umărul în două și pieptul și burta, și fărîmă, cu aceeași lovitură, șaua și ucise calul. După ce reteză capul păgînului luă rubinul, îl înfășură în eșarfa doamnei inimii lui și socotind că acum era destul de vrednic, se imbarcă spre țara creștină. Dar urmărirea fusese atît de lungă, încît avea o barbă albă pînă la briu. Și cînd ajunsese, n-o mai găsi pe frumoasă. Murise așteptîndu-l. O îngropaseră chiar în locul de unde priveghea ea în fiecare zi zarea, și sădiseră pe mormîntul ei un smochin, pentru că e un pom care n-are niciodată flori. Bătrînii din Désert, cînd îi spuneau povestea, ziceau că a rămas tînără și frumoasă pînă în ziua morții și că același smochin trăia și azi pe mormîntul ei. Face smochine mici, cenușii, care devin roșcate cînd se coc și se înclină pe codițe ca niște lacrimi. Nimeni nu se atinge de ele. Le mîncă păsările.

Cavalerul a pus să se ridice o capelă lingă mormînt și a trăit în ea ca un pustnic. A îmbătrînit și a slăbit grozav. Stătea zile întregi pe o piatră, ascuns îndărătul bărbii lui. Cînd a murit, a fost îngropat la ușa capelei și pe mormîntul lui s-a sădit un chiparos.

Din zidurile groase ale capelei n-au mai rămas decît niște sfărîmături. Chiparosul se ridică, negru, către lună. Cuibărit lingă el, smochinul își rotunjește spinarea ca o porumbiță îndrăgostită. Jean respiră mirosul ierbii. Marie va veni. Uriașul perete al stîncii, încins în timpul ceasurilor zilei, încălzește muntele ca un soare de noapte. Jean se ridică, își scoate haina. Sabret i-a spus: „Mai ales să nu te arăți. Nu fă nechibzuințe”. Dar cine l-ar putea vedea cînd totul doarme? Cine l-ar putea opri să meargă în întîmpinarea Mariei care se apropie? Își aruncă vesta lingă pom, aruncă firul de iarbă pe care îl mesteca, face cîțiva pași pe drumul care duce spre sat, întîi cîțiva pași înceti, apoi se grăbește, apoi aleargă. Vede primele case scunde, se oprește. O vede venind pe Marie, albă, albă,

deschide brațele. Ea se aruncă spre el, el o închide în el, nu-și aud decât respirațiile amestecate, nu pot vorbi, fericirea le înecă gura.

Marie, la capătul lungii așteptări, în sfârșit se abandonează, hohotește de bucurie și de recunoștință. El o sărută, ea își șterge născul de umărul lui, zîmbește printre lacrimi, spune : „Ești aici... ești aici...” El o sărută, o ridică, o stringe la piept și o duce cu el. Stîncă încălzește noaptea, lumina lunii luminează rochia albă din brațele băiatului. Merge, sărută obraji uzi de lacrimi, vorbește, mîngîie cu buzele fruntea umedă, ochii mari în care strălucește luna. „Marie, dragostea mea, Marie a mea, viața mea, întreaga mea viață...” Străbat o ființă care a fost cosită în ajun. Dar iarba care zace și n-a murit încă, înalță o mireasmă dulce, adîncă, răcoroasă ca seva și în același timp caldă ca sîngele care se învîrtește la trecerea lor. Marie, legănata de cuvinte, de pași, frîntă de bucuria așteptată cu prea multă răbdare, își desface mîinile prinse de umerii lui Jean, și se încredințează, cu toată greutatea, brațelor voinice. El nu-i simte greutatea, duce o comoară ușoară, un snop de flori. O privește și ride de fericire. Aleargă către capelă.

Se oprește lîngă smochinul adunat peste umbra lui. A transpirat, și-a udat cămașa și în același timp rochia subțire lipită de el. O ridică pe Marie pînă lîngă obrazul lui, își reazemă fața de pîntecele mic și fierbinte, apoi fruntea, apoi buzele, se apleacă încet, ingenunche, își pune povara pe pămînt. Marie, drăgăstoasă și caldă, îi cuprinde gitul cu brațele. Jean se lipește de gura ei, își lungeste picioarele tari. Marie se simte topindu-se pe pămînt și se lasă în voia lui. Un șoim în cuibul lui de piatră, trezit deodată de un strigăt care urcă pînă la el prin carnea stîncii, își întinde aripile, filfiie, le adună la loc, adoarme. Virful chiparosului se ondulează în vîntul cald al nopții. Marie, pe pămînt, în cîntecul nenumărat al greierilor, geme și își cîntă uimirea, dragostea, minunea. În virful smochinului, o privighetoare cîntă stelelor. Din vale urcă notele de fluier ale bufnițelor mici, cenușii, și

glasul unui ciine care visează. Jean mut deasupra Mariei, Jean în ea, pierdut odată cu ea, vede sub respirația lui capul mic, alb, cu ochii închiși, întorcîndu-se la stînga, la dreapta, în iarba culcată, asemeni capului unui copil bolnav de o durere prea mare pentru el.

Jean, odihnit, culcat nemișcat peste ea, cu obrazul contopit cu obrazul ei prin lacrimile de căldură și de bucurie, cu gura deschisă în iarbă, ascultă marile valuri de sînge cum îi bat trupul și trupul întins sub el.

Apasă asupra ei ca stîncă de munte. O strivește cu toată greutatea lui de bărbat, greu de întreaga lui viață, fericit, puternic de a se simți greu asupra ei ; și Marie nu mai simte decât greutatea asta de carne pe carnea ei topită care o oprește la porțile neantului.

Jean mîngîie cu fruntea părul de mătase amestecat cu iarbă, se ridică în mîini, se face pe nesimțite mai ușor, o eliberează pe Marie care e parcă moartă, zdrobită, cufundată în pămînt de dansul bucuriei. Își așază buzele pe pleoapele ei închise, cu o dragoste nesfîrșită, răvășit că o vede învinsă. Înțelege că abia acum începe s-o iubească.

Mîngîie ușor cu mîinile trupul neclintit, îl simte părăsit, pierdut. Deodată se neliniștește, i se face frică. Unde e ea ? Ce i s-a întîmplat ? O cheamă încet, dar cu toată puterea dragostei, așa ca să-l audă, oricît ar fi ajuns de departe :

— Marie... dragostea mea... Marie...

Ea freamătă. Viața îi umflă iar pieptul. Zîmbește în noapte pentru ea însăși, fără să deschidă ochii. Ridică un braț și caută gura care o cheamă. Își apasă îndelung palma pe buze, apoi mîna ei alunecă de-a lungul gîtului, de-a lungul șoldului arzător, pînă la șalele unde se culbărește.

Regăsește miresmele amestecate, răscolite, ale pămîntului uscat, ale ierbii strivite, și bucuriei trupurilor lor. Răspunde chemării lui cu un glas pe care nu și-l recunoaște, pe care el nu-l recunoaște :

— Jean al meu... Jean !

A redeschis ochii și-l vede pe Jean deasupra ei înconjurat de stele.

Privighetoarea cîntă pînă în zori. Cînd tace, în primul ceas al zilei, treierătoarea începe să sforăie, agătată, ca un bondar, de coasta muntelui. Un praf aurit plutește în jurul gospodăriei, se așază ca niște flori mișcătoare. Orice vînt îl poartă. Bărbați și femei, cărora le răsună capul, siluete în aerul pudrat, luminos, se agită pe paiele luminate, aruncă snopii, tale legăturile, duc sacii, împing snopii, neconținut pentru că mașina nu se oprește, e fără odihnă, pentru că mașina nu obosește niciodată. Jean, gol pînă la brîu, bronz muiat în soare, atacă clăile de grîu, din plin, cu furca. Primul ceas îi e ușor. După asta vine oboseala, apoi clipa în care a depășit oboseala, se simte din nou bine. Cînd vine seara, se mănîncă supă în jurul mesei lungi, afară. Se vorbește puțin. Greutatea trudei de peste zi apasă pe umeri. Bărbații se scarpină, cască. Pleava grîului mănîncă pielea murdară. O femeie ride, se enervează. N-are bărbat de patru ani.

Oamenii se ridică greoi, se duc în pat sau în paie, Jean, peste cîmpuri, se duce să se întîlnească cu Marie.

Muncește toată ziua și seara se întîlnește cu Marie. Cum își așază mîinile pe ea, își regăsește puterile, noi în fiecare seară. Treierătoarea a ras pînă acum clăile a șase gospodării din vale. Jean le-a ținut în brațele întinse. Și în brațele lui, seara, o ține pe Marie pierdută de fericire.

Slăbește, obrații i se scobesc, ochii îi strălucesc. Ride la orice cuvînt și adesea zîmbește singur, în vîrful clăii, fără ca nimeni să-i fi spus vreo vorbă. Ia snopii în furcă și-i aruncă în treierătoare cu avînt, cu amîndouă brațele. Pielea lui are acum culoarea pîinii scoase din cuptor. Cînd ride, albeața dinților îi despică fața. Merge cu capul mai sus, se ține mai drept, mîndru de dragostea lui, îmbogățit cu o asemenea mîndrie, cu o asemenea bucurie, încît o cheltuiește pe tot ce-l înconjoară. Freacă un spic în mîinile lui calde, și grăunțele, și pleava ușoară prind viață în palmele lui, curg, zboară. Se apleacă cu duioșie asupra nunții gîzelor în iarbă, zîmbește cerului ca unui văr. Iartă oamenii, sentimentele lor, josnicia lor, geloziile lor, tristețile lor, rușinile lor,

pofta lor de a mușca, toate rănile lor. Fericirea lui se luminează. Îi găsește frumoși și cînd sînt murdari, urîți, triști, schilozi. Caută, în ochii femeilor bătrîne, frînte și artăgoase, o rămășiță de tinerețe, o picătură de apă limpede, o amintire din timpul dragostei. Ele îi înțeleg privirea, se îndreaptă scîrțîind din vertebre, îi zîmbesc și-l urmăresc cu ochii.

Marie a cules flori de cîmp și le-a pus peste tot în vechea casă, ca să se sărbătorească. Tace mai mult decît oricînd lîngă matusa ei, își pleacă ochii. Se țeme să-i arate că e veselă. Ar vrea ca doamna Léocadi să-i uite prezența. Curăță, mătură, spală, fierbe, freacă fără zgomot, totdeauna înaintea bătrînei doamne cu o odaie, cu un minut. Cea mai smerită sarcină e pentru ea o muncă din dragoste. Pașii ei sînt un dans, șoldurile poartă o căldură care se vede cînd merge. Mîinile ei dezmiardă obiectele, se odihnesc uneori pe ele ca niște păsări. I se întîmplă să se oprească uneori la o amintire. Pălește, întoarce capul chiar dacă e singură și singele i se urcă iar în obrați, în frunte, îi ard urechile.

De dimineață începe să dorească seara. Fiecare zi îi pare că nu se mai sfîrșește, fiecare minut care îi desparte acum i se pare pierdut, de neînlocuit. Clipă cea mai grea e aceea în care așteaptă să urce către ea respirația matusii adormite. Se luptă ca să mai aștepte, să fie foarte sigură. Cum e afară, aleargă, zboară. Se aruncă în brațele lui Jean, gemînd de suferință pe care a îndurat-o departe de el. Se lipește de el, dă capul pe spate, cu ochii închiși, ca să-l soarbă.

În timpul acestor două luni de vară nu s-a petrecut nimic altceva decît dragostea lor. Armatele în armuri s-au izbit și au izbit mulțimile despuiate. Industria morții a îngăduit să se ucidă din ce în ce mai departe un mare număr de oameni. Moartea a cîștigat și cu de-a-mînăntul: în închisori, în ascunzători condamnatul e ucis de douăzeci de ori înainte de a-și da sufletul. Răniții sînt culeși, cusuți, drogați, puși pe picioare, trimiși din nou în luptă. Mobile de dărîmături găurite de șobolani înlocuiesc orașele dispărute. Pămîntul, pietrele fărîmate, oțelul răsucit e uns cu carne și cu sînge.

Nu s-a petrecut nimic altceva decât dragostea lor. Sint fericiți. O știu. Nu se neliniștesc în privința viitorului, își gustă prezentul. E minunea lor. Noi spunem: „Mîine am să fac una, am să am alta, și voi fi fericit“. A doua zi vine și n-am îndeplinit ceea ce am prevăzut, și nu primim ceea ce cerusem. Ne aminăm fericirea pe un alt mîine. Ceasul morții sosește fără să fi atins niciodată această fericire aminată de pe o zi pe alta.

Jacqueline, la plecarea lui Fiston, a înțeles că nu-l va mai vedea niciodată. Cîtă vreme mai era la Colegiu, se putea preface că speră. Îi îndura glumele, tutuiala de camarad, îi dădea înapoi ghionturile, de vreme ce putea să le îndure pe toate ca să-l vadă. Într-o zi, poate, avea să se schimbe. De ce nu?

A plecat, n-a trimis nici cel puțin o carte poștală. A avut vești despre el prin Tarendol. Tarendol a plecat din Marsilia ca s-o întâlnească pe Marie, Fiston a pierit. E în altă lume. Nu se va mai întoarce niciodată în lumea Jacquelinei.

Vara trece deasupra Milon-ului. De la o fereastră a Hotelului Poștei a căzut o grenadă peste un detașament de soldați germani care treceau cîntînd. Au dat foc hotelului și au împușcat oamenii care încercau să fugă din el. Camuflajul începe la ora cinci. Pe străzile goale circulă soldați verzi cu puști-mitraliere pe braț, singuri cu umbra lor. Viața se închide, în șoaptă, în căldura caselor. Domnul și doamna Margherite sint fericiți de a o ști pe Marie departe de aceste grozăvii. Chiar dacă ar vrea, nu s-ar putea duce s-o aducă. E interzis să părăsești orașul. Familiile închise pentru ceasuri îndelungi, fără distracția schimburilor, a vecinătății, a conversațiilor, izolate între pereții lor, neavînd altceva de făcut decât să se privească și să cugete, își descoperă nepotrivirile, cusururile, urîțeniile. Urile cresc și se pun de acord împotriva neamțului. Dorința de a ucide se revarsă asupra lui, pe el ai vrea să-l slujești în locul bărbatului scîrbos și brutal, pe el ai vrea să-l vezi la cinci picioare sub pămînt, nu pe bătrînul care se încăpățînează să nu mai crape odată. Prezența lui spală conștiințele. Jacqueline își iese din fire în această semiînchisoare. Se izbește de toate ușile, de toți pereții

casei închise. A rupt, cu o mină enervată, o coardă a violoncelului. S-a certat cu maică-sa speriată, l-a zgîriat pe frate-său care i-a învinețit pulpele cu lovituri de picioare. Taică-său își șterge ochelarii, mîrîie pe sub mustață, încearcă să spună două cuvinte ca s-o liniștească. Nu înțelege nimic. Ea trîntește ușile, urcă în odaia ei, se aruncă pe pat, și turbează, și plînge, cu mîinile „crispate pe sîinii ei mici și plați“.

— Va trebui s-o mărităm repede, repede, spune maică-sa.

Într-o seară Jacqueline nu s-a întors acasă. Maică-sa a înfruntat puștile-mitraliere ca să alerge de la o ușă la alta, la cîțiva vecini unde spera s-o găsească. Și-a petrecut noaptea pe un scaun pe culoar, pîndindu-i întoarcerea, plîngînd, smiorcîindu-se, adormind, trezindu-se la pasul cizmelor pe pavaj. Jacqueline s-a întors de dimineață cu ochii vineți pînă în mijlocul obrazului. A refuzat să răspundă la întrebări. Taică-său s-a ușurat de spaima prin care trecuse cu două palme furioase, pe care ea le-a primit cu dinții strînși. A încuiat-o cu cheia în odaia ei. Maică-sa, între două crize de lacrimi, după o ceartă cu bărbatul ei: „E vina ta, îi îngădui orice, ce are să ajungă?“, s-a suit încetișor s-o vadă, a găsit-o adormită, nedezbrăcată. I-a scos pantofii, a ieșit ștergîndu-și ochii.

Jacqueline a dormit pînă în amurg. Cînd s-a trezit a scos un țipăt mare, a chemat-o pe maică-sa, cu o spaimă de copil în glas. Au plîns împreună. S-a liniștit. N-a rostit nimic.

— Dacă aș ști cine e pușlamaua! a spus tatăl.

Nici Jacqueline nu știe cine e. Era blond ca Fifi, zîmbitor și vesel ca el. L-a întîlnit la Antoinette. Trebuia să se danseze toată după-masa, cu patelionul pe jumătate infundat cu un șervet făcut ghem, ca să nu se enerveze vecinii care nu pricep că tinerii au poftă să danseze în timpul războiului și sub teroarea germanilor. Erau vreo douăzeci de prieteni și băiatul ăsta ceva mai în vîrstă, pe care îl adusese cineva. Îi fusese prezentat. Era în trecere prin Milon. Numele lui nu are importanță. A vorbit și a ris cu el ca altădată cu Fiston.

Cînd s-a ridicat s-o invite la dans, ea a înțepenit și l-a călcat pe picioare.

— La ora patru și jumătate toată lumea a fugit. El i-a spus: „Te întovărășesc“. Cînd au trecut prin fața casei mari, albe, totdeauna închise, de pe Allée des Platanes, el i-a spus:

— Acolo locuiesc...

— La familia Caseneuf? Dar nu sînt acasă.

— Bineînțeles, sînt la Paris. Sînt prietenii mei. Mi-au dat cheile, pentru călătoria asta a mea...

Ea a întrebat:

— Cît e ceasul?

Avea chef să intre în casa aceea, una dintre cele mai frumoase din Milon; se spunea că e plină de mobile vechi, de tablouri și de tapițerii. Doamna Caseneuf e elvețiancă, din pricina asta nemții n-au ocupat casa goală. Pe poartă e o hîrtie pe care scrie ceva în nemțește și în franțuzește, cu peceti oficială.

El s-a uitat la încheietura mîinii, a răspuns:

— Fără douăzeci.

Nu-i va trebui mai mult de trei minute, dacă va fugi, ca să ajungă acasă. Are timp. A intrat. Cînd a vrut să plece, prima patră trecea pe sub platani.

S-au privit. El a rîs. Au început iar să viziteze casa. I-a arătat-o din pivniță pînă în pod. Era mult praf. Au cinat cu conserve și au băut vin pecetluit. Au lungit cina. El se întreba ce poate să încerce. Ea se întreba ce ar vrea și de ce se lăsase surprinsă de camuflaj. Începea a-și mărturisi că o făcuse anume. Îi era frică. Bău.

După ce-au mîncat patru feluri de fructe cu sirop, au trebuit să se ridice de la masă. Se făcuse noapte. A dus-o pe Jacqueline într-o odaie. Nu știa dacă trebuie să rămînă sau să plece. Ea l-a ținut de mînă. Și-a acoperit ochii cu brațul. A spus: „Stinge“. S-a lăsat dezbrăcată, sărutată, mîngiată. A atins cu mîinele ei uscate bărbatul gol, cu mîinele ei arzătoare de curiozitate și de îndrăzneală, bărbatul gol, misterul pe care îl cunosc femeile măritate, chiar cele urîte și murdare, bărbatul oprit fetelor tinere. El se mira descoperind acel trup mare, abia feminin, șoldurile osoase, pieptul alcătuit din mușchi plați. S-a lovit de doi genunchi tari, strînși,

cărora a încercat zadarnic să le învingă apărarea. Ea gîfîia sub mîngîierile, sub sărutările și violențele lui, îl însemna cu unghiile și cu dinții, dar își ținea coapsele lungi lipite. Gemea de dorința de a ceda și de o frică mai mare decît dorința.

S-au luptat îndelung. El a adormit în sfîrșit, sleit, asudat și jignit. Ea a tremurat de enervare lîngă el. Se înăbușea. A ascultat bărbatul dormind. L-a mai atins cu vîrfurile degetelor, a regretat că fusese mai tare decît el, a sperat că se va trezi, și de data asta n-avea să se mai apere. Dar el a continuat să doarmă sau să se prefacă. Ea s-a strecurat din pat, și-a adunat veșmintele, s-a îmbrăcat în sufragerie. A așteptat în picioare ziua care avea să-i îngăduie să plece. Juca în loc de nerăbdare. Dacă se mai arată, îl pămăiește.

Cînd vin zorile, primele raze de soare colorează în roz creasta stîncii și pătrund în gura rotundă a peșterii care se deschide aproape în vîrf. Cavalerul, crezînd că-și va găsi iubita și negăsind decît mormîntul ei la umbra unui smochin, a privit îndelung rubinul pentru care își întîrziase întoarcerea și cu o mișcare repezită l-a azvîrlit în stîncă. Piatra nemaipomenită a făcut în ea gaura aceea prin care ar intra un om călare, dacă calul ar avea aripi. Nimeni nu s-a putut duce niciodată s-o caute. Toți cei care au încercat, și-au pierdut viața acolo. Sabret i-a povestit lui Jean ultima încercare. A fost de față la ea, cînd era copil.

— Tot satul se uita de jos, îți închipui, ba veniseră chiar oameni de departe. Se știa. Era fiul lui Eugène Choix, se numea Adrién, avea douăzeci de ani, eu aveam cinci sau șase, am fost impresionat, îți închipui. Luase merinde și o frînghie care ar fi ținut zece ca el. S-a urcat pe creasta stîncii dinspre Lestreux, vezi, sătucul ăla de colo, o nimica toată. I-au trebuit două zile ca să ajungă chiar deasupra găurii, și-a legat funia de un pisc, s-a lăsat să lunece, s-a legănat și în clipa în care era să pună piciorul jos, frînghia s-a rupt. Eu nu eram mare. L-am văzut căzînd. Mi-aduc aminte. Avea două-

zeci de ani, ce păcat, pentru un rubin care poate că n-a existat niciodată.

Marie și Jean evocă adesea amintirea Cavalerului și a domniței lungii așteptări. Îi plîng că n-au cunoscut fericirea care îi îmbată pe ei. Atît de departe de ei în timp, atît de puțin reali, asemeni unor imagini de poveste, le sînt totuși familiari ca niște rude, ca niște veri prea tineri, fără experiență. Ei se simt stăpînii celei mai minunate științe.

S-au așezat pe o piatră căzută din Capelă. Noaptea asta începe să fie răcoroasă. Marie a îngenucheat în fața lui Jean și i-a spus :

— Eu n-am nevoie de rubin, trebuie s-o știi bine, n-am nevoie decît de tine...

Are atît de mare nevoie, încît cînd el pleacă, se simte gata să cadă jos, ca o rochie dezbrăcată. Trebuie să facă un efort ca să rămînă conștientă. Din clipa plecării lui începe s-o aștepte pe cea a întoarcerii. Trăiește din amintire și din speranță. Uneori își dă seama, cu spaimă, că au trecut cîteva minute fără să se gîndească la el, fără să-l dorească, fără să-l regrete, fără să-i rostească numele în minte. Dacă încearcă să-și amintească la ce se gîndea, ce simțea cînd el era așa, absent din ea, nu găsește nimic.

Jean nu suferă că nu e neconținut lîngă ea. Așteaptă seara fără nerăbdare. Își poartă fericirea cu el. Marie e sursa care îi luminează zilele. Ar vrea numai s-o vadă fără să se ferească. E stingherit că n-o întîlnește decît noaptea, că-și ascunde dragostea ca pe o rușine. Ar vrea s-o ia pe Marie de braț, s-o arate tuturor, să spună : „E a mea. E nevasta mea.” Și fiecare l-ar invidia că are o nevastă atît de frumoasă care îl iubește atît și e atît de fericită.

Marie se împacă mai bine cu prefăcătorii. Poate chiar că găsește în ea o bucurie mai adîncă. I se pare că Jean e mai bine ascuns în ea, numai pentru ea, dacă nu-i rostește numele în fața nimănui. Ar vrea să-l smulgă din tot ce nu e ea, să-l retragă, să-l închidă numai în dragostea ei.

Din clipa în care noaptea îi redă unul altuia, uită tot ce i-a despărțit, uită chiar că au fost despărțiți, se ating întîi cu mîinile, cu gura, se strîng, ar vrea să se contopească, se lipesc unul de altul stînd în picioare, își simt trupurile unite de la glezne la frunte, înlătură tot ce nu e viu între ei, stofele, fricile, amintirea restului lumii, se răstoarnă pe pămîntul care se întinde încă și trosnește de văpaia soarelui, nu mai sînt decît unul singur, arzător, plin de cîntec, covîrșit de dragoste în răsufllarea caldă a stîncii. Mari ca ea, curați și limpezi ca stelele și mai nevinovați decît florile ce se vor naște mîine.

Dimineata. Maluret se trezește în același timp cu soarele. Iarna o ia chiar înainte cu cîteva ceasuri. Vine în prag și se uită la culmea stîncii. N-are nevoie să ridice capul. Șalele lui scrîntite îl țin tocmai în înclinarea care trebuie. Face un efort numai cînd privește casele la nivelul lui sau sub el. Se uită la culme ca să știe cum va fi vremea. Dacă Peștera Cavalerului e luminată în roșu de reflexele rubinului, va fi frumos. Dacă soarele e galben sau alb pe piatră, va ploua. Dar nu plouă. Și Maluret, și toți bătrînii din Désert și din Saint-Sauveur-Neuf, și cei din alte sate și din gospodăriile din vale se uită în fiecare dimineată dacă stîncă arată ploaie sau vreme bună. Și chiar cînd arată ploaie, e frumos. Va veni o zi cînd va arăta ploaie și va ploua. Și bătrînii vor fi mulțumiți.

Pînă atunci izvorul din Désert a secăt și iazul s-a uscat. Izvorul curgea prin piața Castelului. De ani de zile nu mai era decît un fir, în afară de zilele de furtună, în care își regăsea abundența mîloasă. Conducța care aducea apă de la aproape o jumătate de kilometru, de-a lungul stîncii, o conducță veche de olane provențale, așezate unele peste altele fără a fi zidite, trebuie să fi crăpat și să se fi desfăcut în mai multe locuri. Apa s-a pierdut. Nimeni nu va căuta spărtura. Asta nu e o muncă pentru bătrîni. Un jgheab ducea apa de la izvor la iaz. Există un bazin mare în josul pieții în care apa se clocea, se încălzea la soare, devenea vie, foșcăluia de germenii, și de vietăți, și de bule de gaze, tot atît de bogată ca un bălegar bun. Hrănea stropind

pepenăriile și câteva grădini pe coasta muntelui. Ierburii înalte ascundeau fundul iazului, ieșeau să înflorească la suprafață. Uneori un mormoloc se arăta șerpuiind, venea să-și lipească gura de aer, și cobora iar în întunecimea verde în care ondula cureaua aurită a unui șarpe de apă. Din iaz se lua apă pentru a se umple adăpatorea oilor când se întorcea turma în sat, în amurg. Apa din puț, prea rece și prea curată, făcea să tușească animalele și să crape. Anul ăsta chiar și puțul e sec. Nimeni nu-și aduce aminte de așa ceva, de când lumea. Asta totuși trebuie să se mai fi petrecut și în alte dați, străbunii, prevăzători, au înzestrat satul cu a treia sursă de apă. E o peșteră scobită în coasta muntelui, ceva mai jos decât casa cea mai de jos din Désert. Se înfundă în pantă molcomă până la o mare adâncime. Jean trebuie să-și plece puțin capul ca să intre în ea, dar oamenii din Désert, care nu mai sînt tineri, pot intra fără să se girbovească mai mult decât vîrsta lor. Dealtfel, nici nu intră. Dacă e vorba de sete, când au ajuns acolo sînt la jumătate de drum de Bégude și coborișul e ușor, iar la Bégude găsesc bere și alte băuturi. Femeile au datoria să aducă apa pentru gospodărie și pentru animale. Își iau șalurile de lînă și se acopere cu ele în clipa în care intră în munte, pentru că altfel frigul pămîntului le-ar mușca umerii și le-ar îmbolnăvi de moarte. De la primul pas, oricît ar fi de uscat afară, calci pe lut umed, galben, care se lipește de tălpi. Te cufunzi în tăcere și pierzi, treptat, lumina. Găsești apa în clipa în care zgomotele de afară au devenit foarte ușoare, ascunse îndărătul unei desimi de liniște străvezie. Un șir de pietre marchează începutul apei, pentru că e atît de limpede, atît de nemîșcată, continuă atît de desăvîrșit semilumina verde și liniștea, și răcoarea, încît n-o deosebești pe pămînt și ai călca de-a dreptul în transparența ei. Ca să iei din ea, trebuie să îngenunchezi pe o lespede însemnată cu o cruce aproape ștearsă. Picăturile care cad fac să răsune argintul apei pînă în fundul peșterii. Nu i se vede fundul. E undeva mai departe, în negrul muntelui. Femeile se întorc pe drumul cu trepte, cu brațele întinse de greutatea găleților în care sîngele muntelui reflectă albastrul cerului pe

care nu l-a mai văzut de ani și ani, cînd cădea în chip de ploaie pe creasta stîncii. Pun una dintre găleți pe piatra spălătorului din curtea lor, și bărbații istoviți, care se întorc de la muncă în plin soare, desprind căușul, îl cufundă în găleată și beau pe săturate apa care se păstrează rece mai bine de o zi.

Pe pereții peșterii crește, în mănunchiuri fragile, o iarbă pe care n-o mîngîie niciodată vîntul, ale cărei tulpini sînt subțiri și negre ca firul de păr și frunzele ca o dantelă palidă căptușită cu grăunțe de catifea. Cînd încerci s-o culegi, se fărîmă între degete. Trebuie s-o tai cu foarfecele, s-o duci între două pagini de carte. Toate *Bibliile* din Désert au câteva frunze între versetele lor, la pasajele care erau mai des citite decât altele. Acum nu mai sînt citite.

Jacqueline s-a măritat la biserică. Albert Charasse, care era protestant, a trebuit, într-o singură săptămînă, să se boteze, să se spovedească și să se împărtășească. I-a vorbit preotului aproape un ceas. S-a ușurat de atîția ani de burlăcie sălbatică. I-a vorbit mai ales despre Jacqueline. I-a spus că o dorea de cînd era fetiță. S-a descărcat de povara acestui păcat. Preotul încerca să-l liniștească, să-l aducă spre păcate de alt soi. El se întorcea neconținut la Jacqueline și spunea cum se folosisese de imaginea ei zi și noapte. Preotul tușea. În biserică rece și întunecată, confesionalul ardea. Drept ispășire, Albert Charasse a recitat un *Pater* în franțuzește și i s-a părut ceva nou să-i spună dumneata lui Dumnezeu pe care-l tutuise în copilărie. Nu se mai ruga de mult. Pe urmă a repetat, după duhovnic, cuvînt cu cuvînt, *Ave Maria*. A ieșit despovărat, ușor, aproape vesel. S-au căsătorit a doua zi. Trei zile după escapada Jacquelinei, intrase din nou în prăvălia Vibert-ilor și spusese: „Eh, nu mi-o dați pe fata dumneavoastră?” Seara, doamna Vibert îi spusese Jacquelinei: „Albert Charasse te-a cerut iar...” Jacqueline ridicase din umeri și răspunsese: „Dacă vă face plăcere...” Se temuseră să nu-și schimbe părerea, hotărîseră să nu piardă o zi, grăbiseră formalitățile. Albert Charasse a venit în fiecare dimineață și în fiecare după-masă.

„Cu domnul Vibert vorbea puțin, vorbea despre me-
seria lui, despre prețurile de cost. De cum venea Jac-
queline tăcea, o privea. Jacqueline îi întindea mina, apoi
pleca. El îi asculta zgomotul pașilor în celelalte odăi.
Ea, în căldura nopților, încerca să-și imagineze pe cea
a nunții, gema de nerăbdare. Iar dimineața, când îl
vedea pe Charasse, dorea ca acea noapte să nu vină
niciodată.

Din pricina războiului nu s-a făcut decât o masă cu
o duzină de invitați, rudele cele mai apropiate. Jacque-
line este îmbrăcată într-un taior cenușiu și bărbatul
ei, lângă ea, într-un costum negru, cu mînele cam
scurte. S-au așezat la masă la ora două. Mănîncă. Musa-
tirii mănîncă așa cum n-au mai făcut-o de mult. Fe-
turi cu carne, omlete, maioneze, mazăre, sparanghel, car-
tofi prăjiți. În mijlocul mesei, într-o cupă mare de sticlă
fumurie, portocale și banane. Le-a obținut Charasse de
la nemți. Se bea. Se vorbește. Adesea conversațiile se
opresc. Atunci când ating subiecte primejdioase, răz-
boiul, maquis-ul, ocupații. Nimeni nu are încredere.
Poți să cunoști omul oricît, nu se știe niciodată. Charasse
mănîncă puțin. Își privește nevasta. E a lui. Părinții ei
i-au dat-o. A spus da în fața lor, apoi în fața primarului
și la biserică. Mestecă o îmbucătură, nu știe ce gust
are, nu se gîndește decât la nevasta lui. Bea ca să înghită,
se întoarce spre Jacqueline, o privește, îi pune mina pe
genunchi. Jacqueline e palidă și subțire în jacheta ei
cenușie. Ochii ei sînt imenși. Răspunde cînd i se vorbește.
Uneori se înfioară brusc, dar nimeni nu bagă de seamă.
Se mănîncă. E cald. Bărbații se aprind la față. Doamna
Vibert se uită la fata ei, o vede dintr-o dată, se oprește
din mîncat, își duce șervetul la gură, izbucnește în hohote
de plîns. Se ridică, răsufală pe nas, își cere iertare. Spune :
„Sînt atît de mulțumită, sînt atît de mulțumită...” Iese
din sufragerie. Oaspeții glumesc. Mănîncă. Jacqueline
zîmbește cu dragălașenie. Domnul Vibert își șterge frun-
tea, destupă șampania. Doamna Vibert se întoarce cu
servitoarea. Aduc prăjiturile înecate în cremă de șoco-
lată. Invitații strigă. Se servesc. Mai iau o dată. Nu mai
pot, se grăbesc. Unii locuiesc departe. Camuflajul începe
acum la șapte. La ora șapte s-a treierat ultimul snop.

Tot griul din vale doarme acum în saci. E un grîu cu
grăunțe mici foarte tari, puțin zbîrcite, aproape străvezii
în dreptul germenului. Morarii îl caută pentru că dă
o făină bună. Ultima masă a echipei de treierători s-a
prelungit tîrziu, în noapte. Jean a plecat cînd stelele
erau bine țintuite pe cer. Urcă spre Désert, pe scara
de piatră, încet, cu pași mari, liniștiți. Trebuie să facă
doi pași pe fiecare treaptă înainte de a ajunge la cea
următoare. Fiecare e un mic repaus povîrnit. Jean și-a
împletit sandale de paie, pîngele groase legate cu sfori
de degetele mari și de gleznă. Merge fără zgomot pe
lespezile de granit roase în veacuri de pași. Ajunge în
satul adormit. Scara îl taie în două pînă la stînga ridi-
cată în lumina lunii. Jean urcă între zidurile caselor
moarte. Văgăuna de umbră indică un zid năruit, o stră-
duță, o poartă deschisă spre pustietate. Luna poleiește
cu marmoră fațadele de piatră. Umbra e albastră. Jean
urcă spre stînga mai înaltă, mai dreaptă, mai apropiată
și mai de neatin la fiecare pas. Zidul ei lung și înalț
taie acum tot cerul, domină pămîntul care se odihnește.
somnia oamenilor. Jean, de la primele case, s-a simțit
descătușat de orice prezență. A intrat într-o lume de
piatră înghețată și de noapte albastră și de tăcere. Din
valea pierdută sub el, mai ireală la fiecare treaptă
urcată, suie zgomote, fantome. Scara se oprește între
două case. Cea din stînga e a Mariei, cea din dreapta
e moartă. Și una, și cealaltă, tăcute. În fața pașilor
lui Jean se întinde o piață goală, pietruită cu lespezi
mari. Casele care o înconjoară sînt aproape toate despi-
cate de noapte. Jean străbate piața, o apucă pe poteca
ce duce la capelă. Cînd ajunge în umbra smochinului
se oprește și așteaptă, în picioare, neclintit. Marie vine
pe același drum. Știe că el e acolo, dar nu-l vede. El o
vede, albă de lună. Deschide brațele, cheamă foarte
încet : „Marie...” Ea vine drept către el fără să-l vadă
drept către glasul lui, și se oprește pe pieptul lui. A-
putea s-o cheme așa în foc, în iad, în noaptea morții
ar veni drept spre el.

— Marie, ce e, dragostea mea ? De ce plîngi ?

Fetișoara cuibărită lângă gîtul lui e înghețată de lacrimi și hohotele scutură trupul iubit pe care îl ține în brațe. Spune :

— Vin să mă ia. Am primit o scrisoare. Trenurile merg iar. Vin mîine. E ultima noastră seară...

În zori, doamna Vibert se ridică în pat. Soneria de la stradă sună, răsună, umple culoarele, scara, casa.

— Ce e ? mîriie domnul Vibert. Își mestecă de două, trei ori limba grea, se întoarce către perete. Doamna Vibert se scoală, în cămașă, își caută cu virful picioarelor, papucii, îi încalcă pe jumătate, aleargă la fereastră. Întredeschide oblonul, se uită. „Doamne, nu se poate !“... Aleargă spre scară. Soneria sună mereu fără oprire.

— Ce e, ce s-a întîmplat ? mormăie domnul Vibert. Se așază, se freacă la ochi, încearcă să se trezească. Ascultă zgomotele de jos. O aude pe doamna Vibert trăgînd zăvoarele. Soneria se oprește. Doamna Vibert deschide. În fața ei, pe trotuar, stă Jacqueline, cu fusta prost încheiată, cu jacheta pe pieptul gol, cu părul desfăcut în şuvițe, cu fața răvășită. Se aruncă în brațele mamei și plînge, plînge ca o fetiță. Doamna Vibert plînge și ea. Cu o mînă își strînge fata la pieptul cald și moale, eliberat pentru noapte, cu cealaltă împinge ușa.

— Jacqui a mea, Jacquou a mea, fetița mea, comoara mea, ce e ? Vîno, vino aici, vino, nu-l trezi pe tăică-tău, vino...

O duce în sufragerie, o așază într-un fotoliu, îi șterge ochii, aleargă să pună cafeaua pe reșou.

— Ce e ? strigă domnul Vibert, din patul lui.

— Nu-i nimic ! Dormi...

Se întoarce, spală fața Jacquelinei cu un șervet muiat în apă rece. Jacqueline se liniștește, se reazemă de spătarul fotoliului. Două lacrimi mari îi alunecă din ochii închiși. Doamna Vibert nu mai întreabă nimic. E așezată pe brațul fotoliului, mîngieie fruntea chinuită, mîinile arzătoare, îi încheie jacheta pe sînii goi. Jacqueline își umflă, își umflă pieptul, suspină și deodată începe să hohotească iar, cu fața în mîini. Lacrimile îi curg printre degete, și vorbește printre degete și printre lacrimi :

— Mamă... Asta era ?... Spune, asta era ?... Dacă aș fi știut... Dacă aș fi știut...

Domnul Vibert a adormit la loc.

Marie se trezește în brațele lui Jean. Era ultima lor seară, a fost prima lor noapte. A rămas lângă el. Au dormit în iarbă, sub smochin. S-au iubit, au dormit, și acum cerul luminos e plin de cîntece de păsări.

— Ești aici, ești aici ?... spune Marie.

Acopere, cu sărutări, obrazul lui Jean, se culcă lângă el. Jean se desprinde ușurel, se ridică.

— Marie, trebuie să te duci acasă ! Mătușa ta are să se trezească... Repede, repede !...

Ea se agață de umerii lui.

— Jean, păstrează-mă, ia-mă cu tine, nu mă lăsa... Jean, dragostea mea, nu vreau să plec, nu vreau să te părăsesc !...

El o privește cu o dragoste nesfîrșită. Părul ei lung e amestecat cu fire de iarbă blondă, ochii ei ridicați spre el strălucesc de lacrimi, buzele trandafirii, umflate, întredeschise, așteaptă un răspuns sau o sărutare. El se apleacă, o sărută. Ea se înfioară, închide ochii, își încheștează brațele în jurul lui. El vorbește cu un glas foarte dulce :

— Trebuie să pleci, dragostea mea, trebuie să te întorci acasă. Unde să ne ducem amîndoi ? Nu am decît atît cu cît am trăi cîteva săptămîni. Știi bine că trebuie să te întorci acasă. Ai să mă aștepti lângă părinții tăi. Știi bine că am să mă întorc să te iau cînd voi putea să-ți fac o viață frumoasă, vrednică de tine. Marie a mea, dragostea mea, știi bine... La Crăciun am să mă întorc să te văd. Peste trei luni...

— Trei luni, trei luni fără tine...

Nu mai are putere, plînge. Știe bine că trebuie să se întoarcă acasă.

Doamna Vibert i-a spus Jacquelinei :

— Acum trebuie să te duci acasă, să-ți intilnești bărbatul. Știi bine că trebuie. Ai să vezi, nu e atît de îngrozitor. Ai să te obișnuiești. E prima surpriză. Băiatul ăsta te iubește. E un băiat cumsecade. Te va face fericită. Trebuie să-ți dai și tu osteneala.

Jean se întinde, cu brațele ridicate spre cer. Încheieturile îi trosnesc, mușchii i se lungesc, o bucurie fizică se răspindește în trupul lui din creștet pînă în vîrfurile picioarelor. Își coboară brațele, suspină. Marie a plecat. Nu e trist. Știe că are s-o regăsească. Va munci pentru ea. Nu se gîndește decît la viitor. În fața lui se întinde o priveliște nesfîrșită. Stă în picioare pe muchea ce domină livezile și toată valea pînă în străfundul apusului. Capela e la cîțiva pași în spatele lui. La douăzeci de metri sub picioarele lui se ridică creștetele ultimilor migdali. Sînt uscați și negri. Omizile le-au mîncat frunzele. Au să moară. Jean vede, foarte departe, gospodăriile risipite pe costișe, mari ca niște boabe de grîu. În fundul văii, pe drumul care merge de-a lungul riului, o căruță cu fin pare o gîză cenușie. Undeva, către ecouri, răsună gazogenele lui Sabret. Tot acest colț de natură pare încă răcoros în lumina dulce a dimineții, dar cînd razele soarelui vor risipi ultimele culori ale zorilor, colțul va apărea așa cum e, aproape de moarte, ca un bătrîn care a depășit timpul de muncă și care nu mai are decît o piele uscată pe oase. Carnea a plecat în recolte nenumărate, sîngele a curs odată cu apa furtunilor, de-a lungul bolovanilor și al stîncilor, în valuri mîloase. Oamenii își cuceriseră acolo stăpînirea cu lovituri de secure. Și-o tăiaseră în pădurea care ocrotea pămîntul de puhoaiete cerului. Acum pămîntul e istovit, și oamenii sădesc din nou copaci ca să-i dea înapoi mantia de bogăție. Jean vede batalioanele patrute, de pini tineri, urcînd de pe acum la asaltul muntelui, în mase întunecate. Încet, încet, vor acoperi toate povirîșurile. Vor alunga oamenii, vor adăposti mistreții, vor primi iar toate animalele care au fugit în fața plugului și a puștii. La poalele stîncii, norodul lor fără de număr și răbdător va reda bogăția pămîntului în cîteva mii de ani.

PARTEA A TREIA

ROADELE TOAMNEI

IMI DAU TICHETUL OMULUI DE LA metrou. Stă jos, infundat în perete, cu capul plecat. În fața lui, de la o margine la alta a firidei, trec bărbați și femei. Nu-i vede decît de la picioare la pîntece. E esențialul.

Îi văd cascheta moarată pe deasupra, de uzură și de jeg. Îl slujește în zilele săptămînii și duminica, și în zilele de ploaie e plouată. Cozorocul îi ascunde fața. Nu văd din trupul lui viu decît mîna care ține cleștele, mașina de făcut găuri. Cleștele înaintează spre biletul meu și îl mușcă. Mîna care ține cleștele e mîna omului care face găuri opt ore pe zi, o mie de găuri pe ceas, toate la fel, de aceeași mărime, opt mii de găurele rotunde. Fiecare gaură pe care o face zboară în ochii lui cu imaginea unei găurele rotunde, flutură și se învîrtește și-i intră în cap, și după ea vin alte imagini asemenea, și interiorul capului lui e săpat, ros de furnicarul ăsta de

găurele rotunde. O gaură patrată! Una singură! Dacă cleștele ar tăia deodată o gaură patrată! S-ar trezi deodată din somnul obișnuințelor și al siguranțelor. N-ar mai putea crede în cleștele lui, n-ar mai crede în nimic.

Se întreabă ale cui sint aceste două picioare din fața lui, care nu trec ca celelalte, care rămân locului, cu pantalonii lor creți la genunchi, și pantofiiăștia prost văcsuiți. Acest pardesiu întredeschis, mina asta lungă ce ține de miner o servietă de piele veche. Ridică neliniștit capul și mă vede. L-am văzut ochii verzi-albăstrui ca niște scoici, reci ca apa, cu un punct mic, negru, în mijloc.

O femeie a venit să se așeze pe banchetă în fața mea. E îmbrăcată cu un palton de stofă subțire, neagră, ale cărui margini abia se ajung atât de cu economie e croit. S-a suit la stația Bastilia. Poate că vine de undeva unde a făcut curățenie. E urită. Încearcă, cu smerenie, să se înfrumusețeze, își prinde părul într-o rețea, poartă în urechi clipsuri cumpărate de la coaforul din cartierul ei, două fundulițe de catifea neagră. E urită și tristă de atita sărăcie, de biata ei viață pe care nimic n-o va zugrăvi vreodată în culori. Paltonul ei negru, rețeaua neagră, fundulițele negre din urechi, și viața ei neagră. Era săracă înainte de a se naște, nimeni n-a învățat-o, când era mică, să recunoască ceea ce e frumos, să iubească bucuria. Acum nu va mai putea câștiga niciodată lozul cel mare, nu-și va mai părăsi paltonul negru. Când era mică au învățat-o numai să muncească. Din sacoșa de pânză curată pe care o ține pe genunchi iese marginea ondulată a unei tăvi pentru tarte. A cumpărat-o acum, strălucește. Îi rămăseseră câteva bonuri de piine. A obținut făină. Are să facă o tartă fără unt.

O tartă... Bărbatul era turtit ca o tartă. Tancul i-a zdrobit tunul, l-a zdrobit și pe el. Poate că era mort sau poate numai rănit. N-a putut fugi, n-a avut timp să urle. Șaizeci de tone de oțel l-au turtit, în plină viteză, fără să se oprească, alergând mai departe. Nu mai rămâne din el decît aparența, uniformă călcată. A țîșnit ca un terci prin mîneci și prin butoniere. Capul i-a plesnit ca un bob de coacăză și s-a infundat în pămînt odată cu ierburile și pietricelele. L-am văzut la cinema.

Era fratele acestei femei, și al omului care conducea tancul, și al celui care taie găuri mici. Munca lor a construit tancul și a construit și obuzul care, ceva mai târziu, a făcut să ardă tancul și l-a prăjit pe conducătorul lui. Munca lor a construit metroul strălucitor care duce femeia către alt moment al vieții ei negre. Datorită lui, aleargă mai repede spre greutățile ei. Mi-am pus servietă cu manuscrisul în plasa de deasupra capului ei. N-o scap din ochi. Dacă mi-ar fi furată, ar trebui să iau totul de la capăt. Și ar fi, desigur, o altă carte. Aceste trei pagini pe care le-am scris azi n-ar fi fost aceleași dacă le-aș fi scris ieri sau mâine. N-aș putea regăsi aceleași dispoziții, aceleași ușurînțe și aceleași piedici. Metroul nu duce niciodată aceiași călători. Poate că acum un an și jumătate Jean era așezat pe locul ăsta. E puțin probabil. Venea rar pe malul drept. Numai Domnul știe unde e azi.

Trenul a pătruns încet în inima tăcerii negre a orașului. E acum la capătul liniilor, la ultimul metru a mii de kilometri. Dacă nu s-ar fi oprit acolo, ar fi coborît pe scări, pe stradă. Mașina enormă lucește și trosnește, și scuipă picături grase de apă, țîșnituri de aburi care se desfac în pete albe. Mecanicul își șterge mîinile cu o cârpă, își apleacă, spre peron, fața de vacs cu ochii albi.

Plouă. Jean, în picioare, singur pe trotuar, încearcă să ghicească ce se ascunde în fața lui, în noapte. Multimea grăbită, care a ieșit din gară, l-a lăsat acolo, singur. Chiar deasupra capului lui, un bec, din înălțimea unui picior înalt, lasă să cadă o lumină mică, albăstruie, care se pierde înainte de a ajunge pe pămînt. Ploaia nu izbutește să lumineze pietrele. Și totuși ar fi nevoie de puțină lumină. Cîteva picături de apă, cea mai mică rază, și pietrele se rotunjesc lucioase. Dar noaptea prin care cade ploaia e în adevăr neagră. Jean nu s-a aflat niciodată în mijlocul unei nopți atât de negre. La țară, sau în orașele de provincie, cu case scunde, miezul nopții cel mai întunecat păstrează o amintire a zilei. Aici, zidurile împresoară întunericul și apasă asupra lui, îl strivesc, fac din el o materie densă, împotriva căreia Jean ridică mîinile, de teamă să nu se lovească de ea.

Un ochi de lumină îl străpunge deodată : o lampă de buzunar care se ivește în mîna unui trecător nevăzut înainteașă șerpuiind, privește picioarele lui Jean, pe urmă fața lui, se întoarce la trotuar, dă la iveală o baltă încrețită de căderea stropilor, agață un colț de zid, piere. O gură care s-a și depărtat tușește. Jean e obosit. Ploaia i-a străbătut prin haina de doc, i-a întins pe obraz mîndria călătoriei. Praful de cărbune îi alunecă în încrețiturile urechii, îl înțeapă în colțul ochilor. Noaptea asta din fața lui, și din spatele lui, din stînga și din dreapta, din jurul lui, e Parisul. Știe tot ce spune acest cuvînt : spații de case adunate la un loc, veacuri de viață forfotitoare, și fumul uzinelor în jurul catedralelor ; și ce sorți de izbîndă, și ce riscuri. Dar nu știa ce se află la trei pași în fața lui. N-a găsit hotel.

Hotelurile apropiate de gară și-au închis porțile, și-au stins firmele palide. Sînt pline.

Trenul a ajuns în orașul adormit, după oră camuflajului. Jean strînge în mînă, în fundul buzunarului, un bilet de liberă trecere care i-a fost dat la gară și o bucată de hîrtie cu o adresă și stația de metrou unde vrea să se ducă. Dar metroul e închis, ca și hotelurile.

Jean e singur în noaptea uriașă a orașului. Nu-și vede nici măcar picioarele, ochii lui nu-i deosebesc trupul în masa de beznă, dar se simte tare în mijlocul ei, tare și greu de neliniște. E la capătul călătoriei. În urma lui se înalță depărtarea care îl desparte de Marie.

A plecat din Saint-Sauveur la o zi după ea. Cînd s-a urcat în tren, nu se gîndea decît la viitorul care-i va reîntîlni. Sărea peste despărțire, n-o măsura, era de pe atunci în viitor. Dar trenul l-a luat, și iată-l ajuns la capătul călătoriei, iar Marie a rămas la celălalt capăt. Acum, această despărțire e acolo, în urma lui și în fața lui, îngrămădită în kilometri și în zile pe care nimic nu le va putea face să fugă mai repede decît timpul.

A vrut să se întoarcă la gară să doarmă undeva, în vreo sală, pe un peron. N-a mai găsit-o, s-a cufundat în noaptea care era aceeași peste tot, în prezența densă a orașului închis de cerul negru. Cu spatele puțin plecat sub ploaie, cu gulerul hainei de doc, ridicat, cu o mînă întinsă înaintea croindu-și drum, cu cealaltă ținînd de un

nod sfoara valizei, înainta cu pași șovăitori, între casele nevăzute, pocîltite ; și cercul a milioane de prezențe tăcute se deplasa încet în jurul lui, în umbră ; cu el, în mijlocul multimilor negre ; și el își pleca puțin spatele, își aduna umerii, se închidea în jurul imaginii adusă de la celălalt capăt al călătoriei, se făcea adăpost, armură în jurul ei, împotriva asaltului acestei nopți enorme, acestei îngrămădeli sub greutatea cerului.

A întîlnit în sfîrșit doi agenți care l-au dus la post, ca să aștepte zorile. În vremea aceea era un refugiu.

Îi trebuiseră șase zile ca să vină de la Millebranche la Paris, dintre care cinci în același tren. Culoarele sînt blocate de o tencuială de făpturi omenesti și de bagaje care dau pe dinafară, pe scări. Jean s-a putut așeza, după Lyon, pe valiza pe care i-a vîndut-o moș Maluret. A pus-o pe culoar, stă așezat pe jumătate pe ea, cu o fesă, aproape de ușa unui compartiment în care călătorii stau în picioare între genunchii celor de pe banchete. O femeie grasă, lîngă fereastră, a început să geamă. Se înverzea, scotea țipete mici, se ținea de pîntec, de parcă avea să nască. Era altceva. Nu mai putea. S-a lăsat pe vine deasupra unei hîrtii, între banchete și picioare. Îi curgeau lacrimile pînă pe nas de rușine, și în același timp de plăcere și ușurare. Bărbații au întors capul și fiecare și-a dus batista la nas. Un pîrîiaș a șerpuit între picioare, scaldînd, ici și colo, cojile de ou, cojile de brînză, jurnalele mototolite, pingecele.

Înainte de Dijon trenul s-a oprit în cîmp deschis. Săriseră șinele. Șase ore de reparații. Călătorii resemnăți la orice întîrziere, fericiți să se dezmoștească, s-au răs-pîndit pe cîmp, în afară de cei așezați, care nu voiau să-și piardă locul. Un agent comercial se întorsese cu o găină, a spus că se dusesse s-o cumpere dintr-o gospodărie, dar o prinsese pur și simplu din fugă.

Cînd Jean s-a suit iar, a schimbat vagonul. Un bărbat scund se îndesa pe pieptul lui. Nu i-a văzut, la început, decît părul argintat și partea de sus a frunții brune. Trenul a pornit cu precauție. De pe pietrele terasamentului,

muncitorii care puseseră șinele la loc făceau semne de drum bun cu uneltele.

Bărbatul stătea cu nasul băgat în haina lui Jean. Cuprins deodată de mînie, a început să înjure, să-și lărgească locul, să caute aer zbuciumîndu-se, dînd în toate părțile din coate, din cap, din picioare, din șezut. Încă puțin, și ar fi mușcat.

O asemenea furie vibra în trupul acelui om mic, încît vecinii cei mai apropiați, înfigîndu-și, cum puteau, părțile ascuțite în cele ale celorlalți, izbutiseră să-l lase mai la largul lui. El suspină în sfîrșit și-și ridică încet capul să-l vadă pe Jean. Jean a văzut un chip chinuit, obraji supți, mînjiți de jeg și de barba crescută în timpul călătoriei, un nas coroiat, tăios, o gură mare cu buze frumose, ochi negri, sălbatici, sub sprîncene încruntate. Bărbatul se uita la Jean cu o curiozitate furioasă. Jean se întreba dacă trebuie să zîmbească sau să întoarcă supărat, capul. Dar la stînga avea o valiză, la dreapta cocul unei femei. A zîmbit. Cînd trenul a ajuns la Dijon se cunoșteau. Bazalo e pictor. Jean n-a auzit niciodată vorbindu-se despre el, dar de fapt nu cunoștea decît cîteva nume clasice. Cel al lui Bazalo începe să atragă negustorii și cumpărătorii. Cîștigă mulți bani, dar continuă să călătorească cu a treia pentru că e obișnuit de treizeci de ani. E fiul unui lucrător croitor. A crescut într-o străduță de pe lîngă République.

Cînd s-a uitat la Jean, a fost izbit de evidența tineretii lui. Fișile de aburi și copacii în goană aruncau în vagon, în maldărilor de valize, reflexe albe și verzi, care păleau celelalte chipuri și filfiau ca niște aripi pe acela al lui Jean. Jean i-a zîmbit lui Bazalo cu o sinceritate liniștită, scînteile de aur din ochii lui străluceau, și Bazalo i-a vorbit numaidecît tutuindu-l. E tot atît de pripit în simpatii pe cît e de violent în furii.

După Dijon, convoiul s-a oprit iar. O duzină de avioane în cerc își lăsau bombele să cadă peste o gară, ceva mai departe. Ciuperca de praf creștea în zare.

S-au întors la Dijon, cu locomotiva la urmă. Au pornit iar spre vest, au pornit-o de cîteva ori pe altă bifurcație, au apucat pe o linie unică. Peste trei ceasuri trenul s-a aflat blocat în mijlocul unei cîmpii, între patru

trenuri care îl precedaseră unul după altul, și altele trei care l-au ajuns din urmă. Bazalo i-a dat lui Jean adresa lui pe o foaie de carnet. I-a spus: „Vino să mă vezi de cum vei ajunge acolo“. Apoi a coborît pe fereastră. Avea să se ducă la Paris pe șosea, să oprească automobilele, camioanele, să meargă pe jos. Orice mai bine decît să clocească în grajdul ăsta pe roate, care nu alunecă destul de repede. Adresa lui o strînge Jean în buzunar. S-a dus la el a doua zi. Bazalo nu ajunsese acasă. Jean se bizuia pe el ca să găsească de lucru. A trebuit să se descurce singur... Mai întîi s-a înscris la Belle Arte. A cumpărat ziarele. Un mic anunț i-a pus la îndemînă adresa tipografiei Billard, în fundătura Nantes, strada Louis-de-Nantes. Se căuta un corector. Anunțul spunea: „Muncă ușoară conv. stud.“.

Iată-l pe Billard, tipograful. E înțepenit în ușa atelierului lui, cu picioarele depărtate, cu mîinile în buzunarele pantalonilor, cu capul puțin aplecat, cu sprîncenele încruntate. Se întreabă cine îl privește așa. Are obrazul roșu, și albul ochilor nițel roșu, iar către mijlocul țestei, pielea se întrevește roșcată sub părul rărit. Părul e blond, foarte subțire. Va albi tîrziu. Billard scoate din buzunar mîna dreaptă în care ține un pachet de țigări Gauloises. Îi lipsesc ultimele falange de la degetul arătător și de la cel mijlociu. Le-a pierdut sub o mașină de tăiat hîrtie la șaisprezece ani. Le-a uitat de mult. Pe celelalte degete are mici tufe de păr.

Se mai uită o dată la fundătura în care se joacă numai cîteva copii, încearcă să vadă, prin fereastra cafelei, cine se află înăuntru. De acolo e privit? Își aprinde țigara cu bricheta, scuipă zdravăn pe pietre. Asta pentru cei care-l privesc. Pentru noi.

Așa l-a văzut Jean, chiar așa, înțepenit în pragul ușii, în ziua în care s-a prezentat, cu valiza în mînă.

Acum Billard se întoarce, împinge ușa, intră în atelier. Mașinile sînt nemișcate. Nu merg decît noaptea, din pricina restricțiilor de curent electric. Cîteva lucrători mînuiesc forme, intercalează corecturi. Billard simte cum

urcă în el o dispoziție proastă. Mașinile astea neclintite, resturile astea de personal, munca asta întreruptă...

Are poftă să injure, o ia pe scara din stînga, are să se ușureze certînd-o pe domnișoara Bédier, secretara lui.

Jean a sosit acolo, la capătul călătoriei, între aceste trei ziduri. S-a oprit la intrarea fundăturii. Pantalonii de catifea, prea scurți, lăsau să i se vadă partea de sus a bocancilor și un centimetru din ciorapii de lînă albă. Valiza legată cu sfoară îi atîrna la capătul brațului drept, îi trăgea încheietura mîinii goale sub mîneacă. A văzut în fața lui zidul de ciment gros cu cuvîntul „*Tipografie*” scris peste ușă și un om înțepenit în ușă, cu picioarele puțin desfăcute, cu mîinile în buzunare. La stînga lui a văzut fereastra tristă a unei cafenele pustii, și la dreapta o deschizătură neagră într-un al treilea zid, cu o femeie care cîrpea ceva, așezată pe un scaun. La mijloc, copii palizi și slabi se jucau pe pavaj. A șovăit o clipă, apoi a înaintat. Locul era încă liber. L-a primit.

Acum lucrează acolo, mîncînd acolo, doarme acolo, trăiește acolo. E un locuitor mai mult în fundătura Nantes. Știe ce se află îndărătul ferestrei cafenelei. Știe cine e femeia care cîrpește. Copiii se joacă mereu pe pavajul fundăturii. E un drum închis. Cînd Billard s-a instalat aici, fundătura era de două ori mai adîncă. El a făcut afaceri bune, a închiriat toate prăvăliile din jurul lui și chiar fundătura, pînă la cafenea. A ridicat un zid de-a curmezișul șoselei și a pus peste el geamuri. Tot adîncul fundăturii se află sub acest acoperiș de sticlă. Peste fostele prăvălii au rămas firmele. Linotipurile sînt la cărbunărie, marmorele la lăptărie, clișeele în pivniță, legătoria la parter și rotativele între platformele pe care se aliniază sulurile de hîrtie.

Billard i-a spus lui Jean : „Cînd am început ca lucrător, cîștigam cinci franci pe zi !” I se pare normal ca, la rîndul lui, să-i plătească prost pe începători, pe cei care nu știu să se apere. Se gîndește că asta îi educă. Nu-i plătește mare lucru lui Jean, dar îl hrănește și îl culcă la Gustave, patronul cafenelei. Pentru odaie și mese Gustave îi ia lui Billard aproape aceleași prețuri dinainte

de război. De douăzeci de ani odaia lui, care dă spre curte, e rezervată personalului tipografiei. Sînt prieteni vechi.

Gustave are ceva mai mult de o sută de kilograme, foarte des o sută douăsprezece după-masă, cu greutatea litrilor în plus în burdihan. I-a arătat lui Jean odaia lui. I-a spus, așezîndu-se pe marginea patului care a gemut :

— Ai un patron bun. Nu trebuie să ieși în seamă dacă urlă puțin, din cînd în cînd. E de iertat. Asta se întîmplă din pricina neveste-si, e infirmă de la nașterea băiatului, vor fi în curînd douăzeci și cinci de ani de atunci. Și-a stricat ceva în bazin. În șale, nu mai poate merge de atunci. Nu-i ușor pentru un bărbat.

Și după o pauză a adăugat :

— Și nici pentru ea, bineînțeles.

Jean intră la lucru seara, la ora opt. Străbate atelierul mestecînd o ultimă coajă de piine. Muncitorii încep să-l cunoască. Intră în lăptărie. În galantar a rămas, cu litere de smalt, anunțul pentru lapte și ouă proaspete. Lîngă casă, ucenicul negru pînă la coate, cu chipul lui de șobolan slab, pătat de virgule de cerneală, scoate șpal-turile din presă. Jean se urcă pe taburetul lui. Îl așteaptă cîteva foi umede. Rotativele pornesc, se însuflețesc. Zgomotul lor de tanc zguduie pereții, urcă din taburet în oasele lui Jean, îi umple creierul și se topește în el, îi devine normal, obișnuit ca bătaia singelui. În bubuitul de mașini care îi umple capul rămîne imaginea tăcută a Mariei. Își face munca cu ochii și cu reflexele mîinii. Reia uneori un rînd pe care l-a urmărit fără să-l citească, e atent cu luciditate, cîteva minute, în înșiruirea literelor. Dar chiar în aceste momente scurte gîndul la Marie rămîne în mîntea lui, gata să ocupe repede tot locul. Dacă izbutește s-o ia înaintea ucenicului, dacă are puțin timp în fața lui, își acopere obrazul cu mîinile, își reazemă capul pe casa care tremură, și lumina iubirii lui, și greutatea înăbușitoare a absenței îl umplu întreg.

Pantalonii lui și-au pierdut mirosul de iarbă uscată și de catifea încinsă la soare. Bătăturile din palme i se moaie.

A învățat cele câteva semne ciudate cu care se semnalează greșelile. I se mai întâmplă să și scape. Nu știe bine să citească cuvintele literă cu literă. Dar dacă Billard ar fi vrut să ia un corector de meserie, ar fi trebuit să-l plătească mai scump. Nu întrebuițează la munca asta decât amatori. Îi dă afară de cum cer o mărire de salariu.

Cursurile la Belle Arte nu încep decât în noiembrie. Jean poate face ce vrea cu zilele lui. Dimineața doarme. Doarme mai mult de opt ceasuri, ca un copil. Ușa odăii lui dă în sala cafenelei și fereastra spre curtea clădirii. În prima zi, după ce Gustave l-a lăsat singur, Jean s-a dus la fereastră, a deschis-o cu acel mare elan cu care, la Pigeonnier, poftea aerul și lumina să intre înăuntru. Fereastra a scârțâit, s-a deschis împotrivindu-se. Jean a rămas nemișcat, uluit. Curtea, mare de cinci sau șase pași, spre care nu se deschide nici o ușă, în care nu umblă nimeni niciodată, e acoperită cu un strat de praf gros, moale, întretesut cu păr, închegat cu scuipați. Câteva obiecte moarte, înecate, unghiuri netezite, stau ca niște cocoase sub acest covor. O lumină verzuie se pierde în josul zidurilor. Pe zgrunțurii lor se agață, ici și colo, o suviță de murdărie împietrită. Un miros de ciuperci, de latrine și de varză apasă asupra locului ăstuia nenorocit. Dacă ai lua cu un clește, de un colț, stratul ăsta spurcat, ai putea să-l învălătuiești ca pe o cuvertură, și poate că ai dezveli un norod de larve, de insecte albe și oarbe, de viermi leneși.

Jean s-a dat încet înapoi, a închis fereastra. N-o va mai deschide. I-a scris Mariei, i-a descris curtea, deșeul ăsta de spațiu în mijlocul orașului, mai pierdut, mai retezat de viață decât un pustiu. I-a spus Mariei : „*Dragoste mea, dragostea mea, am văzut acolo ce-ar deveni inima și sufletul meu dacă o soartă cumplită ar trebui să mă despartă vreodată de tine...*”

I-a trebuit mult timp ca să scape de spaimă. Uneori, când se întoarce în odaie, obosit, după ce și-a sfârșit munca, deschizând ușa privirea i se ațintește asupra ferestrei. Dincolo de perdele, de obloane, simte apăsând

noaptea cu chip de praf. Se înfioară, se grăbește să se dezbrace.

Patul lui de aramă și-a pierdut trei bile. A patra, înfiptă în ghintul ei ros, se clatină și sună când se culcă, în vreme ce somiera se clatină și scârțâie. Jean stinge lumina, închide pleoapele între amintiri și prezent. Regăsește în el lumina nopților de la Saint-Sauveur, și pe Marie strălucitoare, mireasma ei, căldura ei, foamea ei de dragoste. Caută în așternutul gol coapsele dulci. Se încălzește încet. Singele îi bate în timple. Își aduce aminte, își aduce aminte... Mireasma dragostei Mariei, mireasma pielii ei umede și a ierbii strivite, cântecul de dragoste al Mariei, și dulceața, și căldura ei în jurul lui cufundat în ea... Se sucește și se răsucesce, își infundă capul în pernă, își încheștează mâinile în așternutul gol. Dorința aprigă îi sfîșie pîntecele, îi arde urechile. Aruncă deodată păturile, aprinde, se duce să-și spele pîntecele, coapsele și fața toată cu apă înghețată. Se culcă iar, ia o carte, adoarme la a treia pagină.

Zgomotul cafenelei îl trezește cu puțin înainte de prînz. Se spală din cap pînă în picioare. Se plesnește cu mînușa, se freacă, fluieră. În curînd e roșu, aburește. Are la îndemină un lighean smălțuit, cu smalțul sărit, cu o gaură pe care a astupat-o cu un chibrit învelit în vată. Sub picioarele lui, în locul unde se spală, dușumeaua curățată treptat redobîndește culoarea lemnului. O umezeală moale mustește din pereți. Tapetul se jupoaie în straturi.

Jean se îmbracă în grabă și iese.

— Bună dimineața, domnule Tarendol, spune Gustave de la tejghea, ai dormit bine ?

— Foarte bine, mulțumesc, dar dumneata ?

— Oh, eu m-am trezit de mult, spune Gustave.

Se scoală la opt, cu toate că se culcă rar înainte de două sau trei noaptea. Dar din cînd în cînd, peste zi, doarme puțin pe un scaun.

Jean se duce să umble puțin. Să ia aer înainte de a se așeza la masă. E momentul zilei în care se simte mai bine decât oricînd. Spaima vagă și mohorîtă care îl apasă de cînd a venit la Paris, îi dă un răgaz în timpul aces-

tor prime ceasuri. Îi face plăcere să meargă cu pași mari. E singura cheltuială fizică pe care o poate face aici. Alege străzile liniștite ale cartierului. Cuiele bocancilor lui scârțâie pe pietre, pe cimentul trotuarelor. Nu se uită la nimic, merge, e o nevoie.

La primul etaj de la numărul nouăsprezece al străzii Louis-de-Nantes, la fereastra din stînga, s-a mișcat o perdea. Îndărătul acestei perdele stă doamna Billard, nevasta tipografului. De douăzeci și cinci de ani.

Nu mai poate merge deloc de la nașterea fiului ei Léon. E prăbușită pe șoldurile ei inerte. Bărbatul ei o duce de la pat la fotoliu, de la fotoliu la scaunul cu oală. O lasă singură cînd e în atelier. Cînd se întoarce, uneori, trebuie s-o curețe.

N-a mai ieșit din casă de douăzeci și cinci de ani. Stă așezată acolo, îndărătul perdelei, nu trăiește decît de la brîu în sus, singura parte care se mișcă, la stînga și la dreapta, și-i trăiesc și mîinile cenușii, umede, care ating perdeaua, o ridică, o lasă, iau din nou andrelele de tricotat. Ochii îi strălucesc, pîndesc ceea ce se petrece. Se hrănește cu strada.

Cunoaște mai bine decît oricine întîmplările din cartier și viața intimă a vecinilor. Tricotează, pîndește cu ochii ei ascuțiți plecările și venirile, îl recunoaște pe fiecare, descopere întîlnirile tainice, ghicește primele simptome ale adulterelor și le prevede deznodămîntul. De cînd nu mai există lină, deșiră tricourile vechi și le începe din nou, în vreme ce radioul bîrîie de dimineață pînă seara, în îndemîna ei. Mătușa Delair vine dimineața să facă curățenie și mîncare pentru toată ziua. Fac schimb de informații și le completează. Nu le scapă nimic.

Doamna Billard lasă perdeaua să cadă, își depărtează fața de fereastră. L-a văzut pe bărbatul ei ieșind din fundătură. Îi aude pașii pe scară, îl aude deschizînd ușa. Ochii i se sting, colțurile gurii i se lasă, șuvițele părului cărunt îi cad mai țepene, mai triste, pînă pe umeri. Începe să geamă.

El n-o întreabă cum îi merge, ea nu așteaptă s-o întrebe. O dor rinichii, o dor bieteile ei fese, și bieteile

picioare sînt pline de ace, și labele trebuie să-i fie umflate. uită-te dacă nu sînt umflate, nu poți să știi ce înseamnă să nu te poți mișca, ce chin să fii ținută aici în vreme ce toată lumea se duce și vine, și e frumos afară, și mi-ar plăcea atît de mult să mă plimb sau să fac cumpărături, să fiu folositoare, în loc de a nu fi bună la nimic, o povară pentru toată lumea, o infirmă, de ce nu vine Gustave să mă vadă niciodată? Toată lumea mă părăsește și bunul Dumnezeu la fel, ar trebui să mă izbăvească odată, ce i-am putut face ca să merit asta? Ah! Dumnezeu, adu-mi moartea! Și de ce n-a venit și Léon cu tine? Nu-l mai văd, n-o mai iubește pe maică-sa, vine, lughite trei îmbrăcături și o șterge, și tu de ce nu-i spui lui Gustave să vină să mă vadă? Și funcționarașul ăla al tău, corectorul, cum îi zici, Tarendol, de ce nu mi-l trimiți, trebuie să fie destul de singur, nu cunoaște pe nimeni, ah, bieteile mele picioare, sînt de plumb; e foarte prost îmbrăcat Tarendol ăsta, parcă ar fi un țăran, corectează bine? Nu, aia e mazărea sleită pentru deseară, tăie-țeu sînt în bufet, nu, nu acolo, pe raftul de sus, ah, Doamne, să nu poți să te miști, ah! Doamne să stai aici...

Billard nu scoate un cuvînt. Léon sosește, se duce să-și sîrute mama pe frunte. Ea îl ține de haină, plînge puțin, el se desprinde ușurel, împinge fotoliul către masă. Ea mîncîncă mult, nu și-a pierdut niciodată pofta de mîncare, cu toate că se plînge de stomac. Vorbește mîncînd, o îmbrăcatură, o frază. Ar vrea grozav ca Tarendol să vină s-o vadă. Se întreabă ce caută la Paris cînd e atît de bine la țară, în privința aprovizionării.

Billard mormăie :

— Lasă băiatul ăla în pace...

Léon pleacă. Taică-său mai stă puțin cu infirma. Are nevoie de el. Apoi o așază iar lîngă fereastră și se întoarce în atelier, repede.

E mai fericit printre mașini decît acasă. Se gîndește neconținut la muncă, numai că să nu se gîndească la cealaltă jumătate a vieții lui. Poate asta e pricina izbînzii lui.

Léon, fiul lui, căzuse prizonier în iunie 1940. S-a întors cu sanitari, pe o targă, era pe jumătate mort. Cînd

s-a înzdrăvenit, Billard l-a trimis trei luni la fratele lui care cultivă fructe la Saint-Germain-en-Mont-d'Or. Acum a redevenit aproape ca înainte de război. Face treburile delicate ale întreprinderii. Conduce o mașină prețioasă, instalată la subsol, în întregime automatizată. O îngrijește ca pe o iubită, își petrece duminicile lustruind-o. L-a arătat-o lui Tarendol, i-a explicat ce e o mașină „în alb”. De atunci, strânge mîna lui Jean cînd traversează lăptăria ca să coboare la subsol, dar nu-i vorbește deloc. E sfios față de tot ce nu e meseria lui. E subțire, înalt, cu părul blond împărțit de o cărare și bine lipit de cap. E puțin cam prea serios, aproape trist, poate pentru că nu și-a văzut niciodată mama zîmbind, nici cînd era copil. E întotdeauna palid ca după tifos.

Jean se integrează încet, încet în lumea fundăturii. Se duce de la tipografie la cafenea, de la cafenea la tipografie, tulbură jocul copiilor cizmarului italian, care locuiește peste drum de Gustave. Ei nu intră în casă decît ca să mănînce, asta nu le ia prea mult timp, apoi ies iar, casa lor e prea strîmtă. După ce era să cadă de trei ori, Jean s-a învățat să ocolească noaptea gaura din mijlocul drumului, acolo unde pietrele sînt înfundate pe o lățime de doi pași, s-a lăsat ceva pe dedesubt, tainele de sub pămînt.

I se pare că e acolo de luni întregi. A părăsit-o pe Marie, Marie e departe, departe de el, departe de mîinile lui, departe, în timp. A venit aici, și fundătura se instalează, cenușie, în jurul lui. Doarme în ea, muncește în ea, mănîncă în ea, trăiește în ea.

Intr-o zi în care cerul cenușiu deasupra fundăturii era mai scund decît de obicei, Jean a simțit o poftă înnebunitoare de a pleca, a pleca pe loc, fără să mai aștepte o clipă, de a pleca în goană ca să nu se mai întoarcă niciodată, niciodată în capcana asta, în puțul ăsta. Primejdia mohorîtă, groaznică, fără chip, era lîngă el, gata să-l înhațe, să-l tîrască în adîncul prăpastiilor, fără să-i lase o porțiță de scăpare, un gest, o respirație. S-a scuturat, și-a spus că era prostesc, fără nici o rațiune. A rămas. S-a gîndit că era un efect al plictiselii și al dez-

amăgirii. Își închipuise că va ajunge la Paris, că va face acolo un mare efort pentru a o cîștiga pe Marie, că va fi o muncă veselă, ca snopii pe care-i lua în vîrful furcii. Dar n-are nimic de ridicat, nu e vorba de nici un efort, nici o sudoare. Treaba este cu condeiașul pe bucăți de hîrtie, orele aștea de stat jos, și cursurile care vor dura ani întregi, care încă n-au început...

Și orașul ăsta în jurul lui... La țară totul era simplu. Cunoștea lumea care îl înconjură, avea locul lui în ea. Aici, trebuie să învețe totul. Sînt clipe de rătăcire în care se simte tot atît de străin, de stîngaci, ca un cîine clobănesc adus și lăsat deodată în viltoarea bulevardelor.

A crezut că spaima aceea subită care îl lovise dintr-o dată, aceea poftă de a fugi, care îl zguduise așa cum zguduie animalele în ajunul unei inundații sau al unui cutremur, era efectul dorului de acasă. Judecase, se stăpînise. Rămăsese. Nu te supui copilăriilor: Omul e o ființă rezonabilă. Jean și-a dat osteneala, dimpotrivă, să cunoască, să iubească muncitorii lui Billard, oamenii din cafenea, să-și construiască acolo un mic univers familiar.

Locuitorii din fundătură știu că o fată de acasă îi scrie în fiecare zi, dar n-ar putea vorbi despre ea cu nimeni. Și uneori avea atîta nevoie să vorbească despre ea încît se ducea să se închidă în odaia lui, ca să-i poată rosti numele cu glas tare, de cîteva ori la rînd, ca să-l mîngîie cu buzele, în urechi, și ridica mîinile ca s-o simtă trecîndu-i printre degete.

E mai puțin nenorocit de cînd l-a regăsit pe Bazalo. Și-a adus aminte de hîrtiuța cu adresa lui, s-a dus la el. Bazalo se întorsese acasă. Pictorul era bucuros să-l revadă. Jean s-a dezghețat în fața simpatiei lui. Peste un sfert de ceas, i-a vorbit despre Marie.

Cafeneaua lui Gustave e aproape o anexă a tipografiei. Lucrătorii lui Billard, între două tiraje sau la sfîrșitul unei lucrări grele, vin la Gustave să-și clătească gîtlejul de praful de hîrtie. Uneori îl cheamă pe Jean, care îi întovărășește dacă corecturile îi lasă timp. Primesc rar să-l lase să plătească, știu că nu cîștigă mare lucru. Gustave nu are alți clienți în afară de ei și cîșiva

obișnuiți. Stă uneori cite un ceas fără să vadă pe nimeni, mai ales de cînd tipografii nu lucrează decît noaptea. După ora obligatorie a închiderii, trec prin gang. Îl găsește pe Gustave jucînd belotă cu Vernet, sergentul de stradă care își scoate uniforma, după serviciu, cu moș Delair, zidarul-zugrav, și cu doamna Empot, care vindea, în vremuri normale, zarzavaturi pe un cărucior, în colțul fundăturii. În momentul ăsta n-are decît cimbru și cepșoară. Le așază în mănunchiuri sărăcuțe. Nu vinde deloc. La ce să pui cimbru? Cînd nu mai știi, la Paris, ce e un iepure... Dar doamna Empot duce, la case, carne, unt, zahăr, tot ce vor, mușteriiilor care pot plăti.

Îi spune lui Billard :

— E băiat drăguț corectorul tău.

Billard mormăie :

— Nu-i pentru tine, cîrțiță bătrînă. E îndrăgostit.

Ea a ridicat din umeri. I-a spus lui Jean :

— Păcat că fie-mea se mărită săptămîna viitoare... Dar și logodnicul ei e bine, e un pompier.

Doamna Empot are patruzeci și opt de ani. E zdravănă, scundă. Fața ei roșie e tăiată de sprîncene groase, negre și de o gură mare, cam mustăcioasă. Părul negru ca pana corbului, ondulat permanent, i se ridică în jurul capului ca sîrma ghimpată.

Îl scutură pe moș Delair, partenerul ei :

— De ce-ți arunci popa de cupă? Ești țicnit? Dacă îl păstrai, luam ultimul pot. Joci ca o ciubotă.

Moș Delair își cere iertare cu o voce stinsă. Are o boală care îl sîcîie și-l împiedică să se gîndească la joc. Îl împiedică și să muncească. Nu mai face decît cîteva reparații mici, la prieteni, ca să le vină în ajutor. Boala asta îi dă tremurături. Doctorii nu știu ce e. Cum se ridică în picioare, i se ciocnesc genunchii. Mănîncă din ce în ce mai puțin, mistuie din ce în ce mai prost. Uneori îi vine cite o rigîială. Își pune, politicos, cărțile în fața gurii.

— Știi eu ce ți-ar trebui, biftecure, spune doamna Empot.

Nu spune mai mult. Nu-i propune să-i vîndă. Știe că nu poate cumpăra. Ar putea să-i dea ea unul, din

cînd în cînd. Dar și ea le plătește scump. Dacă ar fi să hrănești toți săracii! Și poate că le-ar minca nevastă-sa.

Și peste asta, bietului bătrîn îi iese destul de des o pată roșie pe obrazul stîng, un fel de eczemă care trece și se face la loc. Înainte de război îi ieșea din fragi și din pește. Acum nu mai știe.

— E porcăria asta de piine, spune doamna Empot. Bagă în ea atîta pleavă și poate și tărîțe de lemn, sigur, și ai mîncărimi peste tot. Băiatul meu se scarpină toată ziua.

Se scarpină și ea, dar pentru că are purici. Cu toate că Jean e foarte curat, ia și el de cite ori merge cu metroul. De cînd cu ocupația, sînt mulți purici în Paris. Insectele astea nu respectă pe nimeni. Din cînd în cînd vezi, în clasa întîii, o femeie elegantă care, fără să se dea pe față, cu ochii în altă parte, își scarpină șoldul cu vîrfurile unghii ascuțite, lăcuite.

Jean nu ia metroul decît ca să se ducă să-l vadă pe Bazalo. Pictorul e de două ori mai în vîrstă decît el și Jean s-a legat de el cu o afecțiune filială. Îi vorbește despre Pigeonnier, despre Marie, despre maică-sa, despre Marie, despre colegiu, despre Marie, despre planurile lui, despre Marie...

Bazalo, cu o șuviță căruntă pe frunte, cu sprîncene țepoase, dă din cap, ascultă și n-ascultă, continuă să picteze. Îi arată băiatului o prietenie ursuză. Îi spune :

— Alții ca tine nu mai există azi. Din fericire, căci ce ne-am face cu asemenea zăpăciți?

E fericit cînd îl vede venind. Prezența lui Jean îl liniștește, îl face să i se pară viața mai simplă. A fost cucerit de frumusețea strălucitoare și solidă a lui Jean, care seamănă, în hainele lui grosolane, uzate, prea scurte, cu statuia unui zeu învelit în stofe proaste. A fost cucerit mai întîi de prospețimea și nevinovăția lui. Jean nu știe că e frumos, că e miraculos de tînăr, și că ardoarea, elanul de dragoste și de viață care îl poartă sînt tot atît de neverosimile, tot atît de amenințate ca un pom înflorit în mijlocul unui cîmp de luptă. Bazalo știe tot ce ignoră Tarendol, are tîmplele albe. Se întrebă unde, în cît timp, în ce împrejurări, se va sfîrși minunea asta.

Știe că așa ceva nu poate dăinui. Nu e cu putință. Trebuie să trăiești.

Îl ia cam repede pe Jean, îl tratează ca pe un prieten și ca pe un copil. Se miră uneori cât îl iubește de mult. Tocmai în clipele acelea se arată mai ursuz. Își spune că într-o zi băiatul ăsta va deveni la fel ca toată lumea, și că viața e o porcărie.

Îi explică problemele elementare ale picturii. E obligat să întrebuinteze termeni limpezi. Asta îl ajută și pe el să caute esențialul, să ocolească complicațiile. Și pe urmă se oprește pentru că îl plictisește să vorbească despre pictură.

Françoise a primit în sfârșit o scrisoare lungă de la fiul ei. De la Saint-Sauveur nu-i trimisese decât bilete scurte. Din pricina maquis-ului, care poate că supraveghează corespondența, îi scrie pe numele lui Camille, cantonierul, la post-restant, la Saint-Mirel. Și Camille aduce scrisorile de cîte ori coboară în tîrg. Tot el ia și pachetele pentru Jean. Françoise îi face prăjituri de făină albă, pateuri de pasăre și de iepure. Are să primească tot porcul bucată cu bucată. Ar fi vrut să trimită colete bune, solide, cusute în pînză, cum îi trimitea lui André al ei cînd era soldat. Dar nu mai are cîrpe vechi, așternuturi uzate de tăiat bucăți. Din fericire are, într-o oală, rezerve de capete vechi de sfoară adevărată. E mai greu cu hîrtia. S-a dus la Saint-Mirel anume ca să găsească. A căpătat cîteva foi mari de la negustorul de ziare în schimbul a douăsprezece ouă. I-a mai făgăduit și altele, dacă îi aduce un pui.

Jean spune în scrisoarea lui că e bine, că are un pat bun, că lucrează cu oameni cumsecade. Numai la sfîrșit îi vorbește puțin de Marie. Îi spune: „*Pentru mine și Marie, toate merg bine*“. Françoise nu e mulțumită. Citește încă o dată scrisoarea. A venit să se așeze lângă fereastră ca să vadă mai bine, pentru că se întunecă. Dă din cap, e neliniștită de cuvintele astea puține, de siguranța asta. Nu e un limbaj de licean. Vorbește singură, în dialect și ceea ce spune înseamnă: „Numai să nu fi făcut prostii!...

I-e frică pentru Jean al ei, pentru fetița pe care n-o cunoaște. Știe că copiii care se iubesc nu se gîndesc la nimic altceva decît să se iubească și nu prevăd urmările. Și dragostea nu e ușoară pe lume. Nu e loc pentru ea singură. Trebuie să se acorde cu restul. Și mai puțin ușoară acum decît oricînd, cu războiul ăsta.

Françoise ar vrea să știe mai bine. Dacă Jean ar fi aici, lângă ea, sigur că i-ar vorbi. Ar ști ea să-l facă să vorbească, să-i pună tocmai întrebările care trebuie, cînd ar fi amîndoi lângă foc, cînd ziua se duce și un băiat simte nevoia să-i vorbească maică-si pentru că e ceasul la care, cînd era mic de tot, începea să-i fie frică; cînd ziua care îți dă siguranță, ziua limpede care deslușește tot, pleacă, și cînd lampa face să trăiască lăuntrul casei — casa dinăuntru nu trăiește decît noaptea, sub lampă, ziua trăiește pe dinafară — cînd lampa nu e încă aprinsă. Poate că nu l-ar întreba nimic și el ar vorbi totuși, pentru că e ceasul la care, cînd era mic, se apropia de ea și își pune capul în poala ei, pe genunchii ei tari. Fusta ei mirosea a iarbă și a animale, și numai mirosul ăsta, acum cînd e mare, mirosul ăsta pe care îl întetește focul, l-ar face drăgăstos, deschis, și ar spune ceea ce are poftă să spună și nu îndrăznește, pentru că se crede mare. Dar e departe, și ea nu poate să-i ceară asta prin scrisoare. Nu știe bine să scrie. Și chiar dacă ar ști, n-ar putea. Într-o scrisoare, trebuie să pui o întrebare cu toate cuvintele.

— Așteaptă-mă, spune Gustave. Să mergem împreună pînă la metrou.

Se simte prea frumos, îi e puțină rușine să străbată cartierul singur, în ținuta asta. Nevastă-sa i-a despicat la spate betelia pantalonilor negri, i-a băgat un petic în formă de V, mare cît palma, ca să-i poată închide. Dar cu haina nu-i nimic de făcut, are s-o lase deschisă. Are o cămașă albă, cu guler tare, o cravată papion, neagră, fixată pe dinăuntru. Nu și-a putut pune vesta. E invitat la ospățul de nuntă al Louisei, fiica doamnei Empot.

Jean, gata să plece, a închis ușa la loc. Așteaptă. Gustave își ia pardesiul. Îl ține pe braț, și așa îi e prea cald, gîfîie.

Ospățul are loc la „Nunțile reunite“, un restaurant specializat în banchete. Doamna Empot i-a furnizat carnea și grăsimile. Întîlnirea e la metrou, la ora două după-masă, în fața ghișeului de bilete. Acolo sînt așteptați oaspeții care n-au putut veni la biserică și la primărie. Doamna Empot, în rochie de saten negru, a plecat înainte, la restaurant, ca să supravegheze. Mireasa, rezemată de zid, rîde și gungurește cu bărbatul ei. Pe zid, în spatele ei, e lipit un afiș portocaliu încadrat cu negru, cu litere mari franțuzești și nemțești. Anunță că un anumit număr de francezi au fost împușcați. Mirele e un pompier foarte tînăr, trandafiriu și auriu. Nasturii uniformeii îi strălucesc. Ea, ea e îmbrăcată într-un taior cenușiu-deschis, cu o pălărie albă din care atîrnă, la spate, o umbră de voal. În ziua de azi, nu te mai măriți în rochie. Ține în brațe, ca pe un copil, un buchet alb. Nu e frumoasă, dar strălucește de fericire. Invitații sosesc, se adună, pălăvrăgesc. Cele mai multe femei sînt grase și bărbații roșii. Aproape toți sînt negustori.

Gustave scoate din buzunar o batistă bine călcată, o despătorește și-și șterge fruntea. Se apropie de mireasă și o sărută.

Spune :

— Vă urez multă fericire...

Ea rîde, răspunde :

— Și eu la fel...

Asta a răspuns la toată lumea. Așa e politicoș.

I-o spune și lui Jean care o felicită și-i face urări. Nu-l cunoaște, n-are importanță, a strîns multe mîini de azi-dimineață. Dar conținește din rîs. Îl privea pe Jean fără să-l vadă și deodată l-a văzut. Îl privește fruntea, ochii albaștri auriți, gura, mai ales gura. Pe urmă se uită la bărbatul ei. Jean a plecat. Stă la coadă pentru bilete. Se duce la Bazalo. În fața lui două fete tinere șoptesc și rîd. Se uită din cînd în cînd, cu coada ochiului, la mireasă. Își bat joc de ea. O găsesc urîtă, prost îmbrăcată, fandosită, țeapănă. O invidiază.

Luna septembrie a trecut. O lună atît de lungă, în care timpul a fost atît de greu de dus, începutul orelor atît de încet la venire, și atîtea zile mohorîte, și atîtea nopți arzătoare în săptămînă și atîtea săptămîni în luna asta... Septembrie a trecut și octombrie și-a arătat primele zile pline de apă. Jean și-a adus aminte ploile strălucitoare din Provența, care cad de sus, umflă torentele și fug lăsînd cerul albastru. Cerul cenușiu, care acoperă Parisul, rămîne agățat de Turnul Eiffel și se topește peste oraș ca o nesfîrșită ceață. De cum se trezește, Jean fuge din odaia lui ai cărei pereți asudă. Afară strînge din umeri, își apleacă spinarea, cu mîinile infundate în buzunare, cu capul plecat sub ploaie. Îi e cam frig la picioare. Și-a aruncat ciorapii ale căror găuri nu se mai puteau țese. Așteaptă ca maică-sa să-i trimită alții. Pentru un moment merge cu picioarele goale în bocanci. S-a gîndit să-și cumpere un pardesiul. Are cîțiva bani : hîrțile pe care le-a cîștigat la treierat și cele ale maică-si. S-a informat despre prețuri. I s-a spus o cifră care l-a înspăimîntat. Acum cinci ani ai fi cumpărat un automobil cu banii ăștia. N-a stăruit, o să treacă iarna așa. Dealtfel, n-a purtat niciodată pardesiul și Françoise i-a trimis un pulover împletit din lînă țărănească, gros, care miroase încă a oaie. Are să-l pună cînd va fi foarte frig. Cînd a venit pachetul, l-a deschis pe o masă din cafenea. Gustave, cu respirația tăiată de grăsime, se apleca familiar, privea.

— Dacă e și jambon sărat, îți opresc și eu o felie.

Acum îl tutuiește. Toți bărbații se tutuiesc în fundătură. E iubit. Chiar cei care se simt totdeauna amenințați de oricine știu că n-au nimic de temut din partea lui pentru că n-are nimic de rîvnit de la nici unul dintre ei. Obişnuții cafenelei îl iau puţin peste picior, fără răutate, în legătură cu scrisorile pe care le primeşte şi cu cele pe care le scrie. Doamna Empot i-a spus : „Are să-ți treacă înainte să mă apuce iar pe mine !“ E singura femeie care îl tutuiește. Celelalte nu îndrăznesc. Se simt ciudate în fața lui, nițel stîngerite. Nu sînt deprinse cu nevinovăția.

Jean se miră de glumele astea. Se întrebă de ce toți oamenii aceia sînt obosiți, sceptici. Sînt totuși oameni cunsecade. Caută ceea ce-i interesează, pentru cei mai

mulți nu găsește nimic, se plîng de toate, sau rîd de toate. Nici măcar nu iubesc viața, sînt mai curînd obișnuiți să trăiască, o obișnuință pe care se tem s-o piardă. Își petrec viața creînd condițiile necesare ca să-și continue traiul care n-are nici un rost. Îl iau peste picior pe Jean, puțin pentru a se apăra împotriva lui, pentru a nu-l lua în serios, pentru a nu crede în el.

Gustave se gîndește că trebuie să-i spună lui Tarendol să-i scrie maică-si ca s-o întrebă dacă n-ar vrea să-i împletească și lui un pulover. E adevărat că ar fi nevoie de lînă de pe trei oi ! Are să dea o raită prin bucătărie unde îl așteaptă o sticlă de *beaujolais*. Își toarnă într-un pahar cu picior. Bea două pe rînd, suspină de plăcere, și cum nu mai e mult în sticlă, o goleşte. Nu poate lăsa așa aste două degete chiar pe fund.

E lyonez, a adus din orașul lui dragostea pentru vișiorul ăsta limpede. A încercat să-i facă pe parizieni să-l prețuiască, dar lor le place mai mult vinul alb. Bea aproape singur butoaiele pe care le primește direct de la un proprietar din Villefranche.

De cînd lipsește vinul în Paris, *beaujolais*-ul lui ar avea destui amatori, așa că îl ascunde. Scoate din pivniță, în fiecare zi, o provizie pentru el și o duce în bucătărie. Clienților le scoate vin alb și sucuri de fructe, afară de Billard, bătrînul lui prieten. Billard a izbutit în viață mai bine decît el. El a băut prea mult, o știe bine. Bînd atît, a căpătat forma unei sticle. S-a îngrășat la pîntece, la fese și la șolduri în același timp. La înălțimea bazinului are aceeași formă în toate direcțiile.

Către miezul nopții, după ce au plecat jucătorii de belotă, rămîne singur, în dosul obloanelor trase. Din cînd în cînd un lucrător de la Billard vine, prin gang, să bea un pahar de vin sau doi agenți din cartier, care își fac turul.

Începe să pună scaunele pe mese. Aruncă pe jos cițiva pumni de rûmeguș. Doamna Gustave, cum spune el, are să măture la sculare. Aranjează ultimele farfurioare, se uită la ce-a mai rămas în sticle, cascade, își scoate haina,

își desface bretelele, își strecoară o mînă în pantaloni, prin betelie, își scarpină îndelung pîntecul și șalele, cascade, de plăcere. Deschide chepengul pivniței, își ia cele două coșuri de sîrmă, se cufundă sub dușumea. Un singur bec atîrnă din tavan, sub un abajur de pînză de paianjen. Se așază pe un scaunel în fața butoiului. Bretelele îi atîrnă la spate. Învîrtește caneaua de lemn care scîrîlie. Vinul spumegă în gîturile sticlelor. Cîteva picături îi curg pe mînă. Ia, dintr-o gaură din zid, un pahar pe care l-a adus aici, jos, cu mulți ani în urmă, și, în mîncasmină minunată a vinului din butoi, a pivniței răcoroase, își bea ultima dușcă a zilei. Pune la loc, în fișida lui, paharul niciodată clătît, care a prins culoarea vinului. Se gîndește că gîtlejul lui, că stomacul lui trebuie să fie căpușite ca paharul ăsta. Urcă greu scara dreaptă de lemn, gîfîie. Nu vrea să-și aducă aminte că a urcat fără trudă cu numai trei sau patru ani înainte. Nevastă-sa îi spune în fiecare zi că dacă va continua să bea așa, se va prăpădi. Dar îi spune asta de cînd s-au căsătorit.

Cum o să facă anul ăsta ca să se ducă să-și ia vinul de la Villefranche ? Camionul lui Teste, antreprenorul de mutări, e rechiziționat. Anul trecut îi adusese butoaiele între saltele și bufete. Și cu cît are să-l plătească ?

Închide chepengul. Se duce să-și pună sticlele la răcoare.

Nevasta lui s-a culcat. Nu v-am arătat-o încă din pricină că abia o vezi lingă el. E tocmai atît de grasă cît o coapsă a bărbatului ei. Are fața palidă, părul de un alb-gălbui, strîns într-un coc. Cînd găsești un fir în supă, nu mai isprăvești trăgîndu-l. E politicoasă cu toată lumea, dar nu zîmbește. Pare covîrșită de greutatea lui Gustave, ai zice că-l ține pe umeri. Nu-i vorbește decît ca să-l bruftuiască. Umblă de colo, colo, din bucătărie în cafenea, toată ziua în papuci. Cînd Gustave doarme pe un scaun ea încearcă să-l ciupească, dar nu izbutește, alît îi e de întinsă pielea pe grăsimi. Atunci îi strigă în ureche :

— Gustave ! Dormi !

El tresare, zice :

— Eu ? Nu-i adevărat ! și adoarme la loc.

Cînd o vezi cum se poartă, ai crede că îl urăște, dar cînd el lipsește, ceea ce se întîmplă rar, nu mai știe pe ce lume e.

S-a culcat de mult. Doarme prost, așteptîndu-l. Are doar destul loc. Nu va dormi bine decît peste cîteva minute, numaidecît după ce el începe să sforăie lîngă ea. Se agață cu o mînă de marginea patului, ca să nu se rostogolească peste el.

Lui Jean i se întîmplă uneori, cînd e singur, să se gîndească la ceea ce a văzut la Bazalo. Pictura prietenului său îl zăpăcește. La Colegiu a desenat puțin, capul de ghips al lui Arhimede, frize decorative cu frunze de acantă stilizate. A văzut în *Larousse* reproduceri de capodopere, peisaje cu copaci mari, scene antice ticsite de războinici în armură sau de bacante atît de grase încît burta lor face trei cute. A văzut pe divane femei goale mai puțin frumoase decît Marie, și păsări moarte pe mese, cu fructe și ulcioare. Toate astea nu-i plăceau prea mult, dar nu știe dacă trebuie, să-i placă mai mult ceea ce face Bazalo. Mai întîi ești izbit de culorile care îți izbucnesc în ochi. Cauți subiectul și îl găsești greu.

Jean ar vrea să înțeleagă. Îl vede pe Bazalo, ochii lui negri, strălucitori, muncind ca un tăietor de lemne, trînd, asudînd. Îi percepe spaima flămîndă, își spune că trebuie să aibă motivele lui, dar i se pare, și abia îndrăznește să spună, nu știe, poate că se înșală, că femeia aceea ar fi mai frumoasă dacă n-ar avea decît un singur nas.

— Mai frumoasă! Mai frumoasă! urlă Bazalo. Știi tu ce e frumusețea? De treizeci de ani alerg după ea! Prostule! Și vrei să te faci arhitect! Ce-ai să clădești, spune? Camembert-uri sau Saint-Honoré¹-uri?

Nu spune mai mult. Nu mărturisește niciodată nimic despre tablourile lui.

Jean își dă seama că nu știe încă prea multe lucruri pentru a judeca. Poate că pînă la urmă îi va plăcea pic-

¹ Camembert: o brînză cubică; St. Honoré: o prăjitură cu frișcă (n.tr.).

tura asta. Nu se sperie de furiile prietenului său. Îl așteaptă să sfîrșească cu țipetele. Spune încetîșor:

— Frumusețea? Am eu ideea mea...

Închide ochii și zîmbește.

Bazalo mormăie:

— Îndrăgostit, dobitoc...

Pe urmă, într-o zi, i-a pus în mînă un creion și un carnet de schițe și i-a spus:

— Du-te să te plîmbi puțin prin Paris... du-te... hai... tu, care știi ce e frumusețea... e atît de ușor... pune-o puțin pe hirtie...

Jean, cu naivitatea, s-a dus către ceea ce socotește el cel mai frumos. E așezat pe chei, cu picioarele alîrnînd deasupra apei, bocancii de piele groasă rod piatra bătrînă, gleznelor îi sînt goale. În fața lui catedrala Notre-Dame își înalță turnurile și vîrfurile de fum al săgeții. Întinde creionul cît îl ține brațul și închide un ochi. Așa învățat să facă profesorul de desen de la Colegiu, pe care elevii lui îl botezaseră cu un nume necuviincios, pentru că avea obraji tot atît de roz ca șezutul unui copil în fașă. Mineca hainei de doc îi ajunge abia la mijlocul antebrațului întins.

Trage cîteva linii pe foaia albă. Înainte chiar de a-și schița desenul, se întreabă ce va gîndi Bazalo. Nu va putea cuprinde niciodată, pe foaia asta plată, dimensiunile infinite ale corăbiei. Ceea ce va face nu va fi nici Notre-Dame, nici altceva, nu va fi nimic. Ei și, ce are a face! Își îndoaie carnetul, suspină...

Îl apucă o amețeală, o nevoie sfîșietoare de a o vedea pe Marie, de a lăsa tot pentru a se duce acolo, nimic altceva nu mai are importanță, să se agațe de ea cu amîndouă brațele, să-și aplece capul peste ea, s-o respire, s-o strîngă. S-o bea, să se înclăteze de ea, să n-o mai lase să plece, niciodată.

Își șterge ochii în fața căroră o prismă de lacrimi umflă fluviul. Se șterge la nas. E un moment de slăbiciune, s-a isprăvit, e o prostie.

Începe iar să vadă Sena liniștită, Notre-Dame senină, și norii abia desenați, contopiți unii în alții, cenușii și ușori ca scrumul ierbii.

Sub pielea lui netedă, care abia se clintește, fluviul își rostogolește mușchii lungi, grei. O călătorie puternică își urmează drumul, asemănătoare cu ea însăși și cu cerul din veac, între pașii oamenilor opriți pe malurile ei. Casele de piatră, palatele și catedralele se ivesc, cad, dispar și renasc, primăverile de revoltă urmează iernilor covârșite, pescărușii, alungați de furia mării, urcă din nou deasupra apelor liniștite, umbra corbilor străbate oglinda cenușie, respirația căminelor împrăstie pe chipul lui duiosia amurgului, a fluviului gol, mereu în mers, neconținut plecat și mereu prezent în aceleași locuri, desfășoară, șterge, topește o scrisoare mototolită, tocește încet o așchie de granit, umple, cu moarte, gura unui înecat, se înfioară deodată pentru că un pește, mare cât un ac, a înghițit un grăunte de praf.

Fluviul curge în ochii lui Jean, ia cu mîna lui înceată, de mătase, imaginile înecate ale orașului. În locul reflexului Catedralei, Jean vede cufundîndu-se masa aeriană a unui palat de dantelă. Nervuri de ciment alb înconjoară ziduri de sticlă, soarele izbucnește în ferestrele mari, mîngie liniile lungi, de culoarea serii, ploaia se sfărîmă în scînteii pe suprafețe de email și de aur...

Jean se îndreaptă, cu toată nerăbdarea preschimbată în siguranță... Greutatea de azi, așteptarea cenușie, urîțenia fundăturii, eforturile nesfîrșite n-au însemnatate, ci ziua de mîine, lumea care se va ivi, pe care o va construi cu dragostea și cu mîinile lui. E sigur de asta, o vede, e plin de milă pentru orașul plat, populat cu mizerie, ros de jeg, strivit la pămînt de propria lui greutate. Cetatea viitoare va țîșni, va dansa, mai aproape de cer decît de pămînt. Nimeni n-a îndrăznit s-o elibereze de greutatea care îi cufundă fața în noroi. „Eu voi îndrăzni, o pot, o știu, eu și Marie lîngă mine, în orașul nostru ridicat ca un buchet...”

Sena curge, așa, din vremuri uitate, totdeauna tînăra, nepăsătoare, mai înceată decît pasul omului, ajunsă în fiecare clipă la capătul călătoriei ei. Lui Jean nu-i mai e frică de timp, nici de distanțe. Nici leghele, nici anii nu despart doi oameni care se iubesc. Dacă are într-o zi nevoie s-o întîlnească pe Marie, dacă toate vehicu-

tele sînt înțepenite, va pleca pe jos, va merge, va merge, va ajunge lîngă ea, încălțat sau desculț.

Își trece degetele prin păr. Ochii îi sînt încă umezi de o lacrimă. Zîmbește. Aruncă o piatră în Sena, din prietenie. La cîtiva pași de el, culcați chiar pe chei, într-o rază strecurată de soare, o fată brună, cu rochia subțire, mototolită, ridicată pînă la mijlocul coapselor și un băiat, măcelar sau brutar, cu pantaloni în carouri mici, se sărută, se pipăie, se lipesc unul de celălalt. El își viră un picior între cele ale fetei. Ea îi simte dorința prin haine. El îi ia capul cu amîndouă mîinile ca s-o sărute mai adînc. Lîngă el e așezată bicicleta lui, cu o pedală în aer.

Doamna Empot și-a sfîrșit vînzarea. Nu e prea de vreme. Întinde, peste cărucior, un coviltir mic care acoperă balanța, greutatea și eticheta de carton care imită ardezia, pusă în vîrfurile unei vergele. Se duce la Gustavo să ia ceva, ca să-și revină în puteri.

Se lasă să cadă, sleită, pe banchetă.

— Salut! spune Gustavo. Eh, mireasa s-a întors din călătorie? Nu e prea obosită?

Face cu ochiul, rîde, pîntecele îi zguduie șervetul. Sfirșește masa cu nevastă-sa, Jean și Valdon. Doamna Gustavo se ridică, se duce să aducă brînză de la bucătărie, o pune pe masă.

Valdon se servește fără să spună nimic. Nu spune douăzeci de cuvinte pe zi, dar i se poate cere o țigară. Cîtă vreme are, dă. E un linotipist, cel mai vechi lucrător al lui Billard. Descifrează scrisurile necitețe, bate în lălinește și în limbi străine fără să priceapă un cuvînt. Dacă munca nu e sfîrșită la ora închiderii, mai stă. Billard, din cînd în cînd, îi dă un pachet de tutun. Îl plătește peste tariful sindical. Pe ceilalți lucrători i-ar plăti mai puțin decît tariful, dacă ar putea.

— Nu-ți face griji pentru fiică-mea, spune doamna Empot. În Normandia au mîncat bine. Mai curînd gine-re-meu n-are destulă vlagă.

Gustav pufnește. Se șterge la gură, își scoate șervetul înfipit cu un colț în gulerul cămășii. Se liniștește, răsuflă.

— Of, merge mai bine, spune el.

Totdeauna spune așa când a sfârșit de mâncat. O spun mulți oameni, îndeobște oamenii cărora nu le-a fost niciodată prea foame, cărora nu le-a mers niciodată prea rău și pentru care, deci, nu merge mult mai bine.

Pentru Gustave merge mai curînd rău. Mănîncă prea mult, se congestionează. Uite că adoarme pe scaun.

— Ce meserie! spune doamna Empot. Am început să mă satur. De s-ar isprăvi odată! Se pare că s-a spus la Londra că pacea va fi semnată la 1 noiembrie... Jeanne, dă-mi un calvados¹ mic...

Valdon se ridică, duce un deget la șapcă, tace, pleacă. E burlac. Mănîncă la Gustave de cînd au început restricțiile. Înainte își gătea singur. Acum e prea complicat.

— Of, și Gustave ăsta, spune doamna Empot, parcă ar fi un avion! Jeanne, m-ai uitat?

Doamna Gustave vine cu o sticlă și un păhăruț foarte mic.

— Stai! spune doamna Empot.

Îl golește și-l întinde iar.

— Mă întreb unde ai cumpărat paharele astea! Le-ai făcut anume, hai? Data viitoare, să-mi dai și o lupă odată cu ele.

— Jeanne! Jeanne! strigă Gustave. Unde ești?

S-a deșteptat cu o tresărire. Asudă, speriat. A dormit cinci minute, a visat un lucru îngrozitor, nu și-l mai aduce amînt. Se uită în jurul lui, își vine în fire, se șterge pe obraz cu șervetul.

Doamna Gustave ridică din umeri fără să răspundă, piere în bucătărie.

— Dragă Gustave, începi să te țicnești, spune doamna Empot.

Se ridică.

— Destul, mă duc.

— Adu-mi nițică untură, cînd vei avea, strigă doamna Gustave din bucătărie, n-o să mai am în curînd deloc!

— Am să primesc, strigă doamna Empot, de-a întîia!

¹ Rachiou de cidru (n.tr.).

Jean n-a mai primit de o săptămînă nici o scrisoare de la Marie. Poșta nu merge regulat din pricina bombardamentelor și a atentatelor pe linii. Totuși niciodată n-a stat atîta timp fără vești. Nu mai iese din cafenea. Așteaptă poștasul, n-are decît imaginea asta în cap: omul cu șapcă, cu cutia pe pîntece, deschizînd ușa și aruncînd un plic pe masa cea mai apropiată... Dar poșta-ul trece liniștit prin fața ferestruicii fără să se oprească. Se duce de-a dreptul la tipografie. Lui Gustave nu-i scrie nimeni. Cite o factură din cînd în cînd.

Duminica nu vine poșta. E o zi fără nădejde. Jean s-a dus să-l vadă pe Bazalo.

Bazalo i-a strigat furios: „Stai jos!“ și a continuat să lucreze. Jean s-a așezat pe divanul ale cărui așternuturi miros a sudoarea pictorului și a ulei de în.

În timpul nopții o ploaie a lăcuit zăpada cu o coajă de polei. Soarele se tirăște îndărătul unui cer infundat. El străbate cu o lumină roz și cenușie, pe care solul de sticlă mată o difuzează în spațiu, pînă la tavanul scund al norilor.

Drumul pustiu urcă spre colină, se topește în ea, undeva între cer și pămînt.

La stînga, un fir de sîrmă ghimpată înconjoară un cimitir imens, ale cărui morminte sînt prinse în tecile de gheață străvezie. Groparii au săpat o groapă și au aruncat pe margini pămîntul negru. Își privesc munca, sprijiniți în lopeți.

La jumătatea drumului între groapă și poarta de lemn, un dric-automobil a spart coaja înghețată și s-a infundat în zăpadă pînă la osii. Un cioclu, așezat pe treapta mașinii, doarme. Deasupra lui atîrnă o coroană de măgele violete.

O casă de ciment e pocilită în colțul unui teren gol, pe care bucați de marmoră cioplită sau brută se ridică, stau culcate sau rezemate pieziș unele de altele. Un muncitor în genunchi, cu o caschetă verde infundată peste părul alb, gravează pe o piatră un adio etern. Vînzătoare de morminte, înțepenită pe pragul casei ei patrate, pîndește mușteriii.

De cealaltă parte a colinei drumul, care se ivise iar, se infundă într-un pustiu de brumă.

În mijlocul drumului o femeie tânără, singură, zîmbește. E acolo ca să dea informații trecătorilor, ca să le spună cuvinte plăcute. E frumoasă, părul roșcat îi cade pe umerii hainei de blană care se întredeschide pe sinul și pîntecul ei gol. Dar nimeni, niciodată n-o întreabă nimic.

Chiar la capătul drumului, venind dinspre uzina al cărei acoperiș crestat se pierde la marginea norilor, un bărbat îmbrăcat în albastru, drept ca un chiparos, duce pe umeri un sac de cărbuni.

Bazalo, palid de oboseală nervoasă, își strivește chiștocul pe spătarul unui scaun și-l aruncă. Se așază și se uită la tablou. Nu s-a bărbierit de trei zile, negrul bărbii îi scofilcește obraji, o bucățică de hîrtie de țigară i-a rămas lipită de buză, ochii îi sînt roșii, muchea nasului arcat pare aproape tăioasă, părul lui cărunt e pătat pe tîmpla stîngă de o dungă mare de vopsea roșie, pe jumătate ascunsă de o șuviță care cade.

Se ridică, își ia din nou pensulele, înalță, în primul plan, un stîlp de ciment în vîrfurile căruia se prind, ca să se piardă numaidecît la capătul de sus al tabloului, două zboruri de fire ușoare, retezate ca niște aripi.

Bazalo se întoarce, îi face cu ochiul lui Jean, zîmbește. Jean a adormit. E întins pe divan, respiră liniștit, cu gura bine închisă, cu trăsăturile scăldate în odihnă. Buclele negre îi strălucesc în lumina care intră prin geamlîcul cel mare și-i aruncă umbre rotunde pe frunte.

Cînd Bazalo i-a strigat: „Stai jos!“, el s-a așezat pe divan, s-a uitat o clipă la spatele pictorului, la pinzele atîrnate, cele care își arată spatele alb, îngrămădite pe jos, lîngă pereți și prin geamlîc, la acoperișurile Montparnassului zbîrlite de hornuri. Bazalo n-a vrut să părăsească acest atelier care a văzut începuturile lui grele. Cîșmeaua e pe sală și closetul la etajul de dedesubt. Într-un dulap în perete are reșoul cu gaz și găleata de gunoi. Bazalo mînîncă la restaurant, într-o zi bine, în altă zi prost, puțin îi pasă, nu e atent la ce mînîncă. Din cînd în cînd întovărășește o femeie la ea acasă, se eliberează, ca o pasăre, de nevoia fizică, trîncănește, fu-

mează, desenează femeia care își aranjează ciorapii, îi lasă o bancnotă și pachetul lui de țigări, pleacă fluierînd.

Jean a luat un jurnal aruncat, l-a parcurs fără să-și dea seama că era vechi de trei săptămîni, l-a aruncat de plictiseală. E duminică, nu vine poșta, trebuie să aștepti pînă mîine, să aștepti, să aștepti... S-a lungit pe divan, așteptarea și plictiseala i-au închis ochii.

Bazalo își duce mîinile pîlnie la gură, strigă:

— Tarendol!

Jean sare pe loc, se așază.

— Ah, iartă-mă, spune el cu o voce fără culoare, dormeam...

— Crezi, nevinovatele? Trezește-te și vino să vezi asta...

Îl ia de mîină, îl duce în fața șevaletului.

Jean privește, cu ochii și mintea încă tulburate de somn, și de așteptare. Vede o lume înecată într-un cenușiu înghețat cu reflexe de candel roz, greșos și tragic de fadă în același timp, și personaje ciudate, țepene, un mormînt negru care își așteaptă mortul, o negustoreasă care și-i pîndește pe ai ei, o femeie înflorită de zîmbetul buzelor și de paloarea pîntecelui ei, un bărbat albastru care duce pe umăr toată greutatea cerului...

Jean se înfioară, își scutură capul, se uită în jurul lui, vede în sfîrșit, atelierul, cerul albastru, ușor, hornurile care fumegă... Se trezește. Vrea să vorbească.

— Taci, spune Bazalo, ai să spui o prostie. Vino, o să mîncăm ceva, mi-e foame.

Rîde, se întinde. E eliberat de tablou, e ușurat. Poi-mîine, mîine poate, nerăbdător din nou, va întoarce pînza isprăvită cu fața la perete.

Patroana de la „Petit Brestois“ nu se miră de orele neprevăzute ale poștei de mîncare a lui Bazalo. Ani întregi a venit să mînînce la ea cînd n-avea bani să se ducă în altă parte. De atunci s-a despăgubit bine. Jean a și uitat amănuntele tabloului, dar a păstrat o impresie care îi face stomacul ghem. Ar vrea să se explice.

— Ascultă, spune el cu furculița în aer, aș vrea să-ți spun, cred că dacă pictezi asemenea chestii...

— Ești drăguț, spune Bazalo făcînd cu ochiul, cu gura plină. Îți alegi bine cuvintele — înghite — chestii! E

drăguț! — Își golește paharul — asemenea chestii!... De ce nu chestia, hai? De ce nu rahat?

— Lasă-mă odată să vorbesc, spune Jean. Pictura ta e frumoasă, fără îndoială, mă răscolește, dar îmi face rău. Taci, lasă-mă să vorbesc... Vreau să-ți spun pentru ce, știu pentru ce. Dacă pictezi așa înseamnă că nu ești fericit!...

Bazalo aprinde o țigară, se uită la Jean, dă din cap încetitor, cu o îngăduință de bunic. Fără îndoială că e bine dispus. Spune:

— Fericit, hai? Dar ce, tu ești? Cu toate astea ai o mutră cam ciudată. Ce ți se întâmplă? Nu te mai iubește?

Jean zîmbește.

— Știi bine că nu e cu puțință.

— Copilașule! spune Bazalo. Na, sfîrșește clătitele astea.

Scrisorile au sosit marți dimineața. Trei deodată. Doamna Gustave le-a strecurat sub ușa odăii lui. Încă adormit, le-a auzit zgomotul tainic. A rămas câteva clipe la suprafața unui somn ușor, pe urmă a deschis ochii și a văzut dreptunghiul celor trei plicuri găurind cu lumină podeaua întunecată. Și-a dăruit puțină nerăbdare minunată, puțină așteptare pe care o va putea face să înceteze cînd va vrea el, într-o clipă. Plicurile sînt acolo, sub ochii lui, are o poftă nebună să le deschidă, rupîndu-le ca să meargă mai repede, și așteaptă, se stăpînește, le privește de departe, amină puțin bucuria, ca s-o facă și mai mare. Pe urmă nu mai poate, cedează, sare din pat, se apleacă cu mîini tremurătoare.

Jean n-a mai putut dormi deloc. S-a ridicat, s-a spălat în grabă, fără să se gîndească la ce face, fără să se gîndească la nimic altceva în afară de Marie. S-a așezat la masa cea mai apropiată de fereastră a cafenelei, ca să-i răspundă pe loc Mariei, ca să rămînă cu ea. Lumina cenușie a fundăturii ajunge la el prin perdeaua de fileu care atîrnă acolo de atîta timp încît

fumul și praful au îmbrăcat fiecare fir într-o teacă țeapănă. Afară, pe pietre, cîteva vrăbii se ceartă pentru niște firimituri de piine. Chapelle, acordorul care locuiește la etajul al treilea, deasupra cafenelei, le aruncă în fiecare zi de la fereastră, cu muchea mîinii lui îngrijite, hrana asta săracă, adunată de pe masa lui, după ce a mîncat. Uneori, cînd se află acolo o coajă ceva mai mare, o ridică unul dintre copiii cizmarului și o mîncîcă.

Dar Jean în dimineața asta nu vede nimic din toate astea. E cu Marie. Îi cere, în scrisorile ei, să-i vorbească despre viața pe care o duce, despre oamenii pe care îi cunoaște. Vrea să împartă cu el, de departe, scurgerea orelor lui.

I-o spune în cîteva cuvinte, apoi îi spune că o iubește, își reia istorisirea, îi repetă că o iubește, și în curînd nu mai poate scrie altceva, știe bine că e singurul lucru din lume care are însemnătate pentru ea și pentru el. Îi scrie în fiecare zi, poartă în buzunar scrisoarea începută. O continuă în orice moment, la Bazalo, în vreme ce pictorul lucrează, la atelier între două corecturi, în cafenea, în odaia lui. Sînt cuvintele pe care le spune Mariei totdeauna prezentă în inima lui, în fiecare clipă a vieții, cuvintele pe care poate că nu i le-ar spune dacă ar fi lîngă el, pentru că atunci ajunge să fii împreună și să taci ca să spui tot și să auzi tot, dar pe care are nevoie să le scrie pe hîrtie pentru că ea e departe, pentru că trebuie să mai știe cît o iubește, cîtă nevoie are de dragostea ei, nevoie de ea, foame și sete de ea cu trupul și cu inima lui, și pentru că propria lui voce care se adresează Mariei, prin scrisoare, îl face să creadă, în timp ce scrie, că e atît de aproape ca să-l audă, atît de aproape ca să se poată apleca asupra ei, s-o atingă.

Marțea nu-i e foarte la îndemînă să scrie cu toate că nu sînt mulți clienți în cafenea, pentru că e ziua în care face curat nevasta zidarului-zugrav, doamna Delair, cea care curăță și la doamna Billard. A venit acum. Doamna Gustave îi dă o ceașcă de cafea adevărată. Doamna Delair o bea cu o lăcomie de pisică. O vrea foarte fierbinte și bine îndulcită. O înghite în sorbituri mici și fiecare picătură îi lunecă pe toată limba. După cinci minute începe să tropăie. E înaltă și uscată. Cînd se mișcă, Jean

se miră că n-o aude trosnind din toate încheieturile. Se repede, răstoarnă într-un sfert de ceas odaia lui Jean, întoarce salteaua, scutură păturile, spală cafeneaua, bucătăria, cele două odăi ale apartamentului lui Gustave care dau spre stradă, atât de mici încît mobilele sînt îngrămădite ca într-o magazie. Spală un maldăr de vase, freacă arămurile, ascute, cu piatra, toate cuțitele. Vine și clipa în care își pierde puterea. Doamna Gustave îi servește, pe un colț de masă, o bucată de brînză cu piine și îi mai face un filtru. Pleacă la prînz cu totul istovită. Va visa toată săptămîna la viitoarele cești de cafea.

— Domnule Tarendol, vrei, te rog, să-ți ridici puțin picioarele? Așa, e bine, mulțumesc. Iar îi scrii iubitei dumitale, hai? Ah, eu n-am să-mi bat joc de dumneata, e sigur. Eu te înțeleg. Eu sînt o femeie care a suferit mult, moral și fizic, și care mai suferă încă. Mă întreb în ce-or fi călcînd porcii ăștia, de murdăresc așa podeaua. În curînd n-am s-o mai pot scoate la lumină...

Acum se duce să spele fereastra. Împinge ușurel perdeaua pe vergeaua ei. Se stăpînește să n-o tragă mai tare pentru că într-o zi a tras-o de un colț și colțul i-a rămas în mînă. Cățărata pe un scăunel, freacă și vorbește. Jean nu răspunde, abia de o aude.

Doamna Delair își întrerupe deodată frecatul. Spune:

— Ia te uită la jigodia aia!

Cum Jean nu răspunde, ea coboară de pe scăunel, îi împinge brațul cu vîrful degetelor.

— Ia te uită la ea, iar aduce unu! Mă întreb unde-i agață! Să umbli tot Parisul și nu găsești unul mai pocit...

Se reazemă cu nasul de fereastră. Doamna Gustave se apropie, se uită și ea în fundătură. Zice:

— Nu-i treabă frumoasă!

— Frumoasă? spune doamna Delair. Vrei să spui că-i scîrboasă!

Se urcă iar pe scăunel. Cîrpa îi zboară pe geam.

— Zice că bărbatu-său e prizonier! Din fericire nu sînt toate ca ea!

— Ah, spune doamna Gustave, îi pune coarne chiar cînd era aici. Lui puțin îi păsa...

— Da, dar vezi, cel puțin nu se culca cu Fridolini¹.

— Asta e sigur, spune doamna Gustave.

Jean a văzut-o pe mătușa Boulard intrînd în culoarul imobilului, urmată de un tontălău de neamț, mare și bătrîn, care poartă pe braț brasarda organizației Todt². Are vreo cincizeci de ani, un cap mare, cu cucuie, ras proaspăt, peste care poartă o calotă neagră prea mică, are urechi depărtate de cap, nițel zdrelite pe margini. Zîmbește. Crede că toți oamenii care l-au văzut trecînd, l-au admirat pentru că a dat norocul peste el. Mătușa Boulard nu culege niciodată alții. Numai deșeurile armatei ocupante, moșnegi din ăștia, scutiții ăștia pe care Germania îi mobilizează de cîteva luni ca să înlocuiască, la treburi, pe toți cei buni de front.

— Și pe deasupra, spune doamna Delair, asta își mai îngăduie și să fie obraznică! Zilele trecute m-a făcut scorpie în plină stradă. M-am întors și i-am spus: „Nu-ți răspund, scîrnavie bătrînă! Dar dacă ți-aș răspunde știu ce ți-aș spune, putoare!”

— Trebuie să bați de seamă, spune doamna Gustave, cu relațiile ei poate să pună să te aresteze.

— Tocmai de asta nu i-am răspuns, zice femeia.

Își strînge scăunelul, se duce să frece tejgheaua. Spune:

— Cînd mă gîndesc la vecina mea care locuiește dedesubt, o știi, doamna Piron?

— N-o cunosc, spune doamna Gustave.

— Nu-i nimic, dacă ai cunoaște-o, ai respecta-o. Bărbatu-său a plecat de patru ani. Și e femeie frumoasă, ar putea să aibă bărbați frumoși, altceva decît scroafa asta bătrînă. Ei bine, nu poți spune despre ea nici atîtica, cu cei doi copii ai ei. Și se mai și lipsește ca să-i trimită pachete...

În fundătură, acum, mai e un copil. E Ginette, fata mătușii Boulard, rodul singurei permisii a bărbatului ei, în '39. E sigur de la el, tot cartierul e de aceeași părere, îi seamănă prea mult. Cînd maică-sa primește un musafir, o trimite să se joace pe trotuar. Ginette coboară

¹ Nemți (n.tr.).

² Organizația de construcții și fortificații (n.tr.).

cele patru etaje, pe șezut, și vine să se întâlnească cu tîncii cizmarului.

Jean își împătorește scrisoarea. Recunoaște părul de în al Ginettei printre capetele negre ale copiilor italianului. Se întreabă cîți are, opt sau zece. Pe tată l-a văzut de două sau trei ori la tejghea. E slab, pare halucinat.

Todt-ul a plecat. Mătușa Boulard a chemat-o pe Ginette de la fereastră. Jean se va duce să-și pună scrisoarea la poștă. Trimite numai o dată pe săptămînă tot ce scrie în fiecare zi, pentru că Marie nu se poate duce prea des la Jacqueline, devenită doamnă Charasse, la care îi trimite plicurile. Jacqueline i-a scris odată o scrisoare scurtă, cam tristă. Spunea: „Sînt fericită. Trebuie să-ți plămădești o fericire din ce ai”. S-a gîndit: „Biată Jacqueline! Nu pare atît de fericită pe cît o spune...” A simțit un fel de remușcare, de parcă ar fi putut face ceva pentru fericirea prietenei lor și nu luase seama la asta.

Doamna Billard, cu ochii lipiți de crăpătura perdelei. l-a văzut pe cizmarul din fundătură, cu o pereche de ghetе în mînă, coborînd pe strada Louis-de-Nantes, aproape alergînd. A ridicat din umeri, a spus numai pentru ea: „Sigur că Deligny a făcut rost de o sticlă de Pernod¹. Mă întreb cum de știe. O fi mirosit...”

Cizmarul se grăbește, se grăbește către patima lui. De cînd nu mai e Pernod, a slăbit înspăimîntător. Înainte de război era un bărbat frumos. Nu bea decît asta, vreo zece pe zi, fără să se îmbete. De Ziua Morților, în 1939, a băut douăzeci și șapte, fără să-și piardă singele rece. Nu făcea niciodată scandal. Bea liniștit, în picioare, la tejghea, era serios. Spunea: „Cînd nu amesteci, nu-ți poate face rău. Ceea ce face rău e amestecul: un vin alb, o halbă, un rachiu. Amestecul distruge stomacul”.

Rătăcește acum dintr-o cafenea în alta, palid, cu ochii imenși sub marginea caschetei care i-a ajuns prea mare. Intră fără să spună un cuvînt, se apropie de tejghea, se

¹ Rachiu de anason (n.tr.).

uită la ceilalți cum beau, nu bea nimic, se uită, așteaptă o minune. Pe urmă pleacă fără să fi spus nimic, ca o fantomă.

„Pe mine mă sperie”, spune doamna Gustave.

Nu mai lucrează. Nevastă-sa se duce să ia mîncare pentru toți de la cantina pentru săraci. la alocații familiale, ajutoare.

Imediat ce un stăpîn de cafenea din cartier fabrică o sticlă de anason ca s-o vîndă cu degetarul, scump ca ochii din cap, cizmarul o știe înaintea tuturor. Atunci se duce pe la case să ia ghetе la pingelit. Sînt destule. Cere banii înainte. Cu ghetele în mînă, fără să se oprească, se duce drept la cafeneaua la care îl trage patima și bea, ca un înecat care dă de aer, ca să se cufunde iar în chinul lui.

Cea mai mare dintre copii e o fată de paisprezece ani, frumoasă și murdară, dar cei mai mici poartă urmele alcoolului. Ultimul, care are un an și jumătate, e orb. Toată ziua liota asta căreia jegul nu răzbește să-i coloreze obrazul, se joacă în fundătură cu tot atîta bucurie cît și copiii bogați și rumeni. Mama, așezată la ușă, cîrpește fără sfîrșit.

Seara, se înghesuie toți în două sau trei paturi, fata cea mare cu părinții, restul la întîmplare. Copilul orb doarme într-o ladă, peste cîrpe.

Femeia, zdrobită de mizerie, nu vorbește cu nimeni. Uneori mătușa Boulard o întreabă rînjind:

— Și cum vă culcați toți trei într-un pat? Frumoasă treabă!

— Mă culc între fiică-mea și el, spune femeia cu o voce lipsită de putere, nevinovată.

— Da' cînd îi vine să, eh, cînd îi vine să...?

— Oh, e obișnuită de cînd era mică, știe ce e...

Începeți să cunoașteți cîțiva dintre bărbații și femeile care trăiesc în jurul lui Tarendol. Mai sînt și alții pe care nu i-ați văzut niciodată, pe care eu însumi abia îi bănuiesc, care încearcă să prindă formă, umbre în ceață. Nu știu unde se duc, încerc să-i conduc ca un cioban oile, dar nici ciobanul nu e stăpînul turmei, soarta alege victimele și cruțații.

Vă întrebați dacă toți sînt necesari poveștii noastre, dar dacă ar fi luați din jurul vostru toți oamenii care nu vă sînt necesari, esențiali, cei la care vă gândiți numai cînd îi vedeți, ce-ar rămîne din voi înșivă? Ocupă trei sferturi din viața voastră.

Vom întîlni noi tovarăși ai lui Jean în acea stradă Louis-de-Nantes, pe care o coboară în dimineața asta, cu fericirea pe buze. Fiecare ocupă micul lui loc, își mănîncă bucata de timp.

V-am arătat această stradă într-o zi cu zăpadă. Închi-puiți-vi-o acum cînd cerul blind al lui octombrie, sub riul cerului între acoperișuri. Zidurile nu i-au mai fost tencuite de mult, prăvăliile sînt goale. Cărucioarele cu zarzavaturi care dădeau pe dinafară de fructe și legume, nu mai cu-prind decît rădăcini cenușii sau verzui, verze gălbejite, ale căror frunze căzute sînt culese de bătrîne pe furis. Lăzile de gunoi rămîn ceasuri întregi pe trotuare. Cîinii nu le mai răscolesc, nu mai e nimic pentru ei în lăzile de gunoi, dar oamenii mai scot din ele comori, hîrtii murdare pe care le înghesuie ca să le revindă, coji stră-vezii de cartofi pentru iepurii pe care îi cresc într-o cușcă, sub pat.

E strada Louis-de-Nantes, asemănătoare cu multe alte străzi din Paris. Oamenii care o locuiesc sînt umili, gata să creadă ceea ce li se spune, și să creadă și contrariul, din spirit de independență. Nu se îndoiesc niciodată, neagă sau afirmă. Ascultă radio-Londra. Și mai adaugă cite ceva. Cred în înfrîngerea Germaniei în luna viitoare. O cred de trei ani. Pînă la urmă vor avea dreptate. Se uită la sol-dații germani cu tot atîta milă cît și ură: bieții dobito-ci care se cred învingători!

E o stradă bună, populată de oameni simpli. Sînt în stare de tot ce e mai bun și mai adesea de tot ce e mai rău, ca voi, ca mine. Locuiesc în casele astea vechi, cu zi-duri groase, cu ferestre înguste. Copiii lor sînt palizi. Pe vremuri, cînd totul era ușor, strada lor era bogată chiar dacă nu erau ei. Și puteau cumpăra pentru cîțiva franci fructe de aur venite de la celălalt capăt al lumii, sau o felie de carne care le înmiresma bucătăria și dormitorul frigîndu-se pe gaz. Acum nu mai au gaz, nu mai au carne, i-au uitat pînă și mirosul. Cînd spun „înainte de război“,

asta trezește în ei o vagă impresie de culori, de lumină, de zgomote vesele. Dar e nedeslușit, amestecat, acum prea departe, asemeni copilăriei lor. Spun mai ales „după răz-boi“. Va fi într-o zi apropiată. Dintr-o dată toate vor fi alci din nou, tot ce exista „înainte“. Trăiesc între acest regret și această speranță un soi de timp mort, care nu contează, din pricina asta îl îndură.

Jean, de cînd a venit la Paris, se simțea la fel cu ei, pierdut între fericirea pe care o părăsise și cea pe care o spera. Dar azi, poate din pricina celor trei scrisori deo-dată, poate din pricina soarelui, a azvirlit această așteptare înăbușitoare, pasivitatea asta. Și-a dat seama că viitorul lui depinde de voința lui. De acum înainte va vrea să se împotrivească descurajării, asalturilor ei bruște și înstă-pînirii ei mohorîte. Va voi să lucreze, zi și noapte, ca să grăbească venirea nădejdlor.

— Bună ziua, dragă Jean! îi strigă doamna Empot pe deasupra capetelor.

L-a zărit, i-a făcut semn, pe urmă l-a uitat, n-are vreme. În picioare, în spatele căruciorului, ține piept flă-mînzilor. A primit zece lăzi de struguri. O să vîndă și ea odată ceva bun. Trebuie să-i facă să simtă pe mușterii ce bună e că se îndură să le vîndă strugurii ăștia buni! Și felul cel mai potrivit e să urle la ei:

— Dacă vă înghesuți, opresc vînzarea! Nu, doamnă, o jumătate de kilogram, o jumătate la fiecare. Nu mai pot eu de copii dumitale, și alții au copii, și eu am copii, toată lumea are copii! Haită de sălbatici, mult o să vă mai împingeți așa? Parcă n-ați mai văzut niciodată struguri!

Au mai văzut, dar e atît de mult de atunci! Cîți ani, cite veacuri? Așteaptă resemnați, unii în urma altora. Se odihnesc pe un picior, pe urmă pe celălalt, văd cum descrește grămada, numără persoanele care trebuie ser-vite înaintea lor, își povestesc grijile cele mai intime, bolile, chestiunile de familie necunoscuților care așteaptă lingă ei. Ca să omoare timpul. O femeie însărcinată, palidă, cu ochii infundați în cap, își împinge pîntecul, le înfruntă furia, cu cartela în mînă. Toată coada scrișnește din dinți. „Încă un privilegiu! Umflă tot! Totul e pentru ele!“

Jean i-a răspuns doamnei Empot cu un gest al mîinii. E roșie, cu permanentul măciucă. El merge de-a lungul

străzii încet, cu mâinile în buzunare, cu gulerul cămășii desfăcut. Se oprește în fața unei florării. Zimbește florilor și florăreasa îi zimbește lui. Se plimbă mai departe. Spune „iertăți-mă” când e înbrâncit. Femeile îl privesc, el se uită la câte una din când în când și e mulțumit dacă e frumoasă. Se uită la ziduri, la prăvălii, la ziarele de pe stelaje, la culoarele care se deschid între două prăvălii, la chipul Parisului.

Azi se simte la el acasă. I se pare că ar putea cere un serviciu oricui, și are dreptate, faci mai curînd un serviciu oamenilor pe care îi simți fericiți, decît nenorociților.

Trece pe lângă domnișoara Bédier fără s-o vadă. Domnișoara Bédier, cu sacoșa pe braț, se oprește și-l privește trecînd. Își șterge ochelarii ca să-l vadă timp mai îndelungat. Și-i pune la loc pe nas. Fac să-i pară ochii mici. E secretara lui Billard. Lucrează cu el de cincisprezece ani.

De cîte ori un client reclamă că o lucrare întîrzie, că s-a făcut o greșală, în sfîrșit de cîte ori se simte vinovat, Billard nascocoște un motiv fals ca s-o acuze pe secretară și s-o mustre urlînd. O face să plîngă cel puțin o dată pe săptămînă. E o deprindere de care nici unul, nici celălalt, nu s-ar mai putea lipsi acum.

Locuiește la o depărtare de cinci minute de acolo, într-o cameră cu bucătărie la etajul al șaptelea al unui imobil din scuarul Saint-Rambert. Ziua, scuarul furnică de copii. Un paznic și o tăbliță îi oprește să se joace pe iarbă. Trebuie să se mulțumească cu praful. Noaptea, îndrăgostiții trec peste grilaj și vin să se iubească pe iarbă. Puțin le pasă de tăbliță și de ora camuflajului.

Uneori, întorcîndu-se de la lucru, domnișoara Bédier întîrzie noaptea lângă scuar. Aude suspine, horcăieli, se înfioară, se sprijină de grilaj, își încleștează mîinile de gratii.

— Ah, te-am prins ! spune Chapelle.

Domnișoara Bédier tresare. Stătea încă locului visînd, Tarendol ajunsese departe.

— Trebuie să te măriți, drăguțo, trebuie să te măriți ! spune Chapelle.

Ride prietenos, gros. Domnișoara Bédier ridică din umeri.

— Ce-ai găsit bun în dimineața asta ?

El se sprijină în echilibru, pe cîrje, deschide sacoșa domnișoarei Bédier cu amîndouă mîinile.

— Sfecă fiartă ! Pfui !

— Mie îmi place, spune domnișoara Bédier, e dulce.

Chapelle e acordorul care locuiește la al treilea, deasupra lui Gustave. Și-a pierdut piciorul drept, la înălțimea soldului, în celălalt război. Merge cu două cîrje. Poartă o barbă mare și o muștață cenușie cu care se amestecă, și o pipă înfiptă în mijlocul acestui păr. Are un nas puternic, roșu, ochi care rid, sprîncene groase. E îmbrăcat în catifea, poartă o beretă alpină. Îi place gluma.

— Ce fumezi, de miroase atît de urît ? întrebă domnișoara Bédier, dîndu-se înapoi.

— Mătase de porumb amestecată cu tei. Nu e așa de rău. Aștept să-mi dai un pachet de tutun de dragul ochilor mei frumoși...

— Poți să aștepti mult și bine ! spune domnișoara Bédier.

Jean a ajuns la capătul străzii Louis-de-Nantes. A trecut prin fața unei porți de gang unde niște clienți triști cumpărau zarzavaturi pe jumătate putrede. Toată lumea de pe stradă îl numește pe negustor Napoleon.

E un mediteranean negricios, nu se știe bine dacă e grec, arab, sirian sau maltez, în orice caz o corcitură. Expune mărfuri, aproape putrede, într-o duzină de lădăoie, le vinde mai ieftin decît oricine, la el se scurge clientela cea mai săracă, cea care socotește încă fiecare gologan. Vorbește patru sau cinci limbi și franceza, cu accentul tuturor celorlalte. Gestapo-ul l-a ridicat de două ori ca să afle dacă nu e evreu sau dintr-o țară împotriva Axei. I s-a dat drumul fără să se știe bine de ce. Doamna Billard a spus că nu-i lucru curat. Și-a arătat actele întregului cartier, acte de bun francez, naturalizat de cel puțin zece ani. Și nu e evreu. Se înfurie că putuse fi luat drept jidan. Nu-i plac. Scurpă.

Jean a trecut liniștit, pe lângă poarta de gang. Napoleon își cîntărește prazul viscos. N-a ridicat capul. Jean nu l-a întors. Nu se cunosc. Se vor mai întîlni abia peste câteva zile și Napoleon nici nu se va uita la Jean.

Jean trece strada și-și pune scrisoarea în cutia albastră. Acum simte că-i e foame. Se duce repede către prinzul care îl așteaptă.

Doamna Billard l-a văzut intrând în fundătură, de la fereastra ei, de după perdea. Se întreabă de ce pare atât de frumos, de strălucitor în hainele lui caraghioase. Se îndeasă în șalele ei moarte. I se pare că Jean nu-i normal.

Țigara mi se consumă între două degete ale mîinii stîngi. E o țigară americană. Am să tușesc toată noaptea. Sînt cinci ani de cînd n-am mai fumat una de asta. Fumegă și se consumă, și se preface în cenușă. Sub pielea degetelor mele, vinele poartă sîngele uzat, celulele moarte. Țigara, între degetele mele, arde și înmiresmează pentru plăcerea mea, dar carnea și duhul meu ard pentru plăcerea a ce și a cui? Cine ne-a dat focul vieții? Cine se încălzește la flacăra noastră? Uite ce se poate face cu un foc bun, cu băiatul ăsta drept, neted, nou, și în jurul lui femei și bărbați, nițel răsuciți, nițel frînți, cizmarul și chinul lui, Gustave cu vinul lui în burtă, infirma la pîndă, Billard printre mașinile lui duduitoare, negustoreasa și mușteriii ei, ei flămînzi, ea ghiftuită, copiii ăștia palizi, și toți ceilalți, și Napoleon cu veninul lui... Acum acești bărbați și aceste femei cu care am făcut cunoștință au să se ia de mină și dansul va începe. E un dans așa cum vezi cîte unul sculptat la bisericile vechi. Fiecare strîmbîndu-se, nu ia aminte decît la propriul lui pas, vrea să-i reușească „entrechat-ul”, și ținîndu-și de mină vecinul îl ia la joc fără să gîndească, fără să știe. Știu unde duce dansul ăsta. Dar cine îl duce?

Castanii cei mari, sub ferestrele mele, și-au scos luminările albe, încearcă să le ridice și mai sus către cerul care le confundă cu spuma. A venit primăvara în timp ce scriam cartea asta. Albinele îmi intră pe fereastră, se lovesc de oglindă, caută de pe acum hrana generației lor viitoare. De unde ies albinele astea pariziene? Din care stup ascuns în ce grădină tainică, închisă între zidurile orașului?

În toate căminele s-au ivit mănunchiuri de liliac. Parfumul lor iese pe trotuare. Cînd se apropie noaptea,

mii de lumini înțepă din nou seara Parisului. Pacea e așteptată într-una din zilele viitoare. Moartea își va întrerupe măcelurile și își va continua munca de meseriaș.

Țigara îmi arde degetele. Nici orga, nici tămîia nu răspund întrebărilor mele. Prăznuiau azi un mort însemnat și preoții și credincioșii din lumea întreagă îi cereau lui Dumnezeu să-i dea o viață nouă. Asta e tot ce-am știut să găsim în spaima noastră, credința asta puțin cam simplă că flacăra stinsă se reaprinde în alt loc. Trebuie să trăiesc, chiar dacă focul din sîngele nostru, dacă patima din inima noastră nu încălzesc decît vidul înfricoșător al inexplicabilului. Țigara asta miroase bine. Ar fi poate o sarcină destul de mare de a ne sili să nu puțim.

Luni. Strada Louis-de-Nantes e liniștită, cu prăvăliile închise. Lăptarul a ținut deschis de la ora zece pînă la prînz. În această zi nu vinde decît lapte, o jumătate de kilogram copiii mici, un sfert copiilor mai mari și nimic pentru ceilalți.

Gustave și-a sfîrșit somnul scurt de după-masă. Joacă belotă cu Valdon, împotriva lui Chapelle și doamnei Empot. Jean, invitat să bea un coniac cu ei, așezat pe banchetă, privește vag jocul din care nu pricepe nimic. Doamna Gustave curăță cartofi pentru seară. Cafeneaua e închisă azi. Sînt singuri în sală.

— Și ultima pentru noi, spune doamna Empot. Ați intrat în cofă!

Chapelle și-a agățat deasupra lui, în cuier, cîrjele și bereta. Părul lui lung e bine pieptănat și ondulat în valuri mari. Dar se pare că nu-l spală prea des, are fire de mătreață pe gulerul hainei.

Gustave cască.

— Jeanne, spune doamna Empot, o să ne mai dai un rînd cînd ai să-ți sfîrșești cartofii.

— Am spus pas, zice Valdon.

— De două ori, spune Chapelle.

— Va fi pică, spune Gustave.

Valdon ia restul pachetului de cărți și îl împarte. Chapelle scoate din vestă un ceas de argint atîrnat de o

panglică de moar împodobită cu un breloc în formă de liră.

— Două și douăzeci. Și tîrfa aia de Boulard încă nu s-a întors. Cînd am coborît, copilița plîngea, singură în apartament de azi de dimineată. Mă doare inima. Cincizeci.

— Unde s-a dus ? întrebă Valdon.

— Tu nu știi niciodată nimic, parcă n-ai fi din cartier, zice doamna Empot. Lunea se duce la Napoleon.

— Nu se poate ! spune Valdon.

Joacă, face două levate. Adaugă, după ce s-a gîndit :

— Nu mă mir.

Napoleon locuiește în josul străzii, într-o odaie fără ferestre, un soi de magazie, între odaia portarului și lăzile de gunoale. Lunea nu vinde. Profită ca s-o primească dimineata pe mătușa Boulard. După-masă se duce la hale.

Cei patru jucători își întorc în același timp privirea de la cărți și ridică toți capul. Doamna Gustave rămîne cu gura căscată, cu un cuvînt retezat pe buze, cu cuțitul nemișcat pe cartoful pe jumătate curățat. Jean se îngălbenește și întoarce capul, ca toți ceilalți, către stradă. Un țipăt groaznic, un țipăt de frică, de moarte, un țipăt de copil se naște undeva, din cer și cade. Un pachet roz trece prin fața ferestrei. O izbitură surdă, moale, un zgomot pe care Jean nu-l va uita niciodată. Țipătul s-a oprit.

— Ginette ! urlă Chapelle.

A sărit în sus, pe singurul lui picior. Își uită cîrjile, țopăie de la o masă la alta, se agață de marmore cu amîndouă mîinile. Gustave încearcă să se ridice, cade la loc. Valdon s-a luat după Chapelle. Ușa e închisă. Ceea ce văd pe trotuar e întocmai ceea ce-și inchipuiau.

— Clanța, cheia, pentru Dumnezeu, ceva ! strigă Chapelle.

Jean smulge din mîna doamnei Gustave, care tremură și nu îndrăznește să se apropie, o clanță pe care a scos-o din buzunarul șorțului.

Deschid, ies. Chapelle se reazemă de geam. Valdon se apleacă. Jean se simte devenind ușor, ușor, e ciudat, și culorile străzii se schimbă, casele se învîrtesc, cerul se va răsturna. Își mușcă limba, toate se întorc la locul

lor, și trupșorul de la picioarele lui continuă să singereze lucrul.

Copiii cizmarului, care o luaseră la fugă ca niște vrăbii, încep să se apropie. Mama lor vine gemînd. Ce nenorocire ! Ce nenorocire ! Și uite vecini și vecine, și trecători. N-a trecut un minut de cînd s-a întîmplat și doamna Billard vede, de la fereastra ei, oameni alergînd către fundătură.

Ginette s-a aplecat prea tare peste fereastră, poate ca să vadă dacă vine mama ei. A căzut, de-a latul, pe pavaj. Doamna Gustave, care a cutezat în sfîrșit să plîngă și nu știe bine ce spune : „Îmi spălasem trotuarul azi-dimineată. cel puțin, din fericire, săraca de ea, din fericire era foarte curată“. Și plînge iar.

Șorțul roz, suflecat în cădere, acoperă obrazul copilului. Nu are pe dedesubt decît un tricou de lînă verde și o cămașă care nu i-a fost primenită de săptămîni. Burtica goală e albă, cu cîteva puncte roz de ciupituri de purice. Picioarele îi sînt subțiri, cenușii, genunchii și labele aproape negre. Coapsa stînga e fărîmată și îndoită peste cealaltă coapsă. Osul împunge pielea, gata s-o străpungă. De sub șorțul roz ies cîteva șuvițe de păr de culoarea cîneii și începutul unei limbi de sînge care se lungeste încet-încet.

Valdon a ridicat șorțul, dar l-a lăsat repede la loc.

Se îndreaptă. Spune :

— E moartă. N-o atingeți. Gustave, telefonează la poliție, eu mă duc s-o caut pe maică-sa.

A vorbit cu o voce aspră. Pleacă cu pași mari. Se gîndește că era prieten cu Boulard și toți oamenii din cartier știu unde se duce s-o caute pe mamă.

Începe să plouă. Lungile ace ale ploii înțepă burtica goală și toți se înfioară.

— Nu se poate s-o lăsăm așa, spune Jean.

Aleargă la tipografie. Lîngă rotativa offset se ridică un vraf de hîrtii imprimate. Ia o foaie, mare ca un cearceaf de copil. E o hîrtie solidă, sortită pungilor pentru semințe. Se întoarce, dă mulțimea la o parte, așază peste fetița goală o foaie cu imagini vii de colțunași, mazăriche, morcovi, lăptuci și verze rotunde. Ploaia bla-

jină lovește hîrtia cu un zgomot de mîngiere care adoarme atît de bine copiii, seara.

Valdon a găsit-o pe mătuşa Boulard sforăind în culcuşul lui Napoleon. El era plecat. A zguduit-o, i-a spus vestea în două cuvinte, a aruncat-o afară. E în capot şi papuci, un capot jegos, cu flori mari, verzi. Urcă strada în goană, urlă : „Fata mea ! Ginette a mea ! Comoara mea !“ Valdon îi răspunde : „Tîritură ! Ți-ai găsit cînd să urli !“ Nu poate rezista, după ceea ce a văzut îi trage un picior zdravăn în șezut. Ea urlă și mai tare : „Porcule ! Ginette a mea ! Animalule ! Lasă-mă ! Comoara mea !“ Zece, douăzeci, cincizeci de persoane aleargă în urma mătușii Boulard. Nu știu ce s-a întîmplat, o ocărăsc, o scuipă, două femei pun mîna pe ea, încep să-i sfîșie capotul și să-i smulgă părul. Valdon o desprinde din mîinile lor, o împinge, mulțimea se îngheșuie, ca un vârtej, în fundătură. Pumnii se ridică, mătuşa Boulard urlă, o viltoare se închide peste ea. Se aude semnalul, pe două tonuri, al mașinii poliției care vine în mare viteză.

Agenții au ridicat-o, la cîțiva metri de fetița moartă, pe mătuşa Boulard, acoperită de urme înnorioate, de lovitură de picioare, cu fruntea și gura crăpate, cu nasul rupt. Ținea, cu mîna încleștată, un rest de combinezon. Sinii ei mari, moi, atîrnau de fiecare parte a pieptului.

Ieșită din spital, va schimba cartierul. La eliberare, va deveni o clientă a negrilor americani. Cînd i se va întoarce bărbatul, dacă s-o întoarce, o să vadă ea. Nu se gîndește atît de departe.

Gustave servește la rînd păhărele de archibuză¹. Toată lumea are nevoie. Încasează banii, apoi împinge oamenii afară.

— Haide, haide, o să mă faceți să mă aleg cu o contravenție, azi e închis, știți bine.

Chapelle și Jean sînt aplecați către banchetă. Chapelle ține un șervet ud cu care spală fața unei femei culcate. O femeie ? Aproape, dar ceva mai mult decît

¹ Rachiu tare, botezat cu numele acestei arme (n.tr.).

o fată. E cel mai mare copil al cîzmarului. A leșinat în mijlocul mulțimii. Jean a adus-o în cafenea. Doamne, el era de ușoară ! A întins-o pe banchetă. Părul ei negru cade în șuvițe pe mușama, pielea obrazului ei e tot atît de albă ca marmora, o umbră îi scobește obrații și tîmplele. Genele ei lungi, întoarse, nemișcate, mărginesc pleoapele aproape albastre de palide ce sînt, prin care se ghicește cercul întunecos al irisului. Brațul i-a luncat și mîna i se odihnește pe jos. Bancheta nu e destul de lată. Chapelle aruncă șervetul pe o masă și spune :

— De leșinată e leșinată de-a binelea !

— Las-o liniștită, spune doamna Gustave. Are să-și vină în fire.

Chapelle se așază și ia în mîinile lui mîna fetii. Degetele sînt foarte lungi, unghiile rupte și murdare. Dă din cap de milă, privește mai atent trupul subțire, întins. E acoperit de o rochie imprimată, decolorată, prea strîmtă, întinsă pe un sîn care începe să răsără.

— Va fi frumoasă, spune Jean.

— Dacă va avea timp să ajungă, spune Chapelle. Trebuie să fie tuberculoasă. Ia te uită ici : nimic în stomac, nimic pe trup. Cum poate trăi așa ceva ?

— Cum o cheamă ? întreabă Jean.

— Titou, spune doamna Gustave.

— Titou ?

— Cel puțin așa îi zice maică-sa și tot poșidicul. Sigur că nu-i numele ei adevărat. Poftim, încercați s-o faceți să bea asta.

Gustave s-a prăbușit pe un scaun. Nu-i e bine. E verde, are pungi mari sub ochi, fruntea și gîtul scăldate în sudoare.

Jean, după prima slăbiciune la vederea Ginettei, s-a apărut de groază, de milă și de scîrbă. Cînd mulțimea s-a repezit la femeie, a rămas nemișcat lîngă trupul cel mic, cu dinții strînși.

Titou, venindu-și în simțiri, s-a așezat. Privește pe rînd oamenii, mesele, pereții, ușa. Se vede că are chef să plece. Ochii ei mari, negri, n-au curaj să zîmbească.

Jean o împinge pe doamna Gustave către bucătărie. Spune încet :

— Am să vă dau o felie de șuncă. Prăjiți-o cu niște ouă. Am să vi le plătesc.

Doamna Gustave ridică din umeri și pune tigaia pe plită.

În clipa în care Valdon, după ce mîncase, ieșea de la Gustave ca să se ducă la lucru, Napoleon i-a sărit în spate. Jean care ieșise cu Valdon, a auzit zgomotul surd al unei lovituri de pumn, întovărășit de o frază întreagă de înjurături. Valdon a ripostat, fără un cuvînt, pe urmă l-a înbățat pe om de mijloc.

Jean îl apucă pe Napoleon de păr, dar cineva îl ia de umeri și-l trage înapoi. E Brunon, un tipograf al lui Billard. Spune :

— Lasă-i să se descurce. Nu te amesteca.

O lumină vagă, cenușie, cade din nori în fundătură. Luna e pe undeva, în spatele lor.

Cei doi oameni se rostogolesc pe pietre. Lucrătorii de la tipografie care vin fac cerc, se dau înapoi sau înaintează după fazele luptei.

Iată-i din nou în picioare. Se țin atît de strîns, încît nici unul nu poate mișca. Gîfîie. Napoleon își desprinde un braț și lovește. Domnișoara Bédier vine în goană : „Ce e ? Ce e ?“ Vede doi oameni care se bat, nu-i recunoaște. Strigă : „Despărțiți-i, ce Dumnezeu ! Despărțiți-i odată ! Trebuie despărțiți ! Au să-și facă rău !“

— Gura ! spune Brunon.

Cad. Billard, în ușa atelierului, nepăsător, fumează o țigară. Își aprinde bricheta, se uită la ceas. Mai sînt zece minute pînă la începerea lucrului.

Napoleon e dedesubt, dar îl strînge pe Valdon cu brațele și cu picioarele. Valdon, cuprins de o furie rece, îl mușcă deodată de gît. Napoleon urlă, pe urmă gîlîie. Domnișoara Bédier urlă mai tare decît el, tropăie, își înfige unghiile în brațul lui Brunon prin haină.

Napoleon nu mai mișcă.

Valdon se ridică, cu răsuflarea puțin tăiată, își trece degetele prin păr, își strînge cureaua. Dar celălalt țîșnește deodată, îi desenează o cruce lucioasă pe față, despică mulțimea și fuge.

Valdon nu pricepe, n-a simțit nimic, dar sîngele îi țîșnește pe mîini, cade pe pămînt ca o ploaie și deodată o durere cumplită îi sfîșie fața, vrea să strige, și gura i se deschide în toate părțile, pînă la urechi, pînă la ochi...

Billard cel tînăr își îndreaptă lampa electrică asupra lui și oamenii gem de groază la vederea obrazului lui roșu, tăiat în patru de două lovituri de brici.

— Scîrnăvie impușită ! zice Brunon.

O ia la fugă pe urmele lui. O duzină de oameni îl urmează.

L-au căutat pe Napoleon mai mult de jumătate de ceas. Nu era acasă. L-au găsit, aproape din întîmplare, ascuns, tremurînd în pisoarul din piața Combes, chiar sub castan. L-au cotoilogit.

— Ce zi ! suspină Gustave, așezat în bucătărie, în fața sticlei.

— Le-ai notat numele ? întreabă Billard, cu ceasul în mînă, pe domnișoara Bédier care încă mai tremură. Ai să le reții trei sferturi de oră din salariu.

Jean a rămas iar cinci zile fără vești de la Marie. În dimineața asta, era o scrisoare sub ușa. A sărit din pat. Numai decît, după pipăit, a simțit că nu e aceeași hîrtie. Prin ceața somnului care îi mai rămăsese în ochi, a recunoscut scrisul mamei-si. A pus plicul pe scaun fără să-l deschidă. S-a culcat iar.

Scrisoarea Mariei a venit cu poșta de după-masă. Doamna Gustave a ținut-o în buzunarul șorțului și cînd a pus masa, a așezat-o în picioare, în fața farfuriei lui Jean, rezemată de paharul lui. E un plic de hîrtie de un albastru deschis, lucios. Paharul de care se reazemă e un fost borcan de muștar. Cîteva bule de aer sînt prizoniere în sticla lui fără sclipire. Scrisoarea se ridică între pahar și farfuria de faianță albă. Marmora mesei e puțin unsuroasă. O mușcă se plimbă pe ea, se oprește, pleacă, iar se oprește, își pune trompa pe o firimitură nevăzută, zboară, face trei ocoluri și se așază pe marginea paharului, își freacă aripile și spatele.

Plicul albastru are în el o foaie de caiet de școală împăturită în patru. E o scrisoare scurtă. Hîrtia e bine

impăturită, turtită, străbătută de linii scrise, drepte. Marie fusese atît de grăbită să scrie încît pe alocuri a uitat punctele la capătul frazelor și accentele pe cuvinte.

„Jean, sînt însărcinată. Iartă-mă că nu ți-am scris-o mai de mult, voiam să fiu absolut sigură, nu credeam că e cu puțință. Nu credeam că așa ceva se poate întîmpla, nu mă gîndeam decît să te iubesc. Jean, Jean al meu, mi-e frică. Înainte de a fi sigură, la început, nu eram decît neliniștită, speram că sînt bolnavă, că plecarea ta era pricina neliniștii mele, dar săptămîna trecută am întovărășit-o pe mama la Valence, se ducea să-l vadă pe inspectorul de la Academie. Pe cînd ea aștepta în birouri, eu m-am dus la un doctor. Ah! dragostea mea, mi-era rușine. Mi-a spus că o poate afirma cu siguranță, că nu avea nici o îndoială că sînt însărcinată. Am fost înspăimîntată. Jean, ce are să fie cu mine? Ce are să ni se întîmple? Și pe urmă, cînd am fost iar singură în odaia mea, m-am gîndit la acest copil de la tine, la această viață, la dragostea asta pe care ai sădit-o în mine, care trăiește de pe acum, care e de pe acum în mine și care e de la tine. Și eram tot atît de fericită pe cît de înspăimîntată.

Jean, dragostea mea, tu ești puternic, tu ești mare, tu, Jean al meu, tu ai să-mi spui ce trebuie să fac, tu ai să mă liniștești...”

Vestea a explodat la început în capul lui ca un foc care îl arde și-l orbește. O uluire strălucitoare. El, Jean, a creat o ființă mică, o ființă care trăiește, cu dragostea și cu singele lui a făcut minunea asta, viața asta de pe acum desprinsă de el, într-o zi desprinsă de Marie, care va dansa și va arde singură în lume, datorită lui, prin el, prin gestul lui, al lui Jean!

Și pe urmă începe să înțeleagă care va fi greutatea acestei comori care i-a fost dată. În mîinile lui. Are încă zîmbetul de uimire și de bucurie pe buze, dar buzele încep să-i tremure. Acum nu mai e vorba de exaltarea dragostei, de pasiunea pură căreia nu-i pasă de realități. Acum începe viața adevărată. Există acolo două fapte care depind de el, în întregime. Tot ce va face sau nu va face le privește pe ele. „...ai să-mi spui ce tre-

buie să fac...” Va trebui să hotărască, să acționeze. E răspunzător.

Uite că înțelege. Și îl cuprinde frica, se simte deodată prea tînăr, abia ieșit din copilărie... „tu ești puternic, tu ești mare...” Va fi destul de puternic, destul de mare? Trecutul e o prăpastie. Niciodată nu se va putea întoarce înapoi, către nepăsare. Va trebui să-și urce drumul, piatră cu piatră, cu comoara, cu povara asta în brațe. Cineva, cineva îl va putea ajuta? Mama... E atît de puțină vreme de cînd ea încă hotăra tot... El era copil, asculta, era în siguranță, era la căldură.

Acum Marie se bizuie pe el, care nu se poate bizui decît pe ei însuși. Copilăria a fost retezată dintr-o dată de el. E rîndul lui să devină un sprijin, cel lîngă care te liniștești, cel care ia pe umerii lui toate grijile.

Se întinde pe pat, cu mîinile sub ceafă. Se gîndește îndelung și se liniștește încet, încet. Marie, fiul lui și el, Jean. Uite, totul e simplu. E destul să acționezi drept și să fii tare. Se ridică și scrie:

„Marie, fetița mea, dragostea mea atît de dragă, de mare, cum aș vrea să fiu lîngă tine și să te iau în brațe ca să te liniștesc, și să te strîng la piept ca să simți bucuria și recunoștința mea! Dar știu de pe acum că nu-ți mai e frică, pentru că voi face acest lucru cu neputință: te voi iubi și mai mult ca înainte.

Acum va trebui să vă iubesc pe amîndoi, și eram și așa plin de lumina ta! Și pînă acum erai pentru mine întregul univers, soarele în marele cer albastru, și toate păsările și florile... Am fost pînă acum un copil mare, nebun de dragoste, care trăia în strălucirea ta. Scrisoarea ta mi-a trezit puterea de bărbat. Dragostea noastră era un cîmp de mai, cînd izbucnesc toate florile. Acum trebuie să devină ca o casă. Fericirea asta ne aștepta de la începutul lumii. Am fost aleși unul pentru altul. Cînd te-am văzut pentru întîia oară am știut-o, ca un orb vindecat care descoperă lumina și o recunoaște. Viața mea a început în clipa aceea. Nu-mi aduc aminte să fi trăit înainte de tine. Eram un grăunte pe o piatră. Nu simțeam nici plăceri, nici suferințe, nu văzusem nimic, nu simțeam nimic, degetele mele nu atinseseră nimic...

Tu ai venit, și tu ești a mea, și porți în tine un mic zeu, și nu știu ce să fac cu mâinile, atîta îmi ard de fericire...

Marie a mea, cum de-ți poate fi frică, cum de te temi că nu se poate întîmpla o nenorocire, cînd sîntem purtați de o asemenea dragoste și cînd dragostea noastră va deveni o ființă mică, înzestrată cu o carne, cu ochi, cu un chip care să-ți semene?

Mă întrebî ce să faci? Nu e decît un lucru de făcut. Trebuie să-i vestești pe părinții tăi. Dacă nu îndrăznești să le-o spui, le voi scrie eu, dar e mai bine s-o afle de la tine. Vor fi surprinși și fără îndoială nemulțumiți, dar ce nemulțumire poate dăinui în fața imaginii micii făpturi care se va naște? Ne vom căsători la Crăciun. Ne vom duce să ne cununăm la Capela Cavalerului, chiar pe locul unde ai devenit femeia mea. O să-l aducem acolo sus pe preotul din Saint-Sauveur-Neuf. Pe urmă are să te ia mama mea cu ea. Ai să trăiești lângă ea, așteptînd să-mi sfîrșesc studiile. Fiul meu va veni pe lume în patul în care m-am născut și va crește în casa dragă în care am crescut.

Îngrijește-te bine, dragostea mea, mănîncă mult, fă plimbări lungi, și nu urca prea repede scările. Eu am să muncesc ca un rob! Cursurile încep peste trei săptămîni."

Are abia optsprezece ani. A intrat de-a dreptul din copilărie în dragoste, n-a avut vreme să vadă lumea. Crede că invidia și ura și prostia sînt numai cîțiva mărăcini în lanul de grîu.

Trebuie să învețe să trăiască de acum înainte. Dacă această existență pe care o duc acei oameni în jurul lui și pe care o ducem, dumneavoastră și eu, înseamnă a trăi.

Adoarme, se trezește, visează, se gîndește, adoarme iar, visul se continuă din somn în veghe și din veghe în somn. Vede un apartament inundat de soare, cu mănunchiuri de flori pe mobile, pe Marie așezată, care îl așteaptă, Marie la bucătărie pregătind hrana și așteptîndu-l, Marie culcată așteptîndu-l, Marie așteptîndu-l după

ună, Marie, la fereastră, se uită în stradă așteptîndu-l, și pe genunchii ei, de brațul ei, alergînd după ea, uite un copil mic... e un băiat, fiul lor, mititelul! Dar Jean nu izbutește să-i vadă fața, copilul întoarce mereu capul. Jean, înspăimîntat, suie în grabă scara, sună la ușă. Marie aleargă, își ține fiul de mină, deschide, Jean are să vadă în sfîrșit fața fiului lui... Se apleacă, privește... Se trezește, nu l-a văzut.

Asudă. Nu vrea să mai doarmă, nu vrea să mai viseze acest vis, copilul a cărui față se ascunde de el, nu vrea nici măcar să se gîndească la asta. Se căznește să uite, îl repetă cuvintele scrisorii Mariei, prevede, în toate amănuntele, ceea ce va trebui să facă: viața Mariei în adăia de sus de la Pigeonnier, fiul lor, care se va rostogoli pe povîrnișurile de marnă ale văiugii... Îl vede fugind, rîzînd, da, îl vede, și-l închipuie cu o față luminoasă sub părul blond... Zîmbește. Are să-l boteze cu numele tatălui său, André. Pe urmă vor veni să se înstăleze la Paris, în creștetul unei case înalte.

O alarmă a sunat către ora cinci dimineată. N-a auzit-o.

Furtuna, ultima a anului, se pregătește de la prînz pe creștetul muntelui Ventoux, întîi o eșarfă ușoară, mătase albă pe care vîntul o duce bucăți în soarele care o absoarbe, apoi ceața cenușie frămîntată de zvîrcoliri, care se rostogolește în loc și se leagănă, se îndeprtește, se umflă cu pîntece de ardezie și de oțel, cu capete de foc, clocotește și bubuie; și muntele tremură, valea își pierde soarele și se înfioară, obloanele se trîntesc, rufe pe frînghie zboară ca o aripă, frunzele căzute urcă spre clopotnițe, cîinii aleargă, pămîntul se întinde, trosnește, își zbirlește firele uscate, se deschide, se oferă, și hoardele de nori îmbrînciți, ghemotociți, îmbulziți, duși în galopul nebuniei trag grapa ploii răscolitoare, furimă mănunchiuri de fulgere, umplu cerul, dau pe dinafară, se rostogolesc către nord, undeva, dincolo de Gardegrosse, pe drumul pe care o apucă toate furtunile, de totdeauna, Domnul știe de ce, și numai el știe unde

se opresc, se pierd și mor sleite, la capătul zgomotului și al ultimei lor picături.

În trecere, a înecat alea care duce la Fintina Trois-Dauphins și a aruncat la pământ frunzele de toamnă ale marilor platani. Fetitele care se jucau n-au văzut-o venind. Se string speriate în jurul Mariei, își astupă urechile, închid ochii, își ascund fața una în alta, cele mari se îngălbenesc, cele mai mici plâng.

Uite că s-a și ivit soarele. Luminează printre ramurile goale, copiii uzi de ploaie. Ploaia și lacrimile se rostogolesc pe obrajii lor care zimbesc. Cîțiva sinii mici răsar sub rochiile plate, coapse subțiri se infioară de recele stropilor, părul cade pe umeri și frunze de aur s-au lipit pe spate și pe șolduri.

— Repede, repede! spune Marie, bătînd din palme. Repede, repede, trebuie să ne întoarcem acasă, să vă schimbați hainele.

Fug pe potecă strigînd de bucurie. Doamna Margherite le așteaptă la ușă.

— Repede, repede! spune doamna Margherite, urcați-vă în dormitor să vă schimbați. În zece minute, în sufragerie, ca să beți un ceai cald.

Fața doamnei Margherite și-a reluat expresia de liniște severă, pe care grija i-o tulburase puțin. Spune:

— Sper că n-a răcit nici una. Du-te repede să te schimbi și tu.

Un fior puternic o scutură pe Marie din cap pînă-n picioare. Spune cu jumătate de glas:

— Doamne, numai să nu mă fi îmbolnăvit!...

Doamna Margherite se miră:

— Ia te uită ce plăpîndă ai devenit deodată.

— Ah! spune Marie.

Are să vorbească, șovăie, apoi se aruncă deodată în prilejul de a face această mărturisire pe care frica i-o oprește pe buze de o săptămînă.

— ...Pentru că sînt însărcinată.

S-a dat cu doi pași înapoi și s-a sprijinit de zid, cu brațele puțin depărtate de trup, cu palmele deschise, lipite de piatră. Stă în fața mamei și, o privește, așteaptă. Acum s-a spus, s-a făcut, nu se mai gîndește decît să se apere.

Ochii doamnei Margherite cresc. N-a înțeles numai-audul. I-a trebuit mai mult de o secundă pentru ca cuvîntul să prindă chip în mintea ei.

Ca să-și mai lase puțin timp, ca să respire, ca să facă față la tot ce dezlanțuie acest cuvînt, întreabă:

— Ce spui?

Își aruncă întrebarea înainte agresiv.

— Sînt însărcinată, spune în șoaptă Marie.

Se ține drept, cu capul puțin plecat, nu de rușine dar pentru a se ocroti împotriva lumii întregi. Își desprinde încet palmele de zid, și le pune pe rochia udă, atînga chiar sub cordon și dreapta dedesubt, pe amîndouă întinse. Le simte numaidecît căldura pe piele, și căldura asta e o îmbărbătare și un adăpost. Închide ochii, închisă toată în jurul bunului ei. Nu-i mai e frică.

Doamna Margherite i-a urmărit gestul. Nu mai are nevoie să pună întrebări. Dreaptă, țeapănă, privește chipul fiicei sale, fruntea ei palidă, ochii închiși, subliniați de cearcane violete, buzele care tremură puțin, părul pe care ploaia l-a stins și care picură. Și pe chipul acesta cald și obosit, nu citește nici dezorientare, nici rușine, ci reflexul unei mulțumiri: aceea pe care o dă siguranța, posesia.

Tușește puțin ca să-și limpezească glasul:

— Hîm!

Privește scutul gingaș al celor două mîini așezate pe rochia albastră. Marie a deschis iar ochii.

— Du-te de te schimbă. Te aștept în biroul meu.

Pleacă cu un pas de jandarm. Trebuie să-i spună buclăresei să le dea fetelor ceaiul de tei.

— Așadar, ce-mi spune maică-ta? rostește domnul Margherite lăsîndu-se să cadă într-un fotoliu.

E roșu, poate numai pentru că a băut mai multe pahare de vin alb și a urcat prea repede scara.

De cum l-a auzit deschizînd ușa, nevastă-sa s-a repezit la el și i-a aruncat vestea în obraz:

— Du-te s-o vezi pe fiică-ta, du-te! Du-te s-o vezi, du-te s-o felițiți! E în odaia ei...

S-a urcat, s-a așezat în fotoliu, o privește pe Marie

care s-a ridicat de pe scaun când a intrat el. Tocmai scria, a închis caietul și a pus o carte peste el. Stă în picioare în fața tatălui ei. El spune :

— Stai jos.

Ea se așază pe pat, pe marginea cuverturii albe, lângă pernă.

— Maică-ta îmi spune că e acel mic Tarendol...

Dă din cap de parcă ar fi un lucru inimaginabil să fie acel mic Tarendol. Nu pare furios, mai curînd revoltat de o asemenea copilărie. Își ridică minile așezate pe genunchi, le agită în dreptul obrazului, cu cele zece degete în aer.

— Dar cum ai făcut așa ceva ?

Își dă seama numaidecît că întrebarea e ridicolă. Își pune minile la loc pe genunchi, ridică din umeri :

— Maică-ta mi-a spus că te-a pălmuit. A greșit. Pe de o parte o înțeleg, dar a greșit. Asta nu descurcă nimica. Și noi trebuie să descurcăm treaba asta...

Se ridică, se apropie de Marie care s-a ridicat și ea, deschide brațele, ea se aruncă în ele și izbucnește în hohote de plîns. El e emoționat, trage aerul pe nas, o simte pe Marie caldă și tremurătoare lângă el, miroase bine, se gîndește că e în adevăr frumoasă, șaisprezece ani, e fata lui, ce repede cresc copiii ! Era un copil, și uite-o însărcinată. Îi mîngîie mașinal părul, ea se liniștește treptat, el privește în fața lui fără să vadă, privește perețele. Șaisprezece ani, și arzătoare, puștiul ăla a pus mina pe o trufanda regală și poate că nici nu și-a dat seama.

— Haide, haide, gata, hai, gata...

O bate puțin pe spate, se depărtează de ea, o sărută pe frunte, o face să se așeze în fotoliu. Ea își șterge ochii, se șterge la nas, îl privește cu recunoștință și încredere. El o întreabă, ea răspunde simplu, n-au nimic de ascuns. El află și despre șederea lui Jean la Saint-Sauveur, despre întîlnirile de lângă capelă, seară de seară. Își închipuie jocurile tinerei perechi în iarba înmiresmată. Se așază pe marginea patului, aprinde o țigară. E foarte roșu și barba îi e mai albă decît zăpada. Fiica lui ! Închide ochii pe jumătate și se uită la Marie atent, cu de-amănuntul. Fiica lui atît de frumoasă și primul băiat venit... Acum ne-ar călca în picioare pe maică-sa

pe mine ca să-l întîlnească. A culcat-o în iarbă, ea trebuie să fi strigat și să fi gemut, și acum e mai prețios pentru ea decît orice, decît toată lumea. O mică pereche frumoasă, fără îndoială, nu s-or fi plictisit, nu, nu, fără îndoială, dar nu-i asta tot, nu-i tot, acum trebuie descurcăm treaba asta...

Scrumul țigării i-a căzut pe vestă, a pus multe întrebări cu glas de spovedanie. O voce blîndă, gravă, joasă, aproape șoptită, părintească. Ascultă răspunsurile cu ochii strălucind. S-a oprit cu toate astea la timp, înainte ca Marie să-și dea seama că-i face plăcere.

Acum știe că e însărcinată în două luni. Scoate din buzunar o cutie de chibrituri, bagă chiștocul în ea, se ridică, o sărută din nou pe Marie pe frunte.

— Culcă-te, pușor, spune el. Am să-ți aduc cina sus. E mai bine să nu cobori, să n-o mai vezi pe maică-ta în seara asta. Și nu fi îngrijorată, dormi bine, o să descurcăm noi treaba asta.

Cîteva minute după ora camuflajului, două Citroën-uri negre intră una după alta în fundătură și se opresc lângă trotuar, una pe partea cizmarului, alta în fața cafenelei. Portierele sînt trîntite. Noaptea e întunecoasă. Chappelle, care n-adormise încă, vine în cămașă, la fereastră, și o deschide fără zgomot. Ghicește niște siluete care se îngrămădesc în fața tipografiei. Ușa deschisă brusc aruncă o lumină gălbuie asupra grupului. Sînt cinci sau șase. Intră, ușa se închide la loc, noaptea domnește din nou în fundătură. Chappelle se înfioară. Se întoarce la pat, își pune pantalonii, haina și papucii, vine și stă la pîndă. Jos. Gustave pîndește și el, de la fereastră sufrageriei lui. Și-a trezit nevasta care șoptește lângă el :

— Ce e ? E Gestapo-ul ?

— Nu știu. Fără îndoială. Taci...

Ascultă. Doamna Gustave își împletește părul pentru noapte într-o coadă prăpădită, de culoarea slăninei rîncede, legată cu un șnur negru. Cămașa de noapte îi ajunge plină în pămînt. Ascultă amîndoi. Treptat huruitul surd al tipografiei, care legăna somnul fundăturii, tace. Mașinile s-au oprit una după alta.

Gustave e neliniștit. Are un motiv de a fi, unul personal, un motiv pe care nici nevastă-sa nu-l știe. Îi spune :

— Stai acolo și mai ales nu te mișca.

— Unde te duci ?

— N-avea grijă, stai acolo...

Se întoarce în sala cafenelei, se îndreaptă în întuneric către tejghea, învîrtește un comutator. Peretele se luminează de un bec roșu mic. Indică faptul că s-a aprins lumina în pivniță.

Gustave șovăie. Dacă coboară, riscă... Se scarpină la ceafă. Și dacă nu coboară, riscă tot atît. Atunci e mai bine să fie jos, poate fi folositor. Suspînă, nu e prea curajos, dar nu poate face altfel.

Billard era lingă prima rotativă cînd au intrat oamenii. Primii doi au sub brațul drept cîte o pușcă-mitralieră suspendată de umăr, îndreptată înainte, ușoară, cumplită. Cei doi care îi urmează au un revolver în mînă și ultimul tot o pușcă-mitralieră. Sînt îmbrăcați cu pardesie sau cu mantale de ploaie. Au mutre respingătoare. Dacă ai întîlni unul pe stradă, în plină zi, nu l-ai băga în seamă. Atîția oameni au și ei capete respingătoare la prima vedere... Dar acolo, toți la un loc, ieșiți din noapte, cu armele ca niște țepi, cu gura strînsă, cu sprîncenele încruntate în fața luminii, grupați înaintea ușii, neclintii, sînt însăși imaginea mai temută de cel nevinovat decît de vinovat : forța, în slujba tuturor drepturilor pe care și le acordă.

Billard s-a făcut stacojiu. S-a gîndit adesea la o asemenea vizită, fără să creadă într-adevăr, că se va întîmpla într-o zi. Trebuie să-l anunțe pe Léon în subsol. Strigă, peste larma mașinilor :

— Ce este ?

Unul dintre oameni înaintează. E tînăr, subțire și mărunț, îmbrăcat cu un pardesiu cenușiu cu gaică, nou-nouț, dintr-o stofă groasă. O pălărie cafenie de fetru îi ascunde puțin obrazul. E singurul care nu arată nici o armă. Dar poate că în buzunarul lui... Strigă :

— Poliția !

Își strecoară mîna în deschizătura pardesiului, scoate un cartonaș pe care i-l arată lui Billard. Acesta vede o

bandă tricoloră în pieziș, o fotografie, cuvintele : *Prefectura de Poliție*, ștampile. Strigă :

— Ce vreți ?

— Percheziție, strigă unul. Aveți aici un depozit de arme. Am fost avertizați...

— Depozit de arme ? strigă Billard.

E uimit. Se temea de altceva. Dar primejdia rămîne. Se întoarce către atelier :

— Opriți mașinile, să ne auzim puțin !

El însuși se apropie de rotativă și oprește curentul electric. În același timp mîna lui stîngă apasă un buton ascuns în spatele suportului. Acum Léon știe. Nu mai e vorba decît de a cîștiga timp.

Lucrătorii au rămas pe locurile lor. Șoptesc între ei, își șterg, cu cîrpa, mîinile murdare de cerneală. Doi oameni cu pușca mitralieră stau lingă ușă. Al treilea s-a apropiat de Billard. Jean, de la casa lui, a văzut, prin fereastră, cum intră oamenii. S-a îngălbenit. Aproape uitase întîmplarea cu Gestapo-ul la Colegiu. Pe el îl caută ? Ori-cum, trebuie să-i aibă numele pe listele lor. Dacă verifică identitățile, e pierdut. Ce să facă ? Nu există altă ieșire.

Ucenicul s-a lăsat să cadă în genunchi în spatele presei. Cu ochii la marginile de jos a ferestrei, se uită cu o curiozitate pătimasă și, în același timp, clănțane din dinți.

— Ce-o să ne facă, spune, dom'le Tarendol ? Crezi că o să ne omoare ?

— Nu, nu, sigur că nu, spune Jean. Nu-ți fie frică.

Se gîndește repede. Își scoate din buzunar carnetul de identitate, sare de pe taburet, strecoară carnetul subțire între două topuri de hîrtie, într-un vraf. Are să-și dea un nume fals, are să spună că și-a uitat carnetul de identitate acasă. Dacă îl iau cu ei, va încerca să fugă de cum va ieși pe ușă. Poate că în noapte e cu puțință. În orice caz, e singurul lucru de încercat. Va trebui să încerce, va trebui să izbutească...

Pune mîna pe umărul copilului, îl zguduie, îi spune :

— Mă cheamă André Pigeonnier, auzi ? André Pigeonnier !

Băiatul îl privește cu ochi mari, aiuriți și face semn din cap.

— Da, da...

— Repetă : André Pigeonnier.

— André Pigeonnier...

În tăcerea care s-a abătut peste tipografie, Jean se aude chemat în șoaptă. Se întoarce spre încăperea din fundul prăvăliei, îl vede pe Léon pe jumătate ieșit din scara care duce la subsol. Se îndreaptă spre el.

— Ce e ? întreabă Leon.

— Nu știu, poliția sau Gestapo-ul. Mai curînd cred că sînt francezi.

— Ei drace, spune Léon. Vino să mă ajuți, vino repede.

Îl urmează în pivnița-atelier în care e instalată mașina automată. Lîngă zid, un cărucior scund e încărcat cu un vraf de hîrtie tipărită. Sînt afișele pentru impozit.

— Împinge ! spune Léon.

El însuși se înhamă la oiștea căruciorului, care se urnește încet și lasă să se vadă o scîndură lipită în picioare de zid. Léon ridică scîndura. Jean vede cu mirare o gaură, jos, în zidărie, destul de mare ca să poată trece prin ea în patru labe. De cealaltă parte a găurii, o lumină.

Lui Léon îi e cald. Își șterge fruntea cu dosul mîinii, se apleacă, trece prin gaură. Jean îl aude vorbind. S-a și întors. Spune :

— Repede, dă-mi pachetele de colo, alea...

E un teanc de pachete patrate, închise cu fișii de hîrtie groasă, gomată, mari ca niște cutii de pantofi, pachetele clasice de tipărituri, așa cum se văd în toate tipografiile. Jean le aruncă unul cîte unul lui Léon, care le aruncă celuilalt de dincolo de zid.

— Mai iute, frate, grăbește-te, iute, iute !

Dar dă greș cu un pachet care cade și crapă. Înjură : „Afurisită treabă, continuă, o să adunăm pe urmă...” Iată ultimele pachete. Jean îl ajută acum pe Léon să adune foile care s-au răspîndit pe jos. Vede un titlu „*Franța eternă !*”, cu litere groase cuvintele „*Nemți*”, „*Trădători*”, un portret al generalului. A înțeles. Aude pe cineva gîfîind de cealaltă parte a găurii din zid. Léon trece pachetul desfăcut, manifestele în mănunchiuri, mototolite, vraf. Șoptește, cu capul aplecat către gaură : „Gata, s-a isprăvit. Bună seara”. „Bună seara !” spune un glas de cealaltă parte. Deodată, sus, o mitralieră clănțane. Apoi

o împușcătură izolată, și iar mitraliera. Léon a pălit, dar fără să spună un cuvînt a ridicat iar scîndura și a lipit-o de perete. Ajutat de Jean, descarcă căruciorul, ridică vraful de afișe de jos pînă la capătul scîndurii. Sus e acum o răpăială de împușcături. Cei doi băieți apucă de cele patru colțuri topurile de hîrtie tipărită, se privesc cu ochii plini de spaimă. Înainte de orice trebură isprăvit vraful, acoperită gaura...

Billard i-a spus omului :

— Nu știu cine v-a avertizat, așa cum spuneți, dar e o glumă, vă pierdeți vremea, aici nu sînt arme.

— Bine, bine, spune omul. O să vedem.

— Și mai întîi, spune Billard, aveți un mandat de percheziție ?

Omul rînjește.

— Un mandat ? Și mai ce ? Poate că altădată trebură să vă prevenim printr-o scrisoare recomandată ?

— Bine, spune Billard cu un aer resemnat, atunci haide. Aici e mare, știți... Dacă vreți putem începe din fund.

Se și îndreaptă spre fostul lui atelier, dar omul îl oprește :

— Un minut ! Înainte de a cerceta tot, vreau să-ți văd puțin actele. Du-mă în biroul duminale.

— Actele mele ? De ce nu, dacă vă face plăcere...

Urcă scara. Omul cu pușca-mitralieră, un roșcat, e chiar în spatele lui și omul cu pardesiu încheie aiail. Ceilalți patru au rămas jos, lîngă ușă. Îi supraveghează pe lucrători. Lucrătorii îi privesc pieziș, pe deasupra mașinilor, printre cilindrii rotativelor.

Brunon a ieșit din sala cu marmore, s-a apropiat de primul rotativist. Ține în mina stîngă cheia de strîns formele și în dreapta un drug de metal. Mînecele îi sînt suflecate peste coate. Spune tare :

— Sînt unii curajoși și bine înarmați, nu ți se pare, Baptiste ?

Baptiste se ferește să răspundă. Brunon continuă :

— Ia zi, tu știi unde se aflau voinicii ăștia în mai '40 ?

— Tac, zice Baptiste încet, au să te ridice și să te facă să joci ca ursul pe jeratic, cu atît ai să te alegi.

Dar cei patru oameni nu s-au clintit. S-ar spune că n-au auzit. Mitralierele sînt îndreptate spre atelier. Sînt de metal mat, parcă ar fi niște jucării.

În biroul lui Billard, omul cu pardesiu ia dosarele clienților, unul cîte unul, de pe cîmin, le întredeschide și le aruncă pe jos. Domnișoara Bédier geme ca un cățel :

— Dosarele mele ! Ați putea fi mai atenți ! Nu le puteți pune unul după altul pe masă ?

Se apleacă să le ridice. Omul îi aruncă altul în obraz. Rînjește. Billard strînge pumnii. Dar se liniștește. În vremea asta Léon...

— Bine, zice omul, toate astea sînt paravanul, nu mă interesează. Deschide casa de bani...

Billard scoate cheile din buzunar. Știe că în casă nu e nimic compromițător. Ușa grea se deschide.

— Aha ! Aha ! zice omul, ia te uită, ai ceva biștari acolo !

Sînt mai mult de un milion în hîrtii de o mie și de cinci mii. Sînt banii curenți indispensabili pentru a cumpăra, la negru, tot ce trebuie, hîrtie, cărbune, benzină. Sînt bani care nu intră niciodată în Bancă.

— Îi iau, spune omul.

— Cum ? protestează Billard. Banii ăștia sînt ai mei.

— Dă-i încoa ! spune omul.

— N-aveți dreptul, strigă Billard. Dacă găsiți arme sau altceva, puteți să luați și banii și pe mine, și toată șandramaua, dar pînă acum n-ați găsit nimic, și...

— Gura !... Atîția bani lichizi sînt suspecti. Trebuie să faci afaceri. Nu știu cu ce, dar o să aflăm noi. Am să-ți fac o chitanță. Pînă atunci, îi umflu.

Își desface pardesiul și haina. Are o cămașă de un albastru viu și pantaloni bej, susținuți de o curea. În curea are prins un sac de iută împăturit, un simplu sac de cartofi sau făină. Îl scoate, își strînge cureaua cu încă două găuri și se apropie de casă.

Billard a înțeles dintr-o dată. E aceeași bandă care a operat săptămîna trecută la un anticar din strada Seine. Au luat banii și bijuteriile într-un sac de cartofi. Vernet, agentul, i-a povestit la o belotă. Falsi polițiști. Atunci îi trece toată frica și nu-i mai rămîne decît furia nebună. Își bat joc de el, vor să-l jefuiască, și pe deasupra l-au

și speriat. Ochii i se înroșesc, scrișnește din dinți, și înainte ca omul cu mitraliera să fi înțeles, s-a aruncat asupra lui și i-a luat arma cu amîndouă minile. O rafală pornește pieziș, de la podea spre tavan : un glonte în plintă, unul în genunchiul domnișoarei Bédier, două în pîntecul omului cu pardesiu, trei în oglindă. Domnișoara Bédier urlă și se tîrăște sub masă, trăgîndu-și după ea piciorul rupt. Falsul comisar a căzut lingă casa de bani. Își strecoară mîna în buzunarul pardesiului. Vede ca prin ceață pe cei doi oameni încleștați, care se bat. „Scîrnăvie !“ Ridică mîna și trage prin stofă un singur glonte. E ultimul lui efort. L-a primit roșcatul în șale. Billard îl simte cum se moaie, îl lasă să cadă, oprește mitraliera. Cineva urcă scara în goană, strigă :

— Desiré, ce se întîmplă ?

Billard strecoară țeava mitralierei în întredeschizătura ușii. Pentru prima oară ține în mînă o asemenea armă. Dar a fost infanterist. O țeavă, un trăgaci, ajunge, nu e niciodată chiar atît de complicat. Apasă, arma îi joacă în mîini. Omul se rostogolește pe scară. Billard triumfă. Deschide ușa, strigă :

— I-am venit de hac lui Desiré al vostru, bandiților ! Și roșcatului ! Și am să vă vin și vouă !

Cei trei supraviețuitori au înțeles. Lovitura e ratată. Trag toți deodată, ca să-și acopere retragerea. Gloanțele fac să zornăie mașinile, jupoaie zidul. Oglinda din lăptărie cade cu un zgomot de bolovani. Lucrătorii s-au aruncat la pămînt în dosul mașinilor. Ucenicul și-a băgat capul în casa de bani a lăptăriei.

Automobilele sforăie în fundătură și pornesc cu toate farurile aprinse.

Billard a coborît să-l vadă pe Léon, înainte de a telefona la comisariat.

Léon i-a spus :

— M-a ajutat Tarendol.

Billard i-a spus lui Jean :

— Va să zică, acum ești la curent ?

Jean dă din cap în semn că da. Billard l-a privit, n-avea o nutră mulțumită. I-a spus :

— E primejdios să vorbești, e primejdios pentru toți. Evențialul e să știi să-ți ții gura.

Gustave, care suise din pivniță, bea în bucătărie un pahar mare de *beaujolais*.

Chapelle nu s-a culcat decît în zori, după plecarea poliției adevărate, a ambulanței, a toate. Înainte de a se băga în pat, s-a dus pe vîrfurile piciorului și al unei cîrje, pînă la bucătărie. Acolo, pe un pat de campanie, între mașina de gătit și fereastră, se culcă Titou.

Chapelle a aprins o jumătate de secundă, alît cît s-o vadă. Doarme adînc. Arată de pe acum mai bine. Chapelle zîmbește. E mulțumit. Ce poftă de mîncare are! Ea face curat, el îi dă adăpost și de mîncare. are să încerce s-o învețe să cînte la pian. Pentru iarnă are să-i facă un taior dintr-un costum vechi al lui și un palton dintr-o pătură de lînă. Cînd i-a spus doamnei Empot că o ia pe Titou ca servitoare, ea i-a răspuns :

— Ai dreptate. Ești văduv de mult.

Omul cu pardesiu a murit, ceilalți doi sînt la spital, împreună cu ucenicul care, de frică, s-a îmbolnăvit de gălbînare. Domnișoara Bédier e într-o clinică. Plătește Billard. Toată viața va rămîne cu piciorul țeapăn.

Comisarul cartierului l-a felicitat pe Billard, dar seara Vernet l-a luat deoparte, la Gustave, s-a așezat în fața lui, la o masă, și i-a spus încet :

— Dacă ai ceva de ascuns în șandramaua ta, ascunde bine, mîine P.J.¹-ul va veni să facă o percheziție, și de data asta e poliția adevărată.

— Așa, spune Billard, asta au găsit ca să-mi mulțumească? Fac treaba în locul lor, dobor gangsterii, și ei vin să mă sicie. Polițiștii falși, polițiștii adevărați, și după ei cine mai vine?

A dat cu pumnul în masă, a început să strige :

— Atunci tot Parisul are să se perinde pe la Billard? Ca la expoziție? Poate că ai să vii și tu să le dai o mîna de ajutor?

— Dacă urli, nu-ți mai spun nimic, a zis Vernet.

Billard s-a liniștit și Vernet a urmat :

— Înțelegi, firește, că ăia pe care i-ai doborît erau

¹ Poliția Judiciară (n.tr.).

niște bandiți, dar dacă au venit, înseamnă că știau că ai ceva de ascuns, și de asta sperau să izbutească. Credeau că are să-ți fie prea frică și că n-ai să te îndoiești. Eu nu te întreb nimic, și puțin îmi pasă, ba chiar te felicit, dar te previn. Și ce știau băieții ăia o știau poate prin P.J. sau P.J. o știe prin ei. În momentul ăsta se fac niște combinații ciudate. Dacă ți-am spus, e ca să te previn. Ai să-mi zici că sînt un sticlete, se știe, o admit, dar la comisariat nu ne ocupăm de așa ceva. Din fericire pentru că în clipa asta unii fac o meserie ciudată. De asta îți spun că dacă ai ceva de ascuns, ascunde chiar în noaptea asta.

Cînd să iasă, Vernet s-a întors și i-a spus în șoaptă :

— Ascultă un sfat : ferește-te de Napoleon.

— Napoleon?

— Da, Napoleon. Lucrătorii tăi i-au tras o mamă de bătaie acum cîteva seri. Ar trebui să te gîndești puțin... Poate că are vreo legătură cu ce ți se întîmplă. E o lichea scirboasă.

— Napoleon? Păi e la răcoare scîrnăvia ăia, știi bine, din pricina lui Valden.

— La răcoare, la răcoare intri și ieși, cînd torni.

Billard strînge pumnii.

— Așteaptă să-mi cadă în labă...

Vernet spune :

— Crezi că are să se arate? Eu atîta îți spun : fii atent!

Billard răspunde :

— Nu-ți fă sînge rău, nu e nici o primejdie. Totuși îți mulțumesc.

A doua zi de dimineață, la prima oră, o camionetă s-a oprit în fața cafenelei înainte chiar de a fi deschisă, și Gustave, cîscînd, le-a arătat celor doi oameni drumul spre pivnița lui. Au încărcat pachetele închise cu hîrtie gomată, camioneta a plecat, abia se iveau zorile.

Percheziția a avut loc după-masă. N-au găsit nici măcar gaura din spatele vrafului. Dacă ar fi găsit-o, Billard avea o explicație : era locul indicat de Apărarea Pasivă pentru a face să comunice subsolul tipografiei cu cel al imobilului vecin.

S-au întors peste două zile, probabil că erau totuși informați, și de data asta au declarat că închideau atelierul. I-au dat două ore lui Billard ca să scoată ce voia din el, au verificat tot ce luaseră și au pus sigiliile. Billard, vinăt de furie, a declarat că personalul lui avea să șomeze, că el va fi ruinat, că uzina lui era plină de hîrtii care aparțineau clienților și de lucrări pentru administrație, și că va ști el să facă să i se redeschidă tipografia, că avea să facă plingere, că asta îi va costa scump și încă multe altele. Dar toate erau zadarnice.

— Închipuiește-ți că m-ar fi arestat, îi spune Jean lui Bazalo; închipuiește-ți puțin, ce s-ar fi întîmplat cu ea? Trăsăturile și privirea i s-au înăspriț în cîteva zile. Cînd tace, Bazalo îi vede mușchii fălcilor tresărind.

— Înțelegi, ea nu se poate bizui pe nimeni, absolut pe nimeni afară de mine. Vezi ce scandal ar ieși cînd maică-sa e directoarea Școlii de fete. Dar tu, tu ești parizian, nu poți înțelege ce e un mic oraș de provincie...

I-a fost mai frică după, decît în timpul falșilor polițiști, cînd a avut vreme să se gîndească, să înțeleagă că falșii polițiști ar fi putut fi adevărați, că l-ar fi putut aresta, preda nemților. Deportat... împușcat... Marie singură, cu rodul atunci otrăvit care crește în ea...

Și a înțeles că propria lui viață, propria lui libertate nu-i mai aparțin, sînt ale Mariei și ale copilului lor. Nu mai are dreptul să dispună de ele. Trebuie să se apere, să se păzească, așa cum ar apăra-o și ar păzi-o pe Marie.

A primit o scrisoare liniștitoare, Marie îi povestește atitudinea favorabilă a tatălui ei. Speră că mama ei se va liniști. Totul va merge bine, ceea ce era mai greu, mărțurisirea, a fost făcută.

Jean nu era la tipografie cînd a avut loc adevărata percheziție. S-a petrecut în timpul zilei. Dar de vreme ce fundătura a devenit un loc suspect, va rupe cu ea. A părăsit odaia de la Gustave și și-a dus valiza la Bazalo. Mănîncă și doarme la el. Doamna Empot i-a spus că ar putea să-i găsească o cameră cu pensune nu prea scumpă aproape de hale, la unul dintre furnizorii ei. Ar trebui numai să facă în schimb cîteva servicii. Pînă atunci,

seara întinde pe jos una dintre cele două saltele de pe divanul lui Bazalo, își împart paturile.

Trebuie să se ducă la Gustave ca să-și ia scrisorile. Se duce seara, pe întunericul Apărării Passive, intră prin culoar, ia scrisoarea, dacă e una, pleacă numaidecît, nu stă nici măcar atît cît să bea un pahar. Chiar dacă primejdia a trecut, nu vrea să se expună la nici un risc.

Billard i-a dat o scrisoare către unul dintre confrății lui, Rozier, un linotipist care lucrează cu materialul clientului, instalat în strada Maltournée. I-a spus :

— Cînd am să deschid iar, ai să te întorci la mine.

Și-a plasat așa pe cei mai buni lucrători, la unii și la alții, deocamdată.

Dar Jean e hotărît să nu se mai întoarcă. Se va explica cu Billard cînd va fi momentul. Cînd va avea noua lui odaie îi va da adresa Mariei, nu va mai trebui să vină nici măcar pentru scrisori în fundătură. Simte că între aceste trei ziduri rămîne o primejdie. Nu va mai veni în cartier. Vrea să ocolească, cu răceală, cea mai mică posibilitate de amenințare. Nu i-a spus Mariei nimic din ceea ce s-a întîmplat, nu vrea ca ea să se neliniștească, în starea ei. Dacă i-ar cere să-i scrie la Bazalo, ea n-ar înțelege, ar bănuși că ceva e în neregulă. În curînd îi va da noua lui adresă, explicîndu-i că a găsit o muncă nouă, mai bine plătită. Dealtfel trebuie să caute una. Rozier îi plătește și mai prost decît Billard. Are douăsprezece linotipuri în atelier, dar patru stau sub huse din lipsă de lucrători. Rozier e un omuleț guraliv, nervos, veșnic alîrnat de telefon ca să-și liniștească clienții nerăbdători. Primește mai mult lucru decît poate produce, e încurcat pe șase luni, se așază el însuși la claviatură, sare la perete ca să ridice receptorul, strigă :

— Da, domnule, vă făgăduiesc, veți avea tot la sfîrșitul săptămîinii, puteți conta !...

Se întoarce la mașină, bate patru pagini din comanda urgentă, o părăsește pentru a face o bucată din altă lucrare grabnică, dă fiecărui client cîte o fărîmă, nu mulțumește pe nimeni, toți clienții sînt furioși, telefonează, vin cu metroul, cu bicicleta, pe jos, ca să-l scuture, aude cele mai rele amenințări. Își dă cuvîntul de onoare, arată copia în mașină, o sută de linii de plumb pe marmoră,

jură că nu e vina lui, că tocmai acea mașină s-a împotmolit, că e vorba de o reparație de jumătate de zi, că mâine seară totul va fi sfârșit sau aproape. În orice caz foarte avansat.

Jean corectează nenumărate spalturi de la ora nouă seara pînă la trei dimineța. Rozier, ca să-și păstreze clientela, consimte la orice rabat și economisește la mîna de lucru. Nu întrebuițează decît ucenici abia dezmeticiți sau femei din cartier aproape analfabele, care compun fără să înțeleagă ce citesc. Și Jean taie, cu trăsături mari de condei, cuvinte ciudate ieșite din mințile lor care nu se miră niciodată, rînduri întregi alandala. Îi trebuie mult timp ca să compună corecturile și să le intercaleze. Pînă la urmă costă mai mult decît niște lucrători buni. Rozier își prăpădește banii cu asta. Nu-și dă seama. socotelile îi sînt și mai în urmă decît lucrul, și în fiecare zi întîrzierea crește, n-are să mai iasă niciodată din ea.

Jean a descoperit un lucru de care nu și-a dat seama nici acasă, nici la Colegiu, nici de cînd e venit la Paris : că e sărac. La Colegiu, fraternitatea între băieți ștergea diferențele de avere. Dincolo de Colegiu, era obișnuit cu o viață foarte simplă. Era bogat pentru că nu avea alte nevoi în afară de cele pe care și le putea satisface. Era copleșit de dragostea mamei-si, și de pămîntul în care e sădit Pigeonnierul, minunat și sărac ca și el. Drept jocuri avea riul, copacii, muntele, pentru foame laptele, poamele și plantele care creșteau sub ochii lui și animalele, nu totdeauna prea grase, crescute de Françoise. Și pentru sete, apă proaspătă. Nu-i prea păsa de îmbrăcăminte, niciodată nu s-a simțit atît de bine ca pe jumătate gol, cu un pantalonas scurt pe șolduri, cu sandale de sfoară în picioare. Asta era averea lui, se întindea pînă în zare, era stăpînul acelor nori, acelor povîrnișuri cenușii și roșcate, a acelei ape curgătoare, și a tot ce putea atinge pe acel pămînt pe care nimic nu era îngrădit, pentru că nimic nu era atît de bogat ca să atragă tilharii.

La Paris, nimic nu l-a ademenit. N-are altă dorință, altă poftă, alt izvor de bucurie în afară de Marie. Mămîncă, doarme, muncește, ca să pregătească venirea Ma-

riei. Totul, în jurul lui, nu e decît decor, nu poate lua în stăpînire nimic, pentru că Marie nu e cu el ; nu poate căuta o plăcere, pentru că ea n-ar împărți-o cu el.

Dar cînd va fi lîngă el ?

Așa și-a dat seama că e sărac. Pentru că e nevoie de bani ca s-o facă să trăiască lîngă el. Va fi nevasta lui, va avea dreptul s-o ducă cu el pretutindeni și totdeauna, s-o arate oricui pe Marie care e atît de frumoasă, și în brațele ei copilul lor, și va spune fiecăruia : „E fiul meu, e nevasta mea“, și nu va putea, pentru că nu va fi în stare să-i hrănească și să-i îmbrace și să le asigure un adăpost.

Cum să facă să cîștige numai decît destui bani ? Nu ajunge să aspire la ei, trebuie și să-i cîștige, și cît mai repede cu putință.

Nu se gîndește nici o clipă să renunțe a deveni arhitect, ba mai puțin decît oricînd după această glorie de a avea un fiu. Și nici nu mai îndură ideea de a-i lăsa să-l aștepte la Pigeonnier, în vreme ce el însuși va continua să-și trăiască departe de ei zilele singuratiche și nopțile uscate, arzătoare, nopțile roșii de dorință, de foame.

Atunci strînge pumnii, strînge din dinți, simte că are să fărîme tot în jurul lui, că va face bucați constrîngerea asta care vrea să-l despartă de cei pe care îi iubește, ca pe funia aceea subțire pe care Fiston i-o lega, din joacă. În jurul pieptului la Colegiu și pe care el o făcea să se rupă cu un efort mare, fericit, al plămînilor și al mușchilor.

Dar nu e atît de ușor. Nu e nimic de rupt.

Unele conversații auzite în jurul lui, la atelier, i-au sugerat o soluție cu putință. A auzit că linotipistii buni, mai ales cei care lucrează noaptea la ziare, sînt foarte bine plătiți. Cîștigă mai mult decît un funcționar, cam cît unii ingineri. Asta îi trebuie. Nu va putea el deveni destul de repede un linotipist bun, dacă femeile astea de treabă, care nu știu nici măcar ortografia, ajung să se descurce ?

I-a cerut voie lui Rozier să se așeze la claviatură, după ce-și sfîrșește corecturile. Rozier nici nu cere mai mult. A dat drumul la a noua mașină. Peste cîteva săptămîni, Jean va începe, fără îndoială, să scoată cîteva

șpalturi, astea vor fi un spor. Rozier i-a dat indicațiile necesare. Jean s-a așezat în fața mașinii și zgomotul primelor matrițe căzute în vingalac, la apăsarea degetelor lui pe clape, i s-a părut un ciripit de pasăre. Și-a regăsit încrederea.

Va face sacrificiul de a rămâne aici, cu leafa asta mică, atîta timp cît îi va trebui ca să învețe cumsecade această meserie nouă. Pe urmă va căuta în altă parte de lucru, ca linotipist, se va face plătit din ce în ce mai bine, pe măsură ce se va perfecționa. Lipsește mîna de lucru. Nu-i va fi greu să izbutească. Marie și copilul lor nu vor aștepta mult la Pigeonnier. Cursurile la Belle Arte încep peste trei zile.

A cumpărat și o zecime dintr-un bilet la Loteria Națională, fiindcă nu se știe niciodată.

Pe urmă i-a scris domnului Margherite, ca să-i ceară mîna fetei lui.

Bazalo a băut. Jean îl vede pentru prima oară în starea asta. A golit o sticlă de coniac. A aruncat-o pe parchet, lîngă divan, și ea a strivit, în cădere, un tub de galben de crom, din care a țîșnit un vierme lung de aur. Bazalo stă așezat pe divan, cu capul în mîini, cu degetele înfipite în părul cărunt. Mormăie, se uită la parchetul dintre picioarele lui, ridică din cînd în cînd capul spre Jean. Ochii îi par mai negri, mai mari decît de obicei. Nu sînt ochii unui om beat. Una dintre mîini îi tremură uneori pe tîmplă. În dimineața asta nu s-a ras, nu s-a pieptănat, poate nici nu s-a spălat. Jean ghicește că e într-o stare de mare enervare. Sigur că alcoolul nu e singura pricină.

I-a spus lui Jean :

— Nu te teme, nu sînt beat.

Dă cu piciorul în sticla care se rostogolește în mijlocul atelierului și tubul de galben aruncă o virgulă de lumină pe pantoful lui negru.

— Stai jos și nu fă mutra asta. Nu ești la înmormîntarea mea... Stai jos !...

Tace cîteva clipe, și vorbește iar, și mai încet :

— Azi-dimineață, cînd erai la curs, am dat afară o droaie. Veniseră cinci deodată, ca la mormîntul lui Na-

oleon ! Sînt zile în care nu-i pot suferi. Bogătașii, care îmi cumpără pînzele ca pe aur sau ca pe blănuri, o bucată de avere de agățat pe peretele lor, săracii, snobii, intelectualii care își strivesc meningele ca să găsească un calificativ nou „geniului“ meu, și cei mai răi, criticii, care au nevoie, ca să-și facă meseria, să explice pictura mea cititorilor lor, cărora puțin le pasă. Și care mi-o explică și mie ! Mie !... La fiecare dă soluția lui, fiecare mă înțelege bine !...

Bazalo strînge pumnii și-și izbește tîmplele. Aprinde o țigară, scuipe un fir de tutun. Spune :

— Înțelegi, sînt obosit. Mi se întîmplă din cînd în cînd. Trudesc de treizeci de ani. Nu știu încotro merg. Știu să fac orice. Aș putea picta ca toți maeștrii de altădată, tot atît de bine ca ei, în maniera fiecăruia... Și pe urmă ?

Să născocești probleme noi, să îngrămădești greutatea ca să le învingi, să te enfurii împotriva naturii, a lui Dumnezeu, a omului totdeauna același, să-i răsădești picioarele în gură și trei ochi sub bărbie, să fărîmi peisajul, să semeni văzduhul cu coarne și să bagi cerul într-o oală !

Și pe urmă ?

Și extaziații ăștia tîmpiți, cărora le curg balele de neînțelegere, cum ar putea ei ști încotro mă duc, ce vreau ?

Uite, sînt obosit...

Jean îl ascultă, se silește cu toată prietenia să-l asculte pe Bazalo, dar o face în adevăr din prietenie, din dragoste, și pentru că Bazalo e în asemenea stare. Însă pictura, Doamne, pictura, ce însemnătate are dacă e așa sau altfel ? „Marie însărcinată, și atîta muncă numai ca s-o am lîngă mine...“

Lui Bazalo puțin îi pasă dacă Jean ascultă sau nu. Jean e acolo, e un pretext bun de a vorbi, asta e tot, și pentru prima oară spune atîtea despre arta lui, fără îndoială din pricina coniacului.

— Cînd mă apucă așa, nu mai pot lucra, n-am încotro, mă dezgustă atît de tare, e atît de zadarnic, la ce bun mîzgăleala asta ? E frumos, e frumos, e FRUMOS ! Ce se știe despre asta, spune, ce se știe și ce știu eu ?

Așa că azi-dimineață, i-am dat afară, mi-am sfișiat pinza, am ieșit, am luat metrul. M-am frecat de popor. El m-a făcut. Numai el mă liniștește.

Am coborât treptele murdărite de picioarele lui și acele subterane ale metrului, parcă ar fi măruntaiele pământului, cu mirosul trudei lui, a rufelor pe care nu le primește, nu le are, nu are timp, și a respirației lui flămînde, și a pielii lui care asudă muncă, fără altă țintă decît moartea. Viața, munca, moartea, ieri, azi și mâine, totdeauna. Tunelul, peronul, mii de lămpi goale, înghețate, prinse de zidul mort, mii și mii de picioare, mii de chipuri, mii de răsufări acre, surde și de pește mort; bărbi crescute din zori, crescute prin mii și mii de găuri ale pielii palide, fețe cenușii, ochi morți, mîini frînte, toate mă absorb. Și pictura mea, spune, pictura mea ce importanță are în fața a toate astea? Sînt frînt. Mă așez pe bancheta tare. Atîrn în jurul oaselor mele. Brațele, umerii, capul meu plecat și icoile, și curajul mi se năruie. Vraful ăsta sînt eu...

Sărmanii oameni, oamenii cumsecade sînt urîți, miros rău, și eu la fel... Îi iubesc, lor puțin le pasă de mine, și dacă le-aș arăta pînzele mele, le-ar fi frică. Sau s-ar strîmba de ris. N-ar avea dreptate? Aș vrea să regăsesc simplitatea grijilor lor. Și totuși le plac moftulețele.

Bazalo ridică încet capul spre Jean. Jean iese numai-decît din visul lui, zîmbește cu un aer care spune: „Bine-înțeles!” Bazalo își lasă iar capul în mîini. Spune:

— Mă uit la picioarele mele. Cînd stau jos capul mi se înclină și îmi privesc totdeauna picioarele sau solul între ele. Cînd mă uit la picioare, mi se mișcă degetele mari. Încearcă, privește-ți picioarele, n-ai să te poți împiedica să le miști. Poftim, ajunge numai să te gîndești, la ele că se și biție.

Portăreasa mea de treabă îmi lustruise bine ghetetele. Le lustruiește în fiecare luni. Strălucesc, vezi, au o piele frumoasă, cu găurele grupate în formă de romb. O prăpastie de întuneric în fiecare gaură minusculă. Aș putea să mă cufund într-una din găurile astea, mi-aș traversa picioarele și metrul și inima Pământului. M-aș duce pînă la dracu...

Și pe urmă?

În fața picioarelor mele, așezate chiar înaintea lor, virfuri spre virfuri, se aflau picioarele unei femei. Le privesc. Dacă are să bage de seamă, are să miște și ea degetele mari. Oh, are încălțăminte frumoasă, de piele de căprioară, neagră, simplă, închisă ca niște mîini în jurul picioarelor ei mici. Nu chiar atît de mici, solide. Gleznele sînt frumoase, fine, dar nu fragile. Dacă n-aș fi atît de obosit, i-aș privi și pulpele, și poate și fața. Fețele sînt în general mai urite decît picioarele. Sînt mai bucuros să nu cunosc decît gleznele. Ea nu știe că are glezne desăvîrșite. Dacă ar ști ar pune o tăbliță: „De văzut piciorare frumoase!” Cele mai urite chipuri sînt ale celor mai frumoase, care se știu...

Se ridică. Va coborî. Are și pulpe perfecte. Poate că are ochi albaștri...

Înaltă capul, o privește. Ea îl privește. Pleacă. A aflat într-o clipă tot despre el și i-a spus tot despre ea însăși. E cu neputință după ce ți-ai vorbit — de la primul cuvînt încep minciunile — dar între doi necunoscuți care se privesc, adevărul se poate așeza ca o lumină.

A fost a lui, goală și gravă. Își poate îngădui acest dar. A văzut cît valorează. Și de ce pudoare, de ce apărare e nevoie, de vreme ce nu-l cunoaște, de vreme ce nu știe cine e? De vreme ce se duce? De vreme ce a plecat?

El se ridică brusc. Știe brusc că femeia aceasta e cea care îi trebuie, cea pe care a căutat-o, sau poate n-a căutat-o, n-a așteptat-o, dar acum știe că are nevoie de ea și că o așteaptă cu groaza spăimîntătoare că n-o va găsi. Aleargă, prea tîrziu, ușa e închisă, convoiul lunecă. Ea e pe peron, merge cu un pas sigur, echilibrat, nu se uită înapoi. El și-a strivit palmele deschise și obrazul de geam. Tunelul, lămpile prinse de zid, una, alta, încă una, reci, triste. Cu un pas sigur, echilibrat, către bărbatul ei, către iubitul ei, către familia ei, către prieten, măcelar, coafor, minciunile ei, viața ei.

— Dormi, hai? Visezi, nu mă ascuți, puțin îți pasă! Ei uite, așa era. Neteză, ca cioplită, lustruită dintr-un lemn de pom roditor. Nici un fir de enervare pe ea, nici

o cută de nesiguranță. Netedă, plină și tare. Un trup de femeie în floare, are cel puțin treizeci de ani, tare ca acela al unei adolescente. O știu.

Am sărit pe frina de ajutor, pe semnalul de alarmă, convoiul s-a oprit, bloc. Am țîșnit pe pământ, am fugit. Călătorii mă ocărau, împiegații s-au luat după mine. M-am urcat pe scărița pe care scrie „Primejdie“, am zburat pe culoare. Ieșirea. De jur împrejur străzi, le-am străbătut de douăzeci de ori, am privit toate trecătoarele, și în prăvălii, și ferestrele. N-am mai găsit-o.

Șase sute de milioane de femei pe Pământ. Una, una singură dintre femeile astea e cea de care am nevoie, care mă înțelege, care răspunde la toate neliniștile mele, care știe cine sînt mai bine decît mine. Printr-o minune a întîmplării, femeia asta s-a așezat în fața mea, la îndemîna mea, colo, așa, numai să întind brațul. Și eu m-am uitat la picioarele ei! Picioarele ei! Cînd am ridicat, în sfîrșit, ochii spre ochii ei, cînd am văzut cine era, pleca. Și am lăsat-o să plece din mîinile mele, să-mi lunece printre degete, în loc s-o prind și s-o păstrează...

Ridică iar capul, se uită la Jean, îi zîmbește puțin, rostește :

— Ceea ce mi se întîmplă e poate vina ta. Trebuie să fii molipsitor...

Domnul Margherite pedalează pe drumul de la poalele muntelui aprins de toamnă. Pe ogoarele povîrnite cîțiva țărani își fac munca încet, ici și colo. Din vreme în vreme unul dintre ei se oprește, îl privește trecînd pe domnul Margherite, pe urmă își reia treaba. Nici domnul Margherite, nici țăranii, nici vitele lor n-au mai multă însemnătate în acest mare peisaj decît furnicile. Domnul Margherite se uită la drum în fața roților lui. Asudă. Cînd urcușul e prea pieptiș, nu mai pedalează, se lasă să cadă pe un picior și își urmează drumul împingîndu-și bicicleta. Pantalonii lui gălbui de flanelă sînt strînși pe glezne cu clame de metal. Și-a pus haina de alpaca cenușie, cea mai ușoară pe care o are, și o pălărie de panama. Satul ăsta e la dracu. De aproape un

ceas a coborît din tren la Saint-Mirel. Dacă drumul n-ar urca atît, pînă acum ar fi ajuns. Dealtfel, știe că această călătorie e aproape zadarnică. Ghicește ce va găsi. Dar vrea să aibă conștiința împăcată. Sudoarea îi curge în bărbuța albă, ascuțită. Nu vrea să se mustre pentru nimic, să adune toate datele problemei și să ia o hotărîre.

Trece podețul, intră în cătun. Mătușa Espieu e în pragul porții, atrasă de lătratul unui cîine. E îmbrăcată cu rochia neagră și cu șorțul negru, lung pînă jos, și cu o basma pe cap. E zbircită și încovoiată și mîinile ei lungi, descăr_nate, sînt încrucișate pe baston, are poate o sută de ani. Domnul Margherite își ridică pălăria.

— Bună ziua, doamnă.

— Bună ziua, domnule.

— Casa doamnei Tarendol, vă rog ?

Doamna Espieu face doi pași afară, ca să-l vadă puțin mai bine pe străin. Nu mai vede bine. Stringe pleoapele, își pune mina streasînă împotriva soarelui, se uită bine la om din cap pînă-n picioare. E frumos, e bine îmbrăcat. Întinde brațul.

— Uite, acolo, la capăt, casa aia singură, aia înaltă. E Pigeonnier-ul. Dar n-o să găsiți pe nimeni. Françoise nu-i acasă.

— Ah ! face domnul Margherite.

— Nu, ea vine acasă seara. Acum lucrează cu ziua la Grandperrier.

Se mai apropie puțin, întinde capul. Are o barbă curată și o pălărie frumoasă. Cîinele slab, de pe prag, cu coada între picioare, mirîie, gata s-o zbughească la prima mișcare.

— Îmi pare rău, spune domnul Margherite, am să mă duc totuși să văd dacă din întîmplare...

Nu așteaptă răspunsul, își ridică pălăria, și împinge bicicleta, ajunge lingă Pigeonnier. Se oprește cîteva clipe lingă zidul scund care închide fineața. Se strîmbă. E și mai rău decît își închipuise. Bordeiul ăsta, și fineața cît o batistă, asta numește micul Tarendol, în scrisoarea lui, „proprietatea părinților mei“. Domnul Margherite e foarte mulțumit că doamna Tarendol nu-i acasă... Îi ajunge, a văzut destul. Chiar în momentul de față, cînd pămîntul costă cît ochii din cap, ăsta nu face trei parale.

Încalceă pe bicicletă, își scoate pălăria cînd trece pe lîngă mătușa Espieu. Ea strigă :

— Ce să-i spun Françoisei ?

— Nu, nu, nimic, nu-i nevoie...

A și ajuns la pod. Drumul coboară, va merge mai ușor decît la venire. E ușurat. Cîinele cel slab aleargă în urma lui la douăzeci de metri, latră, se înăbușe de furie și de frică. Domnul Margherite ține frînele cu amîndouă mîinile. Merge de la sine. Era evident. Nu e altă soluție cu putîntă. Acest mic Tarendol a scris o scrisoare drăguță, bineînțeles, dar e un pîrlit, nu încape îndoială. Povestea cu arhitectul nu stă în picioare. Îi vor trebui zece ani, cincisprezece ani pînă va fi în stare să cîștige cu ce să țină o familie. Și cu ce bani se va instala ? Ceea ce pare mai sigur, e că va fi toată viața muncitor. Lino-tipist ! Frumos viitor ! Haide, haide, Marie va fi fără îndoială înțelegătoare.

— Da, spune mătușa Delair, domnul Bonhenri, negustorul de vopsele era tocmai gata să-și închidă prăvălia, cînd deodată aude : „Bum !“ deasupra capului, de parcă ar fi căzut o mobilă. Nu mai ai slănină, doamnă Billard ? Nu mai găsec în oală, nu mai e decît sare și apă. Ce porcărie e sarea asta argiloasă, e mai rea decît noroiul... Atunci domnul Bonhenri își zice : „Uite că doamna Empot a trîntit un fotoliu“, și pe urmă nu se mai gîndește la asta. Dacă nu mai ai slănină, cu ce să dreg varza, doamnă Billard ? Cu restul ăsta de unt ? E păcat, mai bine să-l păstrezi ca să-l mînci așa. Dacă îl gătești, își pierde caloriile... Băiatul ei a găsit-o cînd s-a întors de la cinema. Era întinsă pe covorul din sufragerie. Nu dăduseră greș ! Pe masă erau încă trei pahare de șampanie goale. Și sticla, se folosiseră de ea ca s-o pocnească în cap. Ca să nu strige, îi băgaseră pe gît un pachet întreg de vată. Și cînd a fost la pămînt, i-au înfîpt un cuțit în inimă ! Era moartă de-a binelea. Scoțociseră peste tot, toate erau cu dosul în sus. Trebuie să fi găsit purcoiul de bani, trebuie să fi avut mulți, cu toată negustoria ei la negru ! De la cine ai să cumperi acum carne, doamnă Billard ? Cred că Emil, știi, coa-

forul, pe stînga cînd cobori strada, vinde și el. Lumea se întreabă cine a putut-o omori așa ? Trebuie să fi fost oameni pe care îi cunoștea, fără îndoială, de vreme ce a băut cu ei, dar nu erau oameni cumsecade, nu e un motiv să omori așa o femeie pentru că făcea negustorie la negru. Da' ia spune, nu cumva nu i-ai văzut de la fereastră intrînd ? Nu, bineînțeles, nu poți să vezi tot, e cam departe, trebuie să fi venit noaptea. Am nițică brînză albă, de la lăptar, ți-am pus-o în bufet. Eu o mîncine cu dulceața de pe cartelă, nu-i rău. Și chiar dacă i-ai văzut, uneori e primejdios să spui ce-ai văzut, totdeauna spui prea mult, eu îi spun întotdeauna lui bărbatu-meu : „Taci, nu știi cine te ascultă !“ La cine te uiți așa ? E nevasta cărbunarului din piața Combes. O să nască luna viitoare. N-am văzut niciodată atîtea femei însărcinate. Întîlnești pe toate străzile. Poate că se bagă de seamă mai bine pentru că sînt slabe. Nu le vezi decît burtă. Da' bărbatul dumitale o să capete permis să deschidă iar ? Ce nenorocire să împiedici oamenii să muncească ! Ah ! Ia te uită ! Mi-a scăpat din mîini ! Trebuie să știi că era crăpată. Nu, doamnă Billard, nu sînt trei, e numai a doua săptămînă asta. Doar n-o să faci o dramă pentru două farfurii vechi ! Nu trebuie să te superi dacă îți spun că erau vechi, o spun ca să vezi și dumeata că nu erau solide, s-au spart că nu mai țineau. prima mi-a rămas în mîini, uite așa, cînd o ștergeam, cite o bucată în fiecare mînă. Știi ce se spune ? Mie mi s-a făcut rău cînd am auzit, nu pot să cred una ca asta, cică a fost omorîtă din pricina negustoriei la negru, se părea că le făcea oamenilor ăloră rost de femei ! Femei din cartier, și că ne-am mira cînd le-am auzi numele ! Ofițerilor nemți, și se zice că lua zece mii de franci de fiecare dată. Dumeata crezi așa ceva ? Mie mi se pare că nu-i frumos să ponegrești așa o moartă, dacă nu ești sigur, mai ales cînd a fost ucisă. Aia care povestesc așa ceva ar trebui condamnați.

Bazalo a prins în cuie, pe peretele mare al atelierului lui, o pînză de zece metri pătrați. În mijlocul pînzei a pictat un ochi. În lumina ochiului a pus de trei ori

propriul său chip, un chip în unghiuri ascuțite, roșii și violete, un chip de ceață albastră și un chip negru. A adăugat un disc verde, pălăria mică pe care o purta în ziua întâlnirii.

Din albul ochiului a făcut un cîmp de bătaie, un măcel de ciumă și de cutremur de pămînt, călărit de diavoli. Genele sînt o pădure virgină populată de păsări de foc, în care se încîlcesc liane și șerpi care se devoră. În colțul ochiului sîngeră un tichet de metrou. De clasa întâi.

În timp ce Bazalo lucrează, Jean, dacă n-are cursuri, întreține focul și citește. Datorită cărților prietenului său, îngrămădite în trei lăzi sau risipite, răspîndite prin atelier, e pe cale de a descoperi autorii moderni. Romanele nu-l interesează deloc. E prea plin de dragostea lui. Toate poveștile astea sînt sălcii. Și de ce, uneori, atîta disperare? Sau un interes atît de mare pentru mărunțișuri? Sînt, în general, poveștile unor oameni care se plictisesc, care n-au nimic în viață, și care o mobilează cu complicații inutile. Pictorul, din cînd în cînd, vine să se așeze lîngă el și îi vorbește despre necunoscută. Jean nu știe ce să-i răspundă, pentru el totul a fost simplu și totul e serios.

Bazalo s-a mai dus în cîteva dimineți la stația de metrou Convention, la aceeași oră. A privit femeile care ieșeau, uneori credea că e ea, dar i-a uitat trăsăturile, forma obrazului și chiar culoarea ochilor. Nu-și mai aduce aminte decît de flacăra lor, și ochii pe care-i înfilnește sînt stinși. A încercat s-o picteze ca să și-o fixeze în memorie, n-a putut. I-a pictat gleznele într-o serie de tablouri mici. Și gleznele devin coloane, tulpini, izvoare gemene. A și început să nu se mai gîndească la ea decît cu pensulele.

Jean s-a dus în seara asta să-și ia scrisoarea. Rozier și-a închis atelierul pentru două zile, și-a depășit cota de gaz. Strada Louis-de-Nantes e pustie și neagră. Burează. Jean merge pe lîngă pereți, îl lovește din cînd în cînd o picătură grea căzută de pe un acoperiș, se înfioară. Cotește în fundătură, se oprește o clipă în fața ușii cizmarului. Cel mai mic dintre copii, orbul, plînge, toarce un fir de plîns fără să se oprească să răsufle.

Doi mai mari se ceartă pentru un colț de pătură. Cizmarul, opintindu-se, e pe cale de a semăna un altul.

Gustave l-a vestit pe Jean de moartea doamnei Empot. A doua zi trebuia să se ducă cu ea să vadă odaia cu pensiune. Nu știe nici măcar cum îi cheamă pe oamenii aceia. Va trebui să caute în altă parte, pînă atunci să continue să-și primească scrisorile la cafenea.

I se pare că fundătura nu vrea să-l lase să plece de tot. Simte o teamă nelămurită. Pleacă, repede. S-a schimbat, nu mai e ca pînă acum, gata mereu să suridă. E tras la față. Bazalo se întreabă dacă n-ar trebui să încerce să-l facă să se culce cu Denise, modelul lui. E o fată drăguță, curată, cam grăsuță, cu șolduri late și sîni frumoși cînd ridică brațele. Fără îndoială că după asta ar vedea mai liniștit lucrurile, mai puțin crispat.

Cînd Denise vine să pozeze, dacă Jean e acolo, îl privește cu ochi de porumbiță, începînd să se dezbrace. Atunci Jean se ridică și pleacă, și închide cam tare ușa.

— Ai adoptat un virgin ? întreabă Denise.

— Și mai rău, răspunde Bazalo zîmbind.

Te visam, iubitul meu, cînd urletul învîrtejit al sirenelor a început să sape o prăpastie de groază în noapte. Te visam, trupul meu a căutat zadarnic trupul tău în așternutul rece, apoi a lăsat sufletul, care te caută neconținut, să zboare către tine. Unde ești, dragostea mea ? Cît spațiu, cîtă veșnicie ne desparte ? Uneori sînt atît de aproape, încît închid ochii și îți întind brațele... Aștept să te așezi în ele, aștept să-ți simt, în sfîrșit, căldura și grăuntele pielii și greutatea mușchilor. Dar palma îmi rămîne goală, ai plecat iar în lumea ta proprie.

Te visam cînd sirena a coborît în pîntecele meu ca o durere care se răsuțește în loc. M-am trezit, ghemuită în jurul ei, m-am ridicat, îmbrăcată în blănuri, mi-am îmbrăcat copilul, pe al tău. I-am pus costumașul roșu și pălăria moțată. Rîdea, ingerașul. Pentru el trezirea asta în lumină e un joc. A început să danseze ușor, fără zgomot, în virful picioarelor goale. A trebuit să alerg după el printre fotoliile patrute ! I-am pus cizmulițele de astrahan.

Coborim, sintem singuri pe scară. La etajul al treilea o pisică neagră se freacă de perete, cu coada în sus, și toarce. Sirenele au tăcut. Iată-ne în pivniță. În fața noastră, în zidul de marmoră neagră, lustruită, se deschid șapte culoare albe, luminate de șiraguri de becuri din tavan, și care merg atît de departe, încît văd cum li se contopesc pereții.

De ce sintem singuri, fiul meu și cu mine, în lumina și tăcerea asta? Unde sînt ceilalți? Fără îndoială că au și trecut. Trebuie să fie acolo, în fund...

Nu știu pe care dintre culoarele astea trebuie s-o apucăm. Știu numai că nu trebuie să rămînem aici. Aici e primejdia crîncenă, cerul de fontă, cerul ca maiul care cade peste case și le sfărîmă.

Îmi iau copilul de mîină. Intrăm în culoarul din mijloc, cel care formează axa evantaiului. Încep să alerg, îmi trag fiul care rîde și sare, roșu pe picioarele lui negre, ca o flacăra. Nu știe ce e moartea, rîde, joacă, dar eu alerg pentru că mă apasă frica. Simt primejdia în spatele meu, lipită de mine. Simt, sînt sigură, simt în urma mea ușa căscată a culoarului care vine după mine. Are să ne ajungă, are să ne depășească, și vom fi iar afară, cu carnea noastră goală sub gheare. Nu mai pot, pieptul mi-e de plumb, capul meu răsună, am să cad... Mă opresc, mă reazem de zid, îmi vin în fire. Ușa s-a oprit și ea, o simt. E acolo, chiar în spatele nostru, ne pîndește, ne așteaptă. Nu vreau să mă uit. Nu trebuie. Îmi țin fiul în fața mea, strîns de mine. Îi țin cu amîndouă mîinile capul îndreptat înainte. Nu trebuie să se uite în urmă, nu trebuie. Plec, încet, mai departe... A pornit în același timp cu noi, ne urmează încet la aceeași distanță, ne întovărășește, și noi...

Ne-am oprit. O turmă de animale astupă culoarul, uriașe, cocoșate ca niște dromadere, cu labe scurte. N-au gît, rumegă, ne privesc cu ochi triști. Au pielea netedă, de culoarea lămîii. Mă apropiu de primul, îi întind mîina, îi mîngîi nările, îl dezmiard pe cap. Nu mai rumegă, mă ascultă. Îi spun: „Haide, haide, dați-vă la o parte, lăsați-ne să trecem!” Și toată turma se mișcă din loc încetîșor, greoi. Uite, toate animalele lipite de zid ca niște

afișe. Trecem. Respir. E cineva în spatele nostru. Animalele nu vor lăsa să treacă vidul.

Culoarul se isprăvește într-o răspîntie. Nu mai sintem singuri. Oamenii grăbiți se duc și vin în toate direcțiile. Bărbații sînt în fracuri, cu jobene. Femeile sînt goale, dar par îmbrăcate pentru că nu și-au scos veșmintele, ci s-au uzat pe ele pînă la a nu mai fi.

Toți oamenii ăștia merg, aleargă, fără să-și spună un cuvînt. Femeile și bărbații sînt amestecați, dar fiecare merge singur, de capul lui. Intră pe uși, ies pe altele, se grăbesc. Nu mai recunosc culoarul prin care am venit. Atîtea altele asemănătoare se deschid aici! O apucăm, la întîmplare, pe unul și ajungem la o nouă răspîntie, pe urmă la o a treia. Pretutindeni furnică aceeași mulțime tăcută. Nu aud decît frecarea moale, nenumărată a picioarelor goale ale femeilor pe pardoseala de marmoră și scîrțitul pantofilor de lac ai bărbaților. Aleargă după ideea lor fixă, toți își caută drumul, caută ieșirea, în mulțimea asta de culoare asemănătoare care se întretaie în toate sensurile. De cît timp sînt acolo? Femeile și-au uzat hainele a căror formă nu mai dăinuie în jurul lor, alergînd atîta. O frică cumplită mă cuprinde. Nu vreau, nu vreau să ajung ca ele, vreau să știu, vreau să ies de aici, vreau să ies, să ies!

Opresc, de braț, primul bărbat care trece. Nu vrea să mă privească. Se uită peste umărul meu, la drumul lui. Îl lovesc cu pumnul în obraz, în piept, cuprinsă de furie. Nu simte loviturile, se uită mereu în urma mea la drumul pe care trebuie să-l fi străbătut, trăsăturile i se crispează ca acelea ale unui ars de viu, arde din pricină că e nemișcat. Îi dau drumul, o ia la fugă...

Trebuie să ies de aici. Mi-e frică, pentru că am văzut că numai noi purtăm culorile zilei în aceste culoare albe ale căror ziduri strălucesc, pe pardoseala asta de marmoră neagră care strălucește, printre bărbații ăștia îmbrăcați în negru și femeile astea îmbrăcate în vid. Trebuie să ieșim de aici pînă nu pun stăpînire pe noi negrul și albul.

O să luăm un ascensor. Sînt tot atît de numeroase ca și culoarele. Bărbații negri, femeile goale le umplu, urcă, coboară, se opresc, ies, aleargă, se zbuciumă în cele trei

dimensiuni, fără să-și găsească ieșirea. E prea firziu pentru ei, nu vor mai găsi calea niciodată. Noi, noi trebuie s-o găsim cât mai e încă vreme. Uite un ascensor. Intru împingându-mi copilul, trîntesc ușa în nasul unui bărbat în frac. El nu stăruie, pleacă numaidecît, se grăbește, se pierde în mulțimea celor la fel cu el.

La îndemîna mea se află două butoane, unul negru și unul alb. Care e cel bun? Are să aleagă fiul meu, ingerașul. Își ridică mîna trandafirie, apasă pe butonul alb. Ne pierde pămîntul de sub picioare, cădem, ascensorul cade în adînc cu o viteză înspăimîntătoare. Tot sîngele mi se urcă în gîtlej, stomacul mi se goleşte în sus. Apuc de mînerul ușii și trag. Cădem pe șezut cu picioarele retezate. Ascensorul s-a oprit.

În jurul lui se răsucesc o scară. Nimeni nu urcă și nu coboară scara asta. E goală, e cenușie, e abia luminată. Se pare că ceilalți n-o știu, n-au încercat-o.

Mi-am luat copilul și l-am aruncat peste grilaj, apoi am sărit și eu. Ușa ascensorului s-a închis la loc, și cabina a plecat în sus. Și noi. De cît timp urcăm? Am urcat trepte peste trepte, mii de trepte cenușii, într-o lumină nedeslășită, în jurul cînei ascensorului, goală ca un puț fără fund, și picioarele noastre se înfundă pe fiecare treaptă într-un strat de praf cenușiu. Nici o ușă nu dă spre nicăieri.

Sînt obosită. Mă așez în praf, cu fiul meu lingă mine. Degetele mele înfipite în praf simt un obiect îngropat. Îl iau, îl scutur. E o carte mică. O deschid. Nu conține decît o foaie mare care se despătorește. E un plan. Uite culoarele, uite ascensoarele, uite scara. Și uite, da, ah Doamne! uite exteriorul, uite prăvăliile cu storuri portocalii care strălucesc în soare, terasa unei cafenele cu oameni care n-au habar de nimic și beau băuturi de toate culorile, o mercerie cu gheme de lînă angora îndărătul unei vitrine galbene, și o bicicletă care trece și sună din clopoțel, un autobuz, un bărbat care ține un buchet de flori ca pe o luminare... Toate astea sînt afară, adevărate, există, trăiesc în jurul nostru, ca pielea noastră. Sîntem acolo, în interior, ar fi destul să facem o gaură în linie dreaptă. Dar nu pot face o gaură cu mîinile mele

prin atîtea ziduri. Trebuie să găsec ieșirea, să găsec ușa.

Linia asta roșie de pe plan indică, fără îndoială, drumul. Să mă uit bine.

Linia roșie merge, trece cam peste tot, face cercuri și ocoluri, nu se mai sfîrșește. Nu-i găsesse nici începutul, nici sfîrșitul, alunecă în toate direcțiile, din ce în ce mai repede, n-o mai pot ține între degete, mișună ca un ghem de șerpi. Și totuși trebuie s-o prind, s-o țin, și să-i găsec capătul. Acum știu, e ultima noastră șansă, absolut ultima, și nu va ține mult. N-am decît o clipă ca s-o găsec, cîteva minute, poate și mai puțin...

Și iată că un ascensor, pe urmă două, pe urmă zece, pe urmă altele și altele încep să urce și să coboare în jurul nostru. Sînt pline de mulțimea de adineauri și mulțimea asta, care adineauri nu voia să ne vadă, acum ne privește. Nu ne privește decît pe noi, toate privirile, de jur împrejur, toate aceste priviri care coboară și urcă sînt ațintite asupra noastră. Toate privirile astea ne privesc ca niște lămpi.

Mi-am pus mîna pe plan ca să prind linia. Atunci au început să ridă. Nu făceau nici un zgomot, dar își deschideau larg gurile. Vin mereu alții care vor toți să ne vadă, vin de la toate răscrucile, din fundul tuturor culoarelor, se urcă în ascensoare, urcă și coboară anume ca să ne vadă, ca să-și bată joc de noi cu gura lor neagră, deschisă.

Nu mai am decît cîteva clipe ca să găsec. Pe urmă orice nădejde va fi pierdută pentru totdeauna și va fi începutul grozăviei. Nu mai am decît cîteva clipe, poate și mai puțin...

Iubitul meu, unde ești? Tu, tu știi, tu poți, tu cunoști sensul liniei roșii, tu știi unde se deschid ușile. O, dragostea mea, n-ai să vii? Nu știi că sînt aproape de moarte pentru că nu ești aici, nu auzi glasul meu care te cheamă, nu auzi urletul sirenelor? Nu auzi risetele astea crunte? Ai să mă lași să mor, Jean, dragostea mea, ai să mă lași să mor? Jean! Jean! Jean!

Marie a strigat și strigătul a trezit-o... Își caută fiul lingă ea, apoi zîmbește. Drăguțul de el, e încă în ea, atît

de mic, atât de mic... Dar zîmbetul îi piere. Îşi aduce aminte de ceea ce i-a spus ieri taică-său...

I se pare foarte firesc, şi i-a propus-o cu blîndeţe, zîmbind.

Stau în sufragerie, după cină. Domnul Margherite i-a spus nevastei lui :

— Lasă-ne singuri.

Sînt aşezaţi fiecare pe o parte a mesei mari, rotunde, la cele două capete ale şervetului lung, croşetat, pe care Marie l-a pus la loc după ce a strîns şi a ridicat faţa de masă. În mijloc se află o cupă de sticlă fumurie plină de pere şi struguri de celuloid.

Domnul Margherite scoate din buzunar cutia cu chiştoace, o goleşte pe masă. Deschide fiecare chiştoc ca pe o păstaie de mazăre, face din hîrtia murdă un cocoloş mic de tot pe care îl azvîrle cu un bobîrnac. Adună o grămăjoară mică de tutun care miroase tare.

— Marie, am fost ieri la Courtaizeau s-o văd pe doamna Tarendol.

— Ah ! face Marie.

Rămîne cu ochii mari deschişi, nu îndrăzneşte să întreb, dar e parcă înălţată de pe scaun, suspendată pe coatele sprijinite de masă, suspendată de cuvintele care vor urma.

— Nu era acasă, n-am văzut-o, continuă domnul Margherite.

Vorbeşte liniştit, n-a ridicat nici măcar capul, a isprăvit de ales tutunul şi îşi învîrteşte o ţigară. Lumina policandrului, imitaţie de rustic cu cele şase mici abajururi înflorate, îi colorează în roz barba albă.

— N-am văzut-o, dar i-am văzut casa. Dacă asta se poate numi o casă...

Ridică fruntea ca să-şi poată aprinde ţigara cu bricheta fără să-şi pîrlească mustaţa. Trage un fum bun, îl gustă, îl aruncă ca pe o ceaţă între el şi Marie.

— E mai curînd un coteţ de iepuri, cu o fineaţă care ar intra de zece ori în curtea şcolii. Sînt nişte sărăcii.

Marie îşi trage încet pieptul înapoi, se trage toată în fundul scaunului, se ghemuie în ea însăşi, se adună. Începe să înţeleagă că a greşit sperînd că totul se va

petrece bine, cînd, înlăuntrul ei, nici ea n-o credea. Ar fi fost prea uşor.

— Înţelegi, nu-i aşa, dragă Marie că nu te poţi mărita cu băiatul ăsta. Maică-ta şi cu mine vrem să te vedem fericită. Şi cum ai putea fi în asemenea condiţii ? N-are meserie, e un copil, maică-sa e un fel de muncitoare agricolă, care trebuie să cîştige tocmai atât cît să-şi ţină zilele, nu sînt sigur că ştie să scrie şi să citească... Da, da, ştiu că vrea să ajungă arhitect, dar studiile sînt lungi, şi după ce va avea diploma va trebui să se instaleze, să cumpere o clientelă sau să-şi facă una, toate astea durează mult. Şi dacă nu izbuteşte ? Atunci ai să fii toată viaţa nevasta unui muncitor ? Şi pe urmă, ştii tu dacă e serios ? Felul în care s-a purtat cu tine ar dovedi mai curînd contrariul. Poate că e un crai...

Marie e acum tare ca o piatră pe scaunul ei. Nu scoate un cuvînt. Domnul Margherite e mulţumit văzînd-o că nu protestează. Poate că-i va fi mai uşor s-o convingă decît se temea.

— De fapt, ai greşit cînd i-ai spus maică-ti că eşti însărcinată. Mie trebuia să mi-o spui. Ea n-ar fi ştiut nimic. Am fi aranjat asta noi doi. Vezi, îţi vorbesc deschis, acum, în situaţia în care te afli, nu mai eşti un copil şi pot şi eu să-ţi fac mărturisiri, ca între doi camarazi. Pot să-ţi destăinuiesc că am avut cîteva aventuri şi mi s-a întîmplat ca... în sfîrşit, ca anumite persoane să se afle în situaţii delicate din pricina mea. Totul s-a aranjat totdeauna bine, am o anumită experienţă, ca un adevărat doctor. Poate că pînă la urmă nu mi-am nimerit adevărata meserie...

Începe să ridă puţin, apoi se opreşte, se gîndeşte că e poate mai bine să nu ridă. Marie e acum o femeie, dar e foarte tînără, e totuşi o fată tînără. I s-a întîmplat rar să aibă de-a face cu o fată tînără. Nu e foarte la largul lui. Afurisită puştoaică ! Abia şaisprezece ani ! Bine că are un tată ca el...

— Draga mea Marie, înţelege bine, eu nu vreau decît fericirea ta. Dacă aş fi un tată sever, un tată timpit, aş spune că ne-ai dezonorat, că nu mai eşti flica mea etc. Dar nu vreau să mă supăr pe tine pentru o clipă de slăbiciune şi pentru o mare imprudenţă. De fapt, e

puțin vina mea. Când ai o fată nu e destul s-o supraveghezi, ai face mai bine s-o previi și să-i lămurești bine ce riscă. E și vina romanelor pe care le citești. Totdeauna e vorba în ele de dragoste, și niciodată de urmările ei. În sfârșit, acum e prea târziu, trebuie să împiedicăm ca prostia asta să te facă nenorocită pe viață, asta trebuie făcut. Te vezi la șaisprezece ani cu un plod, și un bărbat muncitor, care lucrează cu cerneluri, care va veni acasă murdar, și totdeauna cu portofelul gol, iar tu cu farfuriile la fel! Și poate alți copii numaidecât, și boala, și mizeria, și tot ce urmează. Noi nu te putem ajuta, măică-ta cu leafa ei și eu cu pensia, abia o scoatem la capăt, o știi bine. Și bărbatul tău s-ar sătura repede de mizeria asta, și tu la fel. Ar urma certuri neconținute, și-ar spune că s-a ratat din cauza ta, că nu și-a putut continua studiile, că a trebuit să se gândească înainte de orice să vă hrănească, pe tine și pe copiii tăi. Și la urma urmei aproape că ar avea dreptate. I-ar trebui un curaj îndrăcit, și o voință, și o inteligență puțin obișnuite ca să izbindească în asemenea condiții. Și tu ai ajunge treptat să nu-l mai poți suferi din pricina mizeriei din care nu vă va putea scoate. I-ai purta pică pentru nereușita lui, pentru hainele uzate ale copiilor tăi, pentru mâinile tale stricate cu muncile gospodăriei, pentru decăderea ta. La douăzeci și cinci de ani ai fi o femeie bătrână, slabă, trasă la față, cu ochii triști. Și ce-ai face cu copiii tăi? Cum i-ai crește? Ce învățătură le-ai putea da? La doisprezece ani la ucenicie, de nevoie. Da, frumos viitor v-ați clădi amândoi, frumoasă existență în perspectivă pentru copiii voștri! N-ai dreptul să dai naștere unor fapte mici, dacă îi sortești numai foamei și lacrimilor. E mai bine, crede-mă, e mai bine să scapi de ei, înainte de a-i naște!...

Marie s-a rezemat de masă, cu capul pe brațe, și hohotește, cu părul răspîndit în jurul ei. Domnul Margherite dă din cap, se ridică, dă ocol mesei, își pune mîna dolo-fană pe umărul fetei lui, care se înfioară.

— Nu-i nimic, draga mea, nu-i nimic, ai să vezi, am să-ți spun ce trebuie să faci. Trei zile în pat, o mare odihnă, o vacanță bună, și ai să uiți această aventură

tristă. Și în doi sau trei ani ai să găsești un bărbat vrednic de tine, cineva din lumea ta, vrednic de măică-ta și de mine...

— Cum a rămas? întreabă doamna Margherite. Era culcată, dar nu dormea. Aștepta. I se părea că durează mult, foarte mult. Are o cămașă de noapte de pînză albă, bine închisă la gît și la încheietura mîinilor.

— Pare înțeleghătoare, spune domnul Margherite.

Își scoate ceasul din buzunarul vestei, îl pune pe masa de noapte, își scoate haina. Doamna Margherite începe să plîngă încet, își ia batista de sub pernă, își șterge ochii și nasul.

— Ah, femeile!... spune domnul Margherite, scoțîndu-și pantofii.

Marie s-a urcat în odaia ei. Nu simțea nici treptele sub picioare, nici parmaclicul sub mîină. A împins ușa care s-a deschis, a avut vreme să ajungă la pat, a căzut leșinată de-a curmezișul lui. Când s-a trezit, îi era atît de frig, încît clănțănea din dinți. S-a descălțat și s-a culcat fără să se dezbrace. A adormit pe loc. Era sleită. Dar s-a trezit peste mai puțin de un ceas, și a adormit și s-a trezit așa, nu știe de cîte ori pe noapte. Și cînd se trezea, vedea bărbuța ascuțită a tatălui ei colorată în roz, de lumină, cu țigara care se înnegrea și fumega sub mustața lui. Nu avea puterea să se gîndească iar la cuvintele pe care le spusese, dar i se năzărea fața lui, și masa, și șervetul brodat, și cupa de fructe, toate în cerc, sub lampă, și imaginea asta o apăsa pe piept și pe cap ca o stîncă. Lacrimile îi curgeau iar din ochi și adormea din nou zdrobită de oboseală și de amărăciune. Către sfîrșitul nopții a găsit în adîncul somnului acel vis rău. S-a smuls din el strigînd de disperare, dar pentru a găsi amintirea cuvintelor tatălui ei, a vocii lui liniștite, a bărbuței lui albe, curate sub lumina trandafirie...

Respiră adînc. O stringe cordonul. Își aduce aminte că nu s-a dezbrăcat. Se ridică, se spală puțin pe față, se dezbracă, își pune cămașa de noapte, se culcă iar în

așternutul cald. Și e bine, e liniștită. Da, aseară a fost îngrozitor. Tatăl ei, tatăl ei a vorbit așa... De cincisprezece zile clădea un vis de mare fericire tihnită: un copilăș, un bunic, două bunice, și Jean, și ea. O familie. Cuvintele astea au nimicit tot, cuvintele spurcate, înțelepte. Cum a putut crede o singură clipă că ea va renunța la Jean? Cum a putut el crede că ea va consimți să ucidă copilul lui Jean, copilul lor?

Își mângâie încet pînțelele cald. E încă plat, dar cînd apasă cu grijă simte acolo, nițel la dreapta, sau i se pare că simte cuibul ascuns al fiului ei. Îl mîngîie, dragul de el, îi vorbește încet, își leagăna puțin capul pe pernă, îl leagăna pe el, puiul ei atît de drăguț și de mic, are să-l adoarmă, nu te teme dragostea mea, sînt aici în jurul tău, tu ești ascuns în mine, la adăpost, bine ocrotit, haide, poți să crești, nu te amenință nimic, ești în mine, în cuibul meu cald, drăgăstos, fii mare, fii cuminte, dragostea mea, puiul, puișorul meu...

Marie, în odaia ei, îi scrie lui Jean. Domnul Margherite, în biroul nevastei lui, îi scrie domnului Tarendol. Fiecare dintre ei nu știe că și celălalt scrie în același timp cu el și cu ea, și Marie scrie una, și domnul Margherite scrie alta, Marie scrie despre dragoste și cheamă în ajutor, domnul Margherite scrie despre înțelepciune și face apel la onoare.

„Uite, Jean al meu, acum știi ce mi-a propus, ceea ce vrea să fac, tu știi și că toate astea n-au importanță, că eu sînt nevasta și copilul tău. Sînt încă singură, dar sînt în același timp copilul tău care se va naște...”

„Nu mă îndoiesc că o iubești pe fiica mea, cu toate că n-ai respectat-o deloc. Dar trebuie să-ți închipui că o iubim și noi, mama ei și cu mine. Apreciez cererea dumitale în căsătorie, dar cred că nu trebuie să-ți las nici cea mai mică speranță...”

„...asta trebuie, să vii să mă iei, să mă duci cu tine...”

„...ceea ce Marie a luat în nevinovăția ei drept semnele unei sarcini, nu sînt decît tulburări de sănătate datorită, vai ! hranei de război și unui început de anemie...”

„...nu vreau să mă duc la mama ta, nu vreau să fiu despărțită multă vreme de tine, nu vreau ca pruncul nostru să crească departe de tatăl lui, nu mai vreau să te aștept, te vreau...”

„...crescută în sînul unei familii onorabile, a cunoscut totdeauna belșugul și nici nu bănuiește ce e lipsa. Iar dumneata îi oferi sărăcia...”

„...sărăcia, sărăcia, cum ne-ar putea ea atînge, cum am putea fi noi săraci, cînd am fi toți trei?...”

„...ai luat prin surprindere inima și simfurile unui copil. Dacă ești un om drept, nu vei abuza de situația dumitale, te vei da de-o parte. Ai făcut și pînă acum destul rău...”

„...Sînt a ta, a ta pe viață, voi fi totdeauna lângă tine. Te voi ajuta să muncești, să izbutești, să triumfi. Cred în tine. Știu că vei fi mare, voi fi lângă tine cînd te vei simți obosit, cînd vei avea îndoieli, cînd vei avea dorința să renunți, voi fi întotdeauna acolo, întotdeauna încrezătoare, te voi legăna, voi șterge cu sărutările mele oboseala și îndoielile, voi lua asupra mea toate grijile zilnice pentru ca tu să nu te gîndești decît la a izbui și a crea în bucurie, voi mătura pămîntul în fața pașilor tăi, voi fi cu tine, te voi avea, îl voi avea pe fiul nostru, voi fi cea mai bogată femeie din lume...”

„...un bordei, foamea și în curînd boala și certurile, astea v-ar aștepta : două vieți stricate...”

„...Vino să mă iei numai decît. Acum sînt în casa asta o străină. Cum l-aș mai putea numi tată pe cel care mi-a spus asemenea cuvînte ? Nu sînt decît a ta, aici sînt în exil la niște dușmani, vino să mă smulgi din mîinile lor, vino de cum îmi vei primi scrisoarea, nu mai aștepta,

acolo unde poți trăi singur vom trăi mai bine amândoi și în curînd toți trei..."

„...Dacă într-o zi vei avea, în sfîrșit, o situație vrednică de ea, și dacă va mai fi liberă, vom putea, firește, să ne gîndim la o căsătorie, care azi e o nebunie. Dar ea să nu mai audă vorbindu-se despre dumneata pînă atunci. Și nu te amăgi prea mult cu speranțele astea. La vîrsta Mariei și a dumitale, domnule, se uită repede, din fericire.“

Mariei nu-i mai e frică. E liniștită și chiar fericită. Pe măsură ce-i scria lui Jean, vedea desenîndu-i-se în față viața ei viitoare. Taică-său a nimicit primul viitor pe care și-l alcătuiuse, construiește acum altul, tot atît de frumos, tot atît de apropiat. De data asta nu e o speranță, va fi în curînd o realitate. Nu mai are mult de așteptat, se va arunca în ea în cîteva zile. La brațul lui Jean, în brațele lui Jean, pentru toată viața lor. Va ști să facă o casă a lor din acea odaie care dă spre curtea interioară, pînă cînd vor găsi ceva mai bun. Îi va găti, îi va pune flori pe masa de toaletă ruptă, reproduceri pe pereți peste tapetul găurit, va mîncea felurile pe care i le va găti ea pe un reșou mic. Vor cumpăra o măsuță, îi va pregăti hîrtie, îi va ascuți creioanele și va sta liniștită, nu departe de el, în timp ce va lucra, liniștită și tricotînd hăinuțe pentru fiul lor. Pînă la nașterea lui vor găsi o locuință mai bună. Din cînd în cînd se va ridica de la masă ca să vină s-o sărute. Va găsi și ea de lucru ca să ajute la trai, copii de corectat, ceva de cusut. Le va face seara, cînd el va fi la atelier. Se va culca doar cînd va obosi, și cînd el se va întoarce îl va auzi deschizînd ușa și se va prefăce că doarme ca să-i lase plăcerea de a o trezi aplecîndu-se peste ea.

A coborît din odaia ei cîntînd, ușoară, fericită așa cum poți fi cînd ești sigur de ziua de mîine. Și-a pus iar rochia albastră de vară care-i plăcea atît de mult lui Jean. Îi e puțin frig, dar e o fericire să tremuri din pricina acestei rochii. Tremurul îi aduce aminte rochia, și rochia îi aduce aminte de vară și de dragostea lui Jean, și de bucuria lui Jean cînd vedea departe rochia

apărînd. Chiar noaptea, la Saint-Sauveur, îi spunea că vede de departe albastrul rochiei, mai luminos decît albul rochiei ei albe, pentru că pe ea o purtase prima dată cînd venise spre el. În curînd n-are s-o mai poată îmbrăca... Rîde, i se pare că va fi ciudată și caraghioasă, și că Jean o va iubi și mai mult.

Doamna Margherite, care se întorcea de la lecție cu o carte sub braț, o aude rîzînd și se oprește la capătul culoarului. Marie fredonează iar cîntecul, deschide o ușă, o închide, și doamna Margherite o aude cîntînd și dincolo de ușă, mergînd în pas de dans, ducîndu-se de la bucătărie în sufragerie, făcînd să zăngăne farfuriile și tacîmurile, să clîcăne paharele.

„E cu puțință?“ spune doamna Margherite.

Și iată că aude cum se deschide ușa de la intrare, cum bărbatul ei își pune bastonul în vestibul, își agată, fredonînd, paltonul și pălăria în cuierul de imitație de fier forjat, și se apropie cu pas ușor, jucăuș, de bătrîn pe care egoismul l-a păstrat tînăr. De-o parte bărbatu-său, de alta fiica ei, și unul și celălalt dansează și cîntă, după ce fata a făcut ce-a făcut, după ce bărbatul ei i-a spus ce i-a spus...

Și doamna Margherite e singură în capătul culoarului, în semiîntuneric, singură, dreaptă, uscată. Se poate ca fiica ei să fie din același sînge, toată din același sînge cu destrăbălatul ăsta fără griji?

„E cu puțință?“ repetă doamna Margherite.

Domnul Margherite deschide ușa culoarului și, cum își zărește nevasta, încetează să cînte. Vrea să spună ceva, dar o aude și el pe Marie, încremenește, fata i se umple de uimire, apoi zîmbește larg.

— Ea e? întreabă domnul Margherite.

— Cine vrei să fie? răspunde doamna Margherite.

— Ei, vezi, vezi, n-aș fi sperat ăsta, în orice caz nu atît de repede!

— E fata ta! spune doamna Margherite.

Atunci au intrat amîndoi în sufragerie, întîi doamna Margherite, cu buzele strînse, și în urma ei domnul Margherite, frecîndu-și mîinile, cu gura plină de cuvinte de încîntare. Și Marie s-a răsucit într-un picior, rochia s-a involburat puțin în jurul ei și și-a reluat cuminte forma

de rochie, părul care îi zburase i-a scăldat din nou umerii. Și acum când stă în fața lor, cu o pîine proaspătă într-o mînă și cu un șervet alb în cealaltă, pot și unul și celălalt să-i vadă ochii strălucitori, obrajii trandafirii ca în primăvară, buzele proaspete de copil, fruntea pură și frumoasă, și înțeleg și unul și celălalt că s-au înșelat.

— Ce te-a apucat? Ce se întîmplă? întrebă domnul Margherite.

Și-a pierdut zîmbetul și cuvintele bune, fruntea i se cutează.

Doamna Margherite își pune cartea pe bufet și se așază.

Se uită la bărbatul, apoi la fata ei. Era frumos, da, tot atît de frumos ca ea cînd era tînăr, dar n-a avut niciodată pe chip flacăra asta de fericire.

— Nu se întîmplă nimic, spune Marie. Cel puțin azi...

— Cum „azi“?

— Da, azi, pentru că Jean are să vină să mă ia peste cîteva zile.

— Să te ia?

— Da, să mă ia...

Își pune mîna pe masă, șervetul curat în farfuria tatălui ei și se întoarce în bucătărie.

Domnul Margherite suspină, ridică brațele, le lasă să cadă, se așază, dezolat. Trebuie să ia totul de la început. Iar să vorbească, să convingă, să cumîntească! Marie se întoarce. El îi spune:

— Credeam totuși că te-am făcut să înțelegi...

— Am înțeles foarte bine, rostește Marie. Tu nu înțelegi. Nu sînt supărată pe tine. N-am să-i spun niciodată fiului meu că bunicul lui nu voia să vină pe lume. Cred că într-o zi vei fi mulțumit să-l săruți...

Doamna Margherite se uită la fata ei și n-o recunoaște. Era o fetiță cuminte, supusă, tăcută — în casa aceea mare — grațioasă, dar puțin ștearsă, care nu vorbea decît ca să răspundă, pentru că, după cîte știa, maică-sa și taică-său, lumea ei nu era decît o parte din lumea lor. Era fata lor.

Și iat-o acum despărțită de ei, trăind propria ei viață într-o lume a ei. Îi vorbește tatălui ei cu o siguranță familiară. Nici măcar nu discută. Nu mai e cu el, e în fața lui.

Domnul Margherite se ridică și pune o mînă pe masă:

— Ascultă, spune el, îți faci iluzii și ții să te previn pe loc. I-am scris azi lui Tarendol al tău. I-am deschis ochii, i-am arătat ce prostie ați face căsătorindu-vă, am precizat că nu vei avea nici un gologan zestre și că nu trebuie să se bizuie pe faptul că am să vă hrănesc eu. Nici măcar nu i-am respins cererea în căsătorie. Am făcut numai apel la rațiunea lui. De cînd e la Paris, trebuie să fi început să știe ce e viața. Prepelițele nu cad fripte din cer, mai ales în momentul ăsta! Va înțelege mai bine decît tine, dacă ține la viitorul lui. Și dacă îl aștepti, cred că poți să-l aștepti mult și bine!

— Și eu i-am scris, spune încetișor Marie. Mamă, tăieței sînt pe foc. Sînt aproape fierți. Puteți mîncă peste cîteva minute. Mă duc sus să mă odihnesc puțin...

— Nu mîncînci? întrebă doamna Margherite.

— Oh, am mîncat, răspunde Marie.

Se duce în odaia ei. Nu i-a trecut bucuria. Ceea ce taică-său a putut să-i scrie lui Jean nu are mai mare importanță decît ceea ce i-a spus ei aseară. Toate astea nu există. Peste zece zile, poate opt zile, poate chiar mai puțin, Jean o va fi luat și dus cu el. E de pe acum cu el.

Să urmărim cele două scrisori. Au fost șampilate cu timbrul gras de domnișoara Lacôme, funcționară auxiliară la poșta din Milon, în aceeași seară, printre alte sute. Ștampila e de aramă cu un mîner de lemn și un mic șurub care se desface pentru schimbarea literelor și a datelor. Literele sînt năclăite de cerneală și de praf. Domnișoara Lacôme ia un teanc de scrisori, le pune pe placa ei de cauciuc negru și cu mîna dreaptă lovește o scrisoare, lovește în buretele cu cerneală, lovește altă scrisoare, lovește buretele. Și mîna ei stîngă ridică scrisoarea de deasupra, descoperă un timbru nou pe care ștampila îl lovește în obraz. Domnișoara Lacôme lucrează repede. Îi place să facă treaba asta, e o treabă care i-ar plăcea și unui copil, ea nu mai e un copil de vreme ce are patruzeci și șase de ani, dar făcînd treaba asta se simte aproape în fiecare seară redevenind un copil care face, ea să se distreze, o muncă de om mare. Îi place

și mirosul de ceară care se încălzește pe gaz, ceara care va servi la pecetluirea sacilor poștali. Loviturile de ștampilă și mirosul de ceară vestesc sfârșitul zilei.

Domnișoara Lacôme ștampilează scrisoarea Mariei între un plic al Bazarului Mare a cărui emblemă, cu o stropitoare și un plug imprimat în albastru, a recunoscut-o — Bazarul Mare vinde mai ales articole pentru agricultori — și un plic timbrat cu tarif redus, cu o fereastră străvezie, fără îndoială o factură.

Domnul Margherite și-a lipit timbrul în mijloc în loc să-l lipească la dreapta, ca toată lumea, și domnișoara Lacôme a trebuit să dea o lovitură suplimentară care i-a frânt ritmul.

Toate scrisorile pentru Paris au fost băgate în același sac. Trenul pleacă dimineața la 7 și 12'. La 6 și 30'. Poștașul Didier vine să ia corespondența s-o ducă la gară. E ciung. Aruncă sacii, unul după altul, din ușă, cu brațul drept, în căruciorul cu trei roți. Mîneca stîngă a bluzei lui albastre e îndoită și prinsă de umăr cu un ac. Trage capacul căruciorului, încuie lacătul și pleacă la gară cu un pas liniștit. E foarte aproape. Însoțitorul, singur într-un compartiment de clasa a doua pe geamul căruia e lipită o etichetă „Rezervat pentru Poștă“, primește sacii și-i marchează pe rînd în borderoul lui, îi așază pe bănci, pe jos, în plasele de sus. Va primi saci așa la fiecare stație, pînă la linia mare. Coboară pe peron să stea de vorbă cu Didier, pînă în clipa în care trenișorul pleacă. Didier se uită dacă nu e vreun muc de țigară de cules de pe peron, strînge mîna șefului de gară și pleacă cu căruciorul lui.

Rapidul care ducea scrisorile, a Mariei și a tatălui ei, a sărit în aer din pricina unei mine între Montélimar și Valence. Încercătura a explodat chiar sub locomotiva care s-a rostogolit în josul terasamentului, trăgînd după ea furgonul și primele cinci vaogane. Convoiul nu mergea repede. Mecanicul și fochistul au fost uciși, cîțiva călători răniți. Maquisarzii, care minaseră linia, au cercetat trenul cu pușca-mitralieră în mînă. Căutau milițienii din Marsilia. I-au găsit, i-au luat cu ei. Poșta n-a suferit nimic. Cele două scrisori au ajuns

numai cu două zile de întîrziere. Au fost distribuite dimineața.

Doamna Gustave a pus scrisorile în buzunarul șortului ei. Domnul Tarendol are să fie mulțumit să le primească deseară, de două zile vine degeaba.

Două zile de întîrziere nu sînt mare lucru.

Alea care duce la pădurea Garde-Vert e căptușită cu frunze încă pline de sevă, pe care copacii le-au scuturat de pe ramurile lor, ploaie de purpură și de rugină. Se vor usca și se vor scoroji pe pămînt, pînă vor deveni destul de ușoare pentru vînt. Trandafirii nu mai sînt decît ciufuri zbîrlite și ghimpoase. Mărgele de apă s-au infipt în spini.

Marie a vrut să facă acest pelerinaj. Merge încet, cu capul plecat. Se trudește să-și aducă aminte mirosul trandafirilor, căldura mîinii lui Jean în jurul mîinii ei. Își aduce aminte de omida somptuoasă care trecea drumul în fața lor. Omidă, fluture de mult zburat în jocurile soarelui, poate pînă în gîtlejul unei păsări.

Marie ajunge la pădurea cu pini. Marii copaci își ridică, spre cerul străbătut de nori, bolta din care cade din cînd în cînd o picătură din ultima ploaie.

Frigul a stins cîntecul greierilor și mireasma de rășină. Sub pașii Mariei covorul de cetină chiftește uneori. Trunchiurile nu mai sînt atît de roz, sînt aproape cenușii. De asta s-a rezemat Jean, întinzînd brațele către ea? Nu-l poate recunoaște, nu l-a privit în ziua aceea, nu-l privea decît pe Jean.

Va veni peste cîteva zile, va întinde din nou brațele către ea, și cînd le va închide, de data asta, nu le va mai deschide.

Marie își reazemă întîi fața de copac, apoi tot trupul. Scoarța aspră și răcoroasă lingă pielea obrazului ei. Închide ochii. E fericită că e Marie și că e femeie, că s-a culcat în fața lui Jean, că s-a deschis în fața lui ca să primească plăcerea aspră și viața caldă care a rămas în ea, e fericită că a fost țarina minunată în care el a semănat sămînta care a încolțit și care crește, pînă în

ziua în care rodul copt o va părăsi sfîșiind-o cu bucurie și cu singe. E femeie, e femeia lui Jean. Se simte plină și rotundă, respiră bine, totul funcționează bine în trupul ei înflorit, totul lucrează cu bucurie pentru dragostea asta din ea, acest fiu cald al lui Jean, pe care-l poartă și-l hrănește.

Plecînd, a lăsat cîteva fire de păr agățate de scoarță. O fărîmă de soare s-a strecurat între două buze de nori, între grapele pinilor și a înflorit în arabescurile firelor de aur.

Marie a pus adineauri altă scrisoare la poștă. Prima a plecat de trei zile și de atunci în fiecare zi cîte una. Nu mai are de ce se ascunde. Maică-său nu-i mai spune nici un cuvînt. Taică-său susține că Jean nu va veni. „Bietul tata, biata mama, s-au iubit atît de puțin încît nu sînt în stare să înțeleagă cum ne iubim noi, ce tristă viață trebuie să fi trăit ei !“

Marie se îndreaptă prin pădure către casa Garde-Vert. Vrea să viziteze acel azil în care Jean și prietenii lui au dormit o noapte. Intră, pe ușa dată de perete, într-o odaie mare, cam întunecoasă, care miroase a lemn putred și a frunze veștede. Dușumeaua coșcovită, acoperită de resturi de verdețuri, se cufundă uneori sub picioarele ei. Caută cu privirea scara care duce la etaj, dar deodată se oprește, ascultă : cineva merge prin casă, un pas tăinîc traversează tavanul de deasupra capului ei. Marie, speriată, iese afară fără zgomot și cum ajunge în alee începe să alerge. Aleargă, se oprește ca să treacă peste un mărăcine care îi taie calea, aleargă iar. Inima i se pornește să bată tare, îi vine amețală, greața îi urcă pînă la buze. Se apleacă spre un tufiș. Capul îi răsună ca un clopot. Pleacă iar în goană, dar picioarele îi slăbesc. Are să cadă, are să leșine. Se așază pe frunzele umede. Din fericire drumul e acolo, la cîtiva pași. Marie își regăsește suflul și singele rece. Zîmbește. Nu era, fără îndoială, decît vreun animal mic de pădure... O acreală arzătoare i-a rămas în gîtlej, picioarele îi tremură încă. Puiul cel drag, atît de mic și de pe acum atît de tiranic...

Ajunge uneori o absență scurtă ca la întoarcere să găsești îmbătrîniți oamenii lingă care trăiai fără să-i vezi schimbîndu-se. De cînd l-am părăsit, domnul Chaland s-a îngrășat. Șuvița tăiată de Gestapo i-a crescut iar, tot atît de subțire, fără un fir alb, dar ochii i s-au stîns puțin, obrații i s-au făcut grei. Gîfiiie cînd urcă scara spre dormitor. Coaforul și-a măritat fata. E de necrezut, era atît de urîtă ! În vreme ce altele, mult mai frumoase, nu găsesc bărbați. Doamna Chaland era prea slabă, prea istovită, ca să devină mai slabă și mai sleită. Georgette cea mică, în leagănul ei, ciripește, face balonașe la gură, își învîrtește mîinile trandafirii în fața ochilor, le vede, zîmbește. Strada Școlilor ne pare mai puțin lungă, mai puțin lată, casele mai scunde. Cișmeaua de piatră lasă să curgă un firicel de apă. Jacqueline nu și-a mai deschis pianul, nici marea cutie caraghioasă a violoncelului. Nu mai are timp, nu mai are chef. Își ajută bărbatul, ține contabilitatea secretă, cea a negustoriei la negru pe care contabilul nu trebuie s-o cunoască. A început chiar să facă afaceri. Nu-și iubește bărbatul, dar nu-l urăște. E aspru, puțin brutal în purtări, zgîrcit în cuvinte, dar începe să-l înțeleagă. Așa e el, e bărbatul ei, ea l-a vrut, e nevasta lui. Știe bine că nu e frumoasă. Fără îndoială că Fiston n-ar fi putut-o iubi niciodată. Cînd rostește în minte numele asta, simte încă și acum o lovitură în inimă. I se întîmplă din ce în ce mai rar. O tulbură mai mult vizitele Mariei. Marie, cu bucuria asta care îi umple carnea, e însăși imaginea vie, grea și caldă, coaptă, a tuturor fericirilor iubirii. Jacqueline știe că nu va cunoaște niciodată aceste fericiri. Nu era făcută pentru ele. După ce pleacă Marie, își regăsește liniștea. Seara, cînd se culcă lingă bărbatul ei, e calmă și uscată. N-a mai deschis pianul, nici cutia violoncelului. Începe să meargă cu mersul doamnei Margherite și să privească oamenii din jurul ei cu aceeași privire serioasă. Nu simte nici un fel de dragoste pentru bărbatul ei, dar e bărbatul ei. Cînd a primit, prin poștă, un sicriu mic de lemn, ea a încercat o asemenea neliniște încît s-a simțit legată strașnic de el. Charasse a mîrîit și a ridicat din umeri. Știu și unul și celălalt că sicriul n-a fost trimis de băieții din maquis. Charasse dă regulat farmacistului sume mari

pentru refractari și — asta n-o știe nici măcar Jacqueline — toate informațiile pe care le poate dobîndi în privința deplasării convoaielor germane. Amenințarea vine de la un invidios, e sigur, cum sînt atîția. O mîrdărie.

A trecut săptămîna. Jean n-a venit, n-a trimis nici o veste. Marie a aflat că un tren a sărit în aer, cu toate că ziarele n-au spus nimic. Dar dacă scrisoarea ei din ziua aceea s-a pierdut, Jean le-a primit pe următoarele. I-a scris în fiecare zi și în fiecare i-a spus:

„Vino să mă iei, nu aștepta nici un minut, vino să ne iei...”

Săptămîna a trecut, și iată că începe săptămîna următoare. E adevărat că poșta întîrzie, și fără îndoială că Jean nu și-a putut părăsi lucrul, nici obține numaidecît un bilet. Se spune că trebuie să-ți reții locul cu cîteva zile înainte în trenurile care pleacă din Paris. Insuși faptul că Jean n-a scris dovedește că va veni curînd. N-a scris, pentru că se gîndește să ajungă acolo înaintea scrisorii. Mîine. Poate astă-seară.

Marie și-a făcut de cîteva ori geamantanul, a trebuit să-l desfacă, să caute rufărie, lucruri mici de care avea nevoie. Așteptarea o ține încordată ca un arc. Timpul aspru și străveziu din fața ei nu se tocește decît clipă cu clipă.

Nu știe unde să se așeze ca să aștepte mai bine. Dacă stă nemișcată pe undeva, i se pare că timpul nu mai trece. Iese, se duce s-o vadă pe Jacqueline, se uită la ceas — încă două ore pînă la tren — se duce la gară, întrebă dacă nu s-a anunțat nici o întîrziere, se duce acasă, se întinde pe pat, cu ochii ațintiți asupra unei pete din tavan. În curînd pata începe să joace, tavanul se face verde și roșu. Marie se ridică, deschide fereastra, suspină, cascadează, fără să izbutească să-și liniștească respirația, să-și domolească inima. Mîinile i se crispează în jurul obiectelor și tremură cînd n-au nimic de ținut. Încă o jumătate de ceas. Se așază. Se silește să mai aștepte aici. E așezată pe marginea scaunului, cu bustul drept, cu palmele amîndouă pe genunchi, se uită la peretele din fața ei, pe urmă la ceasul de la mînă. Bărbia începe

să-i tremure, se ridică iute, caută o batistă, se șterge la nas, se așază iar, se duce să se privească în oglindă, dacă se vede se simte mai puțin singură, se destinde nițel, își zîmbește, își scutură părul, îl piaptănă de cîteva ori mașinal. Nu mai e decît un sfert de ceas...

Atunci îi e deodată frică să nu fi întîrziat, coboară acum în grabă, trîntește ușa în urma ei, străbate strada, colește la dreapta. Are poftă să fugă, dar nu îndrăznește, merge cît poate de repede. Nu vede nimic, pe nimeni, are de pe acum în ochi imaginea trenului și pe aceea a lui Jean care coboară și-i întinde brațele...

Nu i-au trebuit cinci minute ca să ajungă la gară. Se duce din nou să vadă dacă nu e anunțată nici o întîrziere, pe urmă se depărtează de oamenii adunați în fața ieșirii, merge încetîșor în jurul platanului, în piață. Acum nu mai e de așteptat multă vreme. Se oprește, se reazemă de copac. De acolo, cînd îl va vedea pe Jean făcînd primul pas afară, îl va striga „Jean!”, el va înloarce brusc capul, va lăsa valiza să-i cadă, va alerga spre ea...

O pală de vînt aduce zgomotul îndepărtat al trenului. Vine. Intră în gară. Marie vede pe deasupra barierei care desparte peronul de piață vagoanele vechi defilînd, călătorii nerăbdători, grăbiți, pe platformă, gata să coboare. Bărbați, femei. Crede că-l recunoaște pe Jean. Nu e sigură. Poate că acum... Sau celălalt... Trenul merge încă prea repede. Furgonul de la urmă piere în spatele clădirii gării. Ce încet ies călătorii! Iată-i, în sfîrșit, pe primii care se ivesc la porțița deschisă în barieră. Un impiegat nepăsător ia biletele. Un ofițer german și doi soldați cu căști stau lingă el. Ofițerul privește vag călătorii. Soldații au arme la umăr. Exclamații, zgomot de sărutări, un copil sare de gitul tatălui său, familii pleacă vorbind tare. „Ai călătorit bine? Dă-mi mie valiza. „Nu, nu e grea“. Ba da, ba da, haide!“ Un bărbat se depărtează singur, cu pas iute. Marie, crispată, în vîrfurile picioarelor, privește, privește...

Călătorii îngrămădiți în spatele barierei au trecut toți, unul cîte unul, pe porțiță. Ofițerul german și cei doi oameni ai lui se întorc pe peron. Didier, poștașul ciung, iese împingîndu-și căruciorul, se oprește o clipă

să stea de vorbă cu impiegatul, îi stringe mina, pleacă. Impiegatul închide poarta. Marie e singură în piață. Se apropie ușurel, trage poarta, își dă seama că e închisă cu lacăt, se urcă cu amândouă picioarele pe bara de jos, se apleacă peste șipicile ascuțite care îi zdrobesc pieptul, se uită pe peron. Trenișorul e neclintit, mort. Un feroviar, cu mătura în mână, cercetează vagoanele. Locomotiva deshămată fumegă la capătul unei linii...

Atunci Marie se gîndește că poate l-a scăpat pe Jean, că nu l-a văzut cu toate că s-a uitat atît, că a ieșit pe vreo altă poartă, poate chiar a ajuns acasă la ea... Se întoarce cît poate de repede, găsește casa liniștită, pe maică-sa aplecată deasupra tezelor în biroul ei. Poate că s-a dus întii la Jacqueline! Dă fuga la Jacqueline. Jacqueline tăgăduie din cap. Marie zîmbește, fără să pară foarte tristă, spune: „Ce să-i faci, va veni mîine...” Dar nu gîndește întocmai așa cum îi spune Jacquelinei, încă speră că va fi azi, că a întîrziat în oraș, se întoarce la gară privind în toate prăvăliile, vine înapoi, se oprește în fața porții deschise a Colegiului ca să se uite în curte, intră în Școală, se așază la fereastra unei clase goale care dă spre stradă, așteaptă...

La sfîrșitul celei de a doua săptămîni, domnul Margherite i-a scris lui Jean ca să-i mulțumească:

„...Nu mă așteptam la mai puțin din partea amîntale. Ai luat hotărîrea cea bună, aceea a unui om cînstit, a unui bărbat. Îți cer să stăruiești în tăcerea dumintale. Sigur, Marie suferă din pricina asta, o știi pentru că îți scrie, dar chiar această suferință e salvatoare. Cu cît va fi mai aspră criza prin care trece, cu atît va fi mai scurtă și vindecarea mai grabnică. Ai înțeles, în sfîrșit, că viața nu e un roman. Are s-o înțeleagă și Marie. Esențialul e să nu mai audă vorbindu-se despre dumneata...”

Și-a bătut scrisoarea la mașină în biroul nevastei lui, cu două degete de la mîna stîngă și un deget de la mîna dreaptă, niciodată n-a știut să scrie mai bine. A împăturit copia și a pus-o în portofel.

Marie a intrat tăcută la domnul Figuiet, băcanul. Are un palton cafeniu, puțin cam scurt, strîns în talie cu un cordon. Anul trecut îi venea bine, anul ăsta ar fi trebuit desfăcute tivurile mîneșilor și cel de jos. Încă mai crește. Și-a acoperit părul cu o basma de un roșu închis, înnodată sub bărbie, care îi ține cald la urechi.

— Închideți bine ușa, strigă domnul Figuiet de după tejghea.

E frig. Blîndețea toamnei s-a prelungit îndelung, pe urmă a făcut loc, fără tranziție, gerului. Au și căzut cîteva fulgi de zăpadă. I-a luat vîntul, prefăcuți într-un praf subțire pe care l-a ascuns în gropi.

Marie, ascultătoare, închide ușa. Scoate un portofel din sacul pentru cumpărături și din portofel bonurile pe luna decembrie, pe care le pune pe tejghea, în fața domnului Figuiet. Spune:

— Dați-mi pastele făinoase.

Abia i se aude glasul.

— Ce doriți? Întreabă domnul Figuiet, macaroane sau tăieței? E tot ce avem.

— Jumătate și jumătate, spune Marie.

Abia i se aude glasul și nu-i poți prinde privirea. Parcă nu l-ar vedea. Plătește și pleacă. La ușa se dă la o parte ca să-i facă loc doamnei Raynaud care intră. Doamna Raynaud intră și o privește pe Marie ieșind, și domnul Figuiet o privește și el. Marie închide ușa și pleacă. Se pare că nici n-a fost în prăvălie, n-a lăsat nici parfum, nici căldură, nici urmă de pași, nici ecoul glasului, nici făgașul tăiat de ea în aer. A intrat și a ieșit fără să miște din loc un fir de praf, fără să stîrnească o mișcare în aer.

Domnul Figuiet și doamna Raynaud dau din cap în același timp, și pentru că femeile sînt mai vorbărețe, doamna Raynaud vorbește prima:

— Mă întreb ce are mititica Margherite.

— Și eu mă întreb, spune domnul Figuiet.

— N-o recunoașteam, spune doamna Raynaud. Pare bolnavă.

— Nu mîncă destul, spune domnul Figuiet. La vîrsta asta ar trebui să mînce cît patru. Și dacă ești subalimentat cînd frigul vine pe neașteptate, tubercu-

loza te înșfacă foarte ușor. Se pare că la școală, când le-a văzut doctorul, șizeci la sută erau bolnave. Asta e cifra care mi s-a spus. Nu garantez nici pentru ea.

— Nu mă mir, spune doamna Raynaud.

— Cu ce vă servesc, doamnă Raynaud? Vreți paste făinoase? N-am decât macaroane și tăieței...

— Poți să le ții pentru dumneata, paste făinoase, zice doamna Raynaud. Bine că n-am avut niciodată copii. Ce grijă, ce chin azi să crești o familie!

Își freacă miinile amândoi pentru că le e frig. Domnul Figuiet e roșu, aproape vinăt. El nu e subalimentat. Nici doamna Raynaud, ea e mezelăreasă. Aduce o friptură în sacoșă pentru domnul Figuiet și domnul Figuiet are să-i dea o jumătate de kilogram de unt. Marie se duce acasă fără să vadă trotuarul pe care calcă, nici strada, nici trecătorii, nici casele. Îi e frig, dar chiar dacă ar fi cald fără îndoială că ei i-ar fi tot frig. A trecut a doua săptămână, se sfârșește și a treia, și Jean n-a venit, n-a scris.

Marie a slăbit, a devenit lividă, nu mai vorbește aproape deloc, se duce de colo, colo, în casă, în oraș. Cu ochii ficși, așteaptă întâi poștașul, pe urmă trenul. Sosirea poștașului cu puțin înainte de prânz și a trenului la sfârșitul zilei, îi mai dau câteva minute puțină speranță, îi aduc puțină viață în obraji. Nici poștașul, nici trenul nu aduc nimic, și recade în starea aceea de absență care îi face să spună pe oamenii ce o întâlnesc:

„Dar ce face Margherite cea mică?”

Nu înțelege. Nu e cu puțință să n-o mai iubească, să fi devenit, de la o zi la alta, altul decât Jean pe care îl cunoaște. Nu pricepe. Spune: „Poate e bolnav”. Tai-că-său îi răspunde: „Asta nu l-ar împiedica să-ți trimită vești...” Ea spune: „Poate a murit...” Și când rostește acest cuvânt și când își închipuie ce înseamnă, simte o groază înspăimântătoare urcându-i din stomac în gât. Tai-că-său răspunde: „Dacă ar fi mort, ți-ar veni înapoi scrisorile...” Ea spune: „Poate a fost ridicat de Gestapo...” Le-a scris gazdei și patronului lui, lui Gustave și lui Billard, ca să le ceară vești despre domnul Jean Tarendol. Nici Gustave, nici Billard n-au răspuns.

Atunci domnul Margherite i-a spus: „Vezi bine, el le-a cerut să nu-ți răspundă”.

Nu se poate nici telegrafia, nici telefona, e groaznic, nu se poate decât scrie și aștepta, aștepta...

Domnul Margherite spune: „Dragă Marie, trebuie să fii înțeleaptă. Băiatul ăsta, purtându-se așa, se dovedește cuminte. Într-o zi ai să-l înțelegi și ai să-i mulțumești în sinea ta că a procedat așa. Trebuie să fii înțeleaptă și să mă ascuți, și să te descotorosești de ultima urmă a acestei aventuri nenorocite.”

Marie nu răspunde. Acum câteva zile fericirea era atât de aproape de ea încât îi lumina chipul, o putea aproape atinge cu amândouă miinile. Și pe urmă s-a depărtat, a pierit, acum e singură în fața golului negru. „E înțelept...” Nu e cu puțință. Și cu toate astea n-a scris, n-a venit... „Ne vom căsători de Crăciun...” Și Crăciunul e peste douăzeci de zile, n-a scris, n-a venit...

„Trebuie să fii înțeleaptă...” Cum să fie înțeleaptă? Lasă toată noaptea lumina aprinsă în odaia ei. I-e frică, în întuneric, să-și vadă nenorocirea întocmai așa cum e. În timpul zilei, la lumină, poate încă încerca să nu înțeleagă. Cel mai cumplit e când își aduce aminte de întâlnirile de la Garde-Vert, sau de nopțile de la Saint-Sauveur, sau de un gest, de un zîmbet, de sunetul glasului lui Jean, care îl fac atât de prezent în timp, în spațiu încât îi pare că acolo e adevărul, realitatea prezentă, Jean e lângă ea, Jean al ei atât de mare, de voinic, de frumos, de zîmbitor, atât de plin de dragoste, atât de puternic pentru ea și pentru toată viața ei pe care o ocrotește. Și deodată trebuie să-și spună: „Nu, nu e aici, n-a venit, n-a scris”. Și vocea tatălui ei: „E înțelept...” Atunci cade în prezent, în real, singură, goală, alungată, micșorată, sfărâmată, singură, singură în lumea înghețată în care Jean nu e.

Își uită aproape și copilul. Întii Jean, copilul nu e decât o parte din el. Dacă Jean nu e aici, cum poate fi copilul? Își aduce aminte de el la mese, ca să mănince puțin, fără poftă, pentru el, dar vomiază aproape tot, își aduce aminte când îi spune tai-că-său: „Trebuie să fii înțeleaptă și să te descotorosești...” Își aduce aminte atunci, ca să-l apere. Nu-i răspunde tată-

lui ei, dar nu va face niciodată ceea ce-i cere. Dacă Jean nu vine, îl va avea cel puțin pe fiul lui. L-ar fi putut iubi împreună, crește cu cele patru mâini ale lor. Dacă Jean nu vine, copilul va fi puilul ei, va fi gingaș, amenințat, și bucuriile lor vor fi numai ale lor, ale amănăturii, tainice și scurte, șoptite. Va fi amintire, și prezența lui va aduce regretul în același timp cu o fericire sălbatică. El va da, în loc să primească. Va da soarele prin zîmbetele lui, neliniștea prin obrajii lui supti și tusea de iarnă. Nu va fi numai copilul. Va fi tot ceea ce rămîne, singura, ultima flacără din marele foc de fericire întrevăzut. Îi va fi totdeauna frică pentru el, totdeauna frică de el, va fi singele și disperarea ei, și seara, după ce va adormi, culcat lângă ea, va șopti asupra lui numele tatălui său, pentru ca tatăl să fie prezent lângă el cel puțin în timpul ceasurilor grele ale nopții.

Nu mai știe, nu mai știe, nu-și poate închipui că Jean o lasă singură, singură, cu copilul lor, nu-și poate închipui că o va lăsa să se înece, să moară în fața ochilor lui, și totuși n-a venit, n-a scris.

Dimineața, de cum pune piciorul pe pământ, o apucă greața și vomează cu toate că are stomacul gol. Ceea ce vomează îi arde gura și seamănă a gălbenuș de ou. Nu mai poate sta la coadă, leșină. A slăbit, de opt zile, atât de tare încît hainele atîrnă în jurul ei.

Taică-său stăruie să mănînce. E foarte atent față de ea. E alături de ea în suferință. Îi spune :

— Nu-i nimic, pușor, toți am trecut prin asemenea crize. Îți trebuie numai puțin curaj. Mai ia cîțiva cartofi.

Zîmbește, o mîngîie pe păr. Marie se înfioară. El spune :

— Lucrul cel mai important e să te descotorosești de ceea ce porți în tine. Trebuie acționat cît e timp...

Marie nu plînge. Plînsul poate ușura numai o supărare de copil. Dar nu mai zîmbește și ochii i se cufundă sub frunte, bărbia i se ascute, pielea de pe nas i se întinde, pomeții înaintază. Nu mai dansează mergînd, lunecă, abia ridică picioarele. Nu vorbește decît cînd trebuie neapărat, cuvintele pe care le-ar putea spune o servitoare, despre mese și despre cumpărături. Nu mai conduce fetele la plimbare. Taică-său îi spune :

— Nu trebuie să te agăți de un trecut acum dispărut. Trebuie să-ți eliberezi calea viitorului. Trebuie să te descotorosești...

Ea nu răspunde, pleacă. De cum o întîlnește din nou, îi spune :

— Greșești dacă ți-e frică, e un nimic. Dar nu trebuie să aștepti prea mult...

Zîmbește totdeauna, o iubește pe fiica lui, ar vrea să o convingă cu binișorul.

Doamna Margherite — Mă întreb dacă ai procedat bine cu copiii ăștia. Marie mă înspăimîntă.

Domnul Margherite — Nu te neliniști, asta e prima reacție, foarte firească. La vîrsta asta începi totdeauna prin a lua lucrurile prea în serios.

Doamna Margherite — Oricum, n-aș fi crezut că băiatul acela se va lăsa convins atât de ușor.

Domnul Margherite — Voi, femeile, voi sînteți romanițioase. Dragostea ! Dragostea ! Dar un bărbat, cînd îi vorbești înțelepțește, înțelege repede.

Doamna Margherite — Marie a vărsat iar tot ce-a mîncat la prînz. A leșinat în bucătărie. Nu sînt liniștită. Cînd veți juca bridge, ar fi bine să-i ceri doctorului Verjoul un întăritor.

Domnul Margherite — Bun, am să-i cer, dar vărsăturile și leșinurile se datorează stării ei. Nu te îngrijora, în cîteva zile ai s-o vezi schimbîndu-se, durerea are să se prefacă în furie, are să înceapă să-l urască pe acel băiat pe cît l-a iubit de mult, și are să vină chiar ea să-mi ceară s-o descotorosesc. După asta își va reveni repede.

Doamna Margherite — Doamne ! Doamne ! Mititica mea ! Dacă m-ar fi ascultat !

Marie nu mai îndrăznește să recitească scrisorile lui Jean. Sînt mesaje din altă lume. Cel care le trimitea și cea care le primea trăiau pe o colină înflorită, la picioarele unei stînci de soare, sub zborul păsărilor, răscolind cu picioarele cîntecul ierbii. Marie, în valea neagră, fără zare, lovindu-se de stînci golașe, însingurîndu-se de

toți bolovanii, Marie nu le mai poate înțelege, nu le mai poate crede.

Maică-sa i-a spus :

„Știu ce-ți cere tatăl tău. Ai să faci cum ai să vrei. Eu nu te-aș împinge să faci un asemenea lucru, cu toate că eu însămi îți mărturisesc că am făcut-o de două ori, fără primejdie, dacă te oprește frica. După tine, n-am mai vrut alt copil. Dar ceea ce vreau să-ți spun e că ai face o greșală dacă ți-ai mai pune vreo nădejde în băiatul acela. Vorbesc din experiență. Taică-tău, când ne-am cunoscut, îmi jura dragostea cea mare, și a început să mă înșele cu opt zile înainte de a ne căsători. N-am aflat-o decît mult mai târziu, odată cu multe alte lucruri. Toți bărbații sînt la fel, fetița mea, sînt ca niște ciini și nu-și caută decît satisfacția. După aceea, nu-i mai interesezi. Ah ! dacă m-ai fi ascultat...”

Marie nu poate asculta toate cuvintele astea. Îi fac rău ca niște lovituri în cap. Îi ocolește pe taică-său și pe maică-sa. Când îi aude apropiindu-se de ea, prin odăile casei, se strecoară spre alte odăi, dar zimbetele tatălui ei, mutra de compătimire a maică-si, și cuvintele lor, cuvintele lor o urmăresc prin ziduri și despărțituri, o asaltează, o hăituiesc, o pătrund, o răscolesc. Au pus gînd rău comorii ei, pușinului, nimicului care îi rămîne, vieții acesteia atît de plăpînde din adîncul trupului ei slab. Se tîrăște de pe culoar pe scară, cu brațele încrucișate, scut pe pîntece, neîncrezătoare, sălbatică, gata să se apere. Când se culcă, se încuie, și dimineța se îmbracă cu haine groase și își prinde în ace șervete împăturite în două pe dedesubtul combinezonului, pe burtă, pentru că se gîndește că nu mai are destulă carne ca să-l ocrotească. Pieptul îi pare mai mare, pentru că sîni nu i-au slăbit. Uneori îi simte umflîndu-se. Sînt grei. Și-a cumpărat un sutien, dar o strînge și-i face rău. Are să cumpere altul. Așteaptă mereu poștașul, se duce la gară, continuă din obișnuință, pentru că asta îi taie ziua cu două momente de iluzie, cu două momente în care simte și altceva în afară de frică și de golul cumplit al singurătății.

Cînd a ieșit de la mercerie, s-a dus s-o vadă pe Jacqueline. N-o văzuse de patru zile. Jacqueline a îmbrățișat-o, cu ochii plini de lacrimi :

— Sărăcuța de tine ! În ce hal ești ! De ce te prăpădești așa cu firea ? Crezi că merită licheaua care te părăsește ? Dacă te-ar vedea, s-ar prăpădi de ris ! Trebuie să te scuturi, Marie, gîndește-te la copilul tău, trebuie să încerci să fii sănătoasă pentru el ! Ar trebui să pleci de la părinții tăi, să vii să locuiești la mine, cel puțin ai avea liniște. Eu, care aș vrea atît de mult să am un copil... Cînd mă gîndesc la Jean ! Bărbații sînt toți la fel. Nu se gîndesc decît la asta, și puțin le pasă de rest. Totuși nu e cine știe ce...

Nu e cine știe ce... ! Amintirea fulgerătoare a dragostei ei și a bucuriei, a dragostei lui Jean, a bucuriei lui Jean dansînd în ea pînă la potopul soarelui, pînă la carnea golită și umplută pînă în unghii, pînă la singele clocotitor și înghețat, pînă la această picătură de viață care o străpunge ca un plumb, pînă la toată viața pierdută în odihna pămîntului legănat de cer, amintirea lui Jean soare, Jean stîncă, Jean stele, Jean dragostea mea, Jean al meu, Jean, Jean, care nu va mai fi niciodată Jean, o cuprinde, o răsuțește, o fărîmă, îi smulge un strigăt de moarte. Se agață de gitul Jacquelinei, plînge cu hohote mari, zgomotoase, de disperare, geme, plînge, scoate țipete înecate în lacrimi, înțetăiate de sughițuri, horcăie.

Jacqueline a culcat-o, i-a spălat fața. Marie a închis ochii, e albă, pare moartă. S-a sculat la ora trenului. Jacqueline a întovărășit-o. Au privit amîndouă cum se duc călătorii nepăsători și familiile lor agitate, cu copii care își plescăiau galoșii și își suflau în mîini. Jacqueline a venit pînă la poarta Școlii. Marie a sărutat-o, pe urmă s-a urcat la cină. Vrea să mănînce. Acum are să fie tare, are să se îngrijească, are să reacționeze pentru copilul ei, pentru această viață pe care Jean a lăsat-o în ea, și pentru care va trăi.

La desert, domnul Margherite a spus :

— Sînt fericit că te văd mîncînd bine. Asta dovedește că începi să fii înțeleaptă. Era și timpul, pentru că

arăți în adevăr foarte rău. Nu-ți vorbește despre rest, dar trebuie să te îngrijești și să reacționezi.

Doamna Margherite se ridică și pleacă de la masă. Domnul Margherite își mângâie bărbuța. Marie, cu mâinile așezate pe marginile farfuriei goale, privește în fața ei, undeva, în întunericul odăii. Aude ce spune taică-său :

— De vreme ce ești mai înțeleaptă, am să-ți arăt ceva care te va convinge, sper, de motivul tăcerii celui... al tău... al tinărului Tarendol. Despre rest, vom mai vorbi peste câteva zile !

Scoate din buzunarul interior al hainei portofelul de piele cafenie, o calitate bună de piele, pe care întrebuințarea o lustruiește și o subție. Îl deschide, caută printre hirtii, despătorește una, o pune în mîna Mariei.

— Citește. E copia scrisorii pe care i-am scris-o domnului Tarendol acum vreo douăzeci de zile. Ai să vezi că e un băiat înțelept. N-ai decît să fii și tu ca el...

„Ai luat hotărîrea cea bună, aceea a unui om cinstit, a unui bărbat. Îți cer să stăruiești în tăcerea dumitale... Esențialul e să nu mai audă vorbindu-se despre dumneata...”

Marie a citit, a împăturit scrisoarea în patru și i-a dat-o înapoi tatălui ei, cu un aer foarte liniștit.

— Păstrează-o, păstrează-o, a spus domnul Margherite, ai s-o recitești, are să-ți facă bine.

S-a dus să fumeze o pipă în biroul nevastei lui, care e încălzit.

Marie s-a ridicat ca să strîngă masa și a împins scrisoarea, cu dosul unei linguri, împreună cu fărîmele de brînză și cojile de pîine în farfuria de deasupra. În bucătărie a pus apa la încălzit, pe gaz, ca să spele vasele, dar maică-sa a venit și i-a spus :

— Hai, urcă-te să te culci. Are să le spele mîine femeia de serviciu împreună cu cele de la prînz.

Marie, fără să spună nimic, și-a scos șorțul pe care și-l legase în jurul mijlocului. Nu îndrăznea să deschidă gura, își stăpînea, cu toată voința, greața care încerca s-o facă să verse cina mîncată cu atîta curaj. S-a suit spre odaia ei. Ajunsă la penultima treaptă de sus, a simțit că are să leșine, i-a fost cumplit de frică, și-a pus toată

puterca, toată viața pe care o mai avea în mîna aruncată către rampă. Dar mîna n-a ajuns la rampă. Genunchiul drept s-a îndoit cel dintîi, apoi s-a răsucit toată în loc și a căzut, s-a rostoglit pînă în josul scării.

Doctorul Verjoul a spus că n-avea nimic grav, că e un noroc o asemenea cădere. Dar bineînțeles nu știa că e însărcinată, n-a examinat-o pentru asta. E un doctor bătrîn, un prieten al domnului Margherite. I-a spus :

— Trebuie s-o faci să mănînce pe fetița ta, de asta are mai ales nevoie.

— Tocmai voiam să-ți cer un întăritor pentru ea.

— Întăritor ! Întăritor ! Biftecuri, da, poftim, astea sînt întăritoarele care îi trebuie. Am să-i scriu un certificat de supra-alimentare.

— Ascultă-mă, doctore... a spus deodată doamna Margherite.

Domnul Margherite i-a tăiat vorba, uscat :

— Taci, taci ! Te rog !

După ce a plecat doctorul, doamna Margherite a început să plîngă.

— Ești nebună, spune domnul Margherite. Pe Marie n-o doare nimic, n-are decît niște zgîrieturi ! Dacă vor fi complicații, vom avea vreme să i le spunem doctorului. Pentru un moment, asta nu-l privește. Și pentru ce plîngi, te întreb ?

E drept că pe Marie n-o doare nimic, sau aproape nimic, numai puțin mîinile și genunchii juliți și umărul stîng cînd ridică brațul. A dormit, a petrecut o noapte bună. A doua zi a rămas culcată, a mîncat bine, n-a avut grețuri. Noaptea următoare, cu puțin înainte de zori, a fost trezită brusc de niște dureri cumplite în pîntece. A strigat, a chemat-o pe maică-sa. Aceasta, în cămașă, bate cu pumnul în ușa. Marie, înainte de a adormi, încuiase ușa. Se ridică cu fața schimonosită, cu mîna crispată pe pîntece, cu cealaltă rezemată de spătarul scaunului, vrea să deschidă, face un pas, încă unul. Între pașii ei podeaua se înstelează de sînge.

PARTEA A PATRA

SOARELE
DE CRĂCIUN

TOȚI SÎNT LA FEL. ASTA E ÎNALT și subțire, aproape prea înalt, celălalt e scund și roșu, cu ochelari cu ramă de metal și urme de acnee pe tîmple. Asta e brun și creț ca un italian, acela seamănă cu un neamț. Toți sînt la fel, mai întîi din pricina uniformei. Bluzonul le face șoldurile tot atît de subțiri ca și mijlocul și lasă să se vadă fundul pantalonilor întins pe fese. În buzunarul pentru revolver au lampa electrică sau o sticlă de whisky. Sînt la fel și prin ținută. Par obosiți. Cînd merg, nu ridică picioarele, își leagă șoldurile ca niște prostituate. De cum se opresc, se sprijină de o mobilă, de perete, oriunde, și tot trupul li se moaie în jurul aceluia punct de sprijin. În adevăr, ținuta asta nu se datorează oboselii, ci faptului că sînt ca niște animale tinere pe care nu le-a dresat nimeni, fără disciplină și fără maniere. Nu sînt obosiți. Sînt tineri și puternici, dar își lasă mădularele să-și facă de cap. Nu-și interzic

nimic. Toți sînt la fel și pentru că se plictisesc. Sînt foarte convinși de necesitatea acestui război, dar ar fi mai bucuroși să fie acasă la ei. Au venit de la cîteva mii de kilometri într-un colț plat al cîmpiei engleze. Țăranii englezi nu-i prea iubesc. Nevasta pastorului găsește că nu sînt distinși. Cîmpia nu e prea frumoasă. Și chiar o cîmpie foarte frumoasă n-ar fi ceva prea vesel cînd ogoarele nu-ți aparțin sau cînd ești dintr-un oraș și mai ales cînd aceste tufișuri, aceste căpițe de fin, aceste hangare, aceste piste de ciment peste cîmpii și acest hambar prefăcut în bar se află la mii de kilometri de acasă. Toți se plictisesc, își mestecă guma mergînd cu pași mari și moi peste cîmpia engleză foarte verde, se culcă lîngă tufișuri și beau whisky-ul și ginul locului și toți ar vrea să se sfîrșească războiul, ca să se întoarcă acasă. Dar nu sînt decît la al treilea bombardament al lor. Nu le place treaba asta. Ar prefera să lucreze pe sol. Cînd avionul lor se întoarce și se așază jos, sînt ușurați. Nu sînt eroi. Sînt muncitori, negustori, studenți, ingineri. Proporția între oameni cumsecade și cei care nu sînt e aceeași la ei ca și oriunde. Rîd ușor, poate pentru ca să-și uite plictiseala, ca să uite că sînt atît de departe de casă și că va trebui să se urce iar în avion, dar și pentru că sînt mai copii decît oamenii din Europa. Bombardează și mestecă gumă, așa cum în America mestecau guma făcîndu-și munca de civili. Dar fără îndoială că aceea le plăcea mai mult. Escadrila pleacă deseară pentru al patrulea bombardament. Asupra Franței. Încep cu Franța, pentru că acolo sînt mai puține D.C.A.¹ și deloc vînători de noapte. Cînd își vor cunoaște mai bine noul meșteșug de bombardatori, patronii lor le vor încredința lucrări mai grele.

Aparatele își iau zborul unul după altul, grele ca niște cărăbuși. Apoi focurile de pistă se sting. Nu mai e decît bîzîitul în cerul negru, un zgomot vag care devine din ce în ce atît de îndepărtat, încît nu se știe dacă îl mai auzi sau nu-l mai auzi. În sfîrșit îți dai seama că nu-l mai auzi și că îți vîjîie numai urechile. Și zgomotele cîmpiei își iau iar locul lor întreg. Un cal care are un vierme în copită bate încăpățînat cu potcoava în

¹ Unități de Apărare Antiaeriană (n.tr.).

pămînt. O scroafă grohăie, un copac gol trosnește de frig, vîntul se strecoară și se sfîșie între crengi.

Escadrila s-a întîlnit cu altele deasupra Canalului Mî-necii. În clipa în care avionul din frunte trece vertical peste coasta franceză, chiar în acea clipă, doamna Gustave a băgat o mîna în buzunarul șorțului. Pipăie cele două scrisori pe care le-a primit azi-dimineață și cea care a sosit după-masă. Scrisoarea domnului Margherite și două scrisori ale Mariei, a doua ajungînd-o din urmă pe prima, datorită întîrzierii pricinuite de trenul care a sîrit în aer. O mică întîrziere nu e mare lucru. Doamna Gustave gîndește că Jean va veni cu siguranță în seara asta să vadă dacă are scrisori. Nu va întîrzia. Va fi fericit să le aibă, de două zile vine degeaba.

Exact în clipa asta Marie, zîbind, ridică capacul castronului cu supă ca să adauge un pic de sare. Și ce fac exact în momentul ăsta Churchill, Hitler sau Papa? Din pricina ziarelor și a cinematografului care ne reprezintă totdeauna personajele istorice ocupate mereu cu lucrări de care depindea soarta Lumii, ei trăiesc în min-tea noastră în imagini solemne. Dar poate că exact în momentul ăsta domnul Eden face pipi și Hitler caută cu vîrfurile limbii un rest de coajă de fruct care i-a rămas între dinți. Nu se gîndește cu precizie la nimic altceva chiar în clipa asta decît la pielicica minusculă care îl enervează. Și obuzul D.C.A. care va exploda în spatele celui de al patrulea avion al escadrilei și va face o gaură cît un cap de om în cîrma de la coadă, se află în momentul ăsta încremenit, la o mie trei sute șaptesprezece metri depărtare de drumul lui. Și nevasta pilotului celui aparat vede în vis, exact în clipa asta, vede în vis pe socrul ei care deschide gura să-i vorbească. Într-o clipă are să-i spună ceva în engleză, nu sînt destul de tare în limba asta ca să-l înțeleg, dar e o muștrare timpită cum se fac adesea în vis. Pentru un moment, în exact acel moment, gura lui nu e decît pe jumătate deschisă în imaginea din visul nevestei pilotului avionului care va primi o schijă de obuz.

Și pe urmă totul se urnește, avioanele cu cinci sute pe oră, obuzul explodează, Hitler sună un general și domnul Eden se încheie la nasturi.

În noaptea din nordul Parisului se naște groaznicul geamăt al sirenelor. Se întinde ca un foc și acum tot cerul Parisului urlă. Mamele se îngălbenesc și își împing copiii pe scări : „Ia-ți paltonul ! Lasă supa, ai s-o măninci când ne vom întoarce sus ! Ține luminarea ! Grăbește-te, haide, grăbește-te !“

— Încă o alarmă, spune Gustave, ce plictiseală ! A doua pe ziua de azi. Unde a căzut azi dimineată ?

— Pe uzina de cauciucuri Boolich, la Saint-Denis, spune Vernet, a făcut-o praf.

— Sînt și morți ? întreabă moș Delair.

— Bineînțeles, spune Vernet. Cum se poate evita așa ceva ?

— Nu-i nimic, spune moș Delair, mă întreb de ce vin să bombardeze aici, în loc să se ducă în Germania.

— Dacă vrei să fii eliberat, zice Vernet, trebuie să accepți riscurile.

— Spui așa, când ești departe de locul unde cade, răspunde moș Delair.

— Ascultă, dacă îți plac atîta Fridolinii, mă întreb de ce stai aici în loc să te angajezi să te duci să lucrezi la ei.

— Nu-mi plac Fridolinii, zice moș Delair, dar nu-mi plac nici bombe.

Un șuierat de țignal taie noaptea în colțul fundăturii.

— Hai, copii, hai să vă certați în altă parte, spune Gustave, eu închid, uite D.P.¹-ul, nu vreau să mă aleg cu vreun bucluc. Treceți prin gang...

Doamna Gustave a închis obloanele în fața ferestrei și a pus drugul de fier. Se întoarce aplecîndu-se sub oblonul ușii. Spune :

— Se îngroașă gluma, colo !

Arată cu degetul într-o direcție, dar nu știe bine dacă e aceea.

La toate porțile caselor grupuri de bărbați și femei stau de vorbă, se uită la cer, încearcă să ghicească unde are să cadă, unde cade.

¹ Apărarea Pasivă (n.tr.).

Cerul bubuie sub greutatea carelor grele, nevăzute, care-l fac să vibreze pînă la pămînt, și să vibreze măruntaiele acestor bărbați și acestor femei care privesc și nu văd nimic, care nu trăiesc decît prin auz, prin diafragma lor crispată, prin mîinile umede. D.C.A. trage fără oprire. Florile ei roșii se deschid cu un zgomot surd în toate colțurile cerului. Schije, care cad îndelung, fac să răsune țiglele. Un geam al vitrinii tipografiei se fărîmîtează cu zgomot de clopote în atelierul închis. Din clipă în clipă pămîntul tremură sub picioare. Un zgomot surd pe care carnea amenințată îl aude mai bine decît timpanele, un zgomot care străbate trupurile din picioare pînă în creștet, care face să se înfioare carnea și oasele, vine prin ziduri, ca un suflu de moarte.

— Astea sînt bombe, spune moș Delair.

— Sigur, spune Vernet. Mă întreb unde cad.

Au rămas amîndoi în poarta gangului. În pivniță nu sînt decît cîteva femei și copii. Cea mai mare parte din oameni au rămas în casă. Pivnițele nu sînt solide. Se tem să nu rămînă îngropați. Se tem să arate că le e teamă. I se spune vecinului : „Eu nu cobor niciodată. Auzi vorbă ! Mai bine să mori pe loc !“ Acum, chiar dacă bombele curg droaie, chiar dacă ai poftă să fugi în adăpostul metroului, nu ți-o mai poți îngădui.

Chapelle a întrebat-o pe Titou cu glasul lui gros, bun : „Ți-e frică ? Vrei să coborîm ?“ Titou a răspuns : „O ! nu !“, cu toate că tremură puțin. Se simte în siguranță lîngă el. I-a dat de mîncare, a îmbrăcat-o, îi vorbește frumos, îi zîmbește mereu sau rîde, o întreabă dacă n-are nevoie de nimic, are o barbă mare și o pipă groasă, cîntă la pian, e puternic, i-a arătat o monedă de doi gologani, de bronz, pe care a îndoit-o cu degetele acum cîțiva ani, acum n-ar mai putea, dar e încă foarte puternic, destul ca s-o ocrotească împotriva a tot. Și-au mîncat mai departe supa. Mănîncă la masă cu el.

— Ia te uită, spune Chapelle, șuieră, pun prinsoare că e pentru noi. Trage perdelele peste fereastră.

Șefii grupurilor de Apărare Pasivă, cu casca pe cap, alungă razele de lumină cu fluierături, încearcă să convingă grupurile îngrămădite la porți să intre în ganguri.

N-au autoritate. Sînt mici funcționari sau tineri slabi și devotați.

Marginile cerului se vopsesc cu reflexe de flăcări de jur împrejurul orașului. Șarjă după șarjă armata-fantomă se rostogolește pe fondul de nepătruns al nopții, în valuri nesfîrșite. Întreaga noapte se cutremură. Cerul de fier trosnește, cade în tone vulcanice, în munți de foc, în grindină de uragan, răscolește și răstoarnă pămîntul, răsucesce și topește mașinile de neclintit, ia din loc pietrele cioplite, spulberă cimentul, acoperișurile ca pe nimic, deschide casele, împinge zidurile, turtește ciorchini de etaje, netezește și răstoarnă, taie, retează, zdrobește, sfărîmă, roade, amestecă, smulge, infundă, aruncă, fărîmă măruntel și măruntel, praf, moloz, bucățele, țandări, nu mai rămîne nimic, nu mai rămîne nimic, nimic decît zgomotul gazului care răsuflă și mirosul canalelor crăpate, și cîteva resturi de oameni pe deasupra.

— Eh, zice Gustave, se apropie !

Tunurile grele ale D.C.A.-ului, care ocroteau uzina de rulmenți a S.C.O.L.-ului, la patru sute de metri depărtare de acolo, încep să latre. Sînt șase, care trag cîte două deodată. Ușa fostei odăi a lui Jean se mișcă de parcă ar fi zguduită de o mîină, cu un fragment de secundă înainte de a se auzi lovitura. Țandările sună pe pietre, paharele zăngăne pe polițe, pereții se infioară, obuzele explodează în cer, mitralierele grele cocoțate pe acoperișuri intră în horă, un avion trece urlînd chiar deasupra hornurilor, o lumină albă țîșnește din stradă în cafenea prin toate crăpăturile.

— Ce e asta ? Ce e asta ? întreabă Gustave.

E în picioare în spatele tejghelei. În asemenea clipe nu poate sta jos. Se enervează, schimbă sticlele din loc, își toarnă un pahar de apă, îl aruncă. Doamna Gustave stă pe un scăunel în bucătărie, lîngă masă, cu amîndouă mîinile strînse între genunchi.

Poarta gangului se deschide. Jean intră gîfîind, a venit să vadă dacă n-are scrisori. De două zile n-a primit nimic. O mică întîrziere, nu e lucru mare. Scrisoarea Mariei care spune : „Vino să mă iei...” Dacă ar fi primit-o cu două zile înainte, unde ar fi în seara asta ? A alergat, strigă :

— Rachete ! E plin de rachete deasupra cartierului.

— Dumnezeule ! spune Gustave, au să bombardeze S.C.O.L.-ul. Repede, trebuie să coborîm în pivniță. Jeanne, în pivniță !

Se grăbește, ridică chepengul.

Jean întreabă : „Am scrisori ? — Da, spune doamna Gustave. Sînt trei. Poftim, uite-le.”

Le scoate din buzunarul șorțului, i le dă.

— Mulțumesc, spune Jean, la revedere. Mă duc repede.

Gustave a și coborît, nu i se mai vede decît capul. Un val de jos ridică casa și o lasă să cadă, o explozie trosnitoare aruncă obloanele în sală prin geam, mătură mesele, îl aruncă pe Jean în tejghea. Gustave s-a rostogolit jos, în pivniță. Lumina s-a stins. Jean, pe jumătate leșinat, se scutură, se ridică, se învîrtește în loc, nu mai știe, ah, e ceva mai bine, nu vîd nimic, unde mi-e lampa ? N-a dat drumul la scrisori. Scoate din buzunar lampa electrică, se uită la plicuri, recunoaște de două ori scrisul Mariei, nu-l cunoaște pe al treilea. Le va citi numaidecît, mîine, cînd va putea, trebuie citite ! Scrisori ? Ce e aia ? Capul îi e ușor ca o bășică și simte că-i va plesni. Deodată crapă ca un cauciuc prea întins și în sfîrșit se destinde, e din nou el însuși, înțelege, bagă scrisorile în buzunar. Un miros de pulbere, de praf rece și de moloz. Gustave, jos, geme. Unde e doamna Gustave ? Cafeneaua e acum larg deschisă spre stradă, și strada intră în cafenea cu frigul și cu praful, și cu aripa mare de umbră și de lumină albă care se învîrtesc peste mesele răsturnate. Fărîmele de sticlă de pe jos strălucesc ca stelele și ca luna. Cafeneaua nu mai e o bucată de casă închisă, primește partea ei de zgomot și de frig din stradă, și oricine, și orice poate intra și ieși din ea. Pămîntul tremură neconținut, aerul explodează în roșu și alb, și în tunete. Jean răscolește în dărîmături, la lumina lămpii lui. Vede jumătate din doamna Gustave, pantalonii ei cu festoane sub fusta ridicată, ciorapii ei de ață negri pe picioarele slabe, și papucii ei. Restul e sub marmora unei mese. Jean ridică masa. Doamna Gustave nu sîngerează, nu pare foarte turtită. Se apleacă s-o culeagă. Are ochii deschiși. O zguduitură, un mare vînt bubuitor îl aruncă peste ea, o bucată de tavan cade

fărîmitată, în fața lui. Se ridică, o ia pe doamna Gustave, uite chepengul. În genunchi, caută scara cu piciorul, nu mai e scară și Gustave geme în fund, Jean cheamă :

— Domnule Gustave !

Gustave geme și nu răspunde. Răspunde alt glas, al lui Billard. O lumină se plimbă în pivniță.

— Cine e acolo, sus ?

— Sînt eu, Tarendol. Ce are domnul Gustave ?

— Nu știu, trebuie să-și fi rupt ceva, a căzut cu scara. Cobori ?

— Nevastă-sa e aici, a fost lovită, nu mai mișcă.

— Dă-o încoa, spune Billard.

Își pune lampa pe un butoi și întinde brațele. Jean o lasă să lunece pe doamna Gustave. Capul i se hîtînă, gura i se deschide, îi cade proteza pe obrazul lui Billard.

— Pe dracu ! spune Billard.

Primește femeia moale în întregime.

— Am să cobor și eu, spune Jean, nu pot pleca acum. Unde e Gustave, ca să nu cad peste el ?

— Nici o primejdie, e într-o parte, dă-ți drumul ! zice Billard.

Jean se agată cu mîinile de podea și cade. Și podeaua, pereții, etajele, casa, cad odată cu el, cad peste el, cu o prăbușire de tunet și de munte, și un suflu de cataractă. Un fulger cufundat în nas și în ochi. o flacără, o larmă în capul lui care plesnește pînă la nesfîrșit, și toată greutatea lumii pe umărul și pe gîtul răsucit. Apoi tăcere.

Iată-mă iarăși în vacanță, cu această carte în fața mea. De data asta sfîrșitul e aproape. În curînd voi scăpa de ea. Și în vreme ce scriu aceste rînduri, într-o gospodărie vecină, care n-a văzut nimic din război, nici din cel precedent, nici din cel trecut, cîntă un cocoș. E în mijlocul după-mesei și cocoșii cîntă mai degrabă dimineata. Dar ăsta e un cocoș tînăr, are un glas subțirel, cîntă numai ca să arate că e cocoș ! Nu e mult de cînd era pui. Acum e cocoș. Trebuie s-o știe toată gospodăria. Și mai ales el.

Pe cînd cocoșelul ăsta cîntă, primele bombe atomice cad peste Japonia. Nu credeam că vor merge atît de repede, credeam că surpriza asta va fi păstrată pentru războiul viitor. Fără îndoială, savanții sînt grăbiți. Sînt mai iuți decît imaginația noastră. Mă întreb ce-ați putea spune, dacă ați îndrăzni să ridicați glasul ca să vă plîngeți, voi care n-ați primit în carnea voastră decît cîteva gloanțe de pușcă-mitralieră, atît de mici, de ușoare, de ridicole la urma urmei, voi care n-ați primit pe acoperișul vostru decît o mie de kilograme de bombe cu pulberea cea mai obișnuită. Sînteți demodați, perimați, retrospectivi. Progresul vă depășește. Dar răbdare, laboratoarele lucrează. Va fi în curînd piureu de atom pentru toți. E destul să se găsească un prilej, un pretext. Și ăsta nu lipsește.

Mi-aduc aminte că biata doamna Gustave se temea de furtună înainte de război. La cel mai slab mîriit de tunet pleca din cafenea, se închidea în cea mai mică odaie din apartament, astupa ușa și fereastra, se depărta de orice obiect de metal, închidea curentul electric, și cînd furtuna se apropia, nu mai rezista, se ascundea sub masă.

Pentru ea s-a sfîrșit, nu-i va mai fi frică niciodată de nimic. Chiar dacă ar fi putut fi scoasă întreagă de sub dărîmăturile casei, sînt sigur că după asta ar fi privit zîmbind cum vin mari, norii bucălați. Și cînd trăsnetul i-ar fi trosnit la urechi, ar fi spus : „Nu e decît o furtună“.

Trăsnetul : arma cumplită a lui Jupiter ! Era un zeu pentru popoare înapoiate. Noi, popoarele tinerei civilizații creștine occidentale, noi știm să ucidem trei sute de mii de oameni în mai puțin de o secundă. Și nu e decît o încercare. O bombiță de un kilogram și trei sute de grame.

Am pătruns în inima infinitului mic, i-am fărîmat universurile învîrtejite, și furia lor va face într-o zi să sară globul nostru cu un asemenea fulger de lumină, încît locuitorii soarelui vor clipi din ochi. Nu va mai rămîne nimic din Pămînt, nici fărîme, nici fum, nici miros. Nu va mai rămîne nimic din oameni și din domeniul lor, nici fântomă, nici vreun nume săpat pe o piatră, și nici o amintire în nici o memorie, nici înceata

uitare a nisipurilor și cenușelor pe ruine. Vom fi devenit o undă imaterială, un freamăt pur și străveziu care, pornit deodată din acest punct în infinit, cu viteza absolută a gândului, se va cufunda, ciuruit de stele, mereu mai departe, în adâncurile de pretutindeni, să se întâlnească cu limita care nu există.

Ne întoarcem de departe. Luați loc, ascultați urmarea povestirii. E o poveste de dragoste, și dacă lumea poate pieri într-o clipită, trebuie să ne grăbim să iubim. Este și o poveste de sînge și de moarte, dar înainte de orice e o poveste de dragoste. Dacă întâlniți atît de des sîngele și moartea, asta se întîmplă pentru că e o poveste de toate zilele, și, mai mult încă, o poveste din zilele noastre. Poate că ați uitat ce era o alarmă, închideți ochii, aduceți-vă aminte, plafonul strălucitor al D.C.A.-ului, zgomotul sumbru al bombelor. Pe urmă, încet, încet, totul se domolește, cerul tace, pămîntul fumegă. Evantaiul bubuiturilor de sus s-a adunat undeva, către nord. Sirenele au sunat încetarea alarmei, parizienii și-au sfîrșit cîna și au vorbit despre altceva, repede. Fundătura Louis-de-Nantes nu mai e decît un morman. A venit o mașină de pompieri. A stropit resturile tipografiei, pe care căzuseră cîteva bombe incendiare. Bărbații, la lumina farurilor mașinii, au început să răscolească dărîmăturile. Au sape, tîrnăcoape și mîinile lor.

Alarma a durat un ceas. În epoca aceea era nevoie încă de mult timp pentru a distruge abia cîteva uzine și casele din jurul lor, și alte cîteva pe ici, pe colo, din întîmplare. Nu aveau la îndemînă decît mijloace mărunte. Bombe nătingi, care cădeau clătînîndu-se, găureau un acoperiș și șapte etaje și nu pulverizau, cele mai mari dintre ele, decît trei sau patru imobile.

În dimineața asta, la sfîrșitul nopții de noiembrie, nu e mare lucru : un grup de case vechi, năruite sub greutatea cîtorva tone de pulbere și de fontă. Zorile se ivesc, întovărășite de o ploaie verzuie. Pompierii și o echipă de oameni tineri au lucrat la curățare. Nu se cunoaște nimic. Sînt peste morman ca niște furnici încete, încercînd să urnească bucăți de birne, pietre fărîmate,

resturi de mobile. Dar toate sînt încîlcite. Ca să scoți o bîrnă trebuie să ridici un bloc de ciment, și blocul ăsta de ciment susține un rest de zid. Ridică puțin din dreapta, puțin din stînga, cu prudență. S-a și scos cadavrul unei femei bătrîne ruptă în două și ceva fără nume, strivit cu desăvîrșire, terciuit, amestecat cu molozul și cărămizile. Nu se știe dacă era un bărbat sau o femeie, un trup gol, fără îndoială era gata să se culce. Le-a luat o ambulanță. Mașina s-a întors goală, așteaptă să fie încărcată iar. Oamenii continuă, sînt obosiți, sînt murdari. Fundătura e tristă și murdară ca o ladă de gunoi, ca un maldăr surpat, cu resturi de obiecte casnice printre dărîmături, cu saltele spintecate, cratițe răsucite, plite fărîmate. Miroase a hîrtie arsă și udă. Agenții au închis strada ca să împiedice curioșii să se apropie. Cizmarul e teafăr. Nu era acolo, era plecat în căutarea lui neconținută. Agenții l-au lăsat să se apropie, n-a scos un cuvînt, s-a apucat să ajute la curățare. Dedesubt se află nevasta și toți copiii lui, afară de Titou. Titou e slabit mult de cînd nu mai bea, alături. Nu e puternic, e slăbit mult de cînd nu mai bea, ridică frînturi mici. Din cînd în cînd, un șef de echipă poruncește să fie liniște. Atunci se aude de dedesubt, înăbușit, continuu, țipătul ascuțit al unui copilăș. Orbul cel mic care plînge.

A venit un oficial, s-a fotografiat privind ruinele cu tristețe. Cu magneziu, pentru că ziua e încă întunecoasă. A plecat repede, cu automobilul, în alt cartier, un loc din care răniții au fost luați pînă acum, ca să se fotografieze la postul de ajutor, aplecat peste ei sau strîngînd mîna unei bătrîne căreia trebuie să i se taie picioarele.

Va fi greu să fie salvați supraviețuitorii. Totul e fărîme. Se curăță, se face treaba cît se poate de repede, foarte încet, se curăță cu mîinile și din cînd în cînd cu o lovitură de tîrnăcop.

Léon tipărea manifeste la mașina din subsol în fiecare noapte. Trecea prin pivnița lui Gustave, lucra liniștit la adăpostul sigiliilor. Niciodată nu se bucurase de o asemenea siguranță. Taică-său venea să-i dea o mină de ajutor, pentru că n-avea ce face, ca să nu stea acasă. Se turca în ateliere, își mîngîia mașinile, bombănea că le vede nemîscate, cobora iar ca să se consoleze cu zgo-

motul celei automate. Prima bombă a căzut pe rotativa offset. A șters zidul fațadei tipografiei, fațada cafenelei, toate ușile și ferestrele fundăturii și din capul străzii și câteva acoperișuri care au zburat ca un stol de porumbei.

În întinericul brusc Billard, după explozie, a auzit bucățile de oțel și de fontă ale rotativei săltând ca niște clopote. Léon s-a dus, pe dibuite, în fundul pivniței să aprindă lampa cu acetilenă. În clipa aceea Gustave a căzut de pe scară. Billard s-a dus să vadă. Léon își scutura lampa care începuse să șuiere. Tocmai o aprindea când au venit și celelalte bombe. Bolta pivniței s-a deschis și Léon a primit în spinare o formă de saizeci de kilograme, care cobora în vârtejuri. Amândoi omoplații i-au fost fărâmați deodată și carnea de pe spinare smulsă de tot. S-a pomenit culcat la pământ cu o greutate de dărimătură pe el, care îl împiedica să se miște, dar care nu-l strivea, era puțin ocrotit de mașina lui, căzuse lângă ea. Stătea cu nasul în lampa stinsă, dar care continua să șuiere, care îi dădea capul pe spate și îi sufla tot gazul de acetilenă în nas. Din fericire pentru el era pe jumătate asfixiat când bombele incendiare au făcut să se topească toată rezerva de plumb de la parter. Aproape douăzeci de tone ascunse, scăpate de rechiziție. Toate clișeele colecției Lacta, romanele de amor populare care se sfirșeau cu bine pentru plăcerea fetelor tinere, sărutările dragăstoase și îmbrățișările caste s-au topit și au curs în pivniță, au sudat laolaltă dărimăturile cu mașina, și pe Léon odată cu ele.

Doamna Gustave era moartă, masa îi zbrobise gîtul. Gustave a plesnit ca butoaiele lui sub greutatea pietrelor. Billard a fost străbătut de sus în jos de piciorul unei mese de fier care i-a devenit ca o a doua coloană vertebrală și care i-a ținut bustul țeapăn în mijlocul restului, răsucit sau fărîmat. N-a murit decît în zori. N-a strigat, avea în gură un colț de cărămidă care îi intrase smulgîndu-i buzele și spărgîndu-i dinții. Jean se prinsese cu mîinile de dușumea și se lăsase să cadă în virful picioarelor. Îndoise genunchii cu brațele întinse și casa a căzut înainte ca el să aibă vreme să se ridice. A rămas pe vine ca un resort gata să se destindă, cu o birnă pe umărul

stîng, cu capul răsucit pe alta, cu o jumătate de tonă de zid lângă ureche și o mulțime de bucăți, fragmente și resturi de toate felurile sprijinite, înfipte, suprapuse în jurul lui, peste el și în el. L-a durut pretutindea, în același timp, a fost picnit în același timp în rinichi, în stomac, în piept și în cap. Și-a venit în fire în beznă. Și-a venit în fire, adică simte din nou că-l doare, dar nu mai știe cine e, unde e, nici ce e, ziua sau noaptea, viața sau moartea, carnea omului și restul universului. Ceva ascuțit, înfipt în pleoapă, îl împiedică să închidă ochiul stîng, și ochiul ăsta îl arde ca un cărbune, dar nu mai știe dacă acest ochi e ochiul lui sau coapsa lui care îl arde și ea, sau gîtul lui răsucit, sau urechea smulsă, sau amîndouă brațele lui întinse înainte, în niște menghine, și pe care nu le mai simte ca pe niște brațe ci ca pe ceva rupt și măcinat; și spatele îi e o răzătoare, și picioarele înfundate în fese, cu degetele mari întoarse în sus, gleznelor în unghi drept, toate sînt tufișuri în flăcări și pumnale și cătușe. Toate astea sînt o singură durere uriașă, arzătoare și chinuitoare, în mijlocul ei se deschide gura lui căreia îi e sete.

Sus, oamenii l-au găsit pe Chapelle cu barba smulsă, leșinat, sub ușa unui dulap și alături de el pe Titou, roșie de singe, cu coapsele sfărîmate.

Moș Delair a avut cel mai mult noroc. A fost ocrotit de două birne care au făcut o boltă peste el. Salvatorii s-au dus drept către țipetele lui, l-au scos în primele ceasuri ale zilei. N-a avut decît câteva lovituri. Are ochi de nebun. Strigă încă pe cînd îl duc, cheamă în ajutor.

— Tarendoi ! Tarendoi !

Bazalo strigă numele lui Jean spre adîncul dărimăturilor. Apoi se apleacă, ascultă, ar vrea să-și deschidă urechile cu mîinile, să asculte cu creierul despuiat, ca să audă cel mai mic geamăt înăbușit de pământ, zgomotul unei răsufări zdrobite.

În jur, oamenii încovoiați, cuprinși de spaima lui, crispați de atenție, nu aud că și el decît căderea ploii, alunecarea îngreșătoare a unei tencuieli muiate de

apă, trosnetul unei bucăți de lemn care cedează, căderea unei sfărâmtături care a găsit o gaură.

Bazalo a alergat la începutul dimineții, de cum a ajuns la el, din gură în gură, vestea că bombele căzuseră pe lângă strada Louis-de-Nantes. Jean n-a venit la culcare. Putea fi reținut de camuflaj pe undeva. Dar Bazalo s-a simțit cuprins de neliniște când a aflat că pe strada Louis-de-Nantes căzuseră bombe. Titlurile mari și articolele din ziare nu dau nici o precizare asupra punctelor unde au căzut. Dar tot Parisul știe.

Bazalo s-a lovit de barajul poliției, era gata să se bată cu agenții, să fie dus la comisariat. Până la urmă l-au lăsat să treacă și să ajute la curățire.

Și-a aruncat pardesiul și haina în noroi, a început să dezrădăcineze bucățile informe de ciment, cărămizile și lemnele încilcite.

Deodată l-a fulgerat o speranță. S-a dus să telefoneze la Școala de Belle Arte. Tarendol nu fusese văzut acolo. E aici, dedesubt, mort sau viu. Mort sau viu, Bazalo vrea să-l găsească, doar nu poate accepta această moarte, nu poate crede că un băiat în care ardea o asemenea viață a fost ucis în chip atât de stupid. Se îndirjește din nou împotriva ruinelor, e cenușiu de moloz, înnoroiat din cap până în picioare și îi singură mâinile. Cei care lucrează cu el sînt tineri din cartier, slabi, subalimentați, oameni bătrîni și pirpirii, pe care i-a respins oficiul de muncă, al căror devotament și bunăvoință sînt fără margini, și puterile puține. Deschid mormîntul scoțînd pumni de țărînă. Se pare că nu mai e nici o nădejde să mai fie găsit cineva viu. Pînă la sfîrșitul zilei au mai smuls încă cîteva bucăți de morți din amestecul dărîmăturilor. La căderea nopții au simțit mirosul vinului răspîdit. Atunci au început să sape o gaură aproape verticală, ca să pătrundă în dreptul pivniței. Mulți au plecat, la capătul puterilor. Au venit alții să-i înlocuiască. Bazalo n-a slăbit. Nu voia să simtă durerea sau oboseala. La ora trei din noapte lumina proiecteurului a descoperit, sub un bloc de ciment gata să-l zdrobească, ceva rotund, vopsit cu ipsos și cu sînge, care era capul lui Tarendol.

Au izbutit să-i strecoare sub nări o oglindă legată la capătul unui băț. S-a întors aburită. Puțin. Bazalo, cu

lacrimile pe obrajii murdari, l-a strigat încetișor pe nume, cu duioșia unui glas de femeie :

— Jean, băiete, Jean, mititelule, Jean...

Dar Jean nu mai e o ființă vie care aude, care simte și care vorbește. E o masă de țesături de pe acum anonime, care se apără pe socoteala lor și pe care o rămășiță de forțe obscure o mai ține încă, pentru cîtă vreme ? poate pentru cîteva minute, pe pragul metamorfozei care va face din ele altceva decît sînt, lichide, gaze, praf, nori.

Pentru a-l scăpa trebuie săpată o altă groapă, sprijinită bucata de zid care îl amenință. Asta ar cere ceasuri. Va muri înainte.

Bazalo aleargă la comisariat. La jumătatea drumului îl oprește o patrulă. Doi jandarmi nemți, cu placa pe piept, cu pușca în mînă și gitlejul plin de cuvinte grele pe care el nu le înțelege, nu vrea să le înțeleagă. Protestează furios, strigă, primește o lovitură cu patul puștii în cap, se rostogolește pe trotuar, se ridică gata să ucidă sau să moară. Vine și al treilea neamț, un subofițer care vorbește puțin franțuzește. Bazalo se explică. Cei trei oameni îl întovărășesc pînă la comisariat. Îi telefonează doctorului Marchand. E unul dintre cei mai mari medici din Paris și un amator de artă modernă. Îl cunoaște bine pe Bazalo, i-a cumpărat cîteva pînze. Telefonul sună, nu răspunde nimeni. Bazalo tropăie de nerăbdare. Îl doare capul. În sfîrșit, un servitor cu o voce adormită îi răspunde că domnul nu e acasă. Bazalo se înecă de furie. „Știu că e acolo, auzi, și ai să te duci să-l trezești. Îl chem pentru viața unui om ! Dacă moare din vina ta, dobitoc afurisit, jur că vin să-ți tai beregata !“ Servitorul, jignit, pleacă de la telefon. Trec minute lungi. În sfîrșit, vocea doctorului Marchand, furioasă

— Cine e la aparat ?

— Bazalo.

— Cum ?

— Ba za-lo !

— Ia te uită ! Iertați-mă, credeam că n-am înțeles bine. Ce se întîmplă, iubite maestre ?

— De iubite maestre îmi arde acum...

Bazalo lămurește. Doctorul Marchand ascultă, spune :

— Vin acum. Faceți tot ce e cu putință ca să-i eliberați un braț...

Ploaia a conținut. Un vînt ușor îngheață hainele ude pe spinarea salvatorilor. Bazalo ține, cu amîndouă mîinile, o lampă mare cu baterie. În fundul gropii pe care o luminează, chirciți, îngrămădiți între dărîmăturile țepoase, doi oameni vorbesc încet, scurt. Doctorul Marchand a trezit și a adus cu mașina lui un donator de sînge universal. A putut ajunge la brațul drept al lui Jean printr-un fel de crăpătură. A găsit vîna cu mare greutate. Ține în dinți o altă lampă. Are atît de puțin loc încît fiecare din mîinile lui o încurecă pe cealaltă. Asudă. E cufundat într-o duhoare de incendiu inundat de vin murdar. Fiecare dintre mișcările lui face să cadă fărîme mici, picături de noroi. Îi spune omului de lingă el: „Încearcă să găsești o poziție nițel mai comodă. Și pe urmă țin-te bine“. „O să meargă“, spune omul. Aparatul de sticlă și de argint strălucește între mîinile doctorului așa cum strălucea adineauri o cratiță bine frecată, nouă de tot, fără nici o zgirietură, pe care un salvator a scos-o dintr-o groapă și a pus-o deoparte. Dacă n-are s-o ceară nimeni, are s-o ia el.

Viața caldă a curs în trupul stors de sînge. S-a isprăvit. Și Bazalo, acolo sus, simte deodată că i se moaie picioarele. Jean a gemut.

Culcat, în sfîrșit întins, lungit într-un pat alb în jurul căruia se țes blîndețea și liniștea, Jean nu-și dă seama de această tihnă. Nervii i-au adus la creier dureri din coapse, din gît, din brațe, din pîntece, din picioare. Toate durerile îi sînt închise în cap, îl furnică în el, taie, împung, fărîmă, și conștiința lui s-a închis în jurul lor ca un zid căruia blîndețea îi dă zadarnic asalt. În capul lui răsună sirenele, năruirile și vuietul aerului în flăcări. Ciorchini de case au fost striviți în capul lui, și fiecare piatră singerează și geme, piatră de carne răsucită și tăiată, haos de dureri, confuzie a suferinței întinse peste universul încîlcit. Și acest univers îi rămîne în cap în timp ce trupul i se vindecă. Scheletul lui de țaran, tendoanele și ligamentele lui făurite de milenii de muncă pe țarină,

au rezistat la toate. Gleznele lui răsucite nu sînt nici frînte, nici scrîntite.

Doctorul Marchand a făcut inventarul striviturilor, mușchilor rupți, a rănilor adînci și superficiale. Nimic nu-i grav. Urechea se lipește la loc, carnea se albăstrește și se albește, rănile se închid, oasele brațului pus în ghips se sudează. Dar ochii lui Jean, chiar cînd i se ridică pleoapele, rămîn închisi. Nu vîd nimic altceva decît noaptea tăiată de fulgere sălbătice, și urechile lui nu aud nimic în afară de zgomotele cerului și ale pămîntului care se încaieră.

Bazalo vine în fiecare zi la clinică. Cînd îl găsește pe Jean ațipit, îi pîndește trezirea cu speranța de a fi în sfîrșit recunoscut de prietenul lui ieșit din beznă. Zi după zi, Jean nu se trezește decît să se vaiete cu glasul acela care se urcă spre Bazalo din adîncul mormîntului.

Doctorul Marchand îl liniștește pe pictor :

— Nu-i nimic. Contuzie la baza craniului. Nu e o fractură. Nici infecție, nici febră. Are să scape. Trupul îi merge bine. Capul o mai ia razna. Are să-i treacă. E șocul.

Șoc. Un cuvînt mic, vuietul cerului care se prăbușește și al haitei de dureri care urlă și mușcă, rezumat în trei litere. Într-un cuvîntel, într-o secundă. Omul e gingaș.

Scrisorile Mariei s-au învîrtit în căutarea lui Jean, pe urmă s-au așezat pe masa albă de la căpătîiul lui. Oamenii de la poștă fac minuni. Billard și Gustave sînt clasați dispăruți. Scrisorile lor așteaptă undeva.

Pe perna albă se odihnește capul lui Jean, cu ochii închisi. O barbă ușoară îi mîngîie obrazii, îi încadrează buzele palide. Pleoapele îi sînt albastre de oboseală. I s-a scos pansamentul de la ureche. Capul îi e liber și gol. Părul negru, buclat, strălucește. Doarme.

Marie doarme. Toată noaptea, toate zilele și toate nopțile, de o săptămînă, de o veșnicie, s-a luptat împotriva chipurilor groaznice ale adevărului. Jean n-a venit, și copilul a plecat din ea. N-a mai rămas înlăuntrul ei decît un gol greu în care se răsucesc flăcări. Întoarce capul

la stînga și la dreapta, dar la stînga și la dreapta nu găsește altceva decît asta : Jean n-a venit și copilul s-a smuls din ea. Nu mai rămîne nimic. Nimic. Pămîntul e negru și aerul o cenușă moartă. Nu mai există soare, nici păsări înfiliate, nici o plăcere de a respira. Viața apasă, masă grea, de nesuferit, pe pat, pe pîntecele arzător, pe sufletul fără nădejde. La stînga și la dreapta totul e negru și cenușiu. Jean. Copilul. Nimic. Întoarce capul, spune nu cu capul, dar nu folosește la nimic să spui nu.

Aplecate peste ea, fața maică-si și a Jacquelinei, care zîmbesc și spun cuvinte blajine, cuvinte amestecate cu cenușă, zîmbete moarte. Nu mai e nimic. Groaza de a-l vedea pe taică-său, cu barba lui albă. Groază, groază. A avut puterea să strige. El n-a mai venit.

În noaptea asta, flacăra care o arde i s-a întins în umeri și pînă la virful degetelor. Încă mai știe că o co-virșește ceva, dar nu știe bine ce. Trupul ei plutește, ușor, la orice adiere. O mai apasă ceva în cap și o împiedică să-și ia zborul, o ține ancorată de iarba asta uscată. E o greutate în cap, o bilă neagră, apăsătoare, care se împotrivește flăcării. O bilă care se reduce, se micșorează, un punct, un fulg. Doarme.

Doamna Margherite îi pune mîna, cu precauție, pe fruntea albă. Fruntea îi arde mîna.

Jean deschide ochii. Vede un tavan alb care strălucește. „Mi-e bine. Am dormit. Mă întind. Ah !... Brațul meu în închisoare, brațul meu în menghine, bombele !“

Se ridică brusc în șezut, strigă, tot trupul îl doare, se lasă să cadă, închide ochii. Dar a văzut. A văzut patul, odaia. Acum imaginea asta se află în capul lui. Știe. S-a isprăvit. Știe că a scăpat. Se trezește.

— Eh, băiete ? întrebă Bazalo.

Bazalo, drăguțul de Bazalo e acolo ! Jean zîmbește, vrea să-i întindă mîna. Brațul ! Ce se întîmplă ? Se uită, vede ghipsul diform din care îi iese mîna.

— Ce e ? Brațul meu ?

— Nu-i nimic, băiete. N-avea grijă. Ai scăpat cu bine.

Jean suspină, zîmbește iar, ridică celălalt braț, și începe să se gîndească la trupul lui bucată cu bucată, își strecoară mîna sub pătură, se pipăie. Ici doare. Din-

coace o coajă, dincolo un pansament. Mișcă picioarele, labele, degetele mari. Toate sînt acolo, toate sînt ale lui.

— Ne-ai tras o spaimă îndrăcită, spune Bazalo. Credeam că ai să rămîi țicnit...

Jean respiră, gustă pînă în adîncul gîtlejului bucuria de a fi viu și de a o ști. Simte greutatea trupului în pat, simte o înțepeneală dureroasă în gît, junghiuri în piciorul înfășurat în alb, furnici în șold sub o crustă, o înțepeneală în pleoapa dreaptă. Simte o cută a cearceafului sub spinare, aer în plămîni, lumină în ochi...

Se întoarce deodată spre Bazalo.

— Dar ceilalți ?

Bazalo face un gest vag cu mîna.

— N-avea grijă de ceilalți. Tu ai scăpat, ăsta e mare lucru.

— Ah ! spune Jean. Gustave ? Nevasta lui ? Billard ?

— Nu știu, spune Bazalo. O să ne ducem să vedem. Știu că unii au fost salvați.

Jean se lasă să cadă, copleșit, pe pernă. El a scăpat, și asta e ceva...

— Dar valiza mea, nu știi dacă mi-au salvat valiza ? Bazalo rîde.

— Ei, ești grozav ! Valiza ta ! Vezi și tu cum se putea găsi o valiză în terciul ăla ! Nu ducem lipsă de valize. Ai să-ți cumperi alta...

Se gîndește o clipă, rostește :

— Dar valiza ta e la mine, prostule, știi bine că te mutaseși !

— E adevărat, spune Jean, uitasem.

Valiza e tot avutul lui : cîțiva bani, cîteva albituri uzate, o pereche de pantaloni și toate scrisorile Mariei. Scrisorile Mariei. Marie !

Se ridică, îngrijorat :

— Unde mi-e haina ? Aveam în buzunar două scrisori de la Marie. Nu avusesem timp să le citesc...

Marie ! Marie pe care o iubesc. Dragostea mea. Marie însărcinată. Ne vom căsători de Crăciun. Marie... O răpăială de ploaie bate în fereastră. Marie !

— Bazalo, în ce zi sîntem ? Ce dată ?

— În ce zi ? Optsprezece sau nouăsprezece, cred.

— Care nouăsprezece ?

— Nouăsprezece decembrie! strigă Bazalo. Ai înnebunit iar?... Haina ta o să i-o cerem infirmierei, trebuie să fie pe aici, cel puțin ce-a mai rămas din ea. Dar ai alte scrisori care te așteaptă, poftim, un pachet întreg. Nu te-a uitat Marie a ta, nu te speria...

Banii și numele lui Bazalo, și încăpăținarea lui furioasă, au fost de folos și în împrejurarea asta. A închiriat, de la doctorul Marchand, una din cele două limuzine negre, cu parbrizul însemnat cu o cruce roșie, care servea de ambulanță la clinica lui. După trei zile de alergături, a căpătat *Ausweiss*-urile necesare. E o minune. Birourile germane îl trimit la cele franceze, francezii se ascund în dosul nemților. Bazalo a făcut scandal, a urlat, i-a amenințat pe nemți cu fulgerele lui Hitler: „Îl cunosc, sîntem prieteni, are s-o afle, am să fac să vă trimită pe frontul de Est, o să crăpați acolo cu c... degerate!“ Funcționarii în uniformă nu înțeleg decît numele lui Hitler și furia. Devin foarte respectuoși. Pe francezi i-a numit robi: „Așteptați voi eliberarea! Nu mai e mult pînă la ea... O să ne socotim noi atunci...“ Spune asta încet, cu o furie concentrată. Și adaugă și un bilet de o mie, împăturit în opt, în care scuiase.

Au plecat la douăzeci și unu decembrie, către sfîrșitul după-amiezii. Șoferul, un vlăjgan înalt, fusese închiriat odată cu mașina. Mîinile lui enorme ascund jumătate de volan. În urmă, gazogenul, într-o remorcă mică, joacă pe o singură roată.

Jean, lungit pe cușetă, cu privirea ațintită, se gîndește la ultima scrisoare a Mariei. E veche de zece zile. E o chemare disperată. Pierdută, cu orice mîndrie călcată în picioare, Marie îl roagă fierbinte pe Jean să vină sau să scrie, se tîrăște la picioarele lui, nu cere decît un cuvînt, un semn de viață, o amintire...

Marie crede că a părăsit-o. Cum de a putut crede singurul lucru care nu era de crezut? El nu s-ar fi îndoit niciodată, niciodată. Dar se gîndește la scrisorile domnului Margherite, îi ghicește cuvintele înțelepte, zîmbetele, aerele atotștiutoare. Strînge pumnii de furie. Au! brațul...

— Linștește-te, băiete, spune Bazalo. Mîine seară vom fi acolo. Și oricum, în clipa asta e liniștită, te așteaptă.

A telegrafiat. Jean avea dreptul, ca sinistral. „*Doamnei Charasse, Gara, Milon. Linștește Marie. Rănit bombardament. Vindecat. O iubesc. Sosesec. Tarendol.*“

O altă telegramă a plecat pe adresa Françoisei, ale cărei două scrisori exprimau întîi neliniște, apoi spaimă.

Automobilul lunecă sub ploaie. Vîntul din sud face să răpăie picăturile pe parbriz. Ștergătorul de geamuri nu funcționează. Șoferul e silit să-l plimbe cu mîna în fiecare minut. Farurile reglementare nu lasă să treacă decît o rază slabă de lumină care cade pe cîțiva metri în fața capotei motorului. Se merge încet.

— Nu înaintăm, spune Jean.

— Nu te enerva, rostește Bazalo, roțile tot se învîrtesc, și fiecare învîrtitură ne duce mai departe.

— Încă nu ți-am mulțumit pentru tot ce ai făcut și pentru ce faci, spune Jean.

— Taci din gură, zice Bazalo, mă faci să rîd.

Sînt în beznă, Jean culcat, Bazalo așezat lîngă el, pe scaunul infirmierei. Șoseaua lucește nedeslușit sub ploaie. Vîntul urlă repezindu-se din cînd în cînd.

La mijlocul unei coaste, mașina începe să meargă mai încet, motorul tușește, apoi se oprește. Șoferul coboară înarmat cu un vâtrai, răscolește în gazogen înjurînd. Jerbe de scînteii zboară în noapte. Picăturile de ploaie sfîrșie pe cărbuni și pe țevile incinse. Șoferul se urcă înapoi, mașina pornește ușurel, aleargă douăzeci de metri și se oprește din nou. Bazalo se coboară ca să ajute șoferului. Dar nu poate face altceva decît să-l privească. Fața și brațele omului sînt negre de cărbune, și ochii roșii de reflexul jarului. Se luptă furios cu căldarea.

La a patra oprire, spune:

— Degeaba să mai stărui. N-o să mergem mai departe.

— O să oprim o mașină, spune Bazalo, și să-i cerem să ne remorcheze.

Așteaptă, stînd jos, cu portiera deschisă. Timpul trece, drumul e pustiu. Jean tace, dar Bazalo știe ce nerăbdare îl roade. Șoferul doarme, rezemat de volan. Din adîncul nopții răsar, în sfîrșit, niște faruri care aruncă din cînd în cînd o rază de lumină plină.

— Trebuie să fie un camion militar, spune Bazalo. Asta ne și trebuie.

Se așază în mijlocul drumului cu batista în mână, își flutură brațele, strigă.

Mai are timp să se azvîrle într-o parte, camionul trece în plină viteză. Un mic mănunchi de flăcări țîșnește de pe scaunul șoferului. Un zgomot de morișcă de fier. Pușcă-mitralieră.

— Bazalo ! strigă Jean.

— Nu m-au nimerit, porcii ! strigă Bazalo.

Arată pumnul camionului pierit în noapte și urlă înjurături.

— E mai curînd primejdios, spune șoferul trezit, acum liniștit. Mai bine să căutăm o gospodărie ca să dormim acolo. Am să repar mîine dimineața, cînd am să văd bine.

Bazalo a plecat, a pierit în întineric. A găsit o gospodărie la cinci sute de metri. Trecuseră pe lîngă ea fără s-o vadă. Un ciine s-ă trezit și a început să latre. Pictorul s-a îndreptat către el, s-a infundat pînă în glezne în bălegar mustos, a bătut la o ușă. A deschis un bărbat și a poftit înăuntru oaspetele ud learcă. Familia țărănească tocmai stă la cină. O femeie bătrînă, una mai tînără, o fetiță minjită. O lampă slabă din tavan luminează masa de stejar, castronul care aburește, o bucată mare de brînză pe o farfurie și jumătate dintr-o piine rotundă, cu miezul foarte alb. E cald.

— Bună seara, domnilor și doamnelor, spune Bazalo.

— Bună seara, domnule, spune familia în cor.

— Dă-i un scaun domnului, spune femeia tînără fetiței ei.

— Nu vă deranjați, zice Bazalo. Mașina mea e în pană pe drum. Sînt cu un prieten bolnav. Ați putea să-l culcați undeva ? Șoferul meu și cu mine o să ne culcăm în fin. Și am fi bucuroși să mîncăm toți trei.

Bazalo a rămas lîngă ușă. Apa îi șiruie cîm mîneci și din manșetele pantalonilor.

— Dragă domnule, spune omul, n-avem nimic de mîncare, nimica nimicuța...

Bazalo ridică din umeri.

— Plătăm oricît.

— Am putea face poate niște jumări de ouă, spune bătrîna, șovăind.

— O să punem o saltea pe jos, spune bărbatul.

Bazalo s-a întors la mașină. Jean, șchiopătînd, reze-mîndu-se de umărul șoferului, a ajuns fără prea multă greutate. Îl mai dor încă gleznelor și mușchii coapsei drepte sînt țepeni în jurul rănii închise.

Au mîncat jumările, șuncă, brînză și mere. În timpul sărăciei celei mai crunte, cel care poate plăti destul de scump găsește totdeauna cu ce să-și potolească foamea și setea. În adevăr, cînd Moise a lovit stîncă în pustiu ca să facă să țîșnească izvorul, trebuie să fi avut în mîini nu un toiag, ci un lingou de aur.

A doua zi de dimineață, șoferul curățînd gazogenul a descoperit că una dintre țevi fusese găurită de un glonte al pustii-mitraliere. Gospodarul le-a închiriat calul ca să le tragă mașina pînă în oraș. Avea patru pînă la război. Mobilizarea i-a luat unul și nemții doi. Cel care i-a rămas e un fel de mîrtoagă filozoafă, cu picioarele înmugurite de negi cenușii. Se gîndește că a trudit destul în viața lui de cal, nu mai ține să facă eforturi mari, nici să-și ia vînt, și mișcă drăgălaș dintr-o ureche cînd e lovit.

În oraș nu există nici un mecanic. Potcovarul era la cîmp. Au trebuit să-i aștepte întoarcerea după-masă. A înțeles repede, a aprins focul. Șoferul și cu el au lucrat pe nicovală cum au putut. Au îndoit cu ciocanul un fel de bucată cilindrică în jurul țevii ca în jurul unui pneu crăpat. Șoferul și-a încercat motorul. Bucata nu era etanșă. A fost mai greu s-o scoată decît s-o pună. Trebuia încercat altceva, astupate cele două găuri cu un soi de nituri poate. A doua zi, către prînz, au fost, în sfîrșit, în stare să plece.

În douăzeci și patru decembrie, la ora șase, marele automobil negru intră în Milon. Ninge, străzile sînt pustii, clopotele bat.

De kilometri întregi Jean a părăsit cușeta. Așezat lîngă șofer, se uită la drum, șterge geamul, privește drumul care pilpeie, șterge geamul, privește drumul înfun-

dat. Crispat pe scaun, împinge înainte mașina prea în-
ceată, cu toți mușchii lui, cu toată voința lui, încleștind
dinții.

Iată, în sfârșit, primele case, străzile înguste, piața
bisericii. La piciorul marelui turn patrat, în întunericul
cenușiu, se află niște automobile oprite. Automobilele
nemților, automobilele miliției, automobilul subprefec-
tului cu cocarda lui. Zăpada le înfașă încetisor acoperișul
și aripile, se topește și fumegă pe capotele lor. Șoferul
ambulantei se oprește. Nu mai vede nimic, nu știe unde
să întoarcă. Vitraliile bisericii strălucesc vag. Un zvon
de cîntec și de orgă se amestecă cu hîrîitul motorului.
E liturghia de la miezul nopții, oficiată la ora șase seara,
din pricina războiului.

— Cotește în spatele bisericii, spune Jean, apoi
apuc-o pe strada care coboară.

Toate prăvăliile sînt închise, obloanele trase. Două
femei se grăbesc, au întîrziat la liturghie. Îmbrăcate în
negru, cu pălării vechi. Jean le recunoaște în lumina
farurilor. E librăreasa din strada Des Herbes, o fată bă-
trînă, și mama ei. Sînt singure pe strada plină de zăpadă.
Jean își înfige unghiile în stofa scaunului. Îi e frig, arde.
Inima îi bate tare în coaste. Mașina mai cotește o dată.
Poarta gangului Școlii e larg deschisă.

— Acolo e, spune Jean, intră în curte.

Mașina cea lungă intră sub boltă, hîrîind încetisor,
se oprește pe un covor alb.

Jean coboară. Privește, în picioare. E îmbrăcat cu un
costum nou cu pantaloni prea scurți, cu un pardesiu cenu-
șiu de lînă groasă, a cărui mîneacă stîngă, goală, atîrnă
peste cocoașa brațului pus în ghips. E drept, puternic,
nu mai simte rănile din carnea lui, respiră aerul proaspăt
și zăpada ai cărei fulgi îi pun egrete în buclele părului.
În sfârșit e acolo. Și Marie e acolo. I-a spus șoferului :

— Întoarce și așteaptă-mă, plecăm numaidecît.

— Vin cu tine, spune Bazalo.

— Am venit s-o iau, spune Jean, și o iau numaidecît.

— Ne-am înțeles, spune Bazalo.

— O iau numaidecît, repetă Jean încetisor.

N-a intrat niciodată în Școală, dar știe că aparta-
mentele sînt în aripa stîngă. Caută ușa. Bazalo merge

în urma lui. A venit ca să-l ajute pe Jean pînă la capăt.
Vor pleca înapoi, la Paris sau altundeva, numaidecît.
Jean trage de el. Aud soneria clinchetînd foarte departe,

Ușa de stejar de la capătul celor două clădiri e închisă.
Partea de sus a ușii e un geam fără luciu, cu arabescuri
gravate, ocrotit de flori de fier forjat. Bazalo își aprinde
bricheta, un inel de aramă strălucește în stînga ușii.
Jean trage de el. Aud soneria clinchetînd foarte departe,
foarte sus, într-o tăcere adîncă. Așteaptă, Jean sună din
nou, de două ori, de trei ori, repetat. A venit s-o ia pe
Marie, trebuie să-i strige soneriei : „Sînt eu, Jean, sînt
aici, am venit, Marie, Marie, Marie...”

Fereastra ușii se luminează și de asemenea o lampă
deasupra ușii, afară. Un pas repede coboară scara, o
umbră se profilează pe fereastră, broasca se mișcă, ușa
se deschide. Inima lui Jean se oprește scurt. O voce ros-
tește :

— Doamne, dumneata ești, dumneata ești !

Jean poate iar să respire. Pe prag, doamna Margherite
cu amîndouă mîinile strînse una în alta în fața pieptului,
repetă :

— Dumneata ești, dumneata ești...

— Eu sînt, spune Jean încetisor, vin s-o iau pe Marie.

— Marie ? întreabă doamna Margherite.

Atunci Jean ghicește că s-a întîmplat ceva. Ghicește
după sunetul glasului doamnei Margherite, după chipul
ei de femeie bătrînă, răvășită, după mîinile ei slabe
crispate în fața pieptului. Acolo, sub lampa care o lumi-
nează de sus, și îi sapă ochii, și îi întinde umbra nasului
peste gură și bărbie despicîndu-le, ea e imaginea nenoro-
cirii, a nenorocirii îngrozitoare, scîrnave, care vine în
casă, se închide în ea și putrezește acolo.

— Marie ! strigă Jean. Vreau s-o văd !...

— Marie... spune doamna Margherite.

Se întoarce, face un semn, urcă scara, se ține de
rampă, se suie cu brațul în aceeași măsură ca și cu pi-
cioarele ei fără putere, plînge, dar Jean care o urmează
n-o vede plîngînd. Prin ușa care a rămas deschisă cîțiva
fulgi de zăpadă intră, mari, se așază pe parchetul lucios,
se topesc și lasă pete mici. Doamna Margherite urcă
un etaj, pe urmă altul. Jean urcă în urma ei. Ar vrea să

fie mai repede în vârful scării ăstia îngrozitoare, și ar vrea să nu știe niciodată, niciodată ce va găsi la capătul ultimei trepte. Chiar la înălțimea ochilor lui vede urcând în fața lui cordonul de stofă neagră care încinge rochia neagră a doamnei Margherite, și i se pare că urcă de la începutul lumii cu acest cordon negru care urcă odată cu el, în fața ochilor lui, Bazalo îl urmează. Scara miroase a ceară și a umezeală. Scândurile scării trosnesc, apoi cele ale culoarului. Doamna Margherite deschide o ușă, intră într-o lumină palidă, se agată cu amândouă mâinile de tăblia de la piciorul patului și plinge în hohote. Lacrimile îi curg pe corsajul negru, ochii îi sînt roșii, marginea pleoapelor pare să-i singereze. Și cu bărbia udă, scuțurată de plîns, i-o arată în fața ei pe Marie.

Marie.

Mâinile ei sînt împreunate pe cuvertura albă, în jurul unei cruci de argint.

Mîini blajine. au mîngîiat trupul auriu al lui Jean, trupul neted, parfumat de mireasma griului și a dragos-tei, cu degete amestecate cu firele de iarbă. Și luna le căuta albeața...

Jean a făcut doi pași în odaie. Apoi s-a oprit. N-a putut înainta mai mult, dar se apleacă înainte, indoit, aproape gata să cadă, se apleacă, privește, privește acele mîini grele, reci, nemișcate, încremenite în jurul crucii.

Simte recele mîinilor lui înălțîndu-i în piept un copac de gheață. Mîinile acelea nemișcate, de oase și de carne nemișcată, reci... Niciodată, niciodată n-a văzut că mîinile Mariei sînt de oase și de carne. Erau de flăcări, de lumină, trăiau, dansau, zburau, mai ușoare, mai dulci, mai calde decît aerul cald al nopților de vară. Niciodată neclintite, chiar cînd încetau să se miște, cînd se odihneau pe el, niciodată neclintite, totdeauna însuflețite, zburînd deodată iar. Pe patul acela sînt mai reci decît metalul pe care îl cuprind. Mîini... mîinile Mariei... obiectele astea... Marie...

— Ah ! Ah ! spune Jean.

Sînt jumătăți de hohote, de sughițuri de plîns, silințele pe care le face un om care să înăbușă ca să regăsească puțină viață. Bazalo se apropie de prietenul lui cu brațele gata să se deschidă, gata de sprijin.

Două luminări în sfeșnice de aramă ard la căpătiul patului, de o parte și de alta. O rămurică de merisor e muiată într-o farfurie în care strălucește puțină apă. De cealaltă parte, aproape de fereastră, mormăie o umbră ingenunchată. Doamna Margherite plînge în hohote, arată patul cu bărbia. Spune :

— A... a... murit...

Jean se îndreaptă. Poate în sfîrșit să înainteze, înaintează, șoptește :

— A murit ?

O știe, știe că e moartă, înghețată ; repetă cuvîntul fără să-l înțeleagă, sensul cuvîntului nu înseamnă nimic, nu e decît un cuvînt, un zgomot. Ceea ce e adevărat e Marie, în fața lui, moartă.

Se oprește. Nemișcat ca peretele, se uită la fața Mariei și n-o mai recunoaște. Sînt trăsăturile ei și totuși nu e ea. Nu e ea, pentru că ea era totdeauna gata să zîmbească sau să se sperie, chiar în somn, și acum e nepăsătoare. Nu e nici liniștită, nici senină, nici împăcată. Astea sînt cuvinte care se potrivesc celor vii. Dacă ar fi așa, ar mai putea-o încă îndupleca, trezi. E nepăsătoare. Jean nu poate face nimic, ea nu-l cunoaște. O nepăsare minerală. A devenit pămînt și stîncă. Va trebui acum să fie mișcată, s-o schimbe ceva pe dinăuntru sau pe dinafară, să se amestece cineva sau ceva, și acel ceva n-ar face decît să-i schimbe poziția sau forma. ca pe aceea a unui bulgăre de pămînt.

Atunci Jean caută în jurul ei, caută, ca pe un lucru pierdut, ceea ce îi lipsește, ceea ce a plecat, o lacrimă, un suspin, un riset, suferință, chiar cea mai cumplită suferință. Viața...

E nemișcată, înghețată, nepăsătoare. Buzele și restul obrazului au aceeași culoare de carne rece. Fruntea e netedă și ochii, sub sprîncene, sînt plini de umbră. Umbra luminărilor îi joacă pe pomeți și pe mîini, și pe cearceaf. Lumina joacă și ea, e nemișcată, rece.

Jean geme, își ridică încet brațul sănătos, își ascunde ochii cu mîna care tremură.

Mîna îi tremură, capul îi tremură. Nu e cu puțință, nu e adevărat, nu e nici măcar verosimil, așa ceva nu se

poate întâmpla... Trebuie făcut ceva, acționat, mișcat, alungat imposibilul...

Se întoarce către Bazalo, rostește :

— Am venit s-o iau.

— Da, răspunde Bazalo.

Jean suspină, ușurat. Călătoria lui plină de atita speranță nu se sfârșește aici. Nu era cu puțință, nu era cu puțință. Nu s-a isprăvit încă.

Se apleacă peste Marie, desface panglicile, desface coadele, risipește părul. E răcoros în mîna lui, era totdeauna răcoros ca un izvor chiar în toiul căldurii de vară. E suplu, viu, îi curge printre degete, alunecă, scapă. Își lipește buzele de un mănunchi auriu. Marie...

— Ce faci ? strigă doamna Margherite.

— Am venit s-o iau, spune Jean.

Umbra mormăitoare, de cealaltă parte a patului, se ridică. E doamna Léocadi, palidă între peruca neagră și panglica neagră prinsă în jurul gîtului. Își scutură amenințător mătăniile, spune :

— Ești nebun ?

— Ajută-mă, îi spune Jean lui Bazalo.

Ia crucea, caută cu ochii un loc unde s-o pună, o reazemă în picioare de sfeșnic, aproape de ramura de merisor. Desface patul, aruncă așternutul. Marie are o cămașă lungă, albă. Pune pătura peste ea și o înfășoară în jurul ei încetisor, cu precauție.

Doamna Margherite gîfîie, sughite. Se agață de Jean, de Bazalo, își înghite cuvintele, lacrimile, limba.

— Marie... domnule... fata mea... lăsați-
-

— Liniștiți-vă doamnă, liniștiți-vă, spune Bazalo.

— Invelește-i bine picioarele, spune Jean cu glas scăzut.

Își scutură brațul pe care i-l ține doamna Margherite. Ea alunecă lingă el, chincită lingă pat, se clatină, se lungeste leșinată pe parchet. Bazalo trece peste ea. Spune încet :

— S-a făcut, Jean.

— Ajută-mă s-o iau, spune Jean.

Doamna Léocadi scoate un strigăt puternic, fuge pe culoar, coboară scara, urlă :

— Hoții ! Ajutor ! Domnule Margherite !... Domnule Margherite !...

Așa i-a spus totdeauna cumnatului ei, pe care nu-l iubește.

Domnul Margherite e așezat într-un fotoliu, în sufragerie, lingă sobă. Doarme. Cînd se trezește, încearcă să-și învîrtească o țigară. Hirtia i se rupe între degete, tutunul i se risipește pe burtă. Bărbuța îi tremură. Mormăie : „S-a întîmplat de la sine... De la sine... N-am făcut-o eu.“

Tresare. Doamna Léocadi intră în goană.

— Vino repede !... Repede !... O iau !... O iau pe Marie !

— Cine ? Cine ?

S-a ridicat. Tremură pe picioare.

— Hoții !... Tarendol !...

Îl apucă de mină, îl trage. El nu pricepe nimic. E nebună. O nebună bătrînă. Îl trage, aleargă, aleargă și el o ușă, două uși, culoarul, palierul. În mijlocul palierului un bărbat uriaș, al cărui păr cu bucle de noapte strălucește sub lampă, un bărbat duce pe umăr un pachet țeapăn, abia ușor îndoit, pe care îl ține cu un singur braț. În spatele lui atîrnă plete de aur.

Domnul Margherite se oprește cu respirația tăiată, nu îndrăznește să înțeleagă. Băiatul ăsta ? Tarendol ? Nu l-a văzut niciodată. Și pe umărul acela ?... Să fie... ? Și celălalt ? Ce fac ? Ce vor ? Sînt nebuni !

Stau toți patru împietriți. Doamna Léocadi și-a pierdut în fugă peruca. Capul ei e o bilă rotundă, albicioasă. Stă în spatele cumnatului ei. Bazalo e lingă Jean. Jean se uită la domnul Margherite în fața lui, se uită cu ochi de lup. Domnul Margherite vorbește în sfîrșit. Și-a căutat cuvintele. Rostește :

— Unde vă duceți, domnilor ?

Jean îi spune lui Bazalo :

— N-am decît un braț. Omoară-l.

Bazalo ridică din umeri și înaintează.

Doamna Léocadi scoate un urlet. Se aude cum fuge, cum trîntește ușile, cum încuie, cum trage zăvoarele. Domnul Margherite n-a avut încă timp să înțeleagă. Bazalo îl apucă de barbă cu mîna stîngă și, cu toată greutatea trupului lui, îi zdrobește fața cu pumnul drept. Apoi o ia de la început. Îl împinge spre perete. Domnul

Margherite se prăbușește. Jean se urnește din loc, coboară scara. Nu mai știe că e rănit. Uită că l-a durut vreodată trupul. Nu simte decât greutatea pe care o poartă pe umăr.

Nu mai ninge. Curtea e vag albă. Marile clădiri goale din jurul ei se confundă cu noaptea. Automobilul așteaptă, cu fața spre boltă. Motorul merge. Șoferul nu-i acolo. Îi fusese frig, a plecat în căutarea unei cafenele. E la moș Louis, bea un suc de mere cald și mestecă un sanviș, cu pateu de uger.

— N-avem nevoie de el, spune Bazalo.

— Întind pe Marie pe cușetă. Bazalo se așază la volan.

— Unde mergem ?

— Cotește la dreapta, spune Jean, pe urmă la stînga, și drept înainte...

Au mers toată noaptea. Bazalo fumează țigară după țigară ca să rămînă treaz la volan. Jean șade pe scaunul îngust de lângă cușetă.

Cerul s-a curățat de toți norii... Albastrul nopții înghețate apasă pe geamuri, năvălește în mașină, întunecă parbrizul, înflorește cu diamante ferestrele de la spate. Bazalo se apleacă peste volan ca să deslușească drumul. Punctul roșu al țigării lui joacă afară, în fața lui, în mijlocul unei hore de stele. Farurile plimbă o lumină îngustă peste zăpada orbitoare care se îngroapă din nou în noapte.

Cînd automobilul saltă peste un canal, Jean întinde brațul zdravăn ca s-o împiedice pe Marie să se rostogolească afară din cușetă. Apoi își pune iar cotul pe genunchi, capul în mînă. La răscruci indică ce drum trebuie luat. La dreapta. La stînga. Drept înainte.

Nu știe nimic altceva. Are glasul lui de toate zilele. Dar tăcerea care se închide în jurul lui e o tăcere nouă, ieșită din el, o tăcere pe care o impune, nu o primește, și care cuprinde întreaga noapte, zăpada și stelele și marea singurătate a munților, și umerii lui Bazalo, și bîzîitul motorului...

Capul lui Jean îi apasă mîna. Greutatea ruinelor a căzut iar pe gîtul lui răsucit. Rana din coapsă i s-a redes-

chis și sîngeră. Singele a pătruns prin pansament și prin stofa pantalonilor, a îmbibat scaunul pe care gerul îl întepenește. Mîna cea nemișcată la capătul brațului în ghips e albă și nu mai simte nimic. Cealaltă mînă, pe fruntea lui, e umedă și rece. Frigul i-a urcat din vârful degetelor mari și din călcîie pînă la glezne și s-a stercurat de la gît pînă la șale. Din vreme în vreme îl zguduie un fior, un căscat nervos îi crispează gura. Se reazemă de spătar, își pune brațul pe Marie, îl trage numai decât înapoi.

Marie a murit, Marie a murit, Marie a murit, murit, murit... Nu mai sînt cuvinte, nu e un gînd. E ceva de sine stătător, fără cuvinte și fără gînd, e o prezență mohorîtă, o certitudine care îl umple cu apa ei grea, în care i se dizolvă sufletul, în care i se îneacă trupul. Nu mai simte ca ale sale nici brațul care i se umflă în ghips la fiecare bătaie a arterelor, nici coapsa deschisă, nici gleznelor pe care i le ciocănește gerul, nici ceafa zdrobită. Toate astea sînt străine în jurul lui, în jurul acestei prăpăstii negre peste care se îndoaie și se adună. Uneori imaginea Mariei disperată, singură, suferind departe de el nu se știe ce suferință cumplită, îl pătrunde și îl sfișie. Îi curg lacrimi printre degete. Se întreabă dacă i-a primit telegrama, dacă a putut-o citi înainte de a muri. Marie e moartă, moartă. Lacrimile i se opresc. Nu mai e nevoie să te gîndești. Marie e moartă. E un cuvînt — moartă — rotund, o inimă moale, moartă, o zdreanță, sînge negru — moartă — în el — moartă.

O barieră de-a curmezișul drumului, siluete cenușii. Frîne. Bazalo coboară geamul, își aruncă țigara. O lumină, cuvinte aspre. Bazalo vorbește, aprinde lampa din tavan. O mînă deschide ușa. O manta lungă, verde, cu gulerul ridicat, se apleacă înăuntru. O cască spălăcită. O armă strălucește. Părul moartei atîrnă afară din cușetă. Jean a întors capul, și-a luat mîna de la ochi. Ochii lui albi și albaștri în obrazul cenușiu sînt mari deschiși, nu văd și nu privesc nici omul, nici lumina, nici noaptea. Omul care poate avea să întrebe ceva tace, se îndreaptă încet, se retrage, închide ușa la loc. Bazalo aude un ordin strigat. Siluetele dau la o parte bariera. Mașina pornește.

Au trebuit să se oprească pentru a încărca gazogenul. Era să nu poată trece strîmtoarea de la Quinze Pas. Au străbătut sate în care zăpada era murdară între case. Oamenii care murdăriseră zăpada cu pașii lor dormeau dincolo de pereți și obloane, lăsaseră drumul singur în noapte.

Un post de pîndă al maquis-ului a vrut la rîndul lui să știe de unde venea mașina asta lungă, neagră. Cerul începuse să se lumineze cînd au ajuns la Saint-Sauveur-Neuf.

Moș Maluret a auzit-o trecînd. A învîrtit butonul electric, s-a uitat la ceas, s-a sculat înjurînd că a dormit prea mult. Cîțiva copilași l-au auzit, și-au adus aminte deodată că era dimineața de Crăciun, au alergat la vatră. Mașina a urcat cele șapte cotituri, a sforăit la viraje, s-a oprit în piața din fața castelului. Moș Jouve a spus: „Ce e? S-a și întors Sabret?“, și a adormit la loc. Sabret se dusesse să sărbătorească ziua de Crăciun la sora lui, la Millebranches.

Bazalo îl ajută pe Jean să coboare. Jean face un pas. Nu-l țin genunchii, cade în zăpadă. Bazalo îl ridică. Jean spune:

— Nu-i nimic, am stat prea mult așezat.

Bazalo îl sprijină. Fac cîțiva pași împreună. Jean spune:

— Mulțumesc, acum mi-e mai bine, merge, mulțumesc.

Zîmbește. Da, zîmbește, ca să-i mulțumească prietenului său. Nici nu se gîndește că zîmbește și Bazalo, în zorii care se ivesc nu vede acest zîmbet. Jean nu știe că zîmbește, e un zîmbet obișnuit, care nu mai e al lui, așa cum nu sînt mîna asta înțepenită, slăbiciunea picioarelor, loviturile de pumnal din coapsă.

Se întoarce la mașină.

Sînt acolo amîndoi, în fața ușii deschise.

— Haide, spune Jean.

Se va sfîrși repede. A venit de departe. Asta va fi capătul călătoriei. Bazalo îl ajută din nou să încarce povara cu totul înțepenită de frig.

— Mulțumesc... spune Jean. Acum nu mai am nevoie de tine... Mulțumesc.

Pleacă. Merge greu. Bazalo, în picioare, cu brațele în jos, cu palmele deschise, îl privește plecînd. I-e frică să nu cadă. Speră poate că va cădea. Nu, nu cade. Merge. Se duce, se topește în cenușul începutului de zori, între cenușiul zidurilor. Castelul începe să se ivească din stîncă înălțată către ultimele stele.

Bazalo aprinde o țigară, o strivește în mînă, o aruncă jos, se așază pe treapta mașinii, aprinde altă țigară. Știe unde se duce Jean, unde îl va îndruma ultima etapă. Nu poate face nimic ca să-l împiedice, nu vrea să facă nimic. Îi pare rău că s-a încăpățînat așa de mult să-l scoată de sub dărîmături. Atît. De ce să-l împiedice să se ducă acolo unde se duce? Cu ce drept l-ar opri? Ce-i poate oferi pentru a-l reține? Maică-sa, viața, munca, viitorul... Vorbe, vorbe... Mirșăvie. L-a ajutat pînă la capăt. S-a isprăvit. Jean a spus: „Nu mai am nevoie de tine“. Să ia acum volanul în mîini și să pornească drept înainte, cu toată viteza, în ziduri, să răstoarne, să strivească... Mirșăvie... Țigara e de fier.

Jean înaintează. Se duce și o duce pe Marie într-un singur picior. Celălalt picior se tîrăște. Simte cum se apropie sfîrșeala, în ochi îi izbucnesc cercuri roșii. Dar vrea să ajungă. Va ajunge. Îi curge singele în gheată. Se clatină. Se înțepenește, strînge din dinți mai să-și fărîme falcile. Din călcîie pînă la umăr, pînă la brațul ridicat, crispat, ca o toartă, e un singur mușchi de fier. Trupul îi împinge picioarele, împinge metrii, împinge aerul care rezistă. Încă, încă. Să ajungă. Capătul drumului. Un picior. Un țaruș. O coloană. Să ajungă...

Uite Capela, și smochinul cu ramuri răsucite, smochinul miraculos pe care îl cruță gerurile. Pe chiparosul negru s-a sfîșiat o eșarfă de zăpadă. Zăpada ascunde dărîmăturile Capelei ale cărei ziduri scobite se ridică, noi, deasupra unui covor de moliciune, în aerul care devine trandafiriu.

O durere bruscă rasucește deodată brațul ridicat al lui Jean, un cîrcel îi strivește mușchii. Povara îi scapă, îi lunecă de-a lungul pieptului, cade în fața lui. Mîna lipsită de putere s-a închis pe un colț de pătură care se desfășoară peste el și îl drapează în alb. Marie a căzut în zăpadă, capul și părul blond i s-au infundat în ea.

Pe urmă s-a rostogolit încă o dată, cu cămașa ridicată deasupra coapselor, cu brațele abia depărtate de trup. Virful degetelor cenușii, și fața, și picioarele goale, și genunchii subțiri s-au înfundat în zăpadă.

Jean, în genunchi lângă ea. Giffie, cu fața schimonosită. Sudoarea și lacrimile îi sarează buzele. Mușchii înțepenți ai brațelor se destind treptat, durerea îi trece deodată. Își deschide și își închide mîna înțepenită. O pune încetîșor pe umărul Mariei. Simte carnea rigidă sub pînză.

O întoarce ușurel pe Marie, îi întoarce fața către cer. Se supune întreagă, de sus pînă jos, mîinii lui. Cerul e roșu deasupra stîncii. Eretele care nu știe nici de iarnă, nici de vară, își începe raita în aerul înalt care nu încălzește niciodată. Jean horcăie de groază. Gura Mariei e deschisă și plină de zăpadă. Ochiul stîng e deschis, verzui, stins. Jean se prăbușește, cu capul pe pieptul moartei, și geme, și-și mușcă pumnul. Simte sub obraz coastele tari, sinii turtiți, înțepenți, reci. Marie!... Urlă. Marie!... Nu, oasele astea, carnea asta înghețată, strîmbătura asta, ochiul ăsta de iepure nu sînt Marie!...

Se ridică, se clatină, nu mai are decît cîțiva pași de făcut, lasă acolo stîrvul ăsta străin, cîțiva pași de făcut pînă la locul către care a venit de atît de departe s-o întilnească, saltul alb în zăpadă către migdali.

Cîțiva pași... Stîncă strălucește roșie în soarele care se ridică. Migdalii tiviți cu zăpadă, negri și albi, negri și roz de reflexul stîncii, sînt dantele de flori și de ramuri, dantele, rochiile ușoare în jurul Mariei care dansează, și șoimul care dă tîrcoale în cerc îi încoronează părul blond. Eșarfa de zăpadă din jurul chiparosului și panglica de fum care urcă din valea albastră încă de cu noapte se înfășoară în jurul umerilor ei rotunzi. Rîsul ei cîntă odată cu cocoșii și strigătul dragostei ei urcă și străbate carnea stîncii. Mîinile ei înflorite, mîinile ei-păsări se așază, sub toate reflexele dimineții, pe zăpadă. Răsuflarea ei, mireasma pielii ei pe iarba strivită se învîrtejesc, sfredelesc aerul nemișcat, vocea ei niciodată stinsă șoptește și mîngîie:

„Jean... Jean al meu... tu... Jean al meu... dragostea mea.“

Încă doi, trei pași. Cîțiva pași pe care nu-i poate face, nu-i va face pînă la ultimul din pricina Mariei vii, Mariei de ieri și de mîine, caldă, prezentă în el și în afară de el, în lumea pe care a trăit-o și cea pe care o va trăi, lumea pe care i-a deschis-o ea cu bucuria și suferințele ei, lumea oamenilor în care abia a pătruns cu ea lângă el, totdeauna.

Întins lângă prăpastie hohotește, horcăie, singurează, plinge cu lacrimi multe în zăpadă, singele și lacrimile lui găuresc zăpada; trăiește.

Stîncă strălucește ca de aur, zăpada se moale, pămîntul știe, în adîncimile lui, că soarele care se depărtase de el se întoarce. Nenumărate noroade de gemeni încă închiși în scoarțele tari, la capătul rădăcinilor lor îndepărtate, simt cum se pregătește primăvara viitoare. Zăpada va deveni rouă, greierii ascunși vor țîșni din găurile lor cîntînd. Oamenii maturi, oamenii obosiți, se vor duce la treburile lor cu giuvaierurile și valurile și cenușa tinereții lor închise bine, tainic, în ei. Adolescenți tulburați vor săruta prima lor fată. Din flori va urca mireasma dragostei.

CUPRINS

PARTEA INTI

O noapte de primăvară 7

PARTEA A DOUA

Căldură de vară 137

PARTEA A TREIA

Roadele toamnei 175

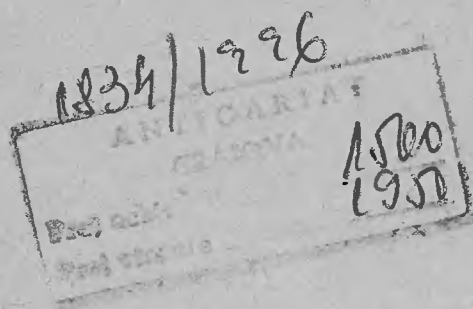
PARTEA A PATRA

Soarele de Crăciun 287

În colecția
„ROMANUL DE DRAGOSTE“
au apărut :

1. LIVIU REBREANU • Adam și Eva
2. CAMIL PETRESCU • Patul lui Procust
3. MIHAIL SADOVEANU • Cazul Eugeniței Costea
4. GUY de MAUPASSANT • O viață
- 5—6. WILLIAM THACKERAY • Bîciul deșertăciunilor, I—II
7. IONEL TEODOREANU • Lorelei
8. PROSPER MÉRIMÉE • Carmen
- 9—10. STENDHAL • Roșu și negru, I—II
- 11—13. OCTAV DESSILA • Iubim, I—II—III
14. GIB MIHĂESCU • Donna Alba
15. HEINRICH MANN • Îngerul albastru
- 16—17. AL. DUMAS • Regina Margot, I—II
18. DANIEL DEFOE • MOLL FLANDERS
19. HENRY JAMES • Portretul unei doamne
20. PANAIT ISTRATI • Neranțula
21. JANE AUSTEN • Mîndrie și prejudecată
22. * * * • Tristan și Iseut
- ABATELE PRÉVOST • Manon Lescaut
- BERNARDIN de SAINT-PIERRE • Paul și Virginia
23. HONORÉ de BALZAC • Șuani
24. GUY de MAUPASSANT • Mont-Orion
25. GUY de MAUPASSANT • Bel-Ami
26. G. CĂLINESCU • Enigma Otiliei
27. ANDRÉ MAUROIS • Climate
28. CAMIL PETRESCU • Ultima noapte de dragoste,
întîia noapte de război
29. EUGEN LOVINESCU • Mite • Bălăuca
30. ANIȘOARA ODEANU • Anotimpul pierdut
31. GEORGE SAND • Mauprat
32. I. S. TURGHENIEV • Prima iubire • Fum
- 33—34. BOLESŁAW PRUS • Păpușa
35. DAPHNE du MAURIER • Rebecca

36. PETRU POPESCU • Prins
37. JOŽO NIŽNANSKY • Fîntîna dragostei
38. ÉMILE ZOLA • O pagină de dragoste
39. ZAHARIA STANCU • Pădurea nebună
40. STEFAN ZWEIG • Suflete zbuciumate
41. CLAUDE ANET • Mayerling
42. CHARLOTTE BRONTË • Jane Eyre
43. ALEXANDRE DUMAS • O aventură de dragoste
• Herminie
44. JANE AUSTEN • Elinor și Marianne
45. GEORGE CĂLINESCU • Cartea nunții
46. HENRIETTE YVONNE STAHL • Pontiful
47. A. I. KUPRIN • Duelul
48. HONORÉ de BALZAC • Béatrix
49. JAN OTČENÁŠEK • Romeo, Julieta și întinericul
50. JOHN GALSWORTHY • În așteptare
51. JOHN GALSWORTHY • Pustietate în floare
52. LAURENȚIU FULGA • Moartea lui Orfeu
53. ALPHONSE DAUDET • Sapho
54. ANKA KOWALSKA • Sîmburele
55. GUY de MAUPASSANT • Mai tare ca moartea
56. SOMERSET MAUGHAM • Vălul pictat
57. WALTER SCOTT • Mireasa din Lammermoor
58. VENIAMIN KAVERIN • În fața oglinzii
59. ADA ORLEANU • Bun rămas, crînguri de alun
60. SERGIU DAN • Surorile Veniamin

Lector: TEODORA POPA
Tehnoredactor: LAZĂR CASSVAN

Bun de tipar: 16.IV.1974. Apărut 1974. Tiraaj 60 000
Broșate 57 000. Legate 3000. Coli tipar 20,50.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 164 la
Combinatul Poligrafic „Casa Scintei”, Piața
Scintei nr. 1 — București
Republica Socialistă România

În colecția
«ROMANUL DE DRAGOSTE»
au apărut:

61 Gustave Flaubert	■ Salammô
62 John Galsworthy	■ Dincolo de râu
63 Doamna de La Fayette	■ Principesa de Clèves
Benjamin Constant	● Adolphe
64 Stendhal	■ Armance
65 André Gide	■ Isabela ● Simfonia
	pastorală
66 Mihail Sadoveanu	■ Venea o moară pe Siret
67 Erich Marla Remarque	■ Arcul de Triumf
68 Radu Petrescu	■ Matei Iliescu
69 Dimităr Dimov	■ Locotenentul Benz
70 John Galsworthy	■ Floarea întunecată
71 Józef Ignacy Kraszewski	■ Contesa Cosel
72—73 Alexandre Dumas	■ Cele două Diane
74 Honoré de Balzac	■ Modeste Mignon
75 Charles Dickens	■ Poveste despre două orașe
76 François Mauriac	■ Pustiul dragostei
77 Emmanuel Roblès	■ O primăvară în Italia
78 Thomas Hardy	■ Departe de lumea
	dezlănțuită
79—80 Anne Brontë	■ Necunoscuta
	de la Wildfell Hall
81 Thomas Mann	■ Alteță regală
82 Daphne du Maurier	■ Verișoara mea Rachel
83 Viktor Astafiev	■ Un păstor și o păstoriță
84 Alexander Karasimeonov	■ Iubire
85 Laurențiu Fulga	■ Alexandra și Infernul
86 I. Peltz	■ Foc în Hanul cu tei
87 Petru Popescu	■ Copiii Domnului
88 Cella Serghi	■ Iubiri paralele
89 G.P. Danilevski	■ Mirovici ●
	Prințesa Tarakanova